

ELMADAĞ

NOTES

Sayı: 10/2026

MADEN HUKUKU

Doğal kaynakların etkin kullanımı
Kazalara ilişkin hukuki sorumluluklar
Yatırım güvenliği

ELMADAĞ
ATTORNEYS & COUNSELORS

ELMADAĞ AVUKATLIK ve DANIŞMANLIK

Av. Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

SORUMLU MÜDÜR

Fethullah ERKO

EDİTÖR

Mustafa BOZOKLU

YAZARLAR

Av. Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK, Av. B. Dilara TEMİZSOY, Av. Selime Nur ŞAHAN, Av. Merve ÇAYIR, Av. Gamze ESİRTİ, Av. Şeymanur Hilal DÜĞMEOĞLU, Av. Sudem Dilara AKKAYA, Av. Beyzanur YILDIZ GÜR, Av. M. Furkan YAMAN, Av. Zeynep DİRİER, Stj. Av. Elif Burcu SÖZBİR, Stj. Av. Gamze İPEK, Stj. Av. Semih Baha KARAHAN, Stj. Av. Abdullah Hamza ÇAKIR, Av. Tolga İNCE, Av. Arb. Erhan MUTLU

TASARIM

Mavigen Digital Agency

Tomtom Mh. İstiklal Cd. No: 189/3 Beyoğlu / İstanbul

+90 850 305 68 46 • merhaba@mavigen.com

BASKI

Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic.Ltd.Şti.

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 34290 Sefaköy - İstanbul

+90 (212) 624 21 11 • selman@matbaasistemleri.com

DERGİ YÖNETİM YERİ

Esentepe Mahallesi, Büyükdere Caddesi, Keskin Kalem Sokak, No:17/7,

ARYA Plaza 34394, Şişli/ İstanbul

+90 (212) 288 28 68

E-posta

info@elmadaghukuk.com

Web

www.elmadaghukuk.com

LinkedIn

ElmadagLawFirm

ISSN

2667-4157

ÖNSÖZ

Değerli Okuyucularımız,

Dergimizin bu yeni sayısında, ülkemizin ve dünyanın en stratejik, köklü ve bir o kadar da karmaşık alanlarından biri olan “Maden Hukuku” dosyasını sizlerin istifadesine sunmaktan büyük heyecan duyuyoruz.

İnsanlık tarihi kadar eski olan madencilik faaliyeti, günümüzde sadece yer altı zenginliklerinin ekonomiye kazandırılması boyutuyla değil, aynı zamanda yarattığı çok yönlü hukuki, çevresel ve sosyal etkileriyle de küresel gündemin daima en üst sıralarında kendisine yer bulmaktadır. Bildiğiniz üzere maden hukuku; devletin hüküm ve tasarrufu altındaki doğal kaynakların aranması, işletilmesi ve ruhsatlandırılması gibi temel konuları düzenlerken, çevre koruma bilinci, iş sağlığı güvenliği, sürdürülebilirlik gibi modern dünyanın vazgeçilmez kavramlarıyla doğrudan kesişmektedir.

Son yıllarda ulusal mevzuatımızda ardı ardına yapılan kapsamlı değişiklikler, izin süreçlerindeki yeni hukuki yaklaşımlar

ve uluslararası uyumsuzluk çözüm yolları, bu disiplinin ne denli dinamik bir yapıya sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dosya kapsamında, alanında uzman akademisyenlerimizin ve sahada aktif olarak çalışan kıymetli hukukçularımızın ufuk açıcı makalelerini derledik.

Sayfalarımızda maden ruhsatlarının devrinden ÇED raporlarının hukuki niteliğine, iş kazalarından doğan cezai sorumluluklardan idari yaptırımlara kadar geniş bir yelpazede derinlemesine analizler bulacaksınız. Temel amacımız, hem doktrindeki güncel tartışmalara ışık tutmak hem de yargı kararları ışığında uygulamada karşılaşılan kronik sorunlara yenilikçi, çözüm odaklı perspektifler sunabilmektir.

Doğal kaynaklarımızın rasyonel ve verimli şekilde kullanımının, ancak hukuki güvenliğin tam manasıyla sağlandığı, adil ve öngörülebilir bir zemin üzerinde yükselebileceğine yürekten inanıyoruz. Ortaya çıkan bu titiz çalışmanın; avukat meslektaşlarımıza, madencilik sektörü temsilcilerine, kamu kurumlarındaki politika yapıcılara ve değerli akademi dünyasına kalıcı bir başvuru kaynağı olmasını temenni ediyoruz. Dergimizin bu özel sayısının hazırlanmasında kıymetli fikirleri ve kalemleriyle emeği geçen tüm yazarlarımıza, hakem heyetimize ve yayın kurulumuza içtenlikle teşekkür eder, siz değerli okurlarımıza son derece keyifli, verimli ve zihin açıcı okumalar dilerim.

Saygılarımla,

Av. Doç Dr. Ramazan ARITÜRK

İÇİNDEKİLER

08

TAKSİRLİ BİR SUÇ TÜRÜ OLARAK MADEN KAZALARI VE BU BAĞLAMDA ŞİRKET YÖNETİCİLERİNİN CEZAİ SORUMLULUĞU

Av. Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

20

RÖDOVANS SÖZLEŞMESİ

Av. B. Dilara TEMİZSOY

34

ICSID’DE TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI TAHKİM DOSYALARI

Av. Selime Nur ŞAHAN

52

MADEN HUKUKUNDA İZİN VE RUHSAT SÜREÇLERİ: UYGULAMADAKİ GÜNCEL SORUNLAR

Av. Merve ÇAYIR

62

MADEN KAZALARINA İLİŞKİN HUKUKİ SORUMLULUKLAR VE TAZMİNAT REJİMLERİ

Av. Gamze ESİRTİ

68

YERALTI KAYNAKLARININ ÖZEL HUKUK VE KAMU HUKUKU AÇISINDAN STATÜSÜ

Av. Şeymanur Hilal DÜĞMEOĞLU

74

ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDA EMTİA VE MADEN SATIMLARI: CISG, DENİZ TİCARETİ VE TAHKİM EKSENİNDE KAPSAMLI BİR İNCELEME

Av. Sudem Dilara AKKAYA

86

MADEN SAHALARINDA KAMULAŞTIRMA VE MÜLKİYET HAKKI İLİŞKİSİ

Av. Beyzanur YILDIZ GÜR

96

MADEN RUHSATLARININ DEVRİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

Av. M. Furkan YAMAN

102

TÜRKİYE’DE MADEN GÜVENLİĞİ MEVZUATININ ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ STANDARTLARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Av. Zeynep DİRİER

118

DEVLETİN HÜKÜM VE TASARRUFU ALTINDAKİ MADENLERİN HUKUKA AYKIRI İŞLETİLMESİ

Stj. Av. Elif Burcu SÖZBİR

126

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLKESİ ÇERÇEVESİNDE MADENCİLİK FAALİYETLERİNİN HUKUKİ DENETİMİ

Stj. Av. Gamze İPEK

134

ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKU ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’DE MADENCİLİK FAALİYETLERİNDE ÇED SÜRECİNİN ETKİNLİĞİ

Stj. Av. Semih Baha KARAHAN

140

MADENCİLİK TAHKİM KURUMU VE TAHKİM SÜRECİNİN MADENCİLİK SEKTÖRÜNE POTANSİYEL FAYDALARI

Stj. Av. Abdullah Hamza ÇAKIR

144

BANKACILIK SUÇLARI: ZİMMET SUÇU

Av. Tolga İNCE

154

PATLAYICI MADDE ALIM, SATIMI, KULLANIMI VE PATLAYICI MADDE DEPO İNŞAATI KURULMASINDA GENEL HUSUSLAR

Av. Arb. Erhan MUTLU

168

OSMANLI VE CUMHURİYET HUKUKUNDA MADEN İŞLETME BİÇİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Stj. Av. İpek ASLAN

TAKSİRLİ BİR SUÇ TÜRÜ OLARAK MADEN KAZALARI VE BU BAĞLAMDA ŞİRKET YÖNETİCİLERİNİN CEZAI SORUMLULUĞU

Giriş

Madencilik faaliyetleri, tarihsel olarak sanayileşmenin temel dinamiklerinden biri olmakla birlikte, içerdiği yüksek risk nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği hukukunun ve ceza hukukunun en yoğun kesiştiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Yeraltı ve yerüstü maden işletmeleri, patlama, göçük, grizu birikmesi, yangın, zehirlenme ve havalandırma yetersizliği gibi çok sayıda öngörülebilir tehlikeyi bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle madencilik gerek ulusal mevzuatta

gerekse uluslararası düzenlemelerde "tehlikeli faaliyet" olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra meydana gelen ve çok sayıda çalışanın hayatını kaybettiği maden faciaları, bu faaliyetlerin yalnızca teknik veya idari bir sorun olmadığını; aynı zamanda ceza hukuku bakımından ciddi bir sorumluluk alanı yarattığını açık biçimde ortaya koymuştur. Soma, Ermenek ve benzeri olaylar, maden kazalarının kaçınılmaz bir kader olup olmadığı, yoksa öngörülebilir ve önlenabilir ihmallerin sonucu mu olduğu sorusunu gündeme taşımıştır. Bu bağlamda, kazaların meydana gelmesinde kusuru

bulunan kişilerin cezai sorumluluğunun hangi sınırlar içinde belirleneceği, Türk Ceza Hukuku öğretisi ve yargı uygulaması bakımından temel tartışma konularından biri hâline gelmiştir. Maden kazalarının ceza hukuku bakımından değerlendirilmesinde esas sorun, bu tür olayların büyük çoğunlukla taksirle işlenen suçlar kapsamında ele alınmasıdır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 85. maddesinde düzenlenen taksirle öldürme ve 89. maddesinde düzenlenen taksirle yaralama suçları, maden kazalarından doğan cezai sorumluluğun temel normatif dayanağını oluşturmaktadır (TCK m.85, m.89). Bununla birlikte, maden işletmeciliğinin yapısı gereği risklerin önceden bilinebilir olması, failin neticeyi öngörüp öngörmediği ve buna rağmen hangi saikle hareket ettiği sorularını gündeme getirmektedir. Bu noktada basit taksir – bilinçli taksir – olası kast ayrımı, yalnızca teorik bir tartışma olmaktan çıkmakta; doğrudan cezanın türünü ve miktarını belirleyen bir unsur hâline gelmektedir.

Özellikle Yargıtay kararlarında, maden kazalarına ilişkin yargılamalarda bilinçli taksir hükümlerinin sıklıkla uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Yargıtay, madencilik faaliyetinin yüksek risk içeren bir alan olması nedeniyle, işverenlerin ve şirket yöneticilerinin tehlikeleri bilmemesinin hayatın olağan akışına aykırı olduğunu kabul etmektedir. Bu yaklaşım, bilinçli taksir ile olası kast arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği sorusunu daha da önemli hâle getirmektedir. Diğer taraftan, maden işletmelerinin çoğunlukla anonim şirket yapısı altında faaliyet göstermesi, cezai sorumluluğun şahsiliği ilkesi bağlamında

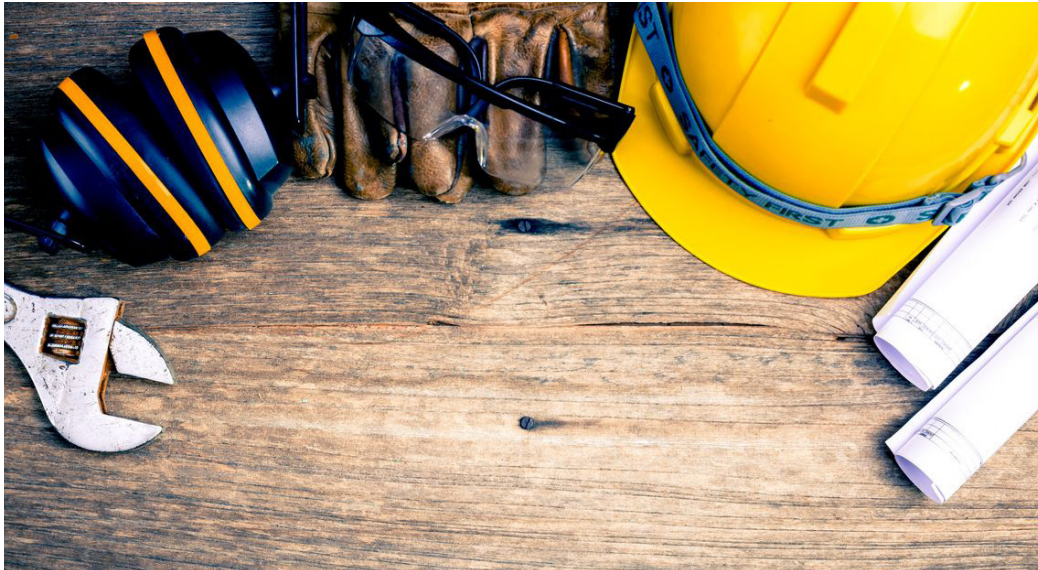
şirket yöneticilerinin sorumluluğu meselesini gündeme getirmektedir. Yönetim kurulu üyeleri, genel müdürler, işletme müdürleri ve teknik nezaretçiler arasında sorumluluğun nasıl paylaştırılacağı; kimin hangi yükümlülüğü ihlal ettiğinin nasıl belirleneceği; yalnızca fiilen kazaya sebebiyet veren kişilerin mi, yoksa organizasyonel kararları alan üst düzey yöneticilerin de mi cezai sorumluluk taşıyacağı soruları bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Bu sorunlar, yalnızca ulusal hukukla sınırlı değildir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), özellikle yaşam hakkı kapsamında devletlerin tehlikeli faaliyetleri düzenleme ve denetleme konusunda pozitif yükümlülükleri bulunduğunu kabul etmektedir. Öneriyıldız/ Türkiye kararında Mahkeme, tehlikeli faaliyetlerin yeterince denetlenmemesi sonucu meydana gelen ölümlerden devletin sorumlu tutulabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu içtihat, maden kazalarının yalnızca bireysel kusur bağlamında değil, aynı zamanda kamusal sorumluluk perspektifinden de ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

1. Bilinçli Taksir – Olası Kast Ayrımı ve Maden Kazalarına Uygulanması

1.1. Sorunun Önemi ve Kavramsal Çerçeve

Bilinçli taksir ile olası kast arasındaki ayrım, ceza hukukunun en tartışmalı ve uygulamada en çok hata yapılan alanlarından biridir. Bu ayrım, yalnızca teorik bir tartışma olmayıp, failin alacağı cezanın türünü, miktarını ve infaz rejimini doğrudan etkilemektedir.

Özellikle maden kazaları gibi çok sayıda kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylarda, bu ayrımın doğru yapılmaması, ceza adaletine olan güveni ciddi biçimde zedelemektedir. Türk Ceza Hukuku'nda bilinçli taksir, TCK m.22/3'te düzenlenmiş olup; failin neticenin meydana gelebileceğini öngörmesine rağmen, bunun gerçekleşmeyeceğine güvenerek hareket etmesini ifade eder. Olası kast ise TCK m.21/2'de düzenlenmiş ve failin neticenin meydana gelmesini kabullenerek hareket etmesi olarak tanımlanmıştır. Bu iki kusur hali arasındaki sınır, failin iç dünyasına ilişkin bir değerlendirme gerektirdiğinden, uygulamada ciddi zorluklar doğurmaktadır. Maden kazalarında bu sorun daha da belirgin hâle gelmektedir. Çünkü maden işletmeciliği, yüksek risk içeren bir faaliyet olup, ölüm ve yaralanma ihtimali fail tarafından çoğu zaman tahmin edilebilmektedir. Bu nedenle, bu tür kazalarda "fail gerçekten neticenin gerçekleşmeyeceğine mi güvendi, yoksa bu ihtimali kabullenerek mi hareket etti?" sorusu merkezi bir öneme sahiptir.

1.2. Bilinçli Taksirin Teorik Unsurları

Bilinçli taksirde fail, neticenin meydana gelebileceğini öngörür; ancak buna rağmen, çeşitli nedenlerle neticenin gerçekleşmeyeceğine inanır. Bu inanç, kimi zaman teknik önlemlere duyulan aşırı güvene, kimi zaman da ekonomik baskılar altında yapılan riskli tercihlere dayanmaktadır. Doktrinde bilinçli taksirin ayırt edici unsuru, failin "olmayacağına güvenme" psikolojisidir. Fail, tehlikeyi bilmekte; ancak kendi aldığı (çoğu zaman yetersiz) önlemlerin neticeyi

önlemeye yeteceğini düşünmektedir. Bu bağlamda bilinçli taksir, ihmalkâr bir iyimserliği ifade etmektedir. Maden kazaları bakımından bilinçli taksir örnekleri oldukça fazladır. Örneğin, havalandırma sisteminin yetersiz olduğunu bilen bir işletme yöneticisinin, üretimi durdurmak yerine "şimdiye kadar bir şey olmadı" düşüncesiyle faaliyete devam etmesi, klasik bir bilinçli taksir örneğidir. Fail, patlama veya zehirlenme ihtimalini öngörmekte; ancak bunun gerçekleşmeyeceğine güvenmektedir.

1.3. Olası Kastın Teorik Unsurları

Olası kastta ise fail, neticenin meydana gelebileceğini öngörmekle kalmaz; aynı zamanda bu ihtimali kabullenerek hareket eder. Fail için neticenin meydana gelip gelmemesi arasında bir fark kalmamıştır. Bu noktada failin iç dünyasında "olursa olsun" şeklinde özetlenebilecek bir kabullenme hali söz konusudur. Doktrinde olası kastın belirlenmesinde en çok başvuru olan ölçüt, failin netice karşısındaki tutumdur. Eğer fail, neticenin gerçekleşmesini önlemek için anlamlı bir çaba göstermiyor ve sırf kendi çıkarı (örneğin ekonomik kazanç) uğruna riski göze alıyorsa, olası kasttan söz edilebileceği kabul edilmektedir.

1.4. Bilinçli Taksir – Olası Kast Ayrımına İlişkin Teoriler

Bu ayrımın yapılabilmesi için doktrinde çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri şunlardır. Olasılık Teorisi: Neticenin gerçekleşme ihtimali yüksekse, olası kast;

düşükse bilinçli taksir kabul edilir. Kabullenme Teorisi: Fail neticeyi kabullenmişse olası kast, kabullenmemişse bilinçli taksir vardır. Kayıtsızlık Teorisi: Fail netice karşısında kayıtsız ise olası kast söz konusudur. Türk Ceza Hukuku öğretisi ve Yargıtay uygulaması, ağırlıklı olarak kabullenme teorisini benimsemektedir. Ancak maden kazalarında bu teorisinin uygulanması son derece zordur. Çünkü fail çoğu zaman neticeyi açıkça kabullendiğini beyan etmemekte; aksine "önlem aldığını" ileri sürmektedir.

1.5. Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararlarında Ayrım

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, bilinçli taksir ile olası kast ayrımında failin davranışlarını ve olay öncesi–olay sırasındaki tutumunu birlikte değerlendirmektedir. Kurul, özellikle şu kriterlere dikkat etmektedir: Tehlikenin ağırlığı ve bilinirliği, daha önce benzer kazaların yaşanıp yaşanmadığı, alınmayan önlemlerin niteliği, failin ekonomik veya organizasyonel saiklerle hareket edip

etmediği. Maden kazalarına ilişkin kararlarında Yargıtay, genellikle bilinçli taksir hükümlerini uygulamakta, olası kastın varlığını kabul etmekte oldukça çekimser davranmaktadır. Bunun temel nedeni, olası kastın kabulü hâlinde çok daha ağır cezaların gündeme gelmesidir.

1.6. Maden Kazalarında Olası Kast Tartışması

Maden kazalarında olası kastın uygulanabilirliği, özellikle büyük facialar bakımından tartışılmaktadır. Örneğin, defalarca uyarı almış, denetim raporlarında ciddi eksiklikler tespit edilmiş ve buna rağmen üretimi artırma yönünde kararlar alınmış bir maden işletmesinde meydana gelen ölümler bakımından, yalnızca bilinçli taksirle yetinilmesi adalet duygusunu zedelemektedir. Bu tür durumlarda, failin artık neticeyi "olmayacağına güvenerek" değil, "olsa da katlanılabilir bir bedel" olarak görerek hareket ettiği ileri sürülebilir. Özellikle maliyet–kâr analizleri sonucunda güvenlik önlemlerinden bilinçli olarak kaçınılması, olası kast lehine güçlü bir gösterge oluşturmaktadır.

1.7. Karşılaştırmalı Hukukta Yaklaşım (Alman Ceza Hukuku)

Alman Ceza Hukuku'nda bilinçli taksir ile olası kast ayrımı, Türk hukukuna kıyasla daha net ölçütlere bağlanmıştır. Alman Federal Mahkemesi, failin netice karşısındaki "içsel tutumunu" belirlemede objektif göstergelere büyük önem vermektedir. Alman doktrininde, failin neticeyi önlemek için gerçekten

ciddi ve yeterli önlemler alıp almadığı sorgulanmaktadır. Eğer alınan önlemler açıkça yetersizse ve fail bunu bilebilecek durumda ise, olası kastın varlığı kabul edilebilmektedir. Bu yaklaşım, maden kazaları bakımından Türk hukukuna önemli bir perspektif sunmaktadır.

Sonuç olarak, maden kazalarında bilinçli taksir-olası kast ayrımı, yalnızca failin soyut beyanlarına dayanılarak yapılamaz. Olayın tüm koşulları, alınmayan önlemler, ekonomik saikler ve önceki uyarılar birlikte değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, özellikle kitlesel ölümlerle sonuçlanan maden kazalarında, bilinçli taksir ile yetinilmesinin her zaman adil bir sonuç doğurmadığı bazı durumlarda olası kastın daha isabetli bir nitelendirme olabileceği kanaatine varılmaktadır.

2. Maden Kazalarında Cezai Sorumluluğun Normatif Dayanakları

2.1. Taksirle Öldürme Suçu

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 85. maddesinde taksirle öldürme suçu düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasına göre, taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İkinci fıkrada ise fiilin birden fazla kişinin ölümüne veya bir kişinin ölümüyle birlikte birden fazla kişinin yaralanmasına neden olması hâlinde, fail hakkında iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı öngörülmüştür (TCK m.85/1-2). Maden kazaları bakımından TCK m.85'in

ikinci fıkrası özellikle önem taşımaktadır. Zira maden kazaları çoğu zaman çok sayıda çalışanın ölümüyle sonuçlanmakta ve bu durum cezanın alt ve üst sınırlarını doğrudan etkilemektedir. Yargıtay, birden fazla ölümün meydana geldiği maden kazalarında, her bir ölümün ayrı bir suç oluşturmadığını ancak cezanın belirlenmesinde netice sayısının dikkate alınması gerektiğini kabul etmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, taksirle öldürme suçunun neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış suç niteliğinde olmamasıdır. Failin kusurunun belirlenmesinde, yalnızca netice sayısı değil; kusurun ağırlığı, failin konumu ve ihmalin boyutu da dikkate alınmaktadır.

2.2. Taksirle Yaralama Suçu

Maden kazalarının yalnızca ölümle değil, çoğu zaman ağır yaralanmalarla sonuçlandığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür durumlarda

TCK m.89'da düzenlenen taksirle yaralama suçu gündeme gelmektedir. Maddenin birinci fıkrasında basit yaralama, üçüncü fıkrasında ise nitelikli hâller düzenlenmiştir (TCK m.89). Maden kazalarında yaralanmalar genellikle hayatı tehlike geçirme, organ kaybı veya kalıcı sakatlık gibi ağır sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumda, TCK m.89/3'te öngörülen artırımlı ceza hükümleri uygulanmaktadır. Yargıtay, yaralanmanın ağırlığını belirlerken adli tıp raporlarını esas almakta; ancak olayın bütünü göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmaktadır.

2.3. Birden Fazla Neticenin Meydana Gelmesi ve Kusurun Belirlenmesi

Maden kazalarının ayırt edici özelliklerinden biri, tek bir ihmalin birden fazla neticeye yol açabilmesidir. Bu durum, ceza hukukunda "çok neticeli taksir" sorununu gündeme getirmektedir. Öğretide ve uygulamada kabul edilen görüşe göre, tek bir taksirli fiil sonucu birden fazla kişinin ölmesi veya yaralanması hâlinde, tek bir suç söz konusu olmakta ancak ceza belirlenirken neticelerin sayısı ve ağırlığı dikkate alınmaktadır. Bu yaklaşım, ceza hukukunun orantılılık ilkesiyle de uyumludur. Aksi yönde bir kabul, failin tek bir ihmâl nedeniyle mükerrer biçimde cezalandırılmasına yol açabilecektir.

2.4. Nedensellik Bağı ve Kaçınılmazlık Savunması

Maden kazalarına ilişkin ceza yargılamalarında en sık ileri sürülen savunmalardan biri, kazanın "kaçınılmaz" olduğu yönündedir.

Kaçınılmazlık, failin gerekli tüm önlemleri almasına rağmen neticenin meydana gelmesini ifade eder. Ancak Yargıtay, bu savunmayı son derece dar yorumlamaktadır. Kaçınılmazlıktan söz edilebilmesi için, olayın meydana gelmesinde insan iradesine atfedilebilecek hiçbir kusurun bulunmaması gerekir. Oysa maden kazalarının büyük bir kısmında, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin eksikliği veya hiç alınmamış olması söz konusudur. Bu nedenle Yargıtay, çoğu maden kazasında kaçınılmazlık savunmasını reddetmekte ve kusurun varlığını kabul etmektedir.

2.5. İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatının Ceza Hukukuna Etkisi

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, maden kazalarında cezai sorumluluğun belirlenmesinde dolaylı ancak son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu Kanun'da öngörülen yükümlülükler, ceza yargılamasında objektif özen yükümlülüğünün somutlaşmasını sağlamaktadır. İşverenin risk değerlendirmesi yapma, çalışanları bilgilendirme, gerekli teknik önlemleri alma ve denetim mekanizmalarını işletme yükümlülüklerini yerine getirmemesi, taksir değerlendirmesinde ağır kusur olarak kabul edilmektedir. Yargıtay, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına aykırılıkları, çoğu zaman bilinçli taksirin göstergesi olarak değerlendirmektedir.

Sonuç olarak, maden kazalarında cezai sorumluluğun normatif dayanağı esas itibarıyla TCK m.85 ve m.89 hükümlerine dayanmaktadır. Ancak bu hükümlerin

uygulanmasında, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı, nedensellik bağı, kusurun ağırlığı ve failin konumu birlikte değerlendirilmelidir. Özellikle kaçınılmazlık savunmasının sınırlarının doğru çizilmesi, ceza adaletinin sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır.

3. Maden Kazalarında Şirket Yöneticilerinin Cezai Sorumluluğu

3.1. Genel Olarak Cezai Sorumluluğun Şahsiliği İlkesi

Türk Ceza Hukuku'nda cezai sorumluluk, Anayasa'nın 38. maddesinde güvence altına alınan "cezaların şahsiliği" ilkesi gereğince kişiseldir (AY m.38). Bu ilke uyarınca hiç kimse başkasının fiilinden dolayı cezalandırılmaz. Ancak maden kazaları gibi organizasyonel faaliyetler sonucunda meydana gelen

suçlarda, bu ilkenin uygulanması karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Maden işletmeleri çoğunlukla anonim şirket yapısı altında faaliyet göstermekte; karar alma süreçleri birden fazla kişi tarafından yürütülmektedir. Bu durumda, kazaya doğrudan sebep olan fiilin kim tarafından işlendiğinin tespiti güçleşmekte, sorumluluğun yalnızca alt düzey çalışanlara yüklenmesi gibi adaletsiz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle Yargıtay, cezai sorumluluğun şahsiliği ilkesini korumakla birlikte, fiili yetki ve sorumluluk alanlarını esas alan bir yaklaşım benimsemektedir.

3.2. İşveren ve İşveren Vekilinin Cezai Sorumluluğu

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na göre işveren, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdür (m.4).

Aynı Kanun, işveren adına hareket eden ve işin yürütümünde görev alan kişileri "işveren vekili" olarak tanımlamakta ve bu kişilerin de işveren gibi sorumlu olduğunu kabul etmektedir (m.3). Maden kazaları bakımından işverenin cezai sorumluluğu, çoğu zaman tartışmasızdır. Ancak işverenin tüzel kişi olması hâlinde, cezai sorumluluk doğrudan tüzel kişiye değil işveren sıfatını fiilen taşıyan gerçek kişilere yöneltilmektedir. Bu noktada işveren vekilleri, yani genel müdürler, işletme müdürleri ve saha sorumluları ön plana çıkmaktadır. Yargıtay, işveren vekilinin cezai sorumluluğunu belirlerken şekli unvanlardan ziyade fiili yetkiyi esas almaktadır. Eğer bir kişi, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması konusunda karar alma ve uygulama yetkisine sahipse, bu kişi meydana gelen kazadan dolayı taksirle öldürme veya yaralama suçundan sorumlu tutulabilmektedir.

3.3. Yönetim Kurulu Üyelerinin Cezai Sorumluluğu

Anonim şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin cezai sorumluluğu, maden kazaları bakımından en çok tartışılan konulardan biridir. Yönetim kurulu üyeleri çoğu zaman sahada bulunmamakta; ancak işletmenin genel politikalarını ve bütçesini belirlemektedir. Bu durum, onların cezai sorumluluğunun sınırlarını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Yargıtay, yönetim kurulu üyelerinin cezai sorumluluğunu kabul edebilmek için şu kriterleri aramaktadır: İş sağlığı ve güvenliği politikalarının belirlenmesinde etkili olma, güvenlik önlemlerinin alınmaması yönünde karar alma veya buna göz yumma, denetim

yükümlülüğünün ihmal edilmesi. Bu kriterler çerçevesinde, yalnızca unvan sahibi olmak, cezai sorumluluk için yeterli görülmemektedir. Ancak maliyet gerekçesiyle güvenlik yatırımlarından bilinçli olarak kaçınılması veya riskli üretim politikalarının benimsenmesi hâlinde, yönetim kurulu üyelerinin bilinçli taksirle sorumlu tutulması mümkündür.

3.4. Teknik Nezaretçi ve Maden Mühendislerinin Sorumluluğu

Maden işletmelerinde teknik nezaretçi ve maden mühendisleri, iş sağlığı ve güvenliği bakımından kritik bir rol üstlenmektedir. 3213 sayılı Maden Kanunu ve ilgili yönetmelikler uyarınca, teknik nezaretçinin temel görevi, maden faaliyetlerinin mevzuata uygun yürütülmesini sağlamaktır. Bu kişilerin sahip olduğu teknik bilgi ve uzmanlık, onların dikkat ve özen yükümlülüğünü önemli ölçüde artırmaktadır. Yargıtay, teknik nezaretçilerin kusurunu değerlendirirken, "teknik bilgiye sahip olma" unsurunu ağırlaştırıcı bir faktör olarak kabul etmektedir. Eğer teknik nezaretçi, riskleri bilmesine rağmen gerekli uyarıları yapmamış veya faaliyetlerin durdurulmasını talep etmemişse, meydana gelen kazadan dolayı cezai sorumluluğu gündeme gelmektedir.

3.5. Organizasyonel Kusur ve Zincirleme İhmal

Maden kazalarının çoğu, tek bir kişinin ihmali sonucu değil; organizasyonel ve sistematik eksiklikler sonucu meydana gelmektedir. Bu durum, "organizasyonel kusur" kavramını

gündeme getirmektedir. Ancak Türk Ceza Hukuku'nda organizasyonel kusur, tek başına cezai sorumluluk doğurmaz. Her bir failin kusuru ayrı ayrı tespit edilmelidir. Bununla birlikte, organizasyonel yapı içinde yer alan her bir sorumlunun ihmalinin, zincirleme biçimde kazaya katkı sağlaması mümkündür. Yargıtay, bu tür durumlarda her bir sorumlunun kusurunu bireysel olarak değerlendirerek cezai sorumluluk tesis etmektedir. Bu yaklaşım, cezai sorumluluğun şahsiliği ilkesi ile organizasyonel gerçeklik arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır.

Şirket yöneticilerinin cezai sorumluluğu, maden kazalarında ceza adaletinin sağlanması bakımından hayati öneme sahiptir. Sorumluluğun yalnızca alt düzey çalışanlara yüklenmesi hem hukuka hem de adalet duygusuna aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle fiili yetki, karar alma gücü ve denetim yükümlülüğü esas alınarak yapılan sorumluluk tespiti, çağdaş ceza hukuku anlayışıyla uyumludur.

4. Yargıtay Kararları Işığında Maden Kazaları ve Cezai Sorumluluğun Değerlendirilmesi

Yargıtay, iş kazalarından doğan cezai sorumluluğu değerlendirirken, uzun yıllar boyunca oldukça temkinli bir yaklaşım benimsemiş; özellikle ağır kusur hâllerinde dahi taksirli suç nitelendirmesiyle yetinmiştir. Ancak son yıllarda, maden kazaları başta olmak üzere kitlesel ölümlerle sonuçlanan iş kazalarına ilişkin kararlarında daha ayrıntılı ve kusur yoğunluklu bir inceleme

yaptığı gözlemlenmektedir. Yargıtay'ın bu alandaki temel yaklaşımı, iş kazalarının "işin doğası gereği" meydana geldiği yönündeki savunmalara itibar edilmemesi gerektiği yönündedir. Mahkeme, maden işletmeciliğinin yüksek risk barındırdığını kabul etmekle birlikte, bu risklerin büyük ölçüde öngörülebilir ve önlenabilir olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, maden kazalarının kaçınılmazlık kapsamında değerlendirilmesini zorlaştırmakta ve kusur tespitini ön plana çıkarmaktadır.

Soma maden faciası, Türk ceza yargılaması tarihinde maden kazalarına ilişkin en kapsamlı ve tartışmalı dosyalardan birini oluşturmuştur. Yüzlerce işçinin hayatını kaybettiği bu olayda, Yargıtay'ın yaklaşımı kamuoyunda ve doktrinde yoğun tartışmalara yol açmıştır. Yerel mahkeme, sanıkların bilinçli taksirle hareket ettiğini kabul etmiş ancak olası kast iddiasını reddetmiştir. Yargıtay da bu yaklaşımı büyük ölçüde benimsemiş ve sanıkların olası kastla değil, bilinçli taksirle sorumlu tutulması gerektiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, sanıkların neticenin gerçekleşmesini istemediklerini ancak gerekli önlemleri almamak suretiyle ağır bir ihmal içinde olduklarını belirtmiştir. Bu karar, doktrinde eleştirilmiştir. Eleştirilerin temelinde, sanıkların daha önceki uyarılara, denetim raporlarına ve yaşanan küçük çaplı kazalara rağmen üretimi artırma yönünde kararlar almış olmaları yatmaktadır. Bu durumun, neticenin meydana gelmesini kabullenme anlamına gelip gelmediği tartışılmış; bazı yazarlar, Soma faciasında olası kastın koşullarının oluştuğunu savunmuştur.

Ermenek maden kazası, maden işletmelerinde organizasyonel kusurun ve denetim eksikliğinin çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Bu olayda Yargıtay, kazanın meydana gelmesinde birden fazla ihmalin zincirleme biçimde etkili olduğunu kabul etmiştir. Yargıtay, Ermenek kararlarında özellikle teknik nezaretçilerin ve işletme yöneticilerinin sorumluluğunu ön plana çıkarmış bu kişilerin sahip oldukları teknik bilgi nedeniyle daha yüksek bir dikkat ve özen yükümlülüğü altında olduklarını vurgulamıştır. Mahkeme, alınmayan önlemlerin ve göz ardı edilen risklerin bilinçli taksir kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu kararlar, Yargıtay'ın maden kazalarında kusurun belirlenmesinde yalnızca sonuçlara değil süreçlere, uyarılara ve organizasyonel kararlara da önem verdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, maden kazalarına ilişkin kararlarında, kusurun belirlenmesinde kapsamlı bir değerlendirme

yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Kurul, yalnızca bilirkişi raporlarına dayanılmasının yeterli olmadığını; mahkemenin, sanıkların fiili yetki ve sorumluluk alanlarını da dikkate alması gerektiğini belirtmektedir. Ceza Genel Kurulu'nun bazı kararlarında, yerel mahkemelerin kusur değerlendirmesini eksik yaptığı gerekçesiyle bozma kararları verdiği görülmektedir. Bu kararlar, maden kazalarında ceza yargılamasının yüzeysel bir kusur tespitiyle sonuçlandırılmayacağını ortaya koymaktadır. Maden kazalarına ilişkin Yargıtay kararları, Türk Ceza Hukuku'nda taksir kavramının sınırlarının giderek genişlediğini göstermektedir.

Sonuç

Maden kazaları, Türk Ceza Hukuku bakımından yalnızca bireysel ihmallerin değil, aynı zamanda yapısal ve organizasyonel kusurların yoğun biçimde ortaya çıktığı olaylardır. Bu kazalar, yüksek risk içeren bir faaliyetin yürütülmesi sırasında gerekli dikkat ve özen yükümlülüklerinin sistematik biçimde ihlal edilmesi sonucunda meydana gelmektedir. Bu nedenle maden kazalarının ceza hukuku bakımından değerlendirilmesi, klasik taksir anlayışının ötesine geçen çok boyutlu bir analiz gerektirmektedir. Bu çalışmada, maden kazalarının ağırlıklı olarak taksirle işlenen suçlar kapsamında değerlendirilmekle birlikte, özellikle bilinçli taksir – olası kast ayrımının uygulamada ciddi sorunlara yol açtığı ortaya konulmuştur. Madencilik faaliyetinin doğası gereği taşıdığı riskler, bu alanda faaliyet gösteren kişilerin neticeyi öngörme kapasitesini son derece yükseltmektedir. Buna rağmen, uygulamada olası kastın istisnai bir nitelendirme olarak görülmesi, bazı ağır ihmal hâllerinin yeterince cezalandırılmamasına yol açmaktadır. Yargıtay içtihatları incelendiğinde, maden kazalarında bilinçli taksir hükümlerinin geniş biçimde uygulandığı; ancak olası kastın kabulü konusunda oldukça çekingen davranıldığı görülmektedir. Şirket yöneticilerinin cezai sorumluluğu bakımından ise, yalnızca şekli unvanlara dayalı bir değerlendirme yapılmasının yeterli olmadığı açıktır. Fiili yetki, karar alma gücü ve denetim yükümlülüğü esas alınarak yapılan sorumluluk tespiti hem cezaların şahsiliği ilkesiyle hem de adalet duygusuyla daha uyumludur. Bu bağlamda, organizasyonel kusurun

bireysel kusurlara indirgenmesi sürecinde mahkemelerin daha titiz ve kapsamlı bir inceleme yapması gerekmektedir. Uluslararası hukuk ve AİHM içtihatları, maden kazalarının yalnızca bireysel cezai sorumluluk bağlamında ele alınamayacağını; aynı zamanda devletin denetim, gözetim ve etkili soruşturma yükümlülüklerinin de bu kazaların önlenmesinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Devletin bu yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde, yaşam hakkının ihlali gündeme gelmekte ve uluslararası sorumluluk doğmaktadır.

Sonuç olarak, maden kazalarının ceza hukuku bakımından daha adil ve caydırıcı bir biçimde ele alınabilmesi için; Bilinçli taksir–olası kast ayrımının somut olayın tüm koşulları dikkate alınarak yapılması, şirket yöneticilerinin fiili yetki ve sorumluluk alanlarının titizlikle belirlenmesi, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının ceza yargılamasında etkin biçimde dikkate alınması, yargı içtihatlarının doktrinel eleştiriler ışığında geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım hem ceza adaletinin sağlanmasına hem de maden kazalarının önlenmesine katkı sunacaktır (TCK m.22, m.85; Anayasa m.17, m.38).

KAYNAKÇA

- Akbulut, B. (2020). Ceza hukuku genel hükümler (9. bs.). Adalet Yayınevi.
- Artuk, M. E., Gökcen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2023). Ceza hukuku genel hükümler (17. bs.). Adalet Yayınevi.
- Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2022). Ceza hukuku genel hükümler (15. bs.). Beta Yayıncılık.
- European Court of Human Rights. (2004). Öneriyıldız v. Turkey (Application no. 48939/99).
- International Labour Organization. (1995). Safety and health in mines convention (No. 176).
- Jescheck, H. H. ve Weigend, T. (1996). Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil. Duncker & Humblot.
- Roxin, C. (2006). Strafrecht – Allgemeiner Teil (Band I). C.H. Beck.
- Şarsel, B. G. (2025). Yargıtay kararları ışığında iş kazalarından doğan cezai sorumluluk. İzmir Barosu Dergisi, 90(2), 271–362.
- Yiğit, O. (2013). Taksirli bir suç türü olarak maden kazaları. Yargıtay Dergisi, 39(1), 55–92.

RÖDOVANS SÖZLEŞMESİ

Giriş

Rödovans sözleşmesi, maden arama ve işletme ruhsat sahibinin, sahip olduğu bu madeni sözleşme ile gerçek veya tüzel bir kişiye, maden ocağının işletilmesi amacıyla bir süre bırakması ve karşılığında maden ocağının işletilmesini üstlenen gerçek veya tüzel kişinin, ruhsat sahibine ürettiği her bir ton maden için ortaklaşa kararlaştırılan bedeli ödemeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir.[1] Yani Maden ruhsat sahibi, işletmesi için gerçek ya da tüzel kişiye madeni vermekte, işletmecinin kazancından bir bedel almaktadır. Bu açıdan Borçlar Kanunu'nda düzenlenen ürün kirasına benzetilmektedir.

Ülkemizde düzenlenen Maden Kanunu gereğince, "Madenler Devletin hüküm ve

tasarrufu altında olup, içinde bulundukları arzın mülkiyetine tabi değildir." Kanunun 4. maddesinden anlaşıldığı üzere madenler hangi özel şahıs üzerinde bulunursa bulunsun devletin hakimiyeti altındadır ve devletindir. Yine kanunun 5. maddesi de "maden haklarının bölünmezliği, devir ve intikali" düzenlenmiş olup, Madenler üzerinde tesis olunan ruhsat başvuru, arama ruhsatı, buluculuk, görünür rezerv geliştirme ve işletme ruhsatı haklarının hiçbirinin hisselere bölünemediği, her birinin bütün hâlinde muameleye tabi tutulduğu ifade edilmiştir.

1. Rödovans Sözleşmelerinin Hukuki Niteliği

Rödovans sözleşmesi, tarafların karşılıklı birbirine uygun bir şekilde iradelerini

açıklayarak bir tarafın sahibi olduğu madenin işletme hakkını devir borcu altına girmesi karşısında diğer tarafın ise bu edime karşılık belirli miktarda üretim yapmak ve üretimden yıllık belirlenen miktar üzerinden rödovans bedelini ruhsat sahibine ödeme yükümlülüğü altına girmesidir. Bu nedenle, bu sözleşme tipi iki tarafa da borç yükleyen rizai bir sözleşmedir. Rödovans sözleşmeleri hiçbir kanunda düzenlenmediğinden atipik sözleşme türüdür.[2] Aynı zamanda ürün kirasına ilişkin Borçlar Kanundaki düzenlemeler rödovans sözleşmelerine uygulanmaktadır. Nitekim Yargıtay'ın uygulaması da bu yöndedir.

Yargıtay 3. HD., 28.2.2023 tarih, 2022/8235 E., 2023/369 K. Sayılı kararında, "Ürün kirasının bir türü olan rödovans sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen atipik bir özel hukuk sözleşmesi olup; maden işletme hakkı (ruhsat) sahibinin, işletme ruhsatı sahasının tamamının veya bir kısmının belirli süreliğine işletme hakkını devretmeyi taahhüt ettiği, devralanın da bunun karşılığında ruhsat sahasında belirli miktarda üretim yapmayı ve bu üretim karşılığında ürettiğinin belli bir miktarı üzerinden rödovans bedeli ödemeyi taahhüt ettiği bir özel hukuk sözleşmesidir. Rödovans sözleşmesi ile maden ruhsat devri değil, bu ruhsatta mündemiç olan hakkın rödovans bedeli karşılığında bir başkasına belirli bir süre ile kullanılması amaçlanır.

Temerrüt nedeniyle tahliye karar verilebilmesi için; istenen kira parasının veya yan giderin muaccel (istenebilir) olması ve kira bedeli ile yan giderin verilen sürede ödenmemiş bulunması, ihtarnamede verilen

süre içerisinde kira parasının ödenmemesi halinde akdin feshedileceğinin açıkça belirtilmesi gerekir. Kiracıya verilecek süre ürün kiralarda en az altmış gündür. Kira parası götürülüp ödenmesi gereken borçlardan olduğundan, kiralayana elden ödenmesi veya gideri kiracıya ait olmak koşuluyla konutta ödemeli olarak PTT kanalıyla gönderilmesi gerekir. Bundan ayrı, sözleşmede özel bir koşul kabul edilmişse bu hususta göz önünde tutulmalıdır. Açıklanan şekilde yapılmayan ödemeler yasal ödeme olarak kabul edilemez. Ancak teamül haline gelmiş bir ödeme şekli varsa bu şekilde yapılan ödemede geçerlidir." Karardan da anlaşıldığı üzere Yargıtay rödovans sözleşmesini ürün kirasının bir türü olarak görmektedir. Borçlunun temerrüde düşürülmesi, en az 60 günlük ihtar süresi gibi şekil şartlarının aranması, bunun en bariz kanıtıdır.

Yine İstanbul BAM 36. HD., E 2024/2976 E., 2024/2479 K., 31.10.2024 tarihli kararında, " Rödovans sözleşmesi, iki taraflı ürün kira sözleşmesi niteliğinde olduğunu, Yargıtayın istikrar kazanan uygulamasında rödovans sözleşmesinin tarafları arasında çıkan uyuşmazlıklarda; sözleşme hükümleri, 3213 sayılı maden kanununun ilgili hükümleri, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 357 ve devamı maddelerinde düzenlenen ürün kirasına ilişkin hükümlerin bünyesine uygun düştüğü ölçüde uygulanacağını kabul edildiğini," belirtilerek, Rödovans sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda Yargıtay'ın ürün kirası hükümlerini istikrarlı bir şekilde uyguladığı beyan edilmiştir.

Madencilik Faaliyetleri Uygulama Yönetmeliğinin 4. maddesinin (rr) bendinde rödovans sözleşmeleri şu şekilde tanımlanmıştır: “Ruhsat sahalarındaki madenlerin üretilerek değerlendirilmesi amacıyla üçüncü kişilere veya kuruluşlara tasarruf hakkı sağlamak üzere ruhsat sahasının tamamı ya da bir kısmı için ruhsat sahiplerinin, bu kişilerle yapmış oldukları sözleşmeler”. Sözleşmenin tanımlamasından anlaşılacağı üzere sözleşmenin tarafları maden işletme hakkı sahibi ile bu hakkı bir süreliğine devralan özel ya da tüzel kişidir. Bu sözleşme tipi herhangi bir şekil şartına bağlı değildir.

Yine yönetmeliğin 100. maddesinde de rödovans işlemleri tanımlanmıştır. Metinde; “(1) Maden işletme ruhsat sahiplerinin, ruhsat sahalarının bir kısmı veya tamamı için üçüncü kişilerle yapmış oldukları rödovans sözleşmeleri ve bu sözleşmelerde yapılan değişiklikler, tarafların talebi halinde devir ve intikal işlemlerinde bilgilendirme amacıyla maden siciline şerh edilir. Tarafların birlikte rödovans sözleşmesinin iptalini talep etmeleri halinde de bu kayıtlar terkin edilir. Genel Müdürlük hiçbir şekilde rödovans sözleşmelerine taraf değildir.

(2) Maden ruhsat sahiplerinin, ruhsat sahalarının bir kısmında veya tamamında üçüncü kişilerle yapmış oldukları rödovans sözleşmelerinde, bu alanlarda yapılacak madencilik faaliyetlerinden doğacak İş Kanunu, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili idari, mali ve hukuki sorumluluklar rödovansçıya aittir. Ancak bu durum ruhsat sahibinin Kanundan doğan sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.” demektedir.

Yukarıda anılan maddenin birinci fıkrasından maden işletme ruhsatı sahiplerinin maden sahasının tamamı dışında, kısmi olarak da işletilmesi için birden fazla rödovansçıya devredilebildiği görülmektedir. Aslında bu durum maden kanunun 5. maddesindeki Maden hakkının bölünmezliği düzenlemesine aykırılık teşkil etmektedir. Fakat uygulamada yaşanan gereklilikten dolayı, yönetmelikle böyle bir düzenlemeye gidildiği düşünülebilir. Bu düzenleme ile maden hakkı sahibinin birden fazla rödovansçı ile sözleşme yapabilmesi olanağı oluşmuştur.

Yine aynı maddenin 2. fıkrasındaki iş kanunu, iş sağlığı ve idari ve mali yükümlülükler rödovansçıya ait olduğu düzenlense de ruhsat sahibinin kanundan doğan sorumluluklarını ortadan kaldırmayacağı belirtilerek, yine de bu yükümlülükler konusunda sorumluluğunun devam ettiği anlaşılmaktadır. Rödovans sözleşmelerinin genellikle maden arama ve madenin işletilmesi ruhsatlarının alınmasını kapsadığı ve sözleşmenin konusunu bunların oluşturduğu açıktır.

Yargıtay’ın 2020/61 E., 2022/607 K., 26.04.2022 tarihli Hukuk Genel Kurulu kararında, Rödovans sözleşmesine konu taraflar arasında asıl işveren-alt işveren ilişkisinin olup olmadığı hususunu netleştirmek için içtihat oluşturmuştur. Kararda, “ Alt işveren- Asıl iş veren ilişkisinde, öncelikle mal veya hizmetin üretildiği bir işyeri olan asıl işverenin bulunması gerektiği, bunun dışında asıl işverene ait işyerinde iş alan ikinci bir işverenin yani alt işverenin bulunması gerektiği, ancak bu hâlde asıl işveren-alt işveren ilişkisinden söz edilebileceği, alt

işverenlik ilişkisinin kurulabilmesi için aranan bu unsur göz önüne alındığında, rödovans sözleşmesinin alt işverenlik ilişkisini ortaya çıkartabilecek unsurlara sahip olmadığı, zira her şeyden önce rödovans sözleşmesi ile maden işletme hakkının devri söz konusu olduğundan alt işveren ilişkisinde olduğu gibi biri alt işveren, diğeri asıl işveren sıfatına sahip olmak üzere iki farklı işverenin varlığı söz konusu olmadığını” belirtmiştir.

Yine kararda daha detaylı bir açıklama gidilerek “Asıl işveren-alt işveren ilişkisinin kurulabilmesi için mal veya hizmet üretimine dair bir işin varlığı gerektiği, asıl işverenin işyerinde yürüttüğü mal ve hizmet üretimine yardımcı işler ile koşulları mevcutsa asıl işin bir bölümü alt işverene verildiği; asıl işverenin işyerinde yürüttüğü mal ve hizmet üretimine yardımcı işlerin alt işverene verilmesinde Kanunun sınırlama getirmediği, ancak asıl işin bir bölümünün alt işverene verilebilmesi için 4857 sayılı İş Kanunu’nun 2. maddesi ile Alt İşverenlik Yönetmeliğinin 3/a maddesi bazı

sınırlamalara yer verildiği, Bu düzenlemelere göre, “işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde” asıl işin bir bölümü alt işverene verilebildiği, Rödovans sözleşmesinde ise maden ruhsatlı sahanın bütünü ya da bir bölümü başkasına verilebildiği, rödovans sözleşmesinin taraflarından biri olan rödovans veren, sözleşmeye konu ruhsatlı sahada gerçekleştirilecek olan maden arama ve işletme işinin tamamını bir bütün hâlinde devraldığı, böylece asıl işin bir kısmında işin gereği teknolojik sebeplerle uzmanlık gerektiren bir işin ya da bir yardımcı işin varlığından bahsetme imkânı olmadığı için rödovans sözleşmesinin alt işverenlik ilişkisinin unsurlarını ihtiva ettiğini söylemenin mümkün olmadığı” belirtilmiştir.

Kararda asıl işveren-alt işveren arasında imzalanan hizmet alım sözleşmesi bakımında da yorum yapılmış ve “alt işveren tarafından üstlenilen iş, asıl işveren tarafından ödenen bedel karşılığında yerine getirilirken, rödovans sözleşmesinde rödovans veren, sözleşmede kararlaştırılan rödovans bedelini ruhsat sahibine ödemekle yükümlü olduğu, bu bakımdan da Maden Kanunu’na uygun olarak akdedilen rödovans sözleşmesinin alt işverenlik sözleşmesinin unsurlarını taşımadığını” net bir şekilde belirtmiştir.

Maden ruhsat sahibinin maden işletmesinin devri açısından da kararda yine alt işveren-asıl işveren ilişkisi değerlendirilmiş ve rödovans sözleşmesi yapılırken maden ruhsat sahibinin maden işletme ruhsatını bir diğer kişiye devretmesinin 2 şekilde olabileceği, ilkinde;

ruhsat sahibinin maden işletme ve üretim yönünden herhangi bir faaliyette bulunmadan maden işletme hakkını üçüncü bir kişiye (rödovans verene) rödovans sözleşmesi ile devrettiği; bunun karşısında rödovans verenin işyerine bizzat kendisi işçi olarak işletme ve üretim faaliyetlerine yürüttüğü, ruhsat sahibinin hiçbir şekilde işletme faaliyetinde bulunmadığı ve hiçbir işçi çalıştırmadığı; ikincisinde ise ruhsat sahibinin maden sahasını işletmeye başlamış, işçi çalıştırmış, fakat belli bir noktadan sonra söz konusu sahayı devretmiş olduğu, ruhsat sahibi devir esnasında işletmede var olan makine ve aletleri rödovans verene kullanması için bıraktığı, devre konu sahadan tamamen çekildiği şekilde devirdir. Bu hâlde ruhsat sahibinin, sadece ürün denetleme, ürünü teslim alma ve kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getirme amacıyla üretime yönelik olmayan işçi bulundurma yetkilerine sahip olduğuna kanaat getirilmiştir.[3]

Sonuç olarak kararda, "Bahsi geçen her iki devir şeklinde de ortada bir asıl işveren-alt işveren ilişkisi bulunmadığı, çünkü ilkinde ruhsat sahibi tamamen elini işletmeden çektiği ve üretime karışmadığı, kendi adına işletmede hiç işçi bulundurmamış; İkinci hâlde ise, her ne kadar ruhsat sahibi kendi adına işçi çalıştırmaktaysa da bunların üretime yönelik işçiler olmadığı, rödovans verenle işçiler arasında bir üretim birlikteliğinin bulunmadığı üzerinde durularak; Maden Kanunun Ek 7. Maddesi ile rödovans verenin sorumluluğunun yasal bir alt yapıya kavuşturulduğu" belirtilmiştir.

Yargıtay 22. HD., 2018/5501 E., 2018/14156

K., 4.6.2018 tarihli kararında da rödovans sözleşmesinde alt iş veren- asıl işveren ilişkisinin neden olmadığı net bir şekilde ortaya konmuştur: "Maden sahasında işletme hakkının kiraya verilmesinde (rödovans sözleşmesi) rödovansçı, madeni, sözleşmede belirtilen şartlar çerçevesinde kendi adına işletir. Rödovansçı, madeni kendi adına işletemiyorsa, üretim, çalışma ve organizasyon açısından ruhsat sahibine tam olarak bağlı ise bu durumda rödovanstaki değil, alt işverenlik ya da ihaleden söz edilir. Dolayısıyla rödovans sözleşmesi rödovansçının bağımsızlığını ve inisiyatifini tamamen ortadan kaldıracak şekilde düzenlenemez. Rödovans sözleşmesinde, asgari üretim miktarı ile ton başına verilecek ücretin belirlenmesi hukuki ilişkiyi rödovans olmaktan çıkarmaz. Rödovans sözleşmesinde rödovansçı istediği kadar işçi alıp çıkartabilir, kanunlara aykırı olmamak şartıyla üretim sürecini istediği gibi yönetebilir, vardiyalar oluşturabilir, çalışma

şartlarını belirleyebilir. Rödovanstaki önemli olan belirli nitelikte ve miktardaki madenin belirli zaman dilimleri içinde çıkartılarak istenilen yerlere sevkini yapmaktır."

Rödovans sözleşmeleri her ne kadar Borçlar Kanunu hükümleri gereğince bir şekil şartına bağlı olmasalar da taraflar arasında imzalanan sözleşmenin uygulanabilir kılınması birtakım şartları gerektirmektedir. Bunlardan ilki Maden Yönetmeliğinin 101. maddesinde, ruhsat sahipleri ile üçüncü kişiler arasında yapılacak olan rödovans sözleşmelerinin, Genel Müdürlüğün iznine tabi olmasıdır. Genel müdürlükten bu izin ve tescil işlemlerinin tamamlanmaması, bu sözleşmenin uygulanabilirliği hükümsüz hale getirmektedir. Devamlı madde metni "Maden işletme ruhsat sahiplerinin, ruhsat sahasının bir kısmı veya tamamı için üçüncü kişilerle yapmış oldukları rödovans sözleşmelerinin ve bu sözleşmelerde yapılan değişikliklerin, bilgilendirme amacıyla Genel Müdürlüğe verilmesi ve maden siciline bilgi amaçlı şerh edilmesi zorunludur. Genel Müdürlük hiçbir şekilde rödovans sözleşmelerine taraf değildir. Rödovans sözleşmeleri Genel Müdürlüğün izin verdiği tarih itibarıyla sicil kayıtlarına şerh edilir." demektedir.

Maden haklarının devri, intikali, rehin gibi işlemlerin yapılabilmesi için maden siciline tescil şarttır. Devir işlemlerinin tıpkı taşınmaz satımında olduğu gibi yetkili memur önünde yapılması gerekir. Devir işleminin yapılmasından sonra yetkili memur tarafından maden siciline tescil edilerek devir tamamlanır. Rödovans sözleşmesi nispi bir

hak olarak Maden siciline şerh ettirilebilir ve böylece üçüncü kişilere karşı hak iddia edilebilir. Tapu sicilinde şerh edilmiş nispi haklar kuvvetlendirilmiş alacak hakkına, yani aynı bir hakka dönüşmektedir. Görüldüğü üzere, Maden sicili şerh işlemleri, tapu sicil işlemlerine benzer özellikler göstermektedir.

2. Rödovans Sözleşmesinin Taraflarının Yükümlülükleri ve Hakları

Yukarıda detaylıca belirttiğimiz üzere rödovans sözleşmesinin tarafları; maden işletme hakkı sahibi ile bu hakkı bir süreliğine devralan özel ya da tüzel kişidir, yani rödovansçısıdır.

2.1. Maden İşletme Hakkı Sahibinin Hak ve Yükümlülükleri

2.1.1. Hakları

Yargıtay'ında görüşlerinde belirttiği üzere, Borçlar Kanunun ürün kirasına ilişkin hükümleri kıyasen rödovans sözleşmelerinde uygulanacağından, maden işletme hakkı sahibi ürün kirasındaki gibi sözleşmede belirlenen rödovans bedelini talep etme hakkı ile rödovansçıdan da sözleşmeden doğan diğer yükümlülüklerini yerine getirmesini talep etme hakkı bulunmaktadır. Bu borçlar; maden sahası ile ilgili yapılan yan giderleri talep etmek olabileceği gibi rödovans verenden maden sahasının özgülendiği amaca uygun kullanılmasını istemek de olabilir. Çünkü, rödovans sözleşmesi gereğince rödovans verenin, rödovans konusu madeni işletme borcu bulunmaktadır.[4] Bununla birlikte maden sahibinin rödovans bedelinin

arttırılmasını talep etme ya da uyarlanmasını talep etme hakkı da bulunmaktadır. Ek olarak belirtmek isteriz ki, hapis hakkı da maden sahibinin hakları arasındadır. Hapis hakkı kiralayana yani, ruhsat sahibine verilmiş bir haktır. Günlük olarak işleyen ve ürün veren maden ocaklarında işlemiş bir yıl ve işlemekte olan altı aylık alacaklar için ruhsat sahibinin hapis hakkı mevcuttur. Röдовans sözleşmesinde hapis hakkı kapsamında el konulabilecek mallar açısından ise BK m.336'ya kıyasen maden sahasında bulunan ve maden sahasının işletilmesinde kullanılan taşınırlara el konulabilir.[5]

2.1.2. Borçları

Maden sahasında ruhsat sahibine ait olup da röдовans sözleşmesine dâhil demirbaş eşya, iş makineleri, ulaşım araçları ve

işletme tesisatı varsa bunların bir listesinin çıkarılarak değerlerinin gösterilmesi zorunludur (TBK.m.359'ya kıyasen) Ruhsat sahibi, röдовans verene, maden sahasında maden işletmesi için gerekli ortamı sağlamak zorundadır. Özellikle, Maden Kanunu'nun 17, 24, 29 ve 31. maddelerinde açıklanan yükümlülüklerin ruhsat sahibi tarafından yerine getirilmesi gerekir. Bunların yerine getirilmemesi, ruhsatın iptalini gerektirmektedir.[6] Bunlar:

Madde 17; maden arama faaliyetini düzenlemektedir. Maden Kanunun 17. maddesi gereğince, arama ruhsatının düzenlenmesinden sonraki ilk bir yıl ön arama dönemi olup bu dönemin sonuna kadar, asgarî faaliyetlerin tamamlanması ve bu faaliyetlere ilişkin yatırım harcamalarını gösteren ön arama faaliyet raporunun ruhsat

sahibi tarafından verilmesi zorunludur.

Madde 24; Maden işletme ruhsatının alınması için gerekli prosedürü ve işletme ruhsatının düzenlenmesini anlatmaktadır.

Madde 29, Maden işletilmesini düzenlemektedir.

Madde 31, röдовansla işletilse dahi fenni nezaretçi atama yetki ve sorumluluğu yine ruhsat sahibine ait olduğunu belirtir.

Bu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde, maden sahasının işletilmeye uygun ve hazır bir halde olarak röдовansçıya teslim edilmemesi ya da temin edilen ekipmanlardaki eksiklikler veyahut arızaların zamanında giderilmemesi, sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerinin ihlali olup, tazmin ile giderilmesi gerekebilir.

Ancak, devlet hakkı yönünden ruhsat sahibinin kamusal yükümlülüğü değişmemekte ve bu konuda sorumluluğu devam etmektedir. Devlet hakkı, maden istihracı ile sağlanacak gelirden Devlet payına düşen ve ödeme yükümlülüğünün ruhsat sahibine ait olan kısmıdır. Ancak röдовans sözleşmesinde bu husus taraflar arasında düzenlenen sözleşme hükümleri ile röдовansçıya yüklenebilir. Bununla birlikte, röдовansçı tarafından ödenmemesi halinde ruhsat sahibinin sorumluluğu devam eder. Çünkü sözleşme ile amme borcu mükellefi değişmeden, özel hukuk hükümleri çerçevesinde ve sözleşme içi bir borç nakli gerçekleştirilmektedir. [7] Yine maden kanuna göre Ruhsat sahibi,

madende konusunda uzman kıdemli bir maden mühendisini daimî nezaretçi olarak bulundurmak zorunluluğundadır.

2.2. Röдовans verenin hakları ve yükümlülükleri

2.2.1. Hakları

Maden sahasının işletilmeye hazır bir halde ve zamanında kendisine teslimini talep etme hakkı,

sözleşmenin en temel hakkıdır. Borçlar kanunun ürün kirası hükümlerinin bu sözleşmeye kıyasen uygulandığından ve kiraya verenin kiracıya karşı sorumluluğunu burada da geçerli olduğundan, Röдовansçı ayıplı ifadan dolayı zararın tazmini isteyebilir. Aynı şekilde, madeni işletmesinden dolayı sözleşme gereği röдовans bedeli ödemekle yükümlü olmakla birlikte röдовance veren de madenin işletilmesinden kazanç sağlamaktadır.

2.2.2. Borçları

Röдовans sözleşmesinde belirlenmiş olan röдовans bedelini sözleşmede belirtilen zamanda ödemekle yükümlüdür. Maden Kanunun 7. maddesini bahsettiğimiz üzere, kanun röдовans verene iş sağlığı ve güvenliği ve işçilere ilişkin tüm SGK yükümlülüklerini yüklediğinden, röдовans veren bu yükümlülüğünü yerine getirmekle mükelleftir. Ruhsat sahibinin maden alanını işletmeye elverişli bir şekilde teslim etme borcuna karşılık olarak röдовansçının da aynı şekilde

alanı teslim alma yükümlülüğü bulunmaktadır. TBK md. 364 uyarınca rödovansçının temel sorumluluklarından biri de devralınan madenin ve maden arazisinin iyi halde tutulması ve işletilmesidir. Bu noktada, rödovansçının ilgili maden alanının özgülediği amacı değiştirmeye dönük faaliyetlerde bulunmaması, ilgili alanın bozulmasına neden olabilecek faaliyetlerden kaçınması gerektiği yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu bağlamda maden alanında farklı maden cevherlerinin çıkarılmasına dönük girişimler buna örnek verilebilir.[8] Rodövarsçının bir diğer yükümlülüğü de devraldığı maden işletme ruhsatı, arazi ve madeni alt kiraya vermemek ve kiranın devredilmemesidir.

Rödovans sözleşmesinin devamı süresince rödovansçının, maden sahasındaki ruhsat sahibi tarafından ayıpların giderilmesi veyahut yükümlülüğünde olan zararların giderilmesi için yürütülen çalışmalara, ruhsat sahibinin yükümlülüğündeki bakım, bir sonraki kiralama için yapılması gerekli faaliyetlere katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ruhsat sahibi de mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde rödovansçının faaliyetini duraksatmayacak şekilde hareket etmek zorundadır. Buna ek olarak rödovansçının maden sahasında oluşan ayıp ve esaslı tamir gerektiren şeyler ile ilgili olarak ruhsat sahibine ihbarda bulunma yükümlülüğü de vardır. [9]

3. Rödovans Sözleşmesinin Sona Ermesi

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere rödovans sözleşmelerinde Borçlar Kanunu hükümleri uygulandığından, sözleşmenin sona erme

sebepleri yönünden de Borçlar Kanunu'nu uygulamak gerekir. Sözleşmenin süresinin dolması, sözleşmenin feshi, sözleşmenin süresinden önce sona ermesi, temerrüde düşme, ayıplı ifa nedeniyle sözleşmenin son bulması, zapt nedeniyle sözleşmenin son bulması, ifa imkansızlığı, aşırı ifa güçlüğü, iflas, ibra, yenileme, tarafların sıfatlarının birleşmesi, takas ve ruhsatın iptaline sebep olunması olarak gösterilebilir.

3.1. Sözleşme Süresinin Dolması

Devletin, maden işletme ruhsatlarının belirsiz süreli olarak düzenlenmesi açıkça Anayasamıza aykırı olması nedeniyle, rödovans sözleşmesinin sona erme süresinin mutlaka sözleşmede belirtilmesi gerekmektedir. Sürenin sona ermesi halinde, taraflar arasındaki olabilecek sözleşmeyi uzatma tarihlerinin de açıkça belirlenmesi ve bu konuda da devletin onayının alınması gerekmektedir. Bu şekliyle Borçlar Kanunu ürün kirası hükümlerinden ayrılmaktadır. Çünkü belirli süreli ürün kirası sözleşmesinin sonlanmaması halinde kendiliğinden birer yıllık uzaması ile belirsiz süreli ürün kirası sözleşmesine dönmesi gibi bir durum rödovans sözleşmelerinde söz konusu değildir.

3.2. Sözleşmenin Feshi

Sözleşmenin feshine sebep olacak hususları taraflar kendi aralarındaki yapmış oldukları sözleşmede belirleyebilir ve bunu kendileri açısından bağlayıcı kılabilir. Aynı şekilde olağanüstü fesih şartları da belirlenebilir.

Bu iki hususta da taraflar hangi hallerin fesih sebebi hangi hallerin olağanüstü fesih sebebi sayılacağını sözleşmede karşılıklı karar verebilirler. Taraflar birbirlerinden bekledikleri yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde sözleşmenin feshini isteyebilirler. Örn. Ruhsat sahibinin ayıba karşı tekeffül borcunu yerine getirmemesi karşısında rödovansçının fesih hakkı düzenlenebilir. Sözleşmenin süresinin bitiminden 6 ay öncesinden bildirimde bulunarak sözleşmeyi fesih edebilir. Aynı şekilde rödovans bedelinin ödenmemesi nedeniyle borcun ödenmesi için ruhsat sahibi 60 gün önceden bildirimde bulunarak sözleşmeyi feshedebilir.

3.3. Sözleşmenin süresinden önce son bulması

Bazı hallerde sözleşmeye devam edilmesi taraflardan biri için katlanılamaz bir hale gelmesi halinde bu durumu haklı kılan

önemli sebeplerin neler olduğu belirtilerek sözleşmenin süresinden önce bitirilmesi talep edilebilir. 6 aylık ihbar süresi burada da geçerlidir.

Kiracının iflas etmesi nedeniyle kira sözleşmesinin kendiliğinden son bulmasına ilişkin hükümler, rödovans sözleşmesinde her iki taraf içinde sözleşmenin süresinden önce sonlandırılması bakımından geçerlidir. Kanun hükmünden anlaşıldığı üzere kiracının iflası sözleşmenin kendiliğinden feshi anlamına gelmektedir. Önemli sebeplerin ortaya çıkması bahsinden ayrı olarak, burada kiraya verenin ayrıca bir bildirimde bulunması ya da konunun hâkim tarafından tespitini talep etmesi gibi bir durum da söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla rödovans sözleşmeleri bakımından ruhsat sahibi, rödovansçının iflas etmesi halinde herhangi bir süre vermeksizin ya da bildirimde bulunmaksızın sözleşmenin feshini talep edebilir. Diğer yandan kiraya veren

de iflas etmiş olması halinde, kira ilişkisinde ücret ödeme külfeti kiracı olduğundan, kiraya verenin iflası doğrudan sözleşmenin kendiliğinden sona ermesini sağlamaya yeterli bir sebep değildir. Bu durumda kiraya verenin alacak hakkı, iflas masasına kaydedilir ve kira borcu bu masaya ödenmeye devam edilir. Bu bağlamda ruhsat sahibinin iflas etmesinin sözleşmenin sona ermesine tali açıdan etkisi vardır. Ruhsat sahibinin esaslı tamiratları yaptırma yükümlülüğünü yerine getirememesi, ayıba karşı tekeffül durumunda rödovansçının zararının karşılanamaması, kamu otoriteleri karşısında vergi ve harç ödemelerini yerine getirememesi nedeniyle ruhsatın bundan olumsuz etkilenmesi gibi nedenlerle sözleşmenin rödovansçı tarafından tek taraflı olarak feshedilmesi gibi bir sonuç doğurabilir. [10]

İfa imkansızlığının yaşanması durumunda

sözleşmenin süresinden önce sonlandırılabilmesi söz konusudur. TBK md. 136/3 hükmü ise borçlunun ifa imkânsızlığı dolayısıyla borcundan kurtulabilmesi için geçerli şartın, gecikme olmaksızın alacaklıya durumu bildirmesi ve zararın artmaması için gerekli tedbirleri alması olduğunu düzenler. Aksi durumda borçlunun ifa imkânsızlığını ileri süremeyecek ve borçtan dolayı sorumluluğu devam edecektir. İfa imkânsızlığı borcun tamamına değil bir kısmına yönelik olarak da ortaya çıkmış olabilir. Borçlu, kendisine atfedilemeyecek olan nedenlerle, borcun bir kısmını ifa edemeyecek duruma gelmesi halinde, bu durumu ispat ettiği ölçüde ilgili kısım için borcun ifasından kurtulacaktır. İfa imkânsızlığı sözleşmenin kurulması anında meydana gelmişse yani sözleşmenin kurulması anında mevcut bulunan ve bilinen ifa imkânsızlığı varsa, bu durum sözleşmeyi zaten hükümsüz kılar. Bu durumda henüz

doğmamış bir sözleşmenin imkânsızlık nedeniyle sona ermesi de mümkün değildir. [11]

Aşırı ifa güçlüğünde de sözleşmenin yapılması sırasında bulunmayan ve taraflarca öngörülemeyen olağanüstü bir durumun gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Aşırı ifa güçlüğüne dayanan taraf, ortaya çıkan yeni durumun kendisi için ifayı aşırı ölçüde güçleştirdiğini ispat etmek durumundadır. Böyle bir durumda ya rödovans sözleşmesinin güncel duruma uyarlanması ya da sözleşmenin feshi talep edilecektir.

3.4. Rödovansçının Temerrüde Düşmesi

Rödovans sözleşmesi bağlamında rödovansçının temerrüdünden bahsedebilmek için Rödovans

bedelinin ya da yan ödemelerin belirlenen zamanda ödenmemesi, kendisini 60 gün içinde ödenmemesi halinde sözleşmesinin fesih edileceğinin ihtar edilmesi ve rödovansçının temerrüde düşürülmesi, rödovansçının temerrüde düşmesine rağmen bedeli ödememesidir.

3.5. Ayıp Nedeniyle Sözleşmenin Son Bulması

TBK md. 358 gereğince ayıptan dolayı kiraya verenin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu sorumluluk dolayısıyla kiracı, belirli şartları yerine getirdikten sonra sözleşmeyi feshedebilir. Yukarıda görüldüğü üzere, ayıp dolayısıyla sözleşmenin feshedilmesi, kendiliğinden ortaya çıkmaz. Kiracı, ayıbın

giderilmesi, zararın giderilmesi, kira bedelinde uygun bir oranda indirim yapılması ile birlikte seçimlik hak olarak sözleşmenin feshedilmesi hakkına da sahiptir. Rödovans sözleşmeleri bağlamında da maden arazisinin önemli ayıplar ile birlikte teslim edilmesi durumunda, bu durum teslimin yapılmış sayılmasına mâni teşkil etmemektedir. Buna karşın ayıp önemli ayıp kategorisinde kalmaya devam etmektedir. Dolayısıyla ruhsat sahibinin ayıbı gidermemesi durumunda rödovansçının seçimlik hakları bulunmaktadır. Bu haklar arasında da yukarıda ifade edildiği üzere teslim anındaki ayıplar nedeniyle ruhsat sahibinin temerrüdüne başvurabileceği gibi seçimlik haklar arasında sözleşmenin feshi de yer almaktadır.[12]

3.6. Zapt Nedeniyle Sözleşmenin Sona Ermesi

Rödovans sözleşmesinin devamı süresince üçüncü kişiler, rödovans sözleşmesinde belirtilen haklardan daha öncelikli haklar ileri sürebilir ve böylece rödovansçının maden arazisinden yararlanmasını tamamen ya da kısmen engelleyebilir. Ancak, sözleşmenin feshinin talep edilebilmesi için tam zapt halinin ortaya çıkması gerekmektedir. Tam zapt, üçüncü kişilerin rödovansçıya karşı işletme ruhsatı, maden ve maden arazisi ile ilgili bir takım maddi haklar ileri sürmesidir. Üçüncü kişiler tüm bunlar üzerinde tam zapt anlamına gelecek bir hak iddiasında bulunmaları durumunda, artık sözleşme yürütülemez hale gelir. Bu halde sözleşmenin sonlandırılması talep edilebilir.[13]

3.7. İbra, Yenileme, Sıfatların Birleşmesi, Takas Nedeniyle Sona Erme

Ruhsat sahibi ile rödovans veren karşılıklı olarak birbirlerinden alacakları olmadığını beyan ederek sözleşmeyi sona erdirebilirler. Yenilemede, eski bir borcun varlığını sonlandırarak yeni borç sözleşmesi yapılmaktadır. Sıfatların birleşmesinde, Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesi durumu da borç ilişkisini sona erdirmektedir. Bu sıfatların birleştiğinden bahsedebilmek için evvela tüm alacak ve tüm borcun borçluya intikal etmesi gerekmektedir. Takas, alacaklı ve borçlu tarafın karşılıklı olarak bir miktar para ya da ona denk edimlerini birbirlerine borçlu olmaları durumunda, her iki borcun muaccel olması halinde birbirleri ile takas etmelerini konu edinmektedir. Takas ekonomik bir amaç taşımaktadır. Aynı türden borca sahip kişiler, birbirlerinden alacaklarının olması durumunda tek bir hukuki işlem yaparak birden fazla borcun ifasını aynı anda gerçekleştirmiş olmaktadır.

Yukarıda açıklanan rödovans sözleşmesinin sona erme sebepleri dışında, Ruhsat sahibinin ruhsatının süresinin dolması da sözleşmenin sona ermesine sebep vermektedir. Kanunun belirlenen ruhsat sürelerinin zamanında yenilenmemesi halinde ruhsatın kendiliğinden sona erecek ve bu durum rödovans sözleşmesinin de sonlanmasına sebebiyet verecektir. Aynı şekilde ruhsat sahibinin maden kanunundan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle ruhsatının iptaline sebebiyet vermesi halinde de rödovans sözleşmesinin sonlanması gündeme gelebilecektir.

Sözleşmenin sona ermesi ile rödovansçı maden sahasını ve kendisine teslim edilen tüm demirbaş eşyalarını bir tutanak ile ruhsat sahibine teslim etmekle, ruhsat sahibi de teslim almakla yükümlüdür.

DİPNOT

- [1] Alper Uyumaz ve Fatma Güngör, "Rödovans Sözleşmesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 19, S. 4, 2015, s. 151.
- [2] Uyumaz ve Güngör, s. 155.
- [3] Burak Karakoç, "Rödovans Sözleşmesi ve Alt İşverenlik İlişkisi", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 1, 2022, s. 65.
- [4] Uyumaz ve Güngör, s. 165.
- [5] Burak Bahadır Ayrancı, Rödovals Sözleşmesi (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 81-82.
- [6] Uyumaz ve Güngör, s. 165.
- [7] Bünyamin Çitil, "Rödovans Sözleşmesinin Maden Hukuku İçindeki Yeri ve Mali Yükümlülükler", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 39, 2019, s. 235.
- [8] Yakup Onur Çebitürk, Rödovals Sözleşmesinin Sona Ermesi ve Sona Ermenin Hukuki Sonuçları (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2023, s. 24.
- [9] Çebitürk, s. 30-31.
- [10] Çebitürk, s. 56-57.
- [11] Çebitürk, s. 70.
- [12] Çebitürk, s. 63.
- [13] Çebitürk, s. 64.

KAYNAKÇA

- Ayrancı, B. B. (2021). Rödovals sözleşmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Çebitürk, Y. O. (2023). Rödovals sözleşmesinin sona ermesi ve sona ermenin hukuki sonuçları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Çitil, B. (2019). Rödovals sözleşmesinin maden hukukundaki yeri ve mali yükümlülükler. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (39), 215–242.
- Karakoç, B. (2022). Rödovals sözleşmesi ve alt işverenlik ilişkisi. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1), 189–224.
- Uyumaz, A. & Güngör, F. (2015). Rödovals sözleşmesi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(4), 183–218.

ICSID'DE TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI TAHKİM DOSYALARI

Giriş

Uluslararası yatırımların artan önemi ve devletler ile yabancı yatırımcılar arasındaki hukuki ilişkilerin giderek karmaşıklaşması, yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde uluslararası tahkim mekanizmalarını merkezi bir konuma taşımıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında hız kazanan doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcıların yalnızca ev sahibi devletin iç hukukuna tabi olmaksızın, uluslararası hukuk tarafından da korunmasını gerekli kılmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda geliştirilen uluslararası yatırım hukuku rejimi, yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının çözümünde

özel kurumsal yapılar ve sözleşmesel mekanizmalar ortaya çıkarmıştır.

Yatırım uyuşmazlıklarının önemli bir bölümü, devletin doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik yetkisiyle doğrudan bağlantılı sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Özellikle madencilik faaliyetleri, çevresel yükümlülükler ve kamu yararı gerekçesiyle alınan idari tedbirler nedeniyle hem iç hukukta hem de uluslararası yatırım tahkimi bağlamında yoğun hukuki tartışmalara konu olmaktadır.

Bu çerçevede, Dünya Bankası Grubu bünyesinde kurulan Uluslararası Yatırım

Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID), yatırımcılar ile ev sahibi devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde en önemli kurumsal platformlardan biri hâline gelmiştir. ICSID sistemi, bir yandan devletlerin doğal kaynakların yönetimine ilişkin düzenleyici yetkilerini muhafaza etmelerine imkân tanırken, diğer yandan yabancı yatırımcıların uzun vadeli ve sermaye yoğun yatırımlar bakımından hukuki güvenlik beklentilerini korumayı amaçlayan özgün bir tahkim rejimi sunmaktadır.

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu liberal ekonomik politikalar doğrultusunda doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmeye başlamış ve bu kapsamda çok sayıda ikili yatırım anlaşması (Bilateral Investment Treaties – BIT) akdetmiştir. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak Türkiye, ICSID Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve yabancı yatırımcıların Türkiye aleyhine ICSID tahkimine başvurabilmesinin önü açılmıştır. Zaman içerisinde Türkiye, farklı sektörlerdeki yatırımlardan kaynaklanan çok sayıda ICSID tahkim davasına taraf olmuştur.

Bu çalışma, ICSID sistemi çerçevesinde Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası tahkim davalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle ICSID'in kurumsal yapısı, yetkisi ve usulî özellikleri ele alınacak; ardından Türkiye'nin ICSID'e taraf olma süreci değerlendirilecektir. Son olarak, Türkiye'nin taraf olduğu ve özellikle içtihat değeri bakımından öne çıkan ICSID tahkim dosyaları

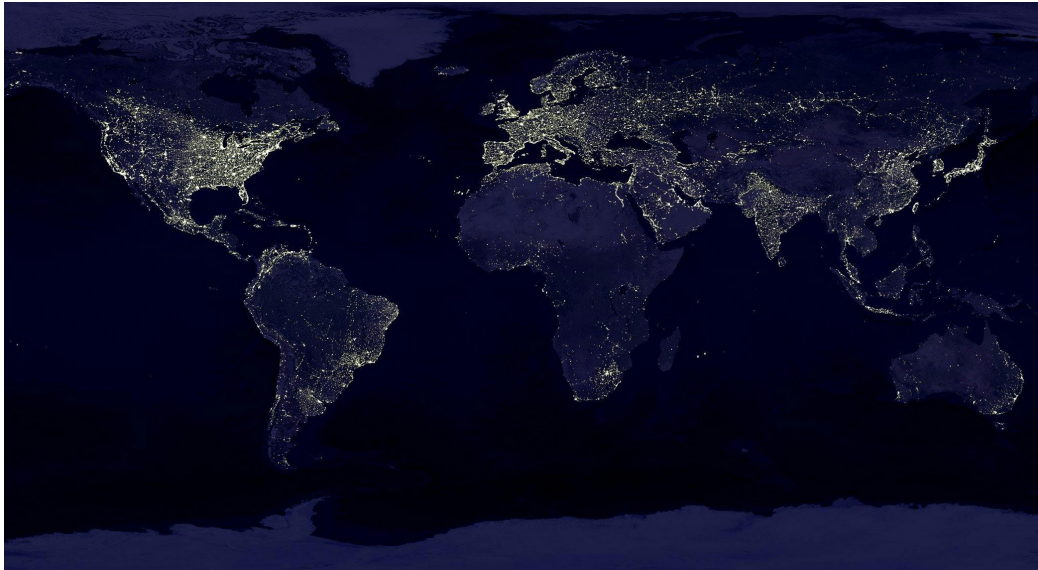
ayrıntılı biçimde analiz edilerek, bu davaların Türkiye'nin yatırım tahkimi pratiği üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır.

1. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID)

1.1. ICSID'in Kuruluşu ve Hukuki Niteliği

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID), 1965 tarihli "Devletler ile Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümüne İlişkin Sözleşme" (ICSID Sözleşmesi) ile kurulmuştur. Sözleşme, Dünya Bankası'nın öncülüğünde hazırlanmış ve yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının depolitize edilerek hukuki bir zeminde çözülmesini amaçlamıştır. ICSID'in temel amacı, yabancı yatırımcılar ile ev sahibi devletler arasında doğabilecek uyuşmazlıklar için tarafsız, bağımsız ve uzmanlaşmış bir çözüm mekanizması sağlamaktır.

ICSID, klasik ticari tahkimden farklı olarak, yalnızca devletler ile diğer akit devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım uyuşmazlıklarını konu edinmektedir. Bu yönüyle ICSID, kamu hukuku ile özel hukukun kesişim noktasında yer alan özgün bir tahkim rejimi sunmaktadır. ICSID tahkiminin bir diğer ayırt edici özelliği, verilen kararların üye devletlerin iç hukukunda doğrudan icra edilebilir nitelikte olması ve kararların esas bakımından ulusal mahkemeler tarafından denetlenememesidir.

1.2. ICSID’de Yetki ve Rıza İlkesi

ICSID tahkiminin işletilebilmesi için en temel koşul, tarafların açık ve yazılı rızasının bulunmasıdır. Bu rıza, çoğunlukla ikili yatırım anlaşmaları (BIT), çok taraflı yatırım anlaşmaları (örneğin Enerji Şartı Antlaşması) veya doğrudan yatırım sözleşmeleri aracılığıyla verilmektedir. Rıza ilkesinin bu merkezi rolü, ICSID yetkisinin sınırlarını da belirlemektedir.

ICSID Sözleşmesi’nin 25. maddesi, merkezin yetkisini “bir tarafı sözleşmeye taraf bir devlet, diğer tarafı ise başka bir sözleşmeci devletin vatandaşı olan bir yatırımcı” arasındaki hukuki uyumsuzluklarla sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, yatırımcı sıfatı, yatırımın varlığı ve uyumsuzluğun yatırım ile doğrudan bağlantılı olması, ICSID yetkisinin tesisinde kilit rol oynamaktadır.

1.3. ICSID Tahkiminin Usuli Özellikleri

ICSID tahkiminde yargılama süreci, tahkim talebinin Genel Sekreterlik tarafından kaydedilmesiyle başlar. Ardından tarafların mutabakatına göre tek hakemli veya üç hakemli bir heyet oluşturulur. Yargılama süreci yazılı ve sözlü aşamalardan oluşur ve taraflar iddia ve savunmalarını uluslararası hukuk, ilgili yatırım anlaşmaları ve genel hukuk ilkeleri çerçevesinde ileri sürerler.

ICSID tahkiminde verilen kararlar, sınırlı iptal sebepleri dışında kesin niteliktedir. Bu iptal sebepleri usulî nitelikte olup, kararın esasıyla ilgili yeniden değerlendirme yapılmasına izin vermez. Bu durum, ICSID kararlarının

öngörülebilirliğini artırmakla birlikte, devletler açısından önemli mali ve hukuki sonuçlar doğurabilmektedir.

2. Türkiye’nin ICSID’e Taraf Olması ve Genel Tahkim Pratiği

Türkiye’nin ICSID Sözleşmesi’ne taraf olması, yabancı yatırımların korunması bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Türkiye, 1980’li yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu liberal ekonomik politikalar çerçevesinde, yabancı yatırımcıların ülkeye girişini teşvik etmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda çok sayıda ikili yatırım anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaların büyük çoğunluğu, yatırımcı-devlet uyumsuzluklarının ICSID tahkimi yoluyla çözülmesini öngörmektedir.

Türkiye’nin taraf olduğu ICSID davalarına bakıldığında, uyumsuzlukların büyük ölçüde kamu hizmetleri, enerji üretimi, madencilik ve büyük ölçekli altyapı projeleri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu davalar, Türkiye’nin düzenleyici politikaları ile yatırımcıların uluslararası koruma taleplerinin sıklıkla karşı karşıya geldiği alanları ortaya koymaktadır.

3. Türkiye’nin Tarafı Olduğu Öne Çıkan Dosyalar

3.1. Westwater Resources, Inc. v. Republic of Türkiye (ICSID Case No. ARB/18/46)

3.1.1. Vaka Arka Planı

Westwater Resources, Inc. (“Westwater”), Amerika Birleşik Devletleri’nde kurulu bir enerji ve madencilik şirkettir. Davaya konu yatırım, Türkiye’nin Yozgat ili sınırları içerisinde bulunan Temrezli ve Şefaati bölgelerindeki uranyum yataklarının araştırılması ve işletilmesine ilişkindir. Bu faaliyetler, Türkiye’de kurulu Adur Madencilik Limited Şirketi aracılığıyla yürütülmüş; anılan şirket, uzun yıllar boyunca Türkiye’de uranyum arama ve geliştirme faaliyetleri bakımından tek yetkili lisans sahibi konumunda bulunmuştur.[1]

Adur Madencilik’e verilen uranyum arama ve işletme lisansları, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) tarafından 2007 yılından

itibaren geçerli olacak şekilde düzenlenmiştir. Westwater, 2015 yılında Adur Madencilik’i devralarak Türkiye’deki uranyum projelerinin dolaylı yatırımcısı hâline gelmiştir. Ancak Haziran 2018 tarihinde Türk makamları, daha önce verilmiş olan tüm uranyum arama ve işletme lisanslarının iptal edildiğini açıklamış; iptal kararlarının gerekçesi olarak lisansların hukuka aykırı biçimde verildiği ve uranyum madenciliğinin devlet tekeline tabi olduğu ileri sürülmüştür.

Bu idari işlem sonucunda Westwater’ın Türkiye’deki yatırımı fiilen işlevsiz hâle gelmiş; yatırımcı, lisansların geri alınmasının yatırımın ekonomik değerini tamamen ortadan kaldırdığını ileri sürmüştür. Yatırımcıya göre, lisans iptalleri ani, öngörülemez ve geriye dönük nitelikte olup, uluslararası yatırım hukukunun temel koruma ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Bu çerçevede Westwater, yatırımının hukuka aykırı biçimde etkisizleştirildiği iddiasıyla ICSID tahkimine başvurmuştur.

3.1.2. İddialar / Talep Edilen Haklar

Westwater Resources, Inc., 13 Aralık 2018 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti aleyhine ICSID nezdinde tahkim talebinde bulunmuş ve taleplerini 1985 tarihli Türkiye–Amerika Birleşik Devletleri İkili Yatırım Anlaşması’na dayandırmıştır. Davacı, uranyum madenciliğine ilişkin lisansların BIT kapsamında korunması gereken bir “yatırım” teşkil ettiğini ve bu lisansların iptal edilmesinin Türkiye’nin uluslararası yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

Davacının temel iddiası, lisans iptalinin keyfi ve orantısız olduğu; bu nedenle Türkiye'nin eşit ve adil muamele (fair and equitable treatment – FET) yükümlülüğünü ihlal ettiğidir. Westwater'a göre, yatırımın gerçekleştirildiği dönemde mevcut olan hukuki ve idari çerçeve, yatırımcıda lisansların geçerliliğine ve projenin sürdürülebilirliğine ilişkin meşru beklentiler yaratmıştır. Bu beklentilerin ani ve gerekçesiz biçimde ortadan kaldırılması, BIT kapsamında yasaklanan devlet davranışları arasında yer almaktadır.

Bunun yanı sıra yatırımcı, lisans iptallerinin dolaylı kamulaştırma teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Her ne kadar yatırımın mülkiyeti doğrudan devralınmamış olsa da, idari işlemler neticesinde yatırımın ekonomik değerinin tamamen yok edildiği ve yatırımcıya fiilen herhangi bir kullanım veya gelir elde etme imkânı bırakılmadığı savunulmuştur. Bu gerekçelerle Westwater, kaybedilen kârlar, yapılan harcamalar, faizler ve yargılama giderleri dâhil olmak üzere yaklaşık 36,5 milyon ABD doları tutarında tazminat talep etmiştir.[2]

3.1.3. Savunma / Türkiye'nin Hukuki Argümanları

Türkiye Cumhuriyeti, davaya ilişkin savunmasını esas ve zarar değerlendirmesi bakımından kapsamlı biçimde ortaya koymuştur. Devlet, öncelikle lisans iptalinin hukuka aykırı bir kamulaştırma teşkil etmediğini; aksine ulusal maden politikasının bir gereği olarak kamu yararı doğrultusunda tesis edilmiş meşru bir düzenleyici işlem olduğunu savunmuştur.

Türkiye'ye göre, uranyum gibi stratejik bir madenin işletilmesi devletin egemenlik yetkisi kapsamındadır ve lisansların iptali bu yetkinin doğal bir sonucudur.

Türkiye ayrıca, yatırımcının ileri sürdüğü zarar iddialarının spekülâtif nitelikte olduğunu belirtmiştir. Devlete göre proje henüz üretim aşamasına geçmemiş; gerekli finansman sağlanmamış ve yatırım ticari olarak olgunlaşmamıştır. Bu nedenle lisans iptalinin yatırımcıya ileri sürüldüğü ölçüde bir ekonomik zarar doğurduğu kabul edilemez. [3]Türkiye, ihlal iddiası ile talep edilen zararlar arasında yeterli nedensellik bağının kurulamadığını ileri sürerek tazminat taleplerinin büyük bölümünün reddini istemiştir.

3.1.4. Tahkim Süreci ve Usul

ICSID'de tahkim süreci, 21 Aralık 2018 tarihinde başvurunun kaydıyla resmen

başlamıştır. Panel, üç hakemden oluşmuştur: tarafların atadığı hakemler ile tarafsız başkan hakem. Süreç kapsamında taraflar delillerini sunmuş, karşı iddialarını ve savunmalarını dosyalamışlardır. Usul evresinde Türkiye, bazı prosedürel taleplerle birlikte davanın belirli kısımlarının ayrıştırılmasını (bifurcation) talep etmiştir; bu talep, ülkenin sorumluluğu ile zararların hesaplanmasının ayrı ayrı incelenmesi talebini içermiştir. Panel, bu talepler üzerinde değerlendirme yapmıştır; ardından tarafların ana argümanlarını değerlendirmiş, özellikle ihlal iddialarını ve tazminat taleplerini ayrıntılı şekilde incelemiştir. Bu süreç, uluslararası yatırım hukuku standartları çerçevesinde yoğun hukuki analiz ve karşı argümanların değerlendirilmesini içermiştir.

3.1.5. Karar / Nihai Sonuç

3 Mart 2023 tarihli nihai kararda, tahkim heyeti Türkiye'nin BIT kapsamındaki yükümlülüklerinden bazılarında ihlal tespit ettiğini belirlemiştir. Heyet, lisans iptalinin yatırımcı açısından uluslararası koruma standartlarını ihlal ettiğini ve bu nedenle Türkiye'nin bazı yükümlülüklerini yerine getirmediğini kabul etmiştir. [4]

Ancak heyet, Westwater'ın kaybedilen kâr ve gelecekte beklenen gelirler gibi taleplerini destekleyecek yeterli kanıt bulunmadığına hükmetmiştir; özellikle projenin finansmanı sağlanamadığı ve ekonomik makuliyet gibi unsurların bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle heyet, yatırımcı tarafından 36.5 milyon USD talep edilen kayıp kâr tutarlarını reddetmiştir. Bunun yerine panel, yatırımcıya

yaklaşık 1.28–1.3 milyon USD tutarında mevcut maliyetler, masraflar ve harcamalar için tazminat verilmesine karar vermiş; ayrıca masraflar için yaklaşık 3.7 milyon USD daha sağlanması ve faizlerin hesaplanması yönünde hüküm kurmuştur. Heyet, zarar ile ihlal arasında gerçek bir nedensellik bağı kurulmadığı gerekçesiyle tazminatın sınırlı tutulması gerektiğini ifade etmiştir.

3.1.6. Hukuki Değerlendirme

Westwater Resources kararı, devletin düzenleyici yetkisi ile yatırımcı koruması arasındaki dengeyi somut biçimde ortaya koymaktadır. Tahkim heyeti, lisans iptalini hukuka aykırı bularak ihlal tespiti yapmış; ancak tazminat miktarını sınırlı tutarak yatırımcıların zarar iddialarının sıkı bir ispat ve nedensellik denetimine tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır.[5]

Bu yönüyle karar, yatırım tahkiminde ihlal ile tazminat arasındaki ilişkinin otomatik olmadığına ve yatırımcıların kaybedilen kâr taleplerini güçlü ekonomik delillerle desteklemek zorunda olduğuna işaret etmektedir. Westwater davası, bu açıdan Türkiye'nin ICSID pratiğinde hem düzenleyici yetki savunması hem de tazminat hukuku bakımından öğretici nitelikte bir içtihat olarak değerlendirilmektedir. Doktrinde bu tür kararlar, yatırım tahkiminde devletin düzenleyici takdir yetkisi ile uluslararası yatırım koruma standartları arasındaki dengeyi tartışmalı hâle getiren örnekler olarak değerlendirilmektedir.

3.2. Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye (ICSID Case No. ARB/18/18)

3.2.1. Vaka Arka Planı

Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye davası, Türkiye–Birleşik Krallık İkili Yatırım Anlaşması (1991 tarihli BIT) kapsamında açılmış olup, Türkiye’nin son dönemde karşı karşıya kaldığı en yüksek meblağlı yatırım tahkimi taleplerinden birini konu edinmektedir. Davacı Ipek Investment Limited, 26 Mayıs 2015 tarihinde Birleşik Krallık’ta kurulmuş olup, hukuki statüsü itibarıyla Birleşik Krallık vatandaşı bir yatırımcı olduğunu ileri sürmüştür[6].

Davaya konu yatırım, Koza-İpek Holding A.Ş. ve bu holding bünyesinde yer alan madencilik, enerji, petrol, gaz ve telekomünikasyon şirketlerindeki hisselerin devralınmasına dayanmaktadır. Davacıya göre, bu hisse devri sonucunda yalnızca pasif bir sermaye yatırımı yapılmamış; aynı zamanda şirketler üzerinde yönetim, kontrol ve karar alma yetkisi sağlayan bir yatırım ilişkisi tesis edilmiştir. [7] Bu yönüyle yatırım, BIT ve ICSID içtihadında aranan “ekonomik katkı”, “risk üstlenme” ve “belirli süreklilik” unsurlarını taşıyan bir doğrudan yatırım olarak nitelendirilmiştir.

Davacı, Koza Grubu’na yönelik olarak Türkiye’de 2015 yılından itibaren uygulanan kayyım atamaları, şirket yönetimlerinin fiilen kamu kontrolüne geçirilmesi ve nihayetinde

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) yönetimine devredilmesi sonucunda, yatırımının ekonomik değerinin tamamen ortadan kaldırıldığını ileri sürmüştür. [8] Bu müdahalelerin neticesinde Ipek Investment, yatırımın fiilen işlevsiz hâle geldiğini ve yatırımcı sıfatının içinin boşaltıldığını savunmuştur.

3.2.2. İddialar / Talep Edilen Haklar

Davacı, temel iddiasını Türkiye’nin uluslararası yatırım anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği üzerine kurmuştur. Davacının iddiaları özellikle üç ana eksenle toplanmaktadır: (i) eşit ve adil muamele yükümlülüğünün ihlali, (ii) yatırımın etkin ve tam korunmaması ve (iii) dolaylı kamulaştırma yasağının ihlali.

Davacıya göre, Koza Grubu şirketlerine yönelik devlet müdahaleleri sistematik, hedefli ve yatırımın ekonomik değerini ortadan kaldırmaya yönelik niteliktedir. Bu müdahalelerin, yatırımcıda oluşan meşru beklentileri ihlal ettiği ve yatırım ortamına duyulan güveni tamamen sarstığı ileri sürülmüştür. Özellikle kayyım atamaları ve TMSF’ye devir işlemleri, BIT kapsamında korunması gereken yatırımın fiilen devlet kontrolüne geçirilmesi olarak değerlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra Ipek Investment, devletin söz konusu tedbirleri uygularken orantılılık ilkesine riayet etmediğini ve yatırımcıya herhangi bir etkili hukuki koruma mekanizması sunmadığını iddia etmiştir. Davacı, bu

tedbirlerin yalnızca düzenleyici önlemler olarak değil, ekonomik etkileri itibarıyla kamulaştırma sonucunu doğuran işlemler olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur.

Bu gerekçelerle davacı, yaklaşık 5–6 milyar ABD doları tutarında tazminat talebinde bulunmuştur. Ipek Investment’e göre bu tutar, yatırımın gerçek değeri ve beklenen getirilerinin bir yansımasıdır. [9]

3.2.3. Savunma / Türkiye’nin Hukuki Argümanları

Türkiye Cumhuriyeti, davaya karşı hem yetki itirazı hem de esasa ilişkin itirazlarla kapsamlı savunmalar geliştirmiştir. Öncelikle Türkiye, Ipek Investment’in yatırımcı statüsünü ve yatırımın niteliğini sorgulamış ve şirketin Türkiye’de gerçek, aktif bir yatırım gerçekleştirmediğini ileri sürmüştür. Devlet tarafından yapılan savunmada, hisselerin Koza-İpek Holding’den Ipek Investment’e devrinin geçerli bir mülkiyet devri olmadığı, Türkiye iç hukuku çerçevesinde muvazaalı ve geçersiz bir sözleşmeye dayandığı iddia edilmiştir. Buna göre, yatırımın dayandığı işlemin hukuken geçerli olmadığı ve bu nedenle şirketin ICSID tahkimine başvurma yetkisi bulunmadığı savunulmuştur.[10]

Ayrıca Türkiye, dava konusunu oluşturan tedbirlerin kamu düzeni ve terör finansmanının önlenmesine ilişkin olduğunu, bunun ulusal güvenlik ve kamu yararı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla savunmada, devletin düzenleyici ve idari takdir yetkisinin kullanıldığı ve bu

kapsamda yapılan müdahalelerin uluslararası yatırım hukukunda ihlale yol açmadığı ileri sürülmüştür. Bu çerçevede, Türkiye heyetten yetki eksikliği ve ölçülü müdahale savunmalarını kabul etmesini talep etmiştir.

3.2.4. Tahkim Süreci ve Usul

Uyuşmazlık, 29 Mayıs 2018 tarihinde ICSID nezdinde resmi olarak kaydedilmiş ve 19 Eylül 2018 tarihinde tahkim heyeti kurulmuştur. Heyetin başkanı Campbell Alan McLachlan olarak atanmış, davacı ve davalı tarafından sırasıyla kendi arzuları doğrultusunda arbitratörler tayin edilmiştir. Süreç boyunca taraflar birçok prosedürel emir çıkarmış ve bu emirler üzerinden tarafların delil sunma, gizlilik ve tanık ifadeleri gibi hukuki teknik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Süreç, taraflarca uzun süreli yazılı ve sözlü argümanlarla sürdürüldükten sonra 8 Aralık 2022 tarihinde nihai kararlar sona ermiştir.

3.2.5. Karar / Nihai Sonuç

Tahkim heyeti, 8 Aralık 2022 tarihinde verdiği kararda, yetki eksikliği nedeniyle red kararı vermiştir. Heyet, yatırımın niteliği, yatırımcı statüsü ve hisselerin devri ile ilgili olarak öne sürülen hukuki sorunlar sebebiyle davanın esasına girme yetkisinin bulunmadığına hükmetmiştir.

Bu bağlamda heyet, Ipek Investment'in Türkiye'de yapılan idari müdahalelerin yatırım olarak nitelenebilecek bir faaliyetle doğrudan ilişkili olduğunu yeterince ispat edemediğini belirtmiştir. Kararda özellikle

hisselerin devrine ilişkin sözleşmenin Türk hukuku nezdinde geçerlilik kazanmadığı ve bu nedenle de Ipek Investment'in gerçek bir yatırımcı olarak tanınamayacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda heyet, davanın esasını incelemeyen önce yetki meselesini çözmüş ve dolayısıyla iddiaların esastan değerlendirilmesine gerek kalmadan davanın reddine karar vermiştir. Bu karar sonucu, davacı tarafın ileri sürdüğü milyar dolarlar düzeyindeki tazminat talepleri tamamen reddedilmiştir. [11]

3.2.6. Hukuki Değerlendirme

Ipek Investment kararının hukuki önemi, yatırım tahkiminde yetki ve yatırımcı statüsünün tespiti konusundaki içtihadı güçlendirmesidir. Heyetin, ICSID'nün yetki tespitini esas alarak belli bir karar vermesi, uluslararası yatırım hukuku literatüründe yatırımcı statüsü ve yatırımların tanımlanması noktasında kritik bir eşik teşkil etmektedir.[12] Bu davada, yatırımın Türkiye'de gerçek bir ekonomik faaliyet olarak kabul edilmemesi nedeniyle yetki eksikliği kararı verilmesi, ulusal hukuka uygunluk ve yatırımın maddi unsurunun varlığı gibi öğelerin ne derece belirleyici olduğunu göstermektedir.

Akademik literatürde bu karar, özellikle "treaty shopping", yatırımın zamanlaması ve yatırımcının iyi niyeti kavramları çerçevesinde yoğun biçimde tartışılmıştır. [13] Karar, devletlerin ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçeleriyle aldıkları tedbirlerin, uygun koşullarda yatırım tahkiminde yetkiyi bertaraf edebileceğini göstermesi bakımından

da önem taşımaktadır. Bu yönüyle Ipek Investment davası, Türkiye'nin ICSID pratiğinde devlet lehine sonuçlanan ve yetki aşamasının belirleyici rolünü ortaya koyan emsal nitelikte bir karar olarak değerlendirilmektedir.

3.3. Alapli Elektrik B.V. v. Republic of Türkiye (ICSID Case No. ARB/08/13)

3.3.1. Vaka Arka Planı

Alapli Elektrik B.V. davası, Türkiye'nin enerji sektöründeyabancıyatırımcılarlakurduğuzun vadeli kamu hizmeti ilişkilerinin uluslararası yatırım tahkimi bakımından sınırlarını ortaya koyan önemli uyuşmazlıklardan biridir. Davacı Alapli Elektrik B.V., Hollanda'da kurulmuş bir

şirkettir ve Türkiye'de Zonguldak ili Alaplı ilçesinde elektrik üretimi ve dağıtımına yönelik bir proje kapsamında yapılan yatırımla bağlantılı olarak tahkim yoluna başvurmuştur. Söz konusu yatırım, Türk kamu otoriteleri ile yapılan bir kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesine dayanmakta olup, elektrik üretimi gibi kamu yararı ağırlıklı bir faaliyeti konu edinmiştir.

Davacı şirket, Türkiye'de kurulu Alaplı Elektrik Üretim A.Ş. aracılığıyla projeye dolaylı olarak iştirak etmiş; yatırımın finansmanı, projelendirilmesi ve işletilmesine ilişkin süreçlerde rol üstlenmiştir. Ancak yatırım sürecinde, idari izinlerin geri alınması, lisans süreçlerinde yaşanan gecikmeler ve sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin kamu makamları tarafından

yerine getirilmemesi nedeniyle proje fiilen hayata geçirilememiştir. Davacıya göre bu durum, yatırımın ekonomik değerini ortadan kaldırmış ve yatırımcıyı uluslararası hukuk tarafından korunması gereken meşru beklentilerinden mahrum bırakmıştır. Bu gelişmeler üzerine Alapli Elektrik B.V., Türkiye'nin ikili yatırım anlaşmalarından ve Enerji Şartı Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasıyla ICSID tahkimine başvurmuştur.[14]

3.3.2. İddialar ve Talep Edilen Haklar

Davacı Alapli Elektrik B.V., tahkim talebinde esas olarak Türkiye'nin Hollanda-Türkiye İkili Yatırım Anlaşması ve Enerji Şartı Antlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda yatırımcı, Türkiye'nin eşit ve adil muamele ilkesine aykırı davrandığını, yatırım ortamını öngörülemez ve istikrarsız hâle getirdiğini savunmuştur. Davacıya göre, yatırımın gerçekleştirildiği dönemde sağlanan idari izinler ve verilen taahhütler, daha sonra alınan kamu gücü işlemleriyle etkisiz hâle getirilmiş ve yatırımcının meşru beklentileri ağır biçimde zedelenmiştir.

Bunun yanı sıra davacı, Türkiye'nin söz konusu eylem ve işlemlerinin dolaylı kamulaştırma teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Her ne kadar yatırımın mülkiyeti doğrudan devlet tarafından devralınmamış olsa da, idari müdahaleler sonucunda yatırımın ekonomik değerinin tamamen ortadan kalktığı ve yatırımcı açısından fiilen kullanılamaz hâle geldiği iddia edilmiştir. Bu gerekçelerle davacı, yaptığı

harcamalar ve beklenen gelirler dikkate alınarak yüksek miktarda tazminat talebinde bulunmuştur.

3.3.3. Savunma / Türkiye'nin Hukuki Argümanları

Türkiye, savunmasını büyük ölçüde tahkim heyetinin yetkisine yönelik itirazlar üzerine inşa etmiştir. Devlet, uyuşmazlığın ICSID Sözleşmesi anlamında bir "yatırımdan doğan uyuşmazlık" niteliği taşımadığını ileri sürmüştür. Türkiye'ye göre, davanın temelinde bir kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin sözleşmesel bir ihtilaf bulunmaktadır ve bu tür uyuşmazlıklar tek başına ICSID yetki alanına girmez.

Türkiye ayrıca, davacının yatırım üzerinde yeterli düzeyde doğrudan mülkiyet veya kontrol hakkına sahip olmadığını savunmuştur.[15] Davacının yalnızca dolaylı hissedar konumunda olduğu ve bu durumun yatırım anlaşmaları kapsamında korunması gereken bir yatırımcı statüsü yaratmadığı ileri sürülmüştür. Devlet, bu nedenle tahkim heyetinin uyuşmazlığın esasına girmeksizin yetkisizlik kararı vermesi gerektiğini savunmuştur.

3.3.4. Tahkim Süreci ve Usul

Uyuşmazlık 2008 yılında ICSID nezdinde kayda alınmış ve üç kişilik tahkim heyeti oluşturulmuştur. Tahkim heyeti, Türkiye'nin talebi doğrultusunda öncelikle yetki meselesini ön sorun olarak ele almıştır. Bu kapsamda heyet, ICSID Sözleşmesi'nin 25.

maddesi çerçevesinde yatırım kavramının unsurlarını ve davacının yatırımcı statüsünü ayrıntılı biçimde incelemiştir.

Heyet özellikle, yatırımın fiilen hayata geçirilip geçirilmediği, ekonomik değer üretip üretmediği ve uyuşmazlığın doğrudan bir yatırımdan kaynaklanıp kaynaklanmadığı hususlarına odaklanmıştır. Bu değerlendirme, davanın sonucunu belirleyen temel aşama olmuştur.

3.3.5. Karar / Nihai Sonuç

Tahkim heyeti, 16 Temmuz 2010 tarihli kararında ICSID'in bu uyuşmazlık bakımından yetkisinin bulunmadığına hükmetmiştir. Heyet, davacının ileri sürdüğü faaliyetin ICSID Sözleşmesi anlamında bir yatırım teşkil etmediği sonucuna varmıştır. Kararda, uyuşmazlığın esas itibarıyla bir kamu hizmeti imtiyaz sözleşmesinin uygulanmasından doğduğu ve bu tür sözleşmesel ihtilafların tek başına yatırım tahkiminin konusu yapılamayacağı açıkça ifade edilmiştir.

Heyet ayrıca, davacının yatırım üzerinde yeterli düzeyde doğrudan kontrol ve mülkiyet hakkı bulunmadığını belirterek yatırımcı statüsünün oluşmadığını tespit etmiştir. [16] Bu gerekçelerle dava esasa girilmeksizin reddedilmiş ve Türkiye herhangi bir tazminat ödemeye mahkûm edilmemiştir.

3.3.6. Hukuki Değerlendirme

Alapli Elektrik B.V. kararı, ICSID içtihadında yatırım kavramının sınırlarının çizilmesi

bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Heyetin özellikle yatırımın fiilen ekonomik faaliyete dönüşmemiş olmasını belirleyici unsur olarak kabul etmesi, yatırım tahkiminde "sözleşmesel ihtilaf-yatırım uyuşmazlığı" ayrımını netleştirmiştir. Karar, her sözleşmesel ilişkinin otomatik olarak uluslararası yatırım korumasından yararlanamayacağını ortaya koymuştur.

3.4. Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Türkiye (ICSID Case No. ARB/06/8)

3.4.1. Vaka Arka Planı

Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Türkiye davası, Türkiye'nin enerji sektöründe 2000'li yılların başında yaşadığı yapısal dönüşüm sürecinin uluslararası yatırım hukuku bağlamında yarattığı uyuşmazlıkları konu edinmektedir. Davacı Libananco Holdings Co. Limited, Kıbrıs'ta kurulmuş bir holding şirkettir ve Türkiye'de faaliyet gösteren Çukurova Elektrik A.Ş. (ÇEAŞ) ve Kepez Elektrik Türk A.Ş. (Kepez) üzerindeki dolaylı hisse sahipliğine dayalı olarak yatırımcı sıfatını ileri sürmüştür.[17]

Davacıya göre Libananco, Çukurova Grubu'nun yeniden yapılandırılması kapsamında, ÇEAŞ ve Kepez hisseleri üzerinde ekonomik menfaat ve kontrol sağlayan bir yatırım gerçekleştirmiştir. Bu şirketler, Türkiye'de elektrik üretimi ve dağıtım alanlarında uzun yıllar kamu hizmeti imtiyaz sözleşmeleri çerçevesinde faaliyet göstermiş ve özellikle Akdeniz bölgesinde

stratejik öneme sahip altyapı yatırımlarını yürütmüştür. [18]Ancak 2003 yılından itibaren Türk kamu otoriteleri, söz konusu şirketlerin imtiyaz sözleşmelerini feshetmiş, şirket yönetimlerine el koymuş ve nihayetinde varlıkları TMSF aracılığıyla kamusal tasarrufa konu etmiştir.

Libananco, bu müdahalelerin yatırımın ekonomik değerini tamamen ortadan kaldırdığını ve Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürerek ICSID tahkimine başvurmuştur.

3.4.2. İddialar ve Talep Edilen Haklar

Davacı Libananco, tahkim talebini Türkiye-Kıbrıs İkili Yatırım Anlaşması'na dayandırmış ve Türkiye'nin söz konusu anlaşma kapsamındaki temel yükümlülüklerini ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Bu kapsamda başlıca iddialar; eşit ve adil muamele ilkesinin ihlali, yatırımın tam koruma ve güvenlikten yoksun bırakılması ve

dolaylı kamulaştırma yasağının ihlali olarak formüle edilmiştir.

Libananco'ya göre Türkiye, enerji sektöründe düzenleyici yetkisini aşarak yatırımın yönetimine fiilen el koymuş, şirketlerin gelir akışını kesmiş ve yatırımcının yatırım üzerindeki tüm ekonomik beklentilerini ortadan kaldırmıştır. Davacı, imtiyaz sözleşmelerinin feshi ve kamu müdahalelerinin, yatırımcıya herhangi bir tazminat ödenmeksizin gerçekleştirildiğini ve bunun uluslararası hukukta yasaklanan kamulaştırma teşkil ettiğini iddia etmiştir.

Bu ihlaller gerekçesiyle Libananco, tazminat talep etmiş ve yatırımın tam piyasa değeri üzerinden hesaplama yapılmasını istemiştir.

3.4.3. Türkiye'nin Savunmaları

Türkiye Cumhuriyeti, Libananco davasında savunmasını büyük ölçüde yetki itirazları

üzerine kurmuştur. Devlet, öncelikle davacının ileri sürdüğü yatırımcı sıfatının gerçeği yansıtmadığını ve Libananco'nun ÇEAŞ ve Kepez üzerinde hukukten tanınabilir bir mülkiyet veya kontrol hakkına sahip olmadığını savunmuştur.

Türkiye'ye göre davacı tarafından sunulan hisse devri belgeleri, geriye dönük olarak oluşturulmuş, muvazaalı ve Türk hukuku bakımından geçersiz belgelerdir. Bu nedenle Libananco'nun BIT kapsamında korunacak bir "yatırımcı" olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Ayrıca Türkiye, uyuşmazlığın esasen iç hukukta çözümlenmiş kamu alacakları ve imtiyaz sözleşmelerinin feshiyle ilgili olduğunu, ICSID tahkiminin bu tür uyuşmazlıklar bakımından bir temyiz mercii gibi kullanılamayacağını ileri sürmüştür.[19]

Devlet ayrıca, kamu müdahalelerinin enerji arz güvenliği ve kamu yararı gerekçeleriyle gerçekleştirildiğini, dolayısıyla düzenleyici takdir yetkisi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

3.4.4. Tahkim Süreci ve Usul

Uyuşmazlık 2006 yılında ICSID nezdinde kayda alınmış ve tahkim heyeti oluşturulmuştur. Heyet, yargılamayı iki aşamalı olarak yürütmüş ve öncelikle yetki meselesini ele almıştır. Taraflar, yatırımın varlığı, yatırımcı sıfatı ve belge sahteciliği iddiaları konusunda kapsamlı delil sunmuşlardır.

Tahkim süreci boyunca, özellikle davacının sunduğu hisse sahipliğine ilişkin belgelerin

gerçekliği ve güvenilirliği ayrıntılı biçimde incelenmiş; bu belgelerin sonradan oluşturulup oluşturulmadığı hususu bilirkişi raporlarına ve çapraz sorgulara konu olmuştur.

3.4.5. Karar / Nihai Sonuç

Tahkim heyeti, 2 Eylül 2011 tarihli kararında ICSID'in uyuşmazlık bakımından yetkisi bulunmadığına hükmetmiştir. Heyet, Libananco'nun ileri sürdüğü yatırımcı sıfatını yeterli ve ikna edici delillerle ispat edemediğini tespit etmiştir. Kararda özellikle, davacının sunduğu hisse devri belgelerinin güvenilir olmadığı ve yatırımın hukukten varlığının kanıtlanamadığı vurgulanmıştır. Bu gerekçelerle dava esasa girilmeksizin reddedilmiş ve Türkiye herhangi bir tazminat ödemeye mahkûm edilmemiştir.

3.4.6. Hukuki Değerlendirme

Libananco kararı, ICSID içtihadında yatırımcı sıfatının ve yatırımın varlığının ispatı bakımından en katı kararlar arasında yer almaktadır. Heyetin belge sahteciliği iddialarını merkeze alarak yetkiyi reddetmesi, yatırım tahkiminde iyi niyet ve şeffaflık ilkelerinin önemini vurgulamaktadır. Türk Hukuk Doktrininde bu karar ayrıca, Türkiye aleyhine Güney Kıbrıs Rum kesiminden bir şirketin başvurusu ve şirketin sahibi olan kişilerin dava açılan devlet tabiiyetinde olmaları nedeniyle tahkim tescil başvurusunun en başından reddedilmesi gerektiği kanısıyla da eleştirilmektedir.[20]

3.5. PSEG Global Inc. and Konya Ilgın Elektrik Üretim ve Ticaret Limited Şirketi v. Republic of Turkey (ICSID Case No. ARB/02/5)

3.5.1. Vaka Arka Planı

PSEG Global Inc. and Konya Ilgın Elektrik Üretim ve Ticaret Limited Şirketi ("konuya kısaca PSEG v. Türkiye") davası, Türkiye'nin enerji sektöründe yap-işlet-devret (YİD) modeliyle bir termik santral projesi için yabancı yatırımcılara verilen imtiyazlar ve bu imtiyazlar kapsamındaki sözleşme ve uygulamalar nedeniyle açılan en erken dönem ICSID davalarından biridir. Bu dava kapsamında PSEG Global Inc. (New Jersey, ABD), North American Coal Corporation (Delaware, ABD) ve Türkiye'de kurulu Konya Ilgın Elektrik Üretim ve Ticaret Ltd. Şti. birlikte hareket etmişlerdir.

Davaya konu proje kapsamında yatırımcılar, Türk idaresiyle uzun süreli müzakereler yürütmüş; proje için gerekli idari izinlerin, enerji alım garantilerinin ve finansman düzenlemelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Ancak yatırım sürecinde Türkiye'de enerji piyasasına ilişkin mevzuatın sık sık değişmesi, kamu otoriteleri arasındaki yetki uyuşmazlıkları ve sözleşmesel çerçevenin netlik kazanmaması nedeniyle proje hiçbir zaman fiilen hayata geçirilememiştir. Hakem heyeti, yatırımcıların önemli ölçüde hazırlık harcamaları yaptığını ve yatırımın ileri bir aşamasına gelindiğini kabul etmekle birlikte, yatırımın tamamlanamamasında esas belirleyici unsurun idari ve hukuki belirsizlikler olduğunu tespit etmiştir.[21]

3.5.2. İddialar / Talep Edilen Haklar

Davacılar, Türkiye'nin davranışlarının Türkiye-ABD BIT kapsamında yer alan adil ve eşit muamele yükümlülüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda özellikle Türkiye'nin yatırım sürecinde tutarlı ve öngörülebilir bir hukuki çerçeve sağlamadığı, yatırımcıların meşru beklentilerinin bu nedenle ağır biçimde zedelendiği iddia edilmiştir. Yatırımcılar, proje boyunca verilen idari güvencelerin ve siyasi beyanların daha sonra etkisiz hâle getirildiğini, bu durumun yatırım kararını anlamsızlaştırdığını savunmuşlardır.

Bunun yanı sıra davacılar, yatırımın fiilen hayata geçirilememesinin dolaylı kamulaştırma niteliği taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Her ne kadar mülkiyetin doğrudan devri söz konusu olmasa da, devletin eylem ve ihmallerinin yatırımın ekonomik değerini ortadan kaldırdığı iddia edilmiştir. Davacılar bu gerekçelerle, yaptıkları harcamalar ve yoksun kalınan kazançlar dâhil olmak üzere tazminat talep etmişlerdir.[22]

3.5.3. Savunma / Türkiye'nin Hukuki Argümanları

Türkiye, savunmasını büyük ölçüde yatırımın hukuki niteliği ve devletin düzenleyici yetkisi üzerine inşa etmiştir. Türkiye'ye göre, davaya konu proje henüz tamamlanmamış bir yatırım niteliğindedir ve yalnızca sözleşme müzakereleri ile hazırlık faaliyetlerinden ibarettir. Bu nedenle yatırımcıların ileri sürdüğü hakların uluslararası yatırım hukuku kapsamında korunabilir bir yatırım teşkil etmediği savunulmuştur.

Türkiye ayrıca, enerji piyasasında yapılan düzenlemelerin kamu yararı ve ekonomik zorunluluklar çerçevesinde gerçekleştirildiğini, devletin düzenleyici takdir yetkisini kullanmasının tek başına BIT ihlali olarak değerlendirilemeyeceğini ileri sürmüştür. Savunmada, yatırımcıların beklentilerinin hukuki güvence altına alınmış kesin taahhütlere dayanmadığı ve bu nedenle meşru beklenti iddiasının temelsiz olduğu vurgulanmıştır.

3.5.4. Tahkim Süreci ve Usul

ICSID nezdindeki süreçte panel, ilk olarak yetki üzerine 4 Haziran 2004 tarihli bir "Decision on Jurisdiction" (yetki kararı) vermiştir. Bu kararda panel, Türkiye-ABD BIT kapsamındaki yatırımcının yetkisinin tesis edildiğini ve uyuşmazlığın esasına girilmesinin önünde bir engel bulunmadığını kabul etmiştir. Ardından 19 Ocak 2007'de nihai ödül (award) verilmiştir. Heyet, yatırımcıların sunmuş olduğu yazılı ve sözlü argümanlar ile karşı argümanları değerlendirmiş ve hukuku somut olaylara uygulayarak çeşitli standartların ihlal edilip edilmediğini tartışmıştır. Panel ayrıca yatırımcıların hazırlık çalışmaları ve sözleşme müzakerelerinin sonuçları üzerine de yoğun hukuki değerlendirme yapmıştır. Tahkim, yatırımcı-devlet tahkimlerine özgü prosedürlerle yürütülmüş; deliller, uzman raporları ve taraf beyanları bağlamında kapsamlı bir değerlendirme ortaya konmuştur.

3.5.5. Karar ve Nihai Sonuç

Hakem heyeti, 19 Ocak 2007 tarihli nihai kararında Türkiye'nin adil ve eşit muamele yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Heyet, Türkiye'nin yatırım sürecinde tutarlı bir idari yaklaşım sergilemediğini ve yatırımcıların makul beklentilerinin korunmadığını tespit etmiştir. Kararda özellikle, devlet organları arasındaki koordinasyonsuzluğun ve mevzuat belirsizliğinin yatırımcı açısından ciddi hukuki güvensizlik yarattığı vurgulanmıştır.

Bununla birlikte heyet, dolaylı kamulaştırma iddiasını kabul etmemiş; yatırımın tamamen ortadan kaldırılmadığı ve mülkiyet devrinin gerçekleşmediği sonucuna varmıştır. Tazminat bakımından ise yalnızca fiilen yapılan masrafların bir kısmının karşılanmasına hükmedilmiş ve Türkiye'nin yaklaşık 9 milyon ABD doları tazminat ödemesine karar verilmiştir.[23]

3.5.6. Hukuki Değerlendirme

PSEG v. Türkiye kararı, ICSID içtihadında adil ve eşit muamele standardının kapsamına ilişkin önemli bir örnek teşkil etmektedir. Karar, eşit ve adil muamele standardının geniş yorumlandığı örneklerden biri olarak ele alınmış; hakem heyetinin, yatırımcıların henüz tamamlanmamış bir projeye ilişkin beklentilerini dahi uluslararası koruma kapsamına dahil etmesinin, devletlerin düzenleyici özerkliği bakımından dikkatle değerlendirilmesi gereken sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur.[24]

Sonuç

Bu çalışma, Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi (ICSID) nezdinde Türkiye'nin taraf olduğu ve özellikle maden ve enerji sektörleriyle bağlantılı olarak sonuçlanan tahkim davalarını inceleyerek, maden hukukuna ilişkin idari tasarrufların uluslararası uyuşmazlık çözüm mekanizmaları karşısındaki konumunu değerlendirmeyi amaçlamıştır. İncelenen uyuşmazlıklar, klasik yatırım hukuku tartışmalarının ötesinde, doğal kaynakların yönetimi, maden ruhsatlarının hukuki niteliği ve devletin düzenleyici yetkisinin sınırları bakımından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin taraf olduğu ICSID davalarının büyük bir bölümünün maden ve enerji projeleriyle bağlantılı olması, maden ruhsatlarının yalnızca iç hukuk düzenlemeleriyle sınırlı kalmayan, uluslararası etkiler doğuran idari işlemler olduğunu göstermektedir. Westwater Resources ve PSEG gibi davalarda görüldüğü üzere, maden ve enerji projelerine ilişkin ruhsatlandırma süreçlerinde ortaya çıkan belirsizlikler, idarenin takdir yetkisinin kapsamı ile yatırımcıların hukuki güvenlik beklentileri arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır. Hakem heyetleri, bu tür uyuşmazlıklarda maden ruhsatlarını mutlak ve değişmez haklar olarak değil; kamu yararı, çevresel kaygılar ve doğal kaynakların korunması gibi üstün menfaatlerle sınırlanabilen idari tasarruflar olarak değerlendirmektedir.

DİPNOT

- [1] ICSID, Westwater Resources, Inc. v. Republic of Türkiye, Award, 3 March 2023, para. 92–101.
- [2] Westwater Resources, Inc. v. Republic of Türkiye, para. 260–275.
- [3] Westwater Resources, Inc. v. Republic of Türkiye, para. 402–415.
- [4] Westwater Resources, Inc. v. Republic of Türkiye, para. 355–365.
- [5] Schreuer, C. H., The ICSID Convention: A Commentary, Cambridge University Press, 2009, s. 1020.
- [6] UK Companies House Records; Ayrıca bkz. McLachlan, C., Foreign Investment Arbitration, Oxford UP, 2017, s. 112.
- [7] Dolzer, R. – Schreuer, C., Principles of International Investment Law, OUP, 2012, s. 70–75.
- [8] ICSID, Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye, Award, 8 December 2022, para. 45–60.
- [9] Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye, para. 78.
- [10] Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye, para. 260–275.
- [11] Ipek Investment Limited v. Republic of Türkiye, para. 370.
- [12] Schreuer, C., "Jurisdictional Issues in Investment Arbitration", ICSID Review, 2021, s. 45–48.
- [13] Tzanakopoulos, A., "Nationality Planning and Abuse of Process", Journal of World Investment & Trade, 2020, s. 310.
- [14] Alapli Elektrik B.V. v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/08/13, para. 45–50.
- [15] Alapli Elektrik B.V. v. Republic of Turkey, para. 71–75.
- [16] Alapli Elektrik B.V. v. Republic of Turkey, para. 99–104.
- [17] Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Türkiye, ICSID Case No. ARB/06/8, Decision on Jurisdiction, 2 September 2011, para. 1–10.
- [18] A. T. Güneş, "Türkiye'de Elektrik Sektöründe Özelleştirme ve Tahkim Uyuşmazlıkları", Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 2013, s. 45–48.
- [19] Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Türkiye, para. 150–165.
- [20] İ.E. Karayel, "ICSID Tahkimi Ve ICSID Tahkiminin Kötüye Kullanılması Bakımından Türkiye Örneği", Adalet Dergisi, 2024, s. 724.
- [21] PSEG Global Inc. v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/02/5, Award, 19 January 2007, para. 109–112.
- [22] PSEG Global Inc. v. Republic of Turkey, para. 278–285.
- [23] PSEG Global Inc. v. Republic of Turkey, para. 324–331.
- [24] M.M. Demir, "PSEG v. Türkiye Kararının Adil ve Eşit Muamele Standardı Açısından Değerlendirilmesi", Eskişehir Barosu Dergisi, 2023, 8(1), s. 45–58.

KAYNAKÇA

- Alaplı Elektrik B.V. v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/08/13. (2010). Award. ICSID. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/08/13>
- Demir, M. M. (2023). PSEG v. Türkiye Kararının Adil ve Eşit Muamele Standardı Açısından Değerlendirilmesi. Eskişehir Barosu Dergisi, 8(1), 219-228.
- Dolzer, R., & Schreuer, C. (2012). Principles Of International Investment Law. Oxford University Press.
- Güneş, A. T. (2013). Türkiye'de Elektrik Sektöründe Özelleştirme ve Tahkim Uyuşmazlıkları. Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi.
- International Centre for Settlement of Investment Disputes. Case Database. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database>
- Ipek Investment Limited v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/18/18. (2022). Award. ICSID. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/18/18>
- Karayel, İ. E. (2024). ICSID Tahkimi ve ICSID Tahkiminin Kötüye Kullanılması Bakımından Türkiye Örneği. Adalet Dergisi, 73, 711-755.
- Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/06/8. (2011). Award. ICSID. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/06/8>
- PSEG Global Inc. and Konya İlgin Elektrik Üretim ve Ticaret Ltd. Şti. v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/02/5. (2007). Award. ICSID. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/02/5>
- Schreuer, C. (2021). Jurisdictional Issues In Investment Arbitration. ICSID Review – Foreign Investment Law Journal.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). Türkiye ve Yatırım Tahkimi (ICSID) Uyuşmazlıkları. <https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-yatirim-tahkimi.tr.mfa>
- Westwater Resources, Inc. v. Republic of Turkey, ICSID Case No. ARB/18/46. (2023). Award. ICSID. <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database/case-detail?CaseNo=ARB/18/46>

MADEN HUKUKUNDA İZİN VE RUHSAT SÜREÇLERİ: UYGULAMADAKİ GÜNCEL SORUNLAR

Giriş

Madencilik faaliyetleri ekonomik kalkınma, enerji arz güvenliği ve stratejik hammaddelere erişim bakımından büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte madencilik; çevre, mülkiyet hakkı, tarım ve orman alanlarının korunması gibi anayasal değerlerle kesiştiğinden, en yoğun idari denetime tabi sektörlerden biridir. Türkiye’de madencilik faaliyetleri, Anayasa’nın 168. maddesi uyarınca devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu anayasal ilke, madencilik hakkının bir “mülkiyet hakkı” değil, idare tarafından verilen ve geri alınabilen bir “ruhsat hakkı” olarak kurgulanmasını

zorunlu kılmıştır. Sektörün en büyük sorunu, ruhsatın alınmasından ziyade, faaliyete geçebilmek için orman, çevre ve mülkiyet izinlerinin (Maden Kanunu m.7) alınması sürecindeki idari tikanıklıklardır. Bu tikanıklığı aşmak amacıyla yasama organı, 2024 ve 2025 yıllarında önemli adımlar atmıştır. Özellikle enerji ve madencilik yatırımlarını hızlandırmayı hedefleyen ve “Süper İzin Kanunu” (7554 Sayılı Kanun) olarak adlandırılan düzenleme ile Maden Yönetmeliği’nde yapılan teknik değişiklikler, sektörde oyunun kurallarını yeniden yazmıştır. Bu makale, söz konusu değişikliklerin teorik ve pratik etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve: Ruhsat ve İzin ayrımı

Günümüzde madencilik sektöründeki hukuksal ihtilafların büyük çoğunluğu, ruhsatın alınmasından ziyade, faaliyete başlamak için gereken izinlerin (işletme izni, ÇED, orman izni vb.) temin edilmesi sürecinde yaşanmaktadır. İdarenin bu izinleri verirken kullandığı takdir yetkisinin sınırları ve “üstün kamu yararı” kavramının nasıl yorumlandığı, sektörün en can alıcı hukuki sorununu oluşturmaktadır.[1]

Türk Maden Hukuku’nda “ruhsat” ve “izin” kavramları, uygulamada farklı hukuki sonuçlar doğuran iki ayrı statü belgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İdare hukuku teorisi açısından “izin” ve “ruhsat” terimleri, bir faaliyetin yürütülebilmesi için idarenin tek yanlı iradesiyle verdiği uygunluk görüşünü ifade etse de maden mevzuatında bu iki kavrama farklı misyonlar yüklenmiştir. Ruhsat; Maden Kanunu’na göre, maden alanını çevreleyen sınırları gösteren ve kişiye o alanda madencilik yapma yetkisi veren temel belgedir. Bir “yetki belgesi” niteliğindedir. Diğer bir ifadeyle ruhsat, belirli bir sahada arama veya işletme faaliyetinin yürütülmesine ilişkin kurucu nitelikte bir idari işlemdir. İzin ise; ruhsat sahibinin, fiili olarak madencilik faaliyetine (üretim, kazı, döküm) başlayabilmesi için Maden Kanunu’nun 7. maddesinde belirtilen diğer kurumlardan alması gereken onaylardır. Bu bakımdan izinler, çoğu zaman tamamlayıcı ve koşullandırıcı mahiyettedir, ruhsatın kullanılabilmesi için belirli faaliyetlerin ayrıca uygunluk denetiminden geçirilmesini hedefler. Yani ruhsat, faaliyete başlamak için

“gerekli” ancak “yeterli olmayan” bir şarttır. [2]

Uygulamadaki temel sorun, ruhsatın bir “kazanılmış hak” sağlayıp sağlamadığı noktasında düğümlenmektedir. Ruhsat sahibi, işletme ruhsatını aldıktan sonra, ÇED veya orman izni gibi izinleri alamazsa ruhsatı fiilen işlevsiz kalmaktadır (âtil ruhsat). Bu durum, idarenin “ayıplı bir işlem” tesis ettiği eleştirilerine yol açmaktadır; zira idare, ruhsatı verirken harç ve teminat almakta ancak yatırımcıyı faaliyete başlatmamaktadır.[3]

İşletme projesinin içeriği, hazırlanma usulü ve teknik standartları büyük ölçüde yönetmeliklere bırakılmıştır.¹ Bu durum, idarenin takdir alanını genişletmekle birlikte, yatırımcı bakımından belirsizlik de doğurabilmektedir. Öte yandan, ruhsat sahiplerinin izinler bakımından kazanılmış hak iddiasında bulunamaması, ruhsatın fiilen kullanılamaması riskini ortaya çıkarmaktadır. [4] Bu nedenle, teorik ayrımın pratik yansıması önemlidir: Ruhsatın varlığı, faaliyete başlama serbestisi sağlamamakta; çok katmanlı izin süreçlerinin başarıyla tamamlanması zorunlu olmaktadır.[5]

2. Mevzuatın Uygulanmasındaki Temel Sorunlar

Maden Kanunu’nda 2004 (5177 sayılı Kanun), 2010 (5995 sayılı Kanun) ve 2015 (6592 sayılı Kanun) yıllarında yapılan köklü değişiklikler, izin süreçlerini sadeleştirmeyi amaçlasa da uygulamada bürokratik katmanlar artmıştır. [6] Türkiye’de madencilik faaliyetlerine

başlanabilmesi için çoğu zaman 8–10 farklı bakanlık ve 15–20 ayrı birim devreye girmektedir. Bu durum; sürelerin uzamasına, kurumlar arası çelişkili kararların ortaya çıkmasına, yatırım maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Mevzuatın torba kanunlarla sık sık değiştirilmesi, ruhsat sahiplerini ruhsat aldıkları tarihte bulunmayan yükümlülüklerle karşı karşıya bırakmakta; hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkeleri zedelenmektedir.[7] İdarenin “kamu yararı” gibi soyut kavramlara dayanarak ek koşullar ileri sürmesi ise ancak kanundan açıkça çıkarılabildiği ölçüde meşru kabul edilebilir; aksi halde ruhsat güvencesi zayıflamaktadır.

2.1. Maden Kanunu Madde 7 ve Kurum Görüşleri

Madencilik faaliyetleri, yeri değiştirilemeyen (lokasyon bağımlı) faaliyetlerdir. Ancak maden sahaları sıklıkla orman, mera, tarım arazisi veya sit alanları ile çakışmaktadır. Bu alanlarda madencilik yapılabilmesi için ilgili kurumlardan izin alınması gerekmektedir. Ulusoy’a göre, maden mevzuatında izin koşulları oldukça ayrıntılı ve somut düzenlendiği için, idarenin takdir yetkisinin aslında dar ve sınırlı olması gerekir.[8] Ancak uygulamada, orman idaresi veya diğer kurumlar, geniş bir takdir yetkisi kullanarak izin süreçlerini yıllarca sürüncemede bırakabilmektedir.

2.2. Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı Genelgeleri

Sektörde “hukuki güvenlik” ilkesini en çok zedeleyen uygulamalardan biri, 2012/15 sayılı

Başbakanlık Genelgesi ile başlayan ve ruhsat/izin süreçlerini merkezi bir onaya (Başbakanlık ve sonrasında Cumhurbaşkanlığı) bağlayan dönemdir. Hukuk devleti ilkesi gereği, idarenin işlemlerinin kanuni dayanağı olması şarttır. Ulusoy, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde kurulan ve izinleri onaylayan Taşınmaz Komisyonu’nun (TK) herhangi bir kanunla kurulmadığını, bu durumun ciddi bir yasallık sorunu doğurduğunu belirtmektedir. Danıştay’ın geçmişte benzer genelgeleri yetki aşımı nedeniyle iptal etmesine rağmen, fiili uygulamada izinlerin merkezi bir “olur” mekanizmasına tabi tutulması, süreçleri şeffaflıktan uzaklaştırmıştır[9].

2.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Süreci ve Çevresel İzinler

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), madencilik faaliyetlerinin çevre üzerindeki muhtemel etkilerini önceden belirleyerek gerekli tedbirleri öngören temel araçtır. ÇED süreci, madencilik yatırımlarının önündeki en büyük zaman bariyerlerinden biridir. Açık işletmeler, yer altı işletmeleri ve zenginleştirme tesisleri bakımından farklı işleyişler söz konusudur. Literatürde ÇED sürecinin üç temel boyutu öne çıkmaktadır: öngörülebilirlik, uyum tedbirlerinin gerçekçiliği, izin koşullarının orantılılığı. Uygulamada ise ÇED kararlarının gecikmesi, yatırımın ertelenmesine veya terk edilmesine yol açabilmektedir[10].

ÇED Yönetmeliği kapsamında “ÇED Olumlu” veya “ÇED Gerekli Değildir” kararı alınması tek başına yeterli olmamakta, bu sürecin

ardından orman ve mülkiyet izinleri için tekrar görüş sorulmaktadır. Yıldız’ın aktardığı verilere göre, madencilik sektörü diğer sektörlerle kıyasla (örneğin turizm veya enerji) çok daha yoğun bir ÇED prosedürüne tabi tutulmakta, GSYİH içindeki payı %1’lerde olmasına rağmen toplam ÇED başvurularının yaklaşık %50’si madencilikten gelmektedir. “ÇED Olumsuz” kararları veya süreçteki gecikmeler nedeniyle 500 bin TL üzerindeki yatırımlarda dahi %100’e varan sermaye kayıpları yaşanmaktadır. Bununla birlikte ÇED’in çevresel koruma bakımından vazgeçilmez rolü göz ardı edilemez olup önemli olan dengeyi doğru kurmaktır[11].

2.4. Mera, Orman ve Tarımsal Alanlarda İzin Sorunları

Mera, orman ve tarımsal alanlar, anayasal düzeyde güçlü bir koruma rejimine tabidir. Madencilik faaliyetlerinin bu alanlarda yürütülmesi, özel izin ve bedellerle sınırlandırılmaktadır. Uygulamada mera tahsis değişikliği taleplerinin 2–3 yılı bulduğu;

orman izinlerinin ise kimi dönemlerde bir yılı aşabildiği görülmektedir.

Bu gecikmeler, yalnızca ekonomik kayba yol açmamakta; aynı zamanda ruhsatın süresi içinde kullanılmasını da güçleştirmektedir. Hatta bazı durumlarda, ruhsat sahasının sonradan “sit alanı” veya “su havzası” ilan edilmesi, faaliyeti tamamen imkânsız hâle getirebilmektedir. Bu tür örnekler, hukuki öngörülebilirliğin zayıfladığını göstermektedir.[12]

2.5. Mülkiyet Sorunları ve Kamulaştırma

Maden sahasının özel mülkiyete konu arazilerle çakışması durumunda, madencinin arazi sahibi ile anlaşması esastır. Anlaşma sağlanamaması durumunda devreye giren kamulaştırma mekanizması hem maliyet hem de zaman açısından büyük bir yük oluşturmaktadır. Maden işletmeleri, arazi sahiplerinin yüksek beklentileri nedeniyle piyasa rayicinin çok üzerinde bedeller ödemek zorunda kalmaktadır. Kamulaştırma kararlarının alınmasındaki idari yavaşlık ve “kamu yararı” kararının yargı tarafından iptal edilme riski, madencilik projelerini durma noktasına getirebilmektedir. Anayasa Mahkemesi, madencilik faaliyetleri için özel kişi lehine kamulaştırma yapılmasını kamu yararı gerekçesiyle uygun bulsa da mülkiyet hakkının korunması dengesinin hassas bir terazi olduğu vurgulanmaktadır.[13]

3. Güncel Mevzuat Değişiklikleri: Süper İzin Kanunu ve Yeni Yönetmelik Düzenlemeleri

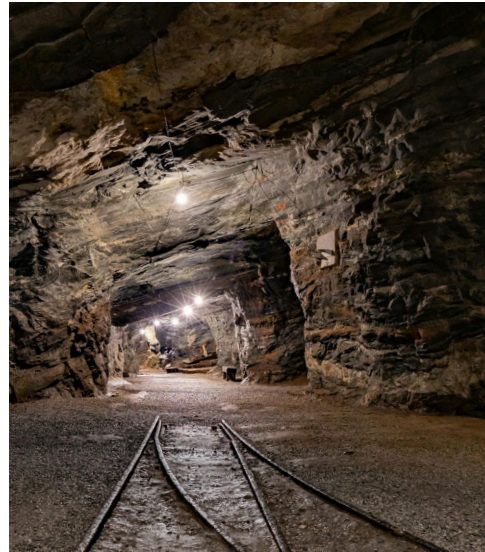
3.1. Süper İzin Kanunu (7554 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)

2025 yılı itibarıyla yürürlüğe giren “Süper İzin Kanunu” olarak adlandırılan 7554 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un madencilik mevzuatında önemli yeniliklere yol açtığı görülmektedir. Bu kanun çerçevesinde 3213 sayılı Maden Kanunu’na “stratejik maden” ve “kritik maden” tanımları eklenmiştir. Kanun buna göre; arz kesintisi veya ciddi ekonomik etkiler doğurması muhtemel hammaddeler için kritik, iç/dış etkenlere bağlı arz kısıtları doğurabilecek nitelikteki madenler için de stratejik nitelik tanımını benimsemektedir.[14]

Bu tanımlar, yalnızca sınıflandırma amacı taşımamakta; aynı zamanda söz konusu madenlerin aranması ve işletilmesine ilişkin idari süreçlerde ayrıcalıklı bir konum da sağlamaktadır. Buna göre özellikle acele kamulaştırma uygulamaları gibi mekanizmalar kritik ve stratejik madenler açısından işletilirken, idareler arasında ortaya çıkabilecek izin uyuşmazlıklarının çözümü için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Hazine ve Maliye Bakanı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanı’nın katılımıyla oluşturulan özel bir kurul düzenlenmiştir. Bu kurul, idareler arası uyuşmazlıkları yargıya gitmeksizin çözme yetkisine sahiptir.[15]

Buna ek olarak, kanun kapsamına giren düzenlemeler arasında rehabilitasyon bedeli ve buna ilişkin idari süreçler de yer almaktadır. Rehabilitasyonun tanımı mevzuata girmiş, çevresel iyileştirme ve arazi düzenleme gibi çalışmaların kapsamı hukuken çizilmiştir. Ayrıca, ÇED süreçlerinde önemli değişikliklere gidilmiş; faaliyetlere ilişkin önceden “ÇED gerekli değildir” kararının kaldırılmasının yanı sıra, ÇED ve diğer izin süreçlerinin eşzamanlı yürütülebilmesi imkanları sağlanmıştır. Böylece çevresel değerlendirmeler ile diğer idari izin süreçleri arasında koordinasyon artırılmıştır

Bu düzenleme, ruhsat ve izin süreçlerinde süre sınırlaması getirilmesi ile de dikkat çekmektedir. 7554 sayılı Kanun ile getirilen en radikal değişiklik, izin süreçlerindeki idari hantallığı kırmak için getirilen “süre kısıtlamaları” ve “zımni onay” (susma, kabul anlamına gelir) yaklaşımıdır. Özellikle izinlerin

yürürlüğe konulması ve yatırım sürecinin belirli zaman dilimleri içinde sonuçlandırılması hedeflenmektedir. Düzenlemeye göre; belirli izin başvurularında (özellikle ÇED ve orman izinleri sürecinde), ilgili kurumların görüşlerini mevzuatta belirlenen süreler (örneğin 3 ay) içinde bildirmemesi durumunda, görüşün “olumlu” verildiği varsayılacaktır. İdare Hukuku’nda genel kural olan “idarenin susması ret hükmündedir” ilkesinin tersine çevrildiği bu durum, yatırımcı için büyük bir hukuki güvenlik ve hız vaat etmektedir. Ancak Danıştay’ın geçmişte “zımni kabul” düzenlemelerine karşı mesafeli duruşu, bu hükmün uygulanabilirliği konusunda soru işaretleri barındırmaktadır.[16]

3.2. 2025 Maden Yönetmeliği Değişiklikleri

2025 yılı sonunda yürürlüğe giren yeni Maden Yönetmeliği değişiklikleri de izin ve ruhsat süreçleri bakımından kapsamlı bir reform niteliği taşımaktadır. Bu değişiklikler hem mali yükümlülükleri yeniden tanımlamakta hem de izin süreçleri ile işletme ruhsatlarının ilişkilendirilmesini daha katı ve sistematik hâle getirmektedir.

Değişiklikle birlikte “çevre ile uyum teminatı” yerine rehabilitasyon bedeli sistemi getirilmiştir. Bu bedelin yatırımcının çevresel yükümlülüklerini daha net karşılamasını sağlamak üzere ayrı ve özel hesaplarda tutulması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca, bu bedelin belirlenen süre içinde yatırılmaması halinde gecikme zammı uygulanabilecek ve belirli bir süre sonunda eksiklik giderilmezse ruhsat

iptali gibi yaptırımlar gündeme gelebilecektir.

Yeni yönetmelik ile ruhsat bedellerinin bütçeye aktarım oranları da değiştirilmiştir. Buna göre işletme ruhsatı bedelinin %70’i genel bütçeye gelir kaydedilecek; devlet hakkı ise artık yıllık işletme ruhsat bedelinin %50 fazlası olarak hesaplanacaktır. Bu düzenleme, devletin madencilik faaliyetlerinden elde ettiği geliri artırırken, yatırımcı üzerindeki yükümlülükleri de yükseltmektedir.

Yönetmelik, ruhsatların hangi yöntemle verileceği hususunda da ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. I., II. ve III. grup maden sahalarının genellikle ihale yoluyla ruhsatlandırılacağı, buna karşın II (b) ve IV grup sahaların ise ilk müracaat usulüyle ruhsatlandırılabilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede, müracaat ve ihale süreçlerinin şeffaflığı ve elektronik ortamda yürütülmesi hedeflenmektedir.

Önemli bir yenilik, özel çevre koruma bölgelerinde, sulak alanlarda, sit alanlarında ve benzeri hassas bölgelerdeki izin süreçlerinin artık MAPEG tarafından yürütülmesidir. Yönetmelik, ilgili kurumların üç ay içinde cevap vermemesi hâlinde bir aylık ek süre tanıyarak iznin yürürlüğe girmesini düzenleyerek, izni hızlandırıcı bir mekanizma kurmuştur.

Ruhsat süresi uzatımı için getirilen %15 asgari üretim şartı, yatırımcıların sahayı etkin biçimde işletmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, denetim süreçleri ISO 45001 belgesi zorunluluğu gibi uluslararası standartlara

bağlanarak iş sağlığı ve güvenliği alanında da daha sıkı uyum öngörülmüştür.[17]

3.3. Değerlendirme: Mevzuat Değişikliklerinin Ruhsat ve İzin Süreçlerine Etkisi

Türk Maden Hukuku, 7554 sayılı Kanun ve yeni Yönetmelik değişiklikleriyle “bürokratik madencilikten”, “teknik ve finansal yeterliliğe dayalı madencilığe” geçiş yapmaya çalışmaktadır. Bu iki kapsamlı mevzuat değişikliği bir arada değerlendirildiğinde, birkaç temel eğilim ön plana çıkmaktadır:

Stratejik Planlama ve Sektörel Önceliklendirme: Süper İzin Kanunu ile “kritik” ve “stratejik” maden tanımları gibi

kavramların mevzuata girmesi, maden hukukunun yalnızca idari süreçler değil; ekonomik ve ulusal güvenlik stratejileriyle de ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu, ruhsat ve izin süreçlerine sektörel öncelik ve politika odaklı yaklaşım eklemektedir.[18]

İzin Süreçlerinde Şeffaflık ve Süre Sınırlamaları: ÇED ve diğer izin süreçlerinin eşzamanlı yürütülebilmesine yönelik düzenleme ile süre sınırlamaları getirilmiş olması, izin süreçlerindeki belirsizliklerin azaltılmasına katkı sağlamaktadır.[19]

Mali Yükümlülükler ve Yatırım Maliyetleri: Yeni Maden Yönetmeliği değişiklikleri, devlet hakkı ve rehabilitasyon bedeli gibi mali yükümlülükleri yeniden düzenleyerek yatırımcı

üzerindeki finansal yükümlülükleri artırmıştır. Bu durum, özellikle küçük ölçekli yatırımcılar açısından önemli sonuçlar doğuracaktır.[20]

Teknolojik ve Dijital Uyum: Ruhsat müracaatlarının elektronik ortama taşınması, dijital sistemlerde yürütülmesi ve denetim süreçlerinde veri kalite standartlarının yükseltilmesi, sektörün teknolojik altyapıya entegrasyonunu hızlandırmaktadır.[21]

Çevresel ve Rehabilitasyon Yükümlülüklerinin Netleşmesi: Rehabilitasyon kavramının hukuki çerçevesinin çizilmesi, çevresel etkilerin giderilmesine yönelik idari yükümlülüklerin daha net ve izlenebilir hâle gelmesini sağlamıştır.[22]

Sonuç itibarıyla yeni düzenlemeler üç hedefe yönelmektedir: Sürelerin kısaltılması ve koordinasyon, çevresel yükümlülüklerin netleştirilmesi, stratejik planlama anlayışının güçlendirilmesi. Bununla birlikte, izin süreçlerinin hızlandırılması amacıyla getirilen mekanizmaların, hukuki denetimi zayıflatmaması ve çevre koruma standartlarını düşürmemesi gerekir. Süre sınırlamaları uygulanırken, gerekçeli ve denetime elverişli karar verme yükümlülüğü korunmalıdır. Öte yandan artan teminat ve rehabilitasyon yükümlülükleri, küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerinde ciddi mali etki doğurabilir. Bu nedenle, düzenlemelerin yatırımcıyı caydırmayan ancak çevreyi koruyan dengeli bir yapıda uygulanması önem taşımaktadır.

Sonuç

Maden hukukunda izin ve ruhsat süreçleri, yalnızca idari işlemlerin teknik bir toplamı değil; hukuki güvenlik, çevre koruma, ekonomik yatırım ve kamu yararı ilkelerinin bir arada işletildiği çok katmanlı bir yapıyı ifade etmektedir. Bu yapının sağlıklı işleyebilmesi için hem mevzuatın açık ve tutarlı olması hem de idari uygulamaların öngörülebilirlik, eşitlik ve ölçülülük ilkeleriyle uyumlu yürütülmesi zorunludur. Uygulamada karşılaşılan temel sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Mevzuatın sık değişmesi ve çok parçalı yapısı,
- İzin süreçlerinde idareler arası koordinasyon eksikliği,
- Ruhsat sahiplerinin izinler bakımından yeterli hukuki korumaya sahip olmaması,
- ÇED ve diğer çevresel izinlerde süre ve belirsizlik sorunları,
- İdarenin takdir yetkisinin sınırlarının yeterince belirgin olmaması.

Bu sorunlar, yalnızca yatırımcıyı değil; çevresel planlamayı, yerel toplulukları ve kamu idaresine duyulan güveni de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, maden hukukundaki tartışma, “izinlerin hızlandırılması” veya “kısıtlanması” gibi basit bir ikilikten ibaret değildir; asıl mesele, hukuki güvenlik ile çevresel ve toplumsal koruma arasında sürdürülebilir bir denge kurabilmektir. Bu sorunların giderilebilmesi için: Mevzuatın sadeleştirilmesi ve kodifikasyon, izin süreçlerinin tek durak modeline yaklaştırılması, ruhsat-izin

ilişisinin kazanılmış haklar bakımından netleştirilmesi, ÇED sürecinde süre ve şeffaflık mekanizmalarının güçlendirilmesi, İdarenin takdir yetkisinin ölçülülük ve öngörülebilirlik ilkeleriyle sınırlandırılması önerilebilir.

Bu çerçevede, ruhsat ve izin süreçlerinin hukuki açıdan daha tutarlı ve öngörülebilir hale getirilmesi hem madencilik sektörünün gelişimi hem de hukuk devleti ilkelerinin korunması bakımından zorunludur.

“Süper İzin Kanunu” ve yeni Maden Yönetmeliği ise, bu sorunlara çözüm iddiası taşımakta; süre sınırları ve merkezi koordinasyon mekanizmalarıyla süreçleri rasyonelleştirmeyi hedeflemektedir. Süper İzin Kanunu” ve yeni Maden Yönetmeliği ile getirilen: süre sınırlamaları, izin süreçlerinin eşzamanlılaştırılması, rehabilitasyon yükümlülüklerinin netleştirilmesi, idareler arası uyumsuzlukların merkezî mekanizmalarla çözülmesi önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu düzenlemelerin pratikte başarıya ulaşması, yalnızca normun varlığına değil; idarenin karar alma kültürüne, denetim kapasitesine ve şeffaflık düzeyine bağlıdır.

Son aşamada ifade etmek gerekir ki, maden hukukunda sağlıklı bir ruhsat ve izin sistemi: açık ve sade bir mevzuata, öngörülebilir idari işlemlere, etkin yargısal denetime, katılımcı ve şeffaf süreçlere aynı anda dayanmalıdır. Bu unsurlar birlikte işletildiğinde hem yatırım ortamı güçlenecek hem de çevresel ve toplumsal değerlerin korunması daha güvenilir bir zemine kavuşacaktır. Aksi

hâlde, mevzuatta yapılan tekil ve parçalı değişikliklerin, yapısal sorunları kalıcı biçimde çözecek bir etki yaratması mümkün görünmemektedir.

DİPNOT

- [1] Ali D. Ulusoy, “Maden Ruhsat ve İzinleri ve İdarenin Takdir Yetkisi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 73, S. 4, 2024, s. 2448.
- [2] Taşkın D. Yıldız, İşletme İzin Sürecinin Madencilik Sektörüne Etkileri, Ankara, İksad Yayınları, 2020, s. 32 vd.
- [3] Yıldız, s.131.
- [4] Yıldız, s. 52.
- [5] Yıldız, s. 262 vd.
- [6] Yıldız, s. 326 vd.
- [7] Yıldız, s. 262–280.
- [8] Ulusoy, s.2455.
- [9] Ulusoy, s. 2453.
- [10] Yıldız s. 216 vd.
- [11] Yıldız, s. 215.
- [12] Yıldız, s. 279.
- [13] Ulusoy, s. 2454.
- [14] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [15] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [16] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [17] Rekabet & Regülasyon, "Madencilikte Kurallar Baştan Yazıldı: Maden Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklikler", <https://www.rekabetregulasyon.com/madencilikte-kurallar-bastan-yazildi-maden-yonetmeliginde-yapilan-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [18] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [19] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [20] Rekabet & Regülasyon, "Madencilikte Kurallar Baştan Yazıldı: Maden Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklikler", <https://www.rekabetregulasyon.com/madencilikte-kurallar-bastan-yazildi-maden-yonetmeliginde-yapilan-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [21] Rekabet & Regülasyon, "Madencilikte Kurallar Baştan Yazıldı: Maden Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklikler", <https://www.rekabetregulasyon.com/madencilikte-kurallar-bastan-yazildi-maden-yonetmeliginde-yapilan-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).
- [22] Çakmak Avukatlık Ortaklığı, "Süper İzin Kanunu ile Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler", <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>, (Erişim Tarihi: 16.01.2026).

KAYNAKÇA

- 7554 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2024). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 32603, 16 Temmuz 2024).
- Çakmak Avukatlık Ortaklığı. (t.y.). Süper İzin Kanunu İle Madencilik Mevzuatında Öngörülen Değişiklikler. <https://cakmak.av.tr/super-izin-kanunu-ile-madencilik-mevzuatinda-ongorulen-degisiklikler/>
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği. (2022). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 31907, 29 Temmuz 2022).
- Maden Kanunu. (1985). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 18785, 15 Haziran 1985). Kanun No: 3213.
- Maden Yönetmeliği. (2017). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 30187, 21 Eylül 2017).
- Rekabet ve Regülasyon. Madencilikte Kurallar Baştan Yazıldı: Maden Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklikler. <https://www.rekabetregulasyon.com/madencilikte-kurallar-bastan-yazildi-maden-yonetmeliginde-yapilan-degisiklikler/>
- Ulusoy, A. D. (2024). Maden Ruhsat ve İzinleri ve İdarenin Takdir Yetkisi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 73(4).
- Yıldız, T. D. (2020). İşletme İzin Sürecinin Madencilik Sektörüne Etkileri. Ankara.

MADEN KAZALARINA İLİŞKİN HUKUKİ SORUMLULUKLAR VE TAZMİNAT REJİMLERİ

Giriş

Madencilik, yer altındaki doğal kaynakların bulunması, çıkarılması ve işletilerek ihtiyaçların karşılanması yönünden bütün ülkeler için çok önemli bir sektördür. Madencilik faaliyetleri ilk çağlardan bu yana insanlık tarihinin bir parçası olarak gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Zira ülkelerin enerji ihtiyacı, sanayi üretimi, ekonomik kalkınması gibi alanlarda oldukça kritik rol oynamaktadır.

Türkiye’de madencilik faaliyetleri hem kamu kurumları hem de özel sektör tarafından yürütülmektedir. Bu işleyişin güvenli, doğal

çevreyle uyumlu ve sürdürülebilir olabilmesi için mevzuat ve denetim mekanizmaları bulunmaktadır.

Ülkemizde bu faaliyetler Anayasa’nın 168. Maddesi kapsamında, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğundan 3213 sayılı Maden Kanunu ile düzenlenmektedir. Kanunun ilk maddesinde “Bu Kanun madenlerin milli menfaatlere uygun olarak aranması, işletilmesi, üzerinde hak sahibi olunması ve terk edilmesi ile ilgili esas ve usulleri düzenler.” şeklinde olup bu maddeyle kanunun amacı belirtilmiştir.

Belirttiğimiz gibi ülkeler için büyük öneme sahip olan bu sektör bir yandan da iş sağlığı ve güvenliği bakımından en yüksek risk barındıran sektörlerin başında gelmektedir. Yeraltı koşulları, doğal jeolojik riskler, patlayıcı ve kimyasal maddelerin kullanımı, ağır ekipmanlarla çalışma ve uzun mesailer, maden işçilerini sürekli bir tehlike ortamı içinde bırakmaktadır. Bu nedenle maden kazaları, yalnızca bireysel iş kazaları olarak değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve hukuki sonuçlar doğuran olaylar olarak ele alınmalıdır. Madencilik sektöründe meydana gelen kazalar, çoğu zaman geri dönüşü olmayan zararlar doğurmakta ve bu durum hukuki sorumluluk rejimlerinin önemini daha da artırmaktadır.

1. Maden Kazalarının Hukuki Boyutu

Türkiye’de geçmiş yıllarda yaşanan büyük maden kazaları, hukuki sorumluluk kavramını kamuoyunun gündemine taşımış ve özellikle işverenlerin yükümlülüklerinin sınırları yoğun şekilde tartışılmıştır. Kazalar sonrasında açılan maddi ve manevi tazminat davaları, ceza soruşturmaları ve idari yaptırımlar, madencilik faaliyetlerinde hukuki sorumluluğun ne derece geniş yorumlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu çerçevede maden kazaları, yalnızca bireysel ihmal tartışmalarının ötesinde, sistematik bir denetim ve sorumluluk meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maden kazaları hukuki açıdan öncelikle iş kazası niteliği taşımaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’na göre, sigortalının işyerinde bulunduğu sırada

veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen ve sigortalıyı bedenen ya da ruhen zarara uğratan olaylar iş kazası olarak kabul edilmektedir. Madencilik faaliyetleri bakımından bu tanımın uygulanması çoğu zaman tartışma konusu olmamakta, kazanın iş kazası sayılması yönünde geniş bir kabul bulunmaktadır.

Ancak madencilik sektörünü diğer iş kollarından ayıran temel unsur, işin doğası gereği yüksek risk içermesidir. Bu durum, işverenin hukuki sorumluluğunun değerlendirilmesinde daha ağır bir özen ölçütünün uygulanmasına yol açmaktadır. Yargı uygulamasında, maden işverenlerinden beklenen dikkat ve özen düzeyi, sıradan iş kollarına kıyasla oldukça yüksektir. Teknik olarak önlenabilir risklerin bertaraf edilmemiş olması, çoğu durumda işverenin kusurlu kabul edilmesine neden olmaktadır.

2. Sorumluluğun Hukuki Kapsamı

Maden kazalarında hukuki sorumluluğun kapsamı, işverenin ve diğer ilgili tarafların iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına uygun hareket edip etmediklerine bağlı olarak şekillenmektedir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu uyarınca işveren, çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük yalnızca belirli ekipmanların temin edilmesiyle sınırlı değildir. Risk değerlendirmesi yapılması, çalışanların bilgilendirilmesi, eğitimlerin düzenli olarak verilmesi, denetimlerin yapılması ve alınan önlemlerin sürekliliğinin sağlanması da bu kapsamda yer almaktadır. Maden

işletmelerinde bu yükümlülüklerin eksiksiz yerine getirilmesi hayati öneme sahiptir.

İşverenin bu yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, iş kazalarından doğan zararlar için kusur sorumluluğu esas alınır. İşverenin kusuru, iş kazasının meydana gelmesinde uygun önlemleri almaması veya iş sağlığı ve güvenliği kurallarına aykırı davranması ile ortaya çıkar.

İş kazalarında işverenin sorumluluğu, kusura dayalı olup, işverenin iş güvenliği önlemlerini alma ve özen gösterme yükümlülüğüne aykırı davranışı sonucu kaza meydana gelmiş olmalıdır. Bu kapsamda, işverenin kusurlu eylemi ile zarar arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır. İşverenin kusuru kanıtlanmadıkça sorumluluğu söz konusu olmaz. Ayrıca, işverenin iş sağlığı ve güvenliği alanında dışarıdan uzman kişi veya kuruluşlardan hizmet alması, işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

Uygulamada maden kazalarına ilişkin davalarda, işverenin kusurunun tespitinde teknik raporlar ve bilirkişi incelemeleri belirleyici rol oynamaktadır. Gaz ölçüm sistemlerinin yeterliliği, havalandırma düzeni, tahkimat sistemleri ve acil durum planlarının varlığı, kusur değerlendirmesinde sıklıkla dikkate alınan unsurlar arasındadır. Özellikle düzenli ölçüm ve denetim yapılmaması, işveren aleyhine ağır kusur değerlendirmelerine yol açabilmektedir.

Madencilik sektöründe yaygın olarak karşılaşılan alt işverenlik uygulamaları,

kazalar sonrasında sorumluluğun paylaşımı meselesini gündeme getirmektedir. Mevzuat gereği, asıl işveren ile alt işveren, iş sağlığı ve güvenliği yükümlülükleri bakımından müteselsilen sorumludur. Bu durum, zarar gören işçilerin veya hak sahiplerinin tazminat taleplerini doğrudan asıl işverene yöneltebilmesine imkân tanımakta ve işçilerin korunması açısından önemli bir güvence oluşturmaktadır.

3. Sorumluluğun Cezai Kapsamı

Maden kazaları, ceza hukuku bakımından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Kazanın meydana gelmesinde ihmali bulunan işveren temsilcileri, teknik personel ve diğer sorumlular hakkında taksirle yaralama veya taksirle ölüme neden olma suçlarından ceza soruşturmaları yürütülebilmektedir. Türk Ceza Kanunu'nun 85. maddesine göre taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; birden fazla kişinin ölümü veya yaralanması halinde ceza iki yıldan on beş yıla kadar çıkarılır. Taksirle yaralama suçunda ise 4 aydan 2 yıla kadar hapis veya adli para cezası öngörülür ve yaralanmanın niteliğine göre ceza artırılır. Taksir kavramı, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık sonucu neticenin öngörülmemesi veya bilinçli taksir halinde öngörülmesine rağmen istenmemesi şeklinde tanımlanır. Bilinçli taksir halinde ceza artırılır.

Maden Kanunu kapsamında ise, teknik ve mali beyanların doğruluğu önem taşır. Beyanlarda hata veya noksanlık tespit edilirse idari para cezaları uygulanır, düzeltilmeyen durumlarda

maden üretim faaliyetleri durdurulur. Gerçek dışı veya yanıltıcı beyanlarda idari para cezaları artırılır ve tekrarı halinde ruhsat iptali söz konusu olabilir. Ayrıca, işletme izni olmadan veya izin verilen alan dışında maden üretimi yapılması, patlatma izni olmaksızın patlayıcı madde kullanılması gibi fiiller haksız hak iktisabı sayılır ve cezai yaptırımlara tabidir. Bu tür suçlar için üç yıldan beş yıla kadar hapis ve adli para cezası öngörülür; hüküm giyenler on yıl madencilik faaliyeti yapamaz.

4. Tazminat Rejimleri

Maden kazalarında tazminat rejimi, maddi tazminat ve manevi tazminat başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu iki tazminat türü, zarar görenlerin uğradıkları zararların karşılanması ve toplumda benzer olayların önlenmesi amacıyla hukuk düzeninde önemli yer tutar.

4.1. Maddi Tazminat

Maddi tazminat, kazanın ekonomik sonuçlarını telafi etmeye yöneliktir. Türk Borçlar

Kanunu'nun 49. maddesi uyarınca, kusurlu ve hukuka aykırı fiille başkasına zarar veren kişi, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Maddi tazminatın kapsamı ve miktarı ise Türk Borçlar Kanunu'nun 50. ve 51. maddeleri gereğince, zararın ve kusurun ispatı ile hâkimin takdirine bağlıdır. Zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispat etmekle yükümlüdür; zarar miktarı tam olarak ispat edilemezse hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri dikkate alarak hakkaniyete uygun bir miktar belirler.

Ölümlü sonuçlanan kazalarda destekten yoksun kalma tazminatı, en önemli maddi tazminat kalemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tazminat hesaplanırken, ölen işçinin yaşı, geliri, çalışma süresi ve destek ilişkileri dikkate alınmaktadır. Hesaplama sürecinde aktüeryal yöntemler kullanılmakta ve yaşam beklentisi gibi unsurlar değerlendirmeye dahil edilmektedir.

Yaralanmalı kazalarda ise geçici veya sürekli iş göremezlik tazminatı, tedavi giderleri ve kazanç kaybı ön plana çıkmaktadır. İş göremezlik oranının belirlenmesi, tazminat miktarını doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Uygulamada, Adli Tıp Kurumu veya yetkili sağlık kurulları tarafından verilen raporlar esas alınmakta, bu raporlar doğrultusunda hesaplama yapılmaktadır.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle işverenin kusuru varsa, Kurumca yapılan ödemeler işverene rücu edilir. İş kazası ve meslek hastalığı bildirimleri

ve soruşturmaları da bu kanun hükümlerine tabidir.

4.2. Manevi Tazminat

Manevi tazminat, maden kazalarının hukuki boyutunda ayrı bir önem taşımaktadır. Özellikle ağır yaralanmalar ve ölümle sonuçlanan kazalarda, zarar görenin veya ölenin yakınlarının yaşadığı ruhsal ızdırabın tamamen giderilmesi mümkün olmasa da manevi tazminat yoluyla bir nebze telafi sağlanması amaçlanmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'nun 56. maddesi, bedensel bütünlüğün zedelenmesi veya ölüm halinde manevi tazminat ödenebileceğini düzenler. Ayrıca, kişilik hakkının zedelenmesi durumunda da manevi tazminat talep edilebilir (TBK md. 58).

Yargıtay kararlarında, manevi tazminatın sadece zarar görenin tatminini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda zarar verenin dikkat ve özen göstermesini sağlamak üzere caydırıcı bir unsur taşıması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle maden kazaları gibi toplumu derinden etkileyen facialarda manevi tazminatın caydırıcılık unsurunun ön planda tutulması gerektiği kabul edilmektedir.

Manevi tazminatın miktarı hâkimin takdirindedir ve Türk Medeni Kanunu ile Türk Borçlar Kanunu hükümleri doğrultusunda belirlenir. Yargı kararlarında manevi tazminat miktarları belirlenirken, olayın ağırlığı, kusur durumu ve tarafların ekonomik koşulları dikkate alınmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak maden kazaları, hukuki ve cezai sorumluluk rejiminin en ağır şekilde test edildiği alanlardan biridir. İşverenlerin, madencilik faaliyetlerinin doğası gereği taşıdığı riskleri dikkate alarak, en üst düzeyde önlem alma yükümlülüğü altında oldukları açıktır. Etkin bir denetim sistemi, şeffaf bir sorumluluk anlayışı ve adil bir tazminat rejimi hem çalışanların korunması hem de sektörün sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- 1982 Anayasası. (1982). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 17863 Mükerrer, 9 Kasım 1982).
- 3213 Sayılı Maden Kanunu. (1985). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 18785, 15 Haziran 1985).
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. (2004). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25611, 12 Ekim 2004).
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 26200, 16 Haziran 2006).
- 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu. (2011). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 27836, 4 Şubat 2011).
- 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 28339, 30 Haziran 2012)

YERALTI KAYNAKLARININ ÖZEL HUKUK VE KAMU HUKUKU AÇISINDAN STATÜSÜ

Giriş

Yeraltı kaynakları, ekonomik ve stratejik değerleri itibarıyla mülkiyetleri ve mülkiyet hakkının verdiği yetkiler (kullanma, yararlanma, tasarrufta bulunma) bakımından özellikli hukuki rejime tabii tutulması gerekli unsurlardır. Dolayısıyla yalnızca özel hukuk anlayışı içerisindeki eşya hukuku kurallarına tabi alelade malvarlığı unsurları olarak değerlendirilmeleri mümkün değildir. Zira bu kaynaklar, yalnızca ekonomik değer taşımamaktadır. Kamu yararı, çevresel denge ve devlet egemenliği ile doğrudan bağlantılı oluşları nedeniyle özel statülere

tabii tutulmalı, kendine özgü (sui generis) bir rejime tabii tutulmalıdır.

Bu doğrultuda birçok ülkede, yeraltı kaynakları ve madenler devletin hüküm ve tasarrufunda kabul edilmekte; bunun sonucu olarak devletler ancak madenlerin işletme haklarını, belirli süreler ile özel şirket veya kuruluşlara devredebilmektedirler.

Hukukumuzda da bu kaynakların tabii olduğu hukuki rejim yalnızca kamu hukuku ile sınırlı tutulmamış, kamu hukuku egemenliği altında özel hukuk ilişkilerinin varlığı ve zorunluluğunun kabulüyle de düzenlemeler

ihdası yoluna gidilmiştir. Zira açıktır ki yeraltı kaynakları, devletin hüküm ve tasarrufu altında kabul edilerek özel mülkiyetten ayrıksı bir statüye sokulsa da bu kaynakların ekonomik düzene aktarımı pek tabii sözleşmesel ilişkilerin ve sorumluluk hallerinin düzenlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

Bu çalışma, yeraltı kaynaklarının hukuki statüsünü kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı çerçevesinde ele almakta ve bu durum nedeniyle ortaya çıkan kavram ve kurumları normatif düzenlemeler ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1. Yeraltı Kaynaklarının Kavramsal ve Anayasal Çerçevesi

1.1. Yeraltı Kaynağı Kavramı

Yeraltı kaynakları; yer kabuğunun altında bulunan, doğal süreçler sonucunda oluşan ve ekonomik değeri haiz doğal varlıkları ifade etmektedir. Türk hukukunda ise bu kavram başta madenler olmak üzere petrol, doğal gaz ve jeotermal kaynakları bütünü ifade için kullanılmaktadır.

1.2. Anayasal Dayanak: Devletin Hüküm ve Tasarrufu İlkesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 168. Maddesinde "Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve

işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir." denmekte olduğundan, tüm doğal servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğu tartışmasızdır. Anılan hüküm, yeraltı kaynaklarının mülkiyet rejimini belirleyen temel anayasal normdur. Ancak öğretide de ve anayasal çerçevede belirtildiği üzere, yeraltı kaynaklarının devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması, bu varlıkların klasik kamu malı rejimi içerisinde değerlendirilmesini zorlaştırmakta; kendine özgü bir hukuki statüye işaret etmektedir.

Anayasal norma göre, kaynakların aranması ve işletilmesi hakkı bir başka deyişle mülkiyetleri devlete ait olup, devlet bu yöndeki yetkisini ancak ve ancak belirli sürelerle gerçek ve tüzel kişilere devredebilmektedir. Bir başka deyişle bu ilke, kaynakların aranması ve işletilmesinin özel mülkiyete konu edilemeyeceğini açık bir şekilde düzenlemekle birlikte kamu yararı gözetilerek, belirli sürelerle izin veya ruhsata tabii olarak özel kişilere işlettirilebileceğini ifade etmektedir.

Öte yandan belirtilmelidir ki devletin bu kaynaklar üzerindeki mülkiyeti, onların kamu yararına en uygun şekilde yönetilmesi sorumluluğunu devlet üzerine yüklemekte olduğundan devlet kamu yararına uygun hareket etmekle mükelleftir. İşletme hakkının özel sektöre devri yönündeki

irade, bu kaynakların ekonomik olarak değerlendirilmesi ve kamuya fayda sağlaması amacını taşımalı ve bu amaca uygun olmalıdır.

2. Yeraltı Kaynaklarının Kamu Hukuku Açısından Statüsü

2.1. Devletin Düzenleme ve Denetleme Yetkisi

Yeraltı kaynakları, kamu hukuku bakımından devletin düzenleme, denetleme ve gözetim yetkisine tabidir. Bu yetki, hukuk düzeninde çeşitli idari araçlar görünümünde ortaya çıkar.

Bu kapsamda idari araçlar olarak; ruhsatlandırma ve çeşitli izin mekanizmaları, bir denetim aracı olarak çevresel etki değerlendirmesi süreci ile idari ve cezai sorumluluk düzenlemeleri çerçevesinde faaliyetlerin sınırlandırılması, durdurulması veya sona erdirilmesi ve idari para cezası uygulanması gibi yaptırımlar karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Ruhsatlandırma Rejimi ve Hukuki Niteliği

Yeraltı kaynaklarının aranması ve işletilmesi, devletin ilgili kurumları tarafından verilecek idari izin ve ruhsat sistemine tabidir. Daha önce de belirttiğimiz üzere 3213 sayılı Maden Kanunu, 6326 sayılı Petrol Kanunu ve 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu uyarınca verilen bu ruhsatların ilgililerine aynı hak değil, süreli ve sıkı koşullara bağlı arama ve işletme izni ile sınırlı bir yetki tanımaktadır. Bu yetki akabinde ruhsat sahibi

ruhsatının kapsadığı alanda maden arama, çıkarma ve işletme faaliyetlerini yürütme hakkını kazanmaktadır. Ayrıca ruhsat belirlenen süre sonunda kendiliğinden sona erdiği gibi yasal yükümlülüklerin yerine getirilmemesi gibi ciddi ihlallerle iptal de edilebilmektedir. Dolayısıyla ruhsat, aynı hak niteliği taşımayan, süreli ve idarenin sıkı denetimine tabii izin olarak kabul edilmektedir.

2.3. Çevresel Koruma ve ÇED Süreci

Yeraltı kaynaklarının işletilmesi faaliyetleri ekonomik getirinin yanında açıktır ki çevreyi etkiler sonuçlar da ihtiva etmektedir. Bu doğrultuda kaynakların işletilmesi ile çevre koruma politikaları arasında devlet ve işletmeciler tarafından gözetilmesi gereken hassas bir denge mevcuttur. Bu dengenin korunmasının bir gereği olarak maden ruhsatının kazanımı sonrası arama veya üretime başlayabilmek için (ÇED) olumlu kararı veya "ÇED Gerekli Değildir" belgesinin alınması zorunlu kılınmıştır. Bu bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreci, yalnızca teknik bir çevre denetimi mekanizması olmayıp, aynı zamanda idarenin takdir yetkisini sınırlandıran ve kamu yararının somutlaşmasına hizmet eden hukuki bir araç niteliğini haizdir. Bu araçla büyük ölçekli projelerin, çevreye olası etkilerinin önceden tespiti ile analiz edilmesi ve olumsuz etkilerin en minimize edilmesinde uygulanacak tedbirlerin belirlenmesi arzulanır. Niteliği itibarıyla hukuki ve teknik ağırlığı olan bir süreçtir. 19 Temmuz 2025 tarihli ve 7554 Sayılı Kanun ile maden hukukuna yeni düzenlemeler getirilmiş, kanun koyucu tarafından ÇED

süreçlerinde idari süreler sıkılaştırıldığı gibi kurum görüşlerinin de sınırlandırılması yoluna gidilmiştir. Yapılan yeni düzenlemeler ile izin prosedürlerinin matbu hale getirilmesinin önüne geçilmek ve çevrenin korunması amacının sağlanmasını istenmiştir.

3. Yeraltı Kaynaklarının Özel Hukuk Açısından Statüsü

3.1. Mülkiyet Hakkı ile İlişkisi

Yeraltı kaynakları, Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen taşınmaz mülkiyetinin kapsamı dışındadır. Belirtmelidir ki bir taşınmazın maliki olunması, o taşınmazın barındırdığı yeraltı kaynakları üzerinde mülkiyet hakkı kazanıldığı sonucunu doğurmamaktadır. Bu anayasal çerçeve doğrultusunda taşınmaz maliki, arazisinin altında bulunan yeraltı kaynaklarını bizzat kullanma veya bunlardan doğrudan yararlanma yetkisine sahip olmadığı gibi, bu kaynaklar üzerinde tasarruf

işlemleri de gerçekleştirememektedir. Bu mülkiyet hakkının klasik kapsamının yeraltı kaynakları bakımından anayasal normalar ile daraltılmasının bir neticesidir.

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 168. maddesinde "Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" demekle kişilerin mülkiyet hakkına temelini anayasadan alan bir sınırlama getirilmiştir. Anılan düzenleme uyarınca yeraltı kaynaklarının aranması ve işletilmesi hakkı devlete ait olup, bu hakkın gerçek veya tüzel kişilere devri ancak kanunun doğrultusunda ve belirli sürelerle mümkündür. Bu yönüyle yeraltı kaynakları, özel mülkiyete konu edilebilen klasik taşınmaz mülkiyeti anlayışından ayrıştırılarak kendine özgü bir hukuki statüye tabi tutulmuştur.

3.2. Sözleşmesel İlişkiler ve Röдовans Sözleşmeleri

Yeraltı kaynaklarının işletilmesi sürecinde, ruhsat sahipleri ile üçüncü kişiler arasında çeşitli özel hukuk sözleşmeleri akdedilmektedir. Bu sözleşmeler arasında yer alan röдовans sözleşmeleri, ne Türk Borçlar Kanunu'nda ne de Maden Kanunu'nda özel olarak düzenlenmiş bir sözleşme türü olarak yer almamaktadır. Bu nedenle öğretide röдовans sözleşmelerinin, unsurları itibarıyla birden fazla sözleşme tipini bünyesinde barındıran, karma nitelikli ve isimsiz bir sözleşme olduğu kabul edilmektedir.

Madencilik Terimleri Sözlüğü'nde röдовans; "ruhsat sahalarının hak sahibi tarafından

sözleşme ile gerçek veya tüzel bir kişiye belirli bir süre için terk edilmesi halinde, maden ocağının işletilmesini üstlenen gerçek veya tüzel kişinin, esas ruhsat sahibine istihsal edilen beher ton maden için ödeme yapmayı taahhüt ettiği bedel” olarak tanımlanmaktadır. Uygulamada ruhsat sahipleri, üçüncü kişilerle akdettikleri sözleşmeler aracılığıyla bu bedel “rödovans” karşılığında maden çıkarma ve satış faaliyetlerini üçüncü kişilere bıraktıkları görülmektedir. Yargıtay içtihatları ve öğretide de rödovans olarak adlandırılan bu yöntemin, ruhsatın devri sonucunu doğurmayan; hasılat kirasına benzer nitelikte, isimsiz ve karma bir sözleşme ilişkisi olduğu kabul edilmekte ve bu sözleşmelere Türk Borçlar Kanunu’nda hasılat kirasına ilişkin hükümlerin, sözleşmenin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanabileceği ifade edilmektedir. Ruhsatın sona ermesi ise ruhsata bağlı olarak kurulan sözleşmeler bakımından edimin hukuken ifa edilemez hale gelmesine yol açabilmektedir.

4. Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Arasındaki Etkileşim ve Yargısal Görev Sorunu

Yeraltı kaynaklarına ilişkin hukuki ilişkiler, kamu hukuku ve özel hukuk arasında kesin ve keskin bir ayrım yapılmasına elverişli olmadığından değerlendirmenin de bu doğrultuda yapılması gereklidir. Yeraltı kaynaklarının aranması ve işletilmesine ilişkin ruhsatın verilmesi, sona erdirilmesi ve idari denetime tabi tutulması işlemleri kamu hukuku alanında değerlendirilirken; bu ruhsatlara dayanarak kurulan sözleşmesel ilişkiler, tarafların iradelerine dayanan özel hukuk ilişkileridir.

Bu karma yapı, yeraltı kaynaklarının işletilmesine ilişkin uyuşmazlıklarda görevli yargı yerinin tespiti bakımından belirleyicidir ve uygulamada idari yargı ile adli yargı arasında görev uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda örneğin ruhsat işlemlerinin hukuka uygunluğuna ilişkin uyuşmazlıklar idari yargının görev alanında kalırken ruhsata dayalı sözleşmelerden doğan alacak, tazminat ve sorumluluk taleplerinin özel hukuk hükümleri çerçevesinde adli yargıda çözülmesi gereklidir.

Sonuç

Yeraltı kaynaklarının hukuki statüsü, Türk hukukunda klasik özel hukuk-kamu hukuku ayrımının ötesine geçen, karma ve kendine özgü bir yapıdadır. Bu yapıyı inşa eden Anayasa’nın 168. maddesinde ifadesini bulan ve yeraltı kaynaklarını devletin hüküm ve tasarrufu ilkesidir. Anayasal normlar uyarınca yeraltı kaynaklarının özel mülkiyete konu edilmesi engellemekte; buna karşılık kamu yararı gözetilerek, belirli süre ve koşullar altında özel kişilere arama ve işletme faaliyetlerinin yürütülmesine ise imkan tanınmaktadır. Bu anayasal yaklaşım doğrultusunda yeraltı kaynaklarının aranması ve işletilmesi faaliyetleri, kamu hukuku ağırlıklı bir ruhsatlandırma ve denetim rejimine tabiidir. Ruhsatın verilmesi, sona erdirilmesi ve idari denetime ilişkin işlemler, idarenin tek yanlı iradesine dayanan kamu hukuku işlemleri niteliği taşımaktadır. Çevresel Etki Değerlendirmesi süreci de bu bağlamda, idarenin takdir yetkisini sınırlayan ve kamu yararının somutlaştırılmasına hizmet eden

önemli bir idari araç olarak karşımıza çıkmakta ve gün geçtikçe daha sıkı koşullarla desteklenmektedir.

Bununla birlikte, yeraltı kaynaklarının ekonomik hayata kazandırılması sürecinde özel hukuk ilişkilerinin kaçınılmazlığı ve bir bakıma gerekliliği de açıktır. Ruhsata dayalı olarak kurulan sözleşmesel ilişkiler, özellikle rödovans sözleşmeleri aracılığıyla, yeraltı kaynaklarının fiilî işletilmesini mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, yeraltı kaynaklarına ilişkin hukuki ilişkiler, kamu hukuku ve özel hukuk kurallarının iç içe geçtiği karma bir yapı ortaya koymaktadır. Bu karma yapı, görevli yargı yerinin belirlenmesi bakımından da belirleyici olmakta; ruhsat işlemlerine ilişkin uyuşmazlıkların idari yargıda, ruhsata dayalı sözleşmesel ve sorumluluk ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların ise adli yargıda çözülmesini gerektirmektedir. Türk hukukunda yeraltı kaynaklarına ilişkin düzenlemelerin, kamu yararı ekseninde

şekillenen bu çok katmanlı yapıyı dikkate alan bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi hem hukuki güvenliğin sağlanması hem de doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde yönetilmesi bakımından zorunludur.

KAYNAKÇA

- 1982 Anayasası. (1982). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 17863 Mükerrer, 9 Kasım 1982).
- 3213 Sayılı Maden Kanunu. (1985). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 18785, 15 Haziran 1985).
- 5686 Sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu. (2007). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 26551, 13 Haziran 2007).
- 6326 Sayılı Petrol Kanunu. (1954). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 8659, 16 Mart 1954).
- Bozok, H. (2024). Rödovans Sözleşmesi. Seçkin Yayıncılık.
- Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü. (2026). Maden Terimleri Sözlüğü. <https://www.etimaden.gov.tr/maden-terimleri-sozlugu>
- Günay, Ö. (2025a). Jeotermal Kaynaklar Hukuku. Seçkin Yayıncılık.
- Günay, Ö. (2025b). Maden Hukuku: Kavramlar – İlkeler – Tanımlar. Seçkin Yayıncılık.
- Şaşmaz, A. P. (2022). İdare Hukukunda Madenlerin İşletilmesi [Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Yargıtay 10. Hukuk Dairesi. (2014, 26 Mayıs). E. 2013/18757, K. 2014/12683.

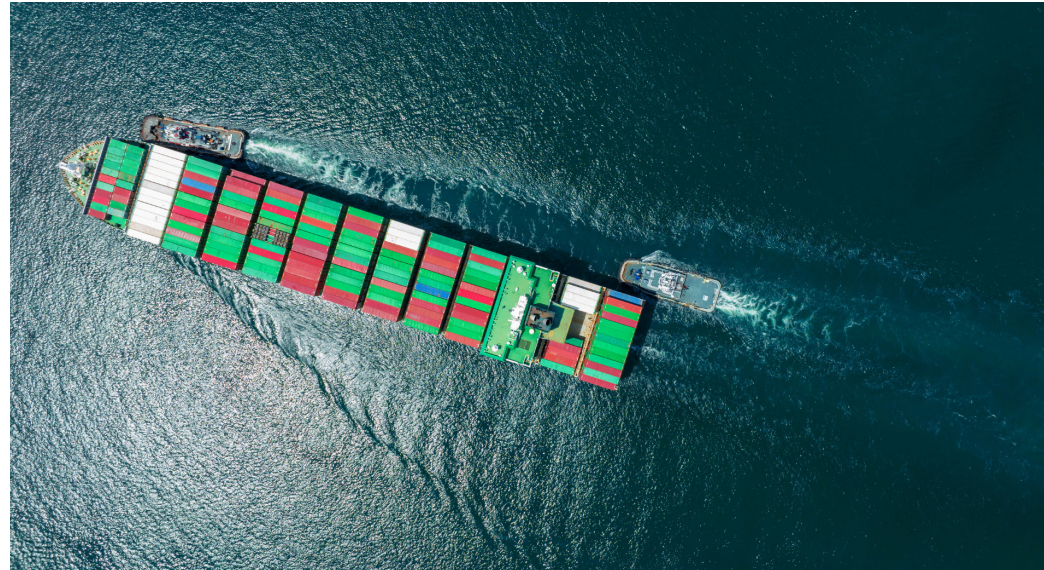
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDA EMTİA VE MADEN SATIMLARI: CISG, DENİZ TİCARETİ VE TAHKİM EKSENİNDE KAPSAMLI BİR İNCELEME

Giriş

Küreselleşen ticaretin en hacimli ve ekonomik açıdan en stratejik kalemlerini oluşturan hammadde ve maden ticareti, satım hukukunun klasik kalıplarını zorlayan dinamik bir yapıya sahiptir. Bu çalışmanın merkezinde yer alan "Emtia" (Commodity) kavramı; türdeş (generic) olan, yani birbiriyle ikame edilebilen, standartlaştırılması güç, kalitesi ancak teknik analizlerle belirlenebilen ve genellikle dökme (bulk) halde denizyolu ile taşınan malları

ifade eder.[1] Demir cevheri, krom, buğday veya ham petrol gibi ürünler, imalat sanayi ürünlerinden farklı olarak, borsada işlem gören veya referans fiyat endekslerine bağlı olan mallardır.

Türkiye'nin 2011 yılında taraf olduğu Viyana Satım Sözleşmesi (CISG), uluslararası mal satımlarında yeknesaklığı sağlamayı amaçlarsa da, sözleşmenin lafzı ve sistematigi daha çok imalat sanayi ürünlerine (machinery, equipment) göre kurgulanmıştır.[2] Sanayi

ürünlerinde bir parça veya makinenin bozuk olması kolayca tespit edilebilirken, binlerce tonluk bir maden yığınının "ayıplı" olup olmadığının tespiti, numune alma ve laboratuvar süreçlerini gerektiren karmaşık bir faaliyettir. Bu durum, madencilik ürünlerinin satımında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda, CISG hükümlerinin sektörün gereklerine (usages of trade) ve deniz ticareti teamüllerine göre nasıl yorumlanması gerektiği sorusunu doğurmaktadır.

CISG madde 2, belirli satış türlerini kapsam dışı bırakmışsa da, maden cevheri ve emtialar "menkul mal" (goods) tanımına girdiği için Sözleşme'nin uygulama alanındadır.[3] Ancak özellikle "Sözleşmeye Uygunluk" (Conformity) denetiminin, malın tesliminden günler sonra çıkan laboratuvar raporlarına dayanması ve bu sürede malın deniz üzerinde (afloat) veya liman sahasında (bonded warehouse) bulunması, hukuki sorumluluğun tespiti açısından karmaşık problemler yaratmaktadır. Çalışmamızda bu problemler; sözleşmenin kurulma aşamasından başlayarak, ifa, riskin geçişi, mücbir sebep tartışmaları, faiz rejimi ve uyuşmazlıkların tahkimde çözümü aşamalarına kadar kronolojik ve analitik bir sistematikte ele alınacaktır.

1. Sözleşmenin Kurulması ve "Savaşan Formlar" (Battle of Forms) Sorunu

Uluslararası ticarete taraflar, nadiren tek bir sözleşme metni üzerinde karşılıklı imza atarak anlaşılır. Ticari hayatın hızı gereği, sözleşme süreci genellikle tarafların birbirlerine kendi standart formlarını göndermesiyle işler. Bu

durum, doktrinde ve uygulamada "Savaşan Formlar" (Battle of Forms) olarak adlandırılan karmaşık bir hukuk problemini ortaya çıkarır.

1.1. Sorunun Hukuki Niteliği

Tipik bir maden satımında alıcı, mal talebini iletirken kendi hazırladığı ve arkasında küçük puntolarla yazılmış genel işlem şartlarını (tahkim yeri, yetkili mahkeme, uygulanacak hukuk vb.) içeren bir "Sipariş Formu" (Purchase Order) gönderir. Satıcı ise buna karşılık, yine kendi standart şartlarını (farklı bir tahkim yeri, sınırlı sorumluluk, faiz oranı vb.) içeren bir "Proforma Fatura" (Proforma Invoice) veya "Satış Teyidi" (Sales Confirmation) ile cevap verir. Taraflar bu formlardaki çelişkileri gidermeden malı sevk eder ve teslim alırlarsa, hukuken sözleşme kurulmuş sayılır; ancak hangi tarafın genel işlem şartlarının geçerli olacağı sorunu çözümsüz kalır.[4]

1.2. Geleneksel Çözüm: "Last Shot" (Son Atış) Kuralı

CISG m. 19/1 uyarınca, bir icaba yapılan kabul beyanı esaslı değişiklikler içeriyorsa, bu bir kabul değil "yeni bir icap" (counter-offer) sayılır. Geleneksel yaklaşıma göre, malın teslim alınmasıyla sözleşme kurulmuş sayılır ve sözleşmenin içeriğini, itiraz edilmeden kabul edilen en son form belirler. Genellikle malı sevk eden satıcının irsaliyesi veya faturası "son atış" olduğu için, satıcının şartları geçerli olur. Bu kurala "Son Atış Kuralı" (Last Shot Rule) denir. Ancak bu yaklaşım, özellikle alıcı tarafın iradesini yok saydığı ve ticari dengeleri bozduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.[5]

1.3. Emtia Ticaretinde Modern Yaklaşım: “Knock-Out” (Eleme) Kuralı

Madencilik ve emtia sektöründe, "Son Atış" kuralının yarattığı adaletsizliği gidermek amacıyla modern doktrin ve CISG Danışma Kurulu (CISG Advisory Council), "Knock-Out" (Eleme) kuralının uygulanmasını önermektedir. [6] Bu kurala göre; tarafların formlarındaki çelişen hükümler birbirini karşılıklı olarak geçersiz kılar (knock each other out). Sözleşme, üzerinde mutabık kalınan ortak hükümler (fiyat, miktar, teslim tarihi vb.) ve bu konular dışında kalan boşluklarda CISG'in yedek hukuk kuralları ile doldurulur.

Örneğin; alıcı İstanbul Tahkimini, satıcı Londra Tahkimini şart koşmuşsa ve taraflar bu konuda sessiz kalarak ifaya başlamışsa; her iki tahkim şartı da yok sayılır ve uyuşmazlık genel yetki kurallarına göre (genellikle davalının yerleşim yeri mahkemesi) çözülür. Bu yaklaşım, sözleşmenin ayakta kalmasını (favor contractus) sağladığı için maden ticaretine daha uygundur.

2. Maden Satışlarında “Sözleşmeye Uygunluk” (Conformity)

2.1. Kavramsal Dönüşüm: Aliud ve Peius Ayırımının Sonu

Geleneksel Kıta Avrupası hukuklarında ve mülga 818 sayılı Türk Borçlar Kanunu uygulamasında, satıcının taahhüt ettiğinden tamamen farklı bir türde mal teslim etmesi (örneğin kömür yerine taş teslimi) “Yanlış İfa” (Aliud); malın beklenen kalitede olmaması

ise “Ayıplı İfa” (Peius) olarak adlandırılırdı ve bunlar farklı zamanaşımı sürelerine tabiydi. CISG m. 35, modern ticaretin hızına ve gerekliliklerine uygun olarak bu ayrımı kaldırmış ve her türlü uygunsuzluğu “Sözleşmeye Aykırılık” (Lack of Conformity) üst kavramında birleştirmiştir.[7]

Bu durumun pratik sonucu şudur: Satıcı, krom cevheri yerine "krom görünümlü değersiz toprak" teslim etse bile, alıcı "bambaşka bir mal geldi" diyerek 10 yıllık genel zamanaşımına güvenemez; CISG m. 39'daki hak düşürücü kısa ihbar süreleri içinde bildirim yapmak zorundadır. Aksi takdirde, malı kabul etmiş sayılır.

2.2. “Strict Compliance” (Katı Uygunluk) ve De Minimis Tartışması

Emtia ticaretinde, malın kimyasal özellikleri (tenör, nem, silika oranı, sülfür yüzdesi vb.) sözleşmede bir “Spesifikasyon Tablosu” (Spec Sheet) ile detaylıca belirlenir. Doktrinde Schwenzer, sözleşmede yer alan bu teknik değerlerin satıcı tarafından verilmiş birer “Açık Garanti” (Express Warranty) olduğunu savunur.[8]

Bu nedenle, sanayi ürünlerinde bazen kabul edilebilen “De Minimis” (Önemsiz Sapma) savunması, emtia ticaretinde genellikle kabul görmez. Maden ve tarım ürünlerinde fiyatlandırma kaliteye endeksli olduğundan (price adjustment clauses), %0.1'lik bir sapma dahi (örneğin %60 yerine %59.9 Fe oranı), tonajlı satışlarda binlerce dolarlık fark yarattığı için “sözleşmeye aykırılık” teşkil eder. Bu

durumda alıcı, sözleşmeden dönme hakkını kullanamasa bile, bedel indirimi ve tazminat haklarını kullanabilir.[9]

2.3. Kamu Hukuku Standartları ve “New Zealand Mussels” Kararı

Bir malın, ithalatçı ülkenin gıda güvenliği, çevre veya sağlık mevzuatına (örn. arsenik limiti, radyasyon seviyesi) uygun olup olmadığı sorunu, uluslararası ticarette sıkça karşılaşılan bir problemdir. CISG metninde malın hangi ülkenin kamu hukuku standartlarına uygun olması gerektiği açık değildir.[10]

Bu konuda uluslararası içtihatları temel referans, Alman Federal Mahkemesi'nin (BGH) ünlü “New Zealand Mussels” kararıdır. [11] Olayda, İsviçreli satıcı Almanya'ya midye satmış, ancak midyelerdeki kadmium oranı Alman standartlarına aykırı çıkmıştır. Mahkeme, satıcının dünyadaki tüm ülkelerin iç mevzuatını bilmesinin beklenemeyeceğine hükmederek, satıcıyı sorumlu tutmamıştır. Bu karar ışığında; eğer alıcı sözleşmede

özel olarak belirtmemişse, satıcı malın varış ülkesindeki kamu hukuku standartlarına uygunluğundan sorumlu değildir.[12]

3. Alıcının Muayene ve İhbar Külfeti (CISG m. 38-44)

CISG sisteminde alıcının haklarını kullanabilmesi (tazminat, indirim vb.), malı zamanında muayene etmesine (m. 38) ve ayıbı makul sürede ihbar etmesine (m. 39) bağlıdır. Bu iki madde, CISG uyuşmazlıklarının büyük çoğunluğunun düğümlendiği noktadır.[13]

3.1. Muayene Süreci ve Teknik Analiz Zorunluluğu

CISG m. 38, muayenenin "koşulların izin verdiği en kısa sürede" yapılmasını emreder. [14] Ancak madencilikte muayene, gözle bakıp “bu mal bozuk” denilebilecek bir işlem değildir. Süreç; gemiden usulüne uygun “Numune Alma” (Sampling) ve bu numunelerin akredite laboratuvarlarda “Analiz Edilmesi” (Assaying) aşamalarını kapsar. Uluslararası içtihatlarda, analiz raporunun çıkması için geçen sürenin "makul süre"ye dahil olduğu kabul edilir.[15] Ancak bu tolerans, alıcının numune alma işlemini geciktirmemesi şartına bağlıdır; alıcı gemi yanaşır yanaşmaz harekete geçmelidir.

3.2. İhbar Süresi: “Noble Month” vs. “Derhal”

CISG m. 39'daki “makul süre” kavramının somut olayda kaç güne tekabül ettiği doktrinde tartışmalıdır. Sanayi malları için

(örneğin bir makine parçası) Alman ve İsviçre doktrininde "Noble Month" (1 Ay) teorisi hakimdir ve alıcıya ayıbı bildirmesi için ortalama bir ay süre tanınır.[16]

Ancak emtia ve maden ticaretinde, malın borsada işlem görmesi ve fiyat dalgalanmaları nedeniyle bu süre çok daha kısa (birkaç gün) yorumlanır.[17] Landgericht Köln Mahkemesi, kimyasal madde satışında, alıcının analiz raporunu aldıktan sonra 3 hafta beklemesini "hak düşürücü süre aşımı" olarak değerlendirmiş ve alıcının tüm haklarını kaybettiğine hükmetmiştir.[18] Dolayısıyla madencilikte "1 ay" kuralı işlemez; burada geçerli olan ilke "Derhal İncele, Derhal Bildir" (Immediate Inspection and Notice) ilkesidir.

3.3. Satıcının Kötüniyeti (m. 40) ve Makul Özur (m. 44)

Eğer alıcı ihbar süresini kaçırmışsa, CISG m. 40 "hayat kurtarıcı" bir madde olarak devreye girer. Satıcı, ayıbın varlığını biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa (ki maden üreticileri kendi mallarının kalitesini bilirler) ve bunu alıcıya açıklamamışsa, ihbar süresinin geçtiği savunmasına dayanamaz.[19] Ayrıca m. 44 uyarınca, alıcı ihbarı yapamamasının "makul bir özure" (reasonable excuse) dayandığını (örneğin pandemi nedeniyle laboratuvarların kapalı olması) ispatlarsa, bedel indirimi talep etme hakkı saklı kalır.[20]

4. Deniz Ticareti ve Belgelerin Rolü

Uluslararası maden ticaretinin büyük çoğunluğu denizyolu ile dökme yük

gemileriyle yapıldığı için, malın kendisi kadar belgelerin durumu ve riskin geçiş anı da hayati önem taşır.

4.1. Konişmento ve "Kirli Konişmento" Sorunu

"Konişmento" (Bill of Lading - B/L); malın gemiye yüklendiğini gösteren, taşıma sözleşmesinin kanıtı olan ve malı temsil eden kıymetli evraktır. Temiz Konişmento (Clean B/L), gemi kaptanının malları dış görünüş itibarıyla hasarsız teslim aldığını beyan ettiği belgedir. "Kirli Konişmento" (Dirty/Claused B/L) ise, kaptanın malların ambalajında yırtık, sızıntı veya paslanma gibi hasarlar tespit ettiğinde, belgenin üzerine şerh düştüğü konișmentodur.[21]

CISG m. 34 uyarınca satıcı, sözleşmeye uygun (temiz) belgeler sunmak zorundadır. Eğer satıcı, bankaya "Kirli Konişmento" sunarsa, banka akreditif (Letter of Credit) kuralları gereği ödemeyi reddeder. Dolayısıyla "belgedeki ayıp", mal sağlam olsa bile ticareti kilitleyen bir sözleşmeye aykırılıktır ve alıcıya sözleşmeden dönme hakkı verebilir.[22]

4.2. Hasarın Geçişi ve Incoterms

Uluslararası ticarete "Incoterms", malın teslim yeri ve hasarın (riskin) ne zaman alıcıya geçeceğini belirler. FOB (Free on Board) ve CIF (Cost, Insurance, Freight) satışlarda, masrafları kim öderse ödesin, hasar yükleme limanında mal gemi küpeştesini aştığı an alıcıya geçer.[23]

Eğer mal varış limanında bozuk çıkarsa, kritik ayırım şudur: Hasar, deniz yolculuğundaki dışsal bir riskten (örneğin fırtına veya geminin su alması) mı, yoksa malın bünyesindeki bir "Gizli Ayıp"tan mı kaynaklanmıştır? Uluslararası ticarete "Kök Sebep" (Root Cause) ilkesi geçerlidir. Örneğin, kömür veya maden cevheri gibi emtialar, yükleme anında izin verilen nem limitinin üzerinde yüklenirse, yolculuk sırasında kimyasal tepkimeye girerek kendi kendine yanabilir (Spontaneous Combustion). Bu durumda yangın açık denizde (risk alıcıdayken) çıkmış olsa bile, hasarın kök nedeni satıcının yüklediği malın ayıplı yapısı olduğu için, satıcı CISG m. 36 uyarınca sorumlu tutulur.[24]

5. Ekonomik Dengesizlik: Hardship ve Faiz

Fiyat Dalgalanmaları ve "Hardship" (Aşırı İfa Güçlüğü)

Emtia ticareti, doğası gereği spekülatif bir yapıya sahiptir. Demir cevheri, bakır veya ham petrol fiyatları; Londra Metal Borsası (LME) veya Platts gibi uluslararası endekslerde belirlenir ve bu endeksler jeopolitik krizlerden anlık olarak etkilenir. Sözleşme kurulduktan sonra hammadde fiyatlarının %100 veya %200 artması durumunda, satıcının maliyeti dayanılmaz hale gelse bile teslim borcu devam eder mi? CISG m. 79, "mücbir sebep" (force majeure) hallerini düzenler ancak "ekonomik güçlüğü" (economic hardship) açıkça metne dahil etmemiştir.

Bu konuda doktrindeki Geleneksel Görüş

(Honnold); tacirin basiretli davranarak fiyat riskini öngörmesi (örneğin hedging yapması) gerektiğini, dolayısıyla salt fiyat artışının satıcıyı borçtan kurtarmayacağını savunur. [25] Ancak emtia piyasalarındaki şok dalgalanmalar karşısında bu katı tutum yumuşamaktadır.

Nitekim Belçika Yargıtayı'nın ünlü "Scafom Kararı" (2009); çelik fiyatlarındaki öngörülemez %70'lik ani artışın sözleşmedeki edim dengesini kökten sarstığına hükmetmiştir. Mahkeme, CISG m. 7 (Dürüstlük Kuralı) ve UNIDROIT İlkeleri'ne atıfla, bu tür olağanüstü hallerde tarafların sözleşmeyi feshetmek yerine, yeni koşullara uyarlamak için "yeniden müzakere" (renegotiation) etme yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiştir.[26] Bu yaklaşım, Schwenzer gibi modern doktrin yazarları tarafından da desteklenmekte ve sözleşmenin ayakta tutulması ilkesine hizmet etmektedir. [27]

5.2. Faiz Sorunu (CISG m. 78)

CISG m. 78, ödenmeyen bedeller için alacaklı tarafa faiz talep etme hakkı tanımakla birlikte, uygulanacak faiz oranına ilişkin sessiz kalmıştır. Sözleşme'nin bu "bilinçli boşluğu", doktrinde ve uygulamada en çok tartışılan konulardan biridir.[28]

Bu boşluğun doldurulması konusunda doktrinde iki temel görüş çarpışmaktadır: Geleneksel görüşe göre faiz oranı; Milletlerarası Özel Hukuk (MÖHUK) kuralları uyarınca tespit edilen, sözleşmeye uygulanacak iç hukukun (lex causae) yasal

faiz oranına göre belirlenmelidir. Bu görüş, özellikle Atamer tarafından, kanun koyucunun iradesinin bu yönde olduğu gerekçesiyle desteklenmektedir.[29]

Buna karşın modern görüş ve uluslararası tahkim pratiği; yerel faiz oranlarının (örneğin Türkiye'deki yasal faizin) dövizli alacaklarda yetersiz kalabileceğini savunmaktadır. Gotanda ve CISG Danışma Kurulu, "Tam Tazmin" (Full Compensation) ilkesi gereği, sözleşme para birimine (USD/EUR) uygun, Londra Bankalararası Faiz Oranı (LIBOR) veya EURIBOR gibi uluslararası ticari faiz oranlarının uygulanması gerektiğini ileri sürmektedir.[30] Özellikle Türkiye gibi yüksek enflasyonlu ülkelerde hangi yöntemin seçileceği, tazminat miktarını dramatik şekilde değiştirebileceğinden, alıcının bu tercihi dava dilekçesinde gerekçelendirmesi elzemdir.

6. Hukuki Çareler ve Zararın Hesaplanması

6.1. Bedel İndirimi (Actio Quanti Minoris) – m. 50

Maden ve emtia ticaretinde, malın tamamen reddedilmesi (rejection) yerine, düşük kaliteli de olsa kabul edilip fiyatının düşürülmesi ticari açıdan daha verimlidir. Örneğin, %60 tenörlü olması gereken demir cevheri %55 tenörlü çıkarsa, bu mal çöp değildir; sadece daha düşük verimlidir. CISG m. 50, alıcıya tek taraflı olarak "Nisbi Metod" (Proportional Method) ile bedel indirimi yapma hakkı tanır. Doktrinde kabul edilen formül şöyledir:

İndirimli Bedel = Sözleşme Bedeli × (Ayıplı Malın Piyasa Değeri / Ayıpsız Malın Piyasa Değeri)

Bu formül, satıcının kusurundan bağımsız olarak işleyen objektif bir mekanizmadır

ve amacı, sözleşmedeki değer dengesini (equivalence of value) korumaktır.[31]

6.2. Soyut Yöntemle Zarar Hesabı (m. 76)

Eğer alıcı sözleşmeden dönerse (feshederse) ve piyasadan yeni mal almazsa (ikame alım yapmazsa), zararını nasıl ispatlayacaktır? Emtia ticaretinde malın "Cari Fiyatı" (Current Price) bellidir. CISG m. 76 uyarınca alıcı; Sözleşme Fiyatı ile Sözleşmeden Dönme Anındaki Borsa Fiyatı arasındaki farkı "soyut zarar" olarak talep edebilir. Bu yöntem, özellikle LME veya Platts gibi borsalarda işlem gören mallarda, alıcının somut zararını ispat etme yükünü ortadan kaldıran büyük bir kolaylıktır.[32]

6.3. Zararı Azaltma Külfeti (m. 77)

CISG m. 77 uyarınca, tazminat talep eden taraf, zararın artmasını engellemek için "makul önlemleri" almak zorundadır. Deniz ticaretinde bu madde hayati önem taşır. Limana yanaşan bir gemideki mal ayıplı olsa bile, alıcı malı tahliye etmeyip gemide bekletirse, günlük on binlerce doları bulan "Sürastarya" (Demurrage) cezası işler. Basiretli bir tacir; malı reddetse dahi, gemiyi bekletmemeli, malı gümrüklü sahaya indirmeli veya üçüncü kişilere satarak (cover sale) zararı minimize etmelidir. Aksi takdirde, artan zarardan satıcı sorumlu tutulamaz.[33]

7. Uyuşmazlıkların Çözümü ve Tahkim Pratiği

Emtia ticaretinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde devlet mahkemeleri yerine,

konunun teknik doğasına hâkim hakem heyetlerinin (Arbitral Tribunal) tercih edilmesi sektörel bir standarttır. Özellikle GAFTA (tahıl) veya FOSFA (yağ) gibi standart sözleşmelerde tahkim şartı zorunlu unsurdur.[34]

7.1. Teknik Bilirkişi ve "Battle of Experts"

Maden davalarında uyuşmazlığın kaderini hukukçulardan ziyade teknik bilirkişiler belirler. Tahkimde genellikle Kıta Avrupası'ndaki mahkemece atanan bilirkişi (Court-Appointed Expert) yerine, Anglo-Sakson usulü "Taraflı Bilirkişisi" (Party-Appointed Expert) uygulanır. Alıcı ve satıcı, kendi teknik uzmanlarından aldıkları raporları sunarlar ve duruşmada bu uzmanlar çapraz sorguya (cross-examination) tabi tutulur. Doktrinde bu sürece, her iki tarafın uzmanının teknik argümanlarla çarpıştığı "Bilirkişilerin Savaşı" (Battle of Experts) adı verilir.[35]

7.2. Belge İbrarı (Document Production)

Tahkim yargılamasında, IBA Delil İkamesi Kuralları (IBA Rules on the Taking of Evidence) çerçevesinde geniş kapsamlı belge ibrazı talep edilebilir. Satıcının iç üretim raporları, kalite kontrol kayıtları ve şirket içi e-postaları, özellikle "satıcının ayıbı bildiği" (m. 40) iddiasının ispatında kritik rol oynar.[36]

Sonuç

Uluslararası ticaretin en dinamik alanlarından biri olan emtia ve maden satımlarında, 1980 tarihli Viyana Satım Sözleşmesi (CISG) yeknesaklaştırıcı bir hukuk rejimi sunmakla birlikte, sektörün kendine özgü teknik gereklilikleri, Sözleşme hükümlerinin klasik yorumunun ötesine geçilmesini zorunlu kılmaktadır. Çalışmamızda ulaşılan temel sonuç; imalat sanayi ürünleri için kurgulanan CISG sistematığının, tonajlı ve dökme yük olarak taşınan maden cevherlerine uygulanırken "ticari gerçeklikler" ve "dürüstlük kuralı" ekseninde yeniden yorumlanması gerektiğidir.

Bu bağlamda öncelikle sözleşmenin kurulma aşamasında sıkça karşılaşılan genel işlem şartları çatışmasında, geleneksel "Son Atış Kuralı"nın (Last Shot Rule) alıcı aleyhine yarattığı dengesizliğin giderilmesi gerekmektedir. Modern doktrin ve CISG

Danışma Kurulu görüşleri doğrultusunda, tarafların formlarındaki çelişen hükümlerin karşılıklı olarak geçersiz sayıldığı "Eleme Kuralı"nın (Knock-Out Rule) uygulanması, sözleşmenin ayakta tutulması ilkesine ve menfaatler dengesine daha uygun düşmektedir. Benzer şekilde, ifa aşamasında malın sözleşmeye uygunluğunun tespiti, gözle yapılan basit bir muayeneden ziyade, karmaşık numune alma ve laboratuvar analiz süreçlerine dayanmaktadır. Teknik analiz gerektiren mallarda makul süre, analiz raporunun alıcıya ulaştığı andan itibaren başlatılmalı ve ihbar külfeti bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Denizyolu taşımacılığının riskleri ve belge düzeni de sorumluluk rejimini doğrudan etkilemektedir. Akreditifli ödemelerin yaygın olduğu maden ticaretinde, satıcının sunduğu konişmentonun temiz olması, malın fiziki uygunluğu kadar hayati bir öneme sahiptir. Kirli Konişmento sunulması, mal sağlam olsa

dahi esaslı bir sözleşmeye aykırılık teşkil etmekte ve ödeme sürecini kilitlemektedir. Öte yandan, emtia piyasalarındaki aşırı fiyat dalgalanmaları, sözleşme dengesini kökten sarsabilmektedir. Belçika Yargıtayı'nın "Scafom Kararı"nın işaret ettiği üzere, öngörülemez maliyet artışları karşısında katı bir bağlılık yerine, dürüstlük kuralı çerçevesinde sözleşmenin yeniden müzakere edilmesi (renegotiation) ve uyarlanması, modern ticaret hukukunun bir gereği olarak kabul edilmelidir.

Nihayetinde, maden ticaretinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde devlet mahkemelerinden ziyade tahkim yolunun tercih edilmesi, uyuşmazlığın teknik doğasına daha uygun düşmektedir. Tahkim yargılamasında davanın kaderini belirleyen unsur, salt hukuki argümanlardan ziyade, "IBA Delil Kuralları" çerçevesinde sunulan teknik bilirkişi raporları ve belge ibrazı süreçleridir. Dolayısıyla, Türk hukuk uygulayıcılarının ve sektör temsilcilerinin, sözleşme hazırlık aşamasından ihtilaf çözümüne kadar olan tüm süreçte, CISG'in esnek yapısını sektörün teknik standartları (ISO/ASTM) ve uluslararası içtihatlarla harmanlayarak kullanması, hukuki güvenliğin sağlanması bakımından elzemdir.

DİPNOT

- [1] Michael Bridge, The International Sale of Goods, 3rd Edition, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 12.
- [2] Yeşim M. Atamer, Uluslararası Satım Sözleşmelerine İlişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Satıcının Yükümlülükleri ve Sözleşmeye Aykırılığın Sonuçları, İstanbul, Beta Yayınları, 2005, s. 25.
- [3] Ingeborg Schwenzer / Pascal Hachem / Christopher Kee, Global Sales and Contract Law, Oxford, Oxford University Press, 2012, s. 104; Ayrıca bkz. Zafer Zeytin, Milletlerarası Mal Satım Sözleşmeleri Hukuku (CISG), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 45.
- [4] Stefan Kröll / Loukas Mistelis / Pilar Perales Viscasillas, UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), München, C.H. Beck, 2011, Art. 19, para. 15.
- [5] Peter Schlechtriem / Ingeborg Schwenzer, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 4th Edition, Oxford, Oxford University Press, 2016, Art. 19, para. 18; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016 Edition, Art. 19, para. 14.
- [6] CISG-AC Opinion No. 13, Inclusion of Standard Terms under the CISG, Rapporteur: Prof. Sieg Eiselen, 2013, Rule 10. (Erişim Adresi: <https://cisgac.com/cisgac-opinion-no13/>).
- [7] Atamer, s. 144.
- [8] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 35, para. 12; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 35, para. 15.
- [9] John O. Honnold / Harry M. Flechtner, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th Edition, Deventer, Kluwer Law International, 2009, s. 360; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 35, para. 15.
- [10] S.A. Kruisinga, (Non-)conformity in the 1980 UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods: A Uniform Concept?, Antwerp, Intersentia, 2004, s. 32.
- [11] Bundesgerichtshof (BGH), 08.03.1995, VIII ZR 159/94, "New Zealand Mussels Case", CLOUT Case No. 123. (Erişim Adresi: https://cisg-online.org/files/cases/6122/translationFile/144_34291301.pdf).
- [12] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 35, para. 17; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 35, para. 18.
- [13] Atamer, s. 144.
- [14] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 38, para. 14; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 38, para. 13.
- [15] Obergericht Saarbrücken, 13.01.1993, 1 U 69/92 (Almanya), CLOUT Case No. 292. (Erişim Adresi: <https://web.archive.org/web/20030926202851/http://www.cisg-online.ch:80/cisg/urteile/83.htm>).
- [16] Ingeborg Schwenzer, "The Noble Month (Das Nobile Officium Richterile)", International Sales Law Conference, Basel, 2005.
- [17] Bridge, s. 540.
- [18] Landgericht Köln, 13.09.1995, 25 O 139/95 (Almanya). (Erişim Adresi: <https://openjur.de/u/444848.html>).
- [19] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 40, para. 5; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 40, para. 4.
- [20] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 44, para. 13; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 44, para. 6.
- [21] Bridge, s. 410; Ayrıca bkz. Jan Ramberg, ICC Guide to Incoterms 2020, Paris, ICC Services, 2019, s. 125.
- [22] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 34, para. 8; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 34, para. 10.
- [23] Ramberg, s. 122.
- [24] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 36, para. 6; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 36, para. 5.
- [25] Honnold / Flechtner, s. 627; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 79, para. 8.
- [26] Hof van Cassatie, 19.06.2009, C.07.0289.N (Belçika), "Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S.". (Erişim Adresi: https://cisg-online.org/files/cases/7880/translationFile/1963_18923774.pdf).
- [27] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 79, para. 49; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 79, para. 18.
- [28] Schlechtriem / Schwenzer, Art. 78, para. 3; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 78, para. 2.
- [29] Atamer, s. 285.
- [30] John Y. Gotanda, "Damages in Lieu of Performance because of Breach of Contract", Villanova University School of Law Working Paper Series, Paper 53, 2006, s. 35. (Erişim Adresi: <http://ssrn.com/abstract=921508>); Ayrıca bkz. CISG-AC Opinion No. 14, Interest under Article 78 CISG, Rapporteur: Prof. Yeşim M. Atamer, 2013, Rule 9.
- [31] Honnold / Flechtner, s. 448; Ayrıca formülün detaylı analizi için bkz. Schlechtriem / Schwenzer, Art. 50, para. 6; Ayrıca bkz. UNCITRAL, Art. 50, para. 5.
- [32] Gotanda, s. 18. (Erişim Adresi: <http://ssrn.com/abstract=921508>).
- [33] Djakhongir Saidov, The Law of Damages in International Sales: The CISG and other International Instruments, Oxford, Hart Publishing, 2008, s. 155.
- [34] Bridge, s. 59.
- [35] Schwenzer / Hachem / Kee, s. 755 (Para. 46.49).
- [36] IBA, Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, London, International Bar Association, 2020, Art. 3. (Erişim Adresi: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b>)

KAYNAKÇA

- Atamer, Y. M. (2005). Uluslararası satım sözleşmelerine ilişkin Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) uyarınca satıcının yükümlülükleri ve sözleşmeye aykırılığın sonuçları. Beta Yayınları.
- Bridge, M. (2013). The international sale of goods (3. bs.). Oxford University Press.
- Bundesgerichtshof [BGH]. (1995, 8 Mart). VIII ZR 159/94 [New Zealand mussels case] (Alm.). https://cisg-online.org/files/cases/6122/translationFile/144_34291301.pdf
- CISG Advisory Council. (2013). CISG-AC opinion no. 13, inclusion of standard terms under the CISG (S. Eiselen, Raportör). <https://cisgac.com/opinions/cisgac-opinion-no-13/>
- CISG Advisory Council. (2013). CISG-AC opinion no. 14, interest under article 78 CISG (Y. M. Atamer, Raportör). <https://cisgac.com/opinions/cisgac-opinion-no-14/>
- Gotanda, J. Y. (2006). Damages in lieu of performance because of breach of contract. Villanova University School of Law Working Paper Series, Makale 53, 1-42. <http://ssrn.com/abstract=921508>
- Hof van Cassatie. (2009, 19 Haziran). C.07.0289.N [Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S.] (Belçika). https://cisg-online.org/files/cases/7880/translationFile/1963_18923774.pdf
- Honnold, J. O. ve Flechtner, H. M. (2009). Uniform law for international sales under the 1980 United Nations convention (4. bs.). Kluwer Law International.
- International Bar Association. (2020). IBA rules on the taking of evidence in international arbitration. <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b>
- Kröll, S., Mistelis, L. ve Perales Viscasillas, P. (2011). UN convention on contracts for the international sale of goods (CISG). C.H. Beck.
- Kruisinga, S. A. (2004). (Non-)conformity in the 1980 UN convention on contracts for the international sale of goods: A uniform concept. Intersentia.
- Landgericht Köln. (1995, 13 Eylül). 25 O 139/95 (Alm.). <https://openjur.de/u/444848.html>
- Lookofsky, J. (2017). Understanding the CISG (5. uluslararası bs.). Kluwer Law International.
- Obergericht Saarbrücken. (1993, 13 Ocak). 1 U 69/92 [CLOUT case no. 292] (Alm.). <https://web.archive.org/web/20030926202851/http://www.cisg-online.ch:80/cisg/urteile/83.htm>
- Ramberg, J. (2019). ICC guide to Incoterms 2020. ICC Services.
- Saidov, D. (2008). The law of damages in international sales: The CISG and other international instruments. Hart Publishing.
- Schlechtriem, P. ve Schwenzer, I. (2016). Commentary on the UN convention on the international sale of goods (CISG) (4. bs.). Oxford University Press.
- Schwenzer, I. (2005). The noble month (Das nobile officium richterile) [Bildiri sunumu]. International Sales Law Conference, Basel.
- Schwenzer, I., Hachem, P. ve Kee, C. (2012). Global sales and contract law. Oxford University Press.
- United Nations Commission on International Trade Law [UNCITRAL]. (2016). Digest of case law on the United Nations convention on contracts for the international sale of goods (2016 bs.). United Nations. https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf
- Zeytin, Z. (2021). Milletlerarası mal satım sözleşmeleri hukuku (CISG). Seçkin Yayıncılık.

MADEN SAHALARINDA KAMULAŞTIRMA VE MÜLKİYET HAKKI İLİŞKİSİ

Giriş

Madencilik faaliyetleri, doğal kaynakların ekonomiye kazandırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması bakımından devletler açısından stratejik bir öneme sahiptir. Buna karşılık bu faaliyetler, doğası gereği, çevre, yerel toplumlar ve özellikle mülkiyet hakkı üzerinde doğrudan ve derin etkiler yaratmaktadır. Maden sahalarının özel mülkiyete konu taşınmazlarla çakışması hâlinde, madencilik faaliyeti ile mülkiyet hakkı arasında ortaya çıkan çatışma, hukuki ve anayasal düzlemde çözülmesi gereken temel bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Türkiye’de madenlerin hukuki rejimi, madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu kabul eden anayasal ilke üzerine kuruludur. Bu ilke doğrultusunda devlet, madenleri bizzat işletebilmekte veya bu hakkı belirli şartlar altında gerçek ve tüzel kişilere devredebilmektedir. Ancak madenlerin devlete ait olması, maden sahalarının bulunduğu taşınmazların mülkiyet rejimini ortadan kaldırmamakta; özel mülkiyet ile maden işletme hakkının farklı kişilere ait olması hâlinde ciddi hukuki sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kamulaştırma kurumu, madencilik faaliyetlerinin sürdürülmesini mümkün kılan bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Kamulaştırma, mülkiyet hakkına yapılan en ağır müdahalelerden biri olup, yalnızca kamu yararının varlığı, kanuni dayanak ve adil denge şartlarının birlikte gerçekleşmesi hâlinde meşru kabul edilebilir. Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde mülkiyet hakkının mutlak bir hak olmadığını kabul edilmekle birlikte, bu hakkın özüne dokunan müdahalelerin sıkı bir denetime tabi tutulması gerekmektedir. Özellikle maden sahaları için yapılan kamulaştırmalarda, kamu yararı iddiasının soyut ve genel gerekçelerle ileri sürülmesi, mülkiyet hakkının korunması bakımından tartışmalı sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu çalışma, maden sahalarında kamulaştırma uygulamalarının mülkiyet hakkı üzerindeki etkilerini, anayasal ilkeler ve yargı içtihatları ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, maden mevzuatına özgü kamulaştırma düzenlemelerinin kamu yararı, ölçülülük ve orantılılık ilkeleri bakımından ne ölçüde yeterli olduğu sorgulanmakta; mevcut uygulamaların mülkiyet hakkının etkin korunmasını sağlayıp sağlamadığı incelenmektedir.

1. Madenlerin Hukuki Rejimi ve Mülkiyet Hakkı

1.1. Madenlerin Hukuki Niteliği

Madenlerin hukuki niteliği, maden sahalarında kamulaştırma ile mülkiyet hakkı arasındaki ilişkinin doğru şekilde kurulabilmesi bakımından belirleyici bir role sahiptir. Zira madenlerin kime ait olduğu ve hangi hukuki

rejime tabi olduğu sorusu, hem maden işletme hakkının kapsamını hem de özel mülkiyet üzerindeki müdahalelerin sınırlarını doğrudan etkilemektedir.

Türk hukukunda madenlerin hukuki rejimi, Anayasa’nın 168. maddesinde açıkça benimsenen devlet hâkimiyeti ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Anılan hüküm uyarınca tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, devlet bu kaynakları bizzat işletebileceği gibi, gerçek ve tüzel kişilere belirli sürelerle devredebilmektedir. Bu düzenleme ile madenlerin, içinde bulundukları taşınmazın bütünüleyici parçası olmadığı, arazi mülkiyetinden bağımsız bir hukuki statüye sahip olduğu kabul edilmektedir.

Bu yaklaşım, madenlerin özel mülkiyete konu taşınmazlardan ayrı bir hukuki rejime tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim madenlerin devlete ait olması, madenin bulunduğu taşınmazın da devlete ait olduğu anlamına gelmemekte; maden işletme hakkı ile yüzey mülkiyeti çoğu durumda farklı kişilere ait olabilmektedir. Bu durum, madencilik faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında mülkiyet hakkına yönelik müdahalelerin hukuki dayanağını ve sınırlarını tartışmalı hâle getirmektedir.

1.2. Mülkiyet Hakkının Anayasal Çerçevesi

Mülkiyet hakkı, Anayasa’nın 35. maddesi ile güvence altına alınmış temel haklardan biridir. Anılan hükümde herkesin mülkiyet

ve miras hakkına sahip olduğu belirtilmiş; bu hakların ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlandırılabilirliği ifade edilmiştir. Bu düzenleme, mülkiyet hakkının mutlak bir hak olmadığını kabul etmekle birlikte, sınırlandırmaların belirli anayasal koşullara bağlı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Anayasa'nın 46. maddesi ise kamulaştırmayı, mülkiyet hakkına yapılabilecek en ağır müdahale biçimi olarak özel bir rejime tabi tutmuştur. Buna göre kamulaştırma, ancak kamu yararının gerektirdiği hâllerde, gerçek karşılığının peşin ödenmesi şartıyla ve kanunda öngörülen usul ve esaslara uygun olarak gerçekleştirilebilir. Bu yönüyle kamulaştırma, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasından ziyade, mülkiyetten yoksun bırakma sonucunu doğuran istisnai bir müdahale niteliği taşımaktadır.

Mülkiyet hakkına ilişkin anayasal güvenceler, yalnızca iç hukukla sınırlı olmayıp, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesi ile de pekiştirilmiştir. Bu düzenleme uyarınca mülkiyetten yoksun bırakma, ancak kamu yararı amacıyla ve adil denge gözetilerek gerçekleştirilebilir. Anayasa Mahkemesi de kararlarında mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerin meşru bir amaca dayanması, ölçülü olması ve kişiye aşırı bir külfet yüklememesi gerektiğini istikrarlı biçimde vurgulamaktadır.

1.3. Karşılaştırmalı Hukukta Madenler ve Mülkiyet

Karşılaştırmalı hukukta madenlerin hukuki

rejimine ilişkin yaklaşımlar incelendiğinde, genel olarak iki temel sistemin benimsendiği görülmektedir. Birinci sistemde madenler, içinde bulundukları taşınmazın bütünüyle parçası olarak kabul edilmekte; ikinci sistemde ise madenler arazi mülkiyetinden bağımsız olarak devlete ait sayılmaktadır. Günümüzde birçok ülkede ikinci sistemin ağırlık kazandığı söylenebilir. Kanada, Avustralya, ABD, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkelerde XX'nci yüzyılın başlarına kadar madenler içinde bulunduğu mülkiyete tabi idi. XX'nci yüzyılın başından itibaren maden kaynakları hakkı, mülk sahibinin tekeline çıkarılarak devlete geçmiştir.

Özellikle madencilik faaliyetlerinin yoğun olduğu ülkelerde, madenlerin devlete ait olduğu kabul edilmekle birlikte, yüzey mülkiyetinin korunmasına yönelik mekanizmaların geliştirilmesine önem verilmektedir. Bu ülkelerde madencilik faaliyetleri için öncelikle mülk sahibi ile anlaşma yoluna gidilmesi, anlaşmanın sağlanamaması hâlinde ise kamulaştırmanın istisnai bir araç olarak devreye sokulması esas benimsenmektedir. Bu yaklaşım, kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasında adil bir denge kurulması amacını taşımaktadır.

Türk hukukunda da benzer bir anlayışın benimsendiği görülmekle birlikte, uygulamada kamulaştırmanın çoğu zaman mülk sahibinin rızasına dayalı alternatif mekanizmalar yeterince tüketilmeden gündeme geldiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bu durum, maden sahalarında kamulaştırma uygulamalarının mülkiyet hakkı

bakımından daha sıkı bir anayasal denetime tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır.

2. Maden Sahalarında Kamulaştırmanın Hukuki Dayanağı ve Uygulama Esasları

2.1. Kamulaştırmanın Anayasal ve Yasal Dayanağı

Maden sahalarında kamulaştırma uygulamalarının hukuki dayanağı, Anayasa'nın 46. maddesi ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu ve 3213 sayılı Maden Kanunu hükümlerinin birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kamulaştırma, mülkiyet hakkına yapılan en ağır müdahalelerden biri olması nedeniyle, ancak anayasal sınırlar içinde ve kanunda açıkça öngörülen hâllerde başvurulabilecek istisnai bir araçtır.

Anayasa'nın 46. maddesi uyarınca kamulaştırmanın meşru kabul edilebilmesi için kamu yararının bulunması, işlemin kanuna dayanması ve gerçek karşılığın ödenmesi şartlarının birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu anayasal çerçeve,

maden sahaları bakımından da geçerliliğini korumaktadır. Madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması, kamulaştırma yetkisinin sınırsız veya otomatik olarak kullanılabilirliği anlamına gelmemektedir. Aksine, maden sahalarına özgü kamulaştırma uygulamalarının da genel kamulaştırma rejimi ile uyumlu olması zorunludur.

3213 sayılı Maden Kanunu'nda, maden işletme faaliyetlerinin sürdürülebilmesi amacıyla kamulaştırmaya ilişkin özel düzenlemelere yer verilmiştir. Anılan Kanun'da öngörülen kamulaştırma yetkisi, maden işletme izninin varlığına bağlı olarak gündeme gelmekte ve belirli koşulların sağlanmasını gerektirmektedir. Maden sahalarında yapılan kamulaştırmalar, fiilen özel kişi yararına sonuç doğurabilmektedir. Bu durum, kamulaştırmanın kamu yararı şartı bakımından ayrıca değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2.2. Kamu Yararı Kavramı ve Madencilik Faaliyetleri

Kamulaştırmanın temel şartlarından biri olan kamu yararı kavramı, soyut ve geniş bir içerik taşımakta olup, her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bir nitelik arz etmektedir. Madencilik faaliyetleri bakımından kamu yararı genellikle ülke ekonomisine katkı, enerji ve hammadde ihtiyacının karşılanması ve doğal kaynakların değerlendirilmesi gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Bununla birlikte, bu gerekçelerin her durumda otomatik olarak kamu yararının varlığını ortaya koyduğu kabul edilemez.

Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerde kamu yararının varlığının soyut ve genel ifadelerle değil, somut ve ikna edici gerekçelerle ortaya konulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, maden sahalarında kamulaştırma uygulamaları bakımından da geçerlidir. Her madencilik faaliyeti, niteliği ve etkileri itibarıyla farklı sonuçlar doğurabileceğinden, kamu yararının varlığı her bir kamulaştırma işlemi bakımından ayrıca değerlendirilmelidir.

Uygulamada ise maden işletme ruhsatının varlığının, kamu yararı şartının gerçekleştiği yönünde yeterli kabul edildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, kamulaştırma işlemlerinin yargısal denetimini zayıflatma riski taşımakta ve mülkiyet hakkının etkin korunmasını güçleştirmektedir. Nitekim maden sahalarında yapılan kamulaştırmaların çoğunda, kamu yararı kararlarının gerekçesiz veya sınırlı gerekçeyle alındığı yönündeki eleştiriler doktrinde de dile getirilmektedir.

3. Anayasa Mahkemesi ve AİHM İçtihatları Işığında Maden Sahalarında Kamulaştırma

3.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mülkiyet Hakkının Korunması

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kararlarında mülkiyet hakkına yapılan müdahaleleri değerlendirirken, Anayasa'nın 35. Maddesini yorumlamakta; müdahalenin meşru amaca dayanıp dayanmadığını, kanuni dayanağının bulunup bulunmadığını ve adil dengenin korunup korunmadığını

incelemektedir.

Mahkeme, kamulaştırma ve kamulaştırma benzeri müdahalelere ilişkin kararlarında, mülkiyet hakkının tamamen ortadan kaldırılması hâlinde dahi kamu yararı ile bireyin menfaatleri arasında makul bir dengenin kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, kamulaştırma bedelinin yetersizliği, bedelin geç ödenmesi veya uzun süren yargılamalar nedeniyle mülk sahibine aşırı ve olağan dışı bir külfet yüklenmesini mülkiyet hakkı ihlali olarak değerlendirmektedir.

Özellikle kamulaştırmaz el atma ve fiili el atma niteliğindeki müdahalelere ilişkin kararlarında Mahkeme, idarenin uzun süre kamulaştırma yapmaksızın taşınmazdan yararlanmasını mülkiyet hakkının ihlali saymıştır. Bu yaklaşım, maden sahalarında fiilen maden işletme faaliyetleri yürütülmesine rağmen kamulaştırma işlemlerinin geciktirildiği veya bedel ödemesinin uzun süre ötelenmiş olduğu durumlar bakımından da yol gösterici niteliktedir.

Anayasa Mahkemesi kararlarında, mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olup olmadığı değerlendirilirken, müdahalenin süresi, kapsamı ve başvuru üzerindeki ekonomik etkileri birlikte ele alınmaktadır.

3.2. Ölçülülük ve Adil Denge İlkesi

Anayasa Mahkemesi kararlarında mülkiyet hakkına ilişkin değerlendirmelerin merkezinde ölçülülük ve adil denge ilkeleri yer almaktadır.

Mahkeme, kamu yararı amacıyla yapılan müdahalelerin, bireyin mülkiyet hakkını anlamsız hâle getirecek veya mülk sahibini olağan dışı bir külfete katlanmak zorunda bırakacak nitelikte olmaması gerektiğini kabul etmektedir.

Maden sahalarında kamulaştırma uygulamaları bakımından bu ilke, özellikle önem taşımaktadır. Zira maden işletme faaliyetleri çoğu zaman uzun vadeli olup, kamulaştırılan taşınmazlar bakımından mülk sahibinin ekonomik faaliyet imkânları tamamen ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, kamulaştırma bedelinin gerçek değeri yansıtması ve sürecin makul bir sürede tamamlanması, adil dengenin sağlanmasının temel unsurları olarak ortaya çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, kamulaştırma işleminin şeklen hukuka uygun olmasının, her durumda mülkiyet hakkının ihlal edilmediği anlamına gelmeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Müdahalenin sonuçları itibarıyla başvurucuya yüklediği külfet, kamu yararı ile karşılaştırıldığında aşırı ise, mülkiyet hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirme

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mülkiyet hakkına ilişkin içtihadı, maden sahalarında kamulaştırma uygulamalarının değerlendirilmesinde temel referans noktalarından biridir. Mahkeme, Sporrong ve Lönnroth / İsveç kararında mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerin, mülk sahibine şahsi

ve aşırı bir külfet yüklememesi gerektiğini vurgulamış; kamu yararı ile bireysel menfaatler arasında adil bir denge kurulması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

Benzer şekilde James ve Diğerleri / Birleşik Krallık kararında AİHM, kamu yararı kavramının devletlere geniş bir takdir yetkisi tanıdığını kabul etmekle birlikte, bu takdir yetkisinin sınırsız olmadığını ve müdahalenin orantılı olması gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, madencilik faaliyetleri için yapılan kamulaştırmalar bakımından da geçerlidir.

AİHM içtihadı uyarınca, kamulaştırma bedelinin piyasa değerinden açıkça düşük olması veya bedelin uzun süre ödenmemesi hâlinde, mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin adil dengeyi bozduğu kabul edilmektedir. Bu ilkeler, Anayasa Mahkemesi tarafından da benimsenmiş ve iç hukukta mülkiyet hakkı denetiminin temel unsurları hâline gelmiştir.

4. Uygulamada Maden Sahalarında Kamulaştırma Süreci

4.1. Kamulaştırma Sürecinin Başlatılması

Maden sahalarında kamulaştırma süreci, çoğunlukla maden işletme ruhsatının alınmasının ardından, madencilik faaliyetlerinin özel mülkiyete konu taşınmazlar üzerinde fiilen yürütülmemesi gerekçesiyle gündeme gelmektedir. Maden Kanunu'nun 7'nci maddesine göre maden hakkı sahibi özel mülkiyet alanlarında madencilik faaliyetinde bulunmadan önce mülk sahibinden izin alması zorunluluğu bulunmaktadır. Mülk

sahibinden izin alınamaması durumunda özel mülkiyet alanı için kamu yararı kararı alınarak kamulaştırma yapılabilir.

Kamulaştırma sürecinin temelini oluşturan kamu yararı kararı, maden işletme faaliyetinin niteliği ve kapsamı dikkate alınarak tesis edilmekle birlikte, bu kararların çoğu zaman soyut ve genel gerekçelere dayandığı görülmektedir. Özellikle somut taşınmazın özellikleri, mülkiyet hakkına yapılacak müdahalenin ağırlığı ve alternatif yöntemlerin değerlendirilip değerlendirilmediği hususlarının kamu yararı kararlarında yeterince ortaya konulmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, maden sahalarına özgü kamulaştırma uygulamalarının mülkiyet hakkı bakımından daha sıkı bir anayasal denetime tabi tutulmasını gerekli kılmaktadır.

4.2. Kamulaştırma Bedeli ve Mülkiyet Hakkı Bakımından Değerlendirme

Maden sahalarında kamulaştırma uygulamalarında mülkiyet hakkı bakımından en tartışmalı hususlardan biri, kamulaştırma bedelinin mülk sahibine yüklenen külfeti karşılayıp karşılamadığıdır. Kamulaştırma bedelinin belirlenmesinde, taşınmazın mevcut kullanım durumu ve ekonomik niteliği esas alınmakla birlikte, madencilik faaliyetleri nedeniyle taşınmazın kullanımının tamamen veya büyük ölçüde ortadan kalkması çoğu zaman yeterince dikkate alınmamaktadır.

Taşınmaz üzerinde bulunan madenlerin devlete ait olması nedeniyle, maden değerinin kamulaştırma bedeline dâhil edilmemesi genel kabul görmektedir. Bununla birlikte, madencilik faaliyeti sonucunda taşınmazın uzun süreli veya sürekli biçimde kullanılamaz hâle gelmesi, mülk sahibinin ekonomik faaliyet imkânlarını fiilen ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda ödenen bedelin, mülkiyet hakkına

yapılan müdahalenin ağırlığı ile orantılı olup olmadığı tartışma konusu hâline gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi, mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerde, bedelin varlığından ziyade bedelin etkililiğini ve başvuruca yüklenen külfeti telafi edip etmediğini esas almaktadır. Bu yaklaşım, maden sahalarında gerçekleştirilen kamulaştırmalar bakımından, kamulaştırma bedelinin yalnızca şeklen ödenmiş olmasının yeterli olmadığını; müdahalenin sonuçları itibarıyla adil bir denge sağlayıp sağlamadığının ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.3. Fiili Kullanım ve Kamulaştırmasız Müdahale Sorunu

Uygulamada karşılaşılan bir diğer önemli sorun, kamulaştırma işlemleri tamamlanmadan veya bedel ödenmeden maden işletme faaliyetlerine başlanmasıdır. Bu tür durumlarda taşınmaz, fiilen maden sahası olarak kullanılmakta; mülk sahibi ise uzun süre mülkiyet hakkından yararlanamamaktadır. Bu uygulamalar, mülkiyet hakkına yönelik fiili müdahaleler niteliği taşımakta ve kamulaştırmasız el atma tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Anayasa Mahkemesi, kamulaştırma işlemlerinin makul sürede tamamlanmaması ve mülk sahibinin belirsizliğe sürüklenmesi hâllerini, mülkiyet hakkının ihlali olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede, maden sahalarında kamulaştırma sürecinin uzun yıllara yayılması ve belirsizlik yaratması,

mülkiyet hakkının etkin korunması bakımından ciddi bir sorun alanı oluşturmaktadır.

4.4. Kamulaştırılan Taşınmazın İadesi

Kamulaştırılan Taşınmazın, maden işletme faaliyetleri için gerekliliğinin MAPEG tarafından tespit edilmesi halinde, Kamulaştırma Kanunu'nda öngörülen usul ve esaslara göre belirlenecek rayiç bedeli ödenmek kaydıyla kamulaştırılan yerin eski sahibine iade edileceği hususu, ruhsat sahibi ve taşınmazın eski sahibine tebliğ edilir. Eski sahibinin taşınmazı altı ay içerisinde almak istememesi durumunda, taşınmaz Hazineye kalır.

4.5. Acele Kamulaştırma

Maden Kanunu Madencilik Faaliyetlerinin yürütülebilmesi için gerekli olan taşınmazların kamulaştırmasına olanak tanımaktadır. Ancak, bu kamulaştırma sürecinin acele olarak yürütülebilmesi için özel şartların varlığı gereklidir. Acele kamulaştırma, genel olarak 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun 27. Maddesi hükümleri çerçevesinde uygulanır. Maden Kanunu'nda doğrudan bir acele kamulaştırma düzenlemesi bulunmamakla birlikte, madencilik faaliyetlerinin kamu yararı ve ivedilik arz edebilen niteliği, belirli durumlarda acele kamulaştırma yapılabilmesinin önünü açabilir. Acele Kamulaştırma yapılabilmesi için belirli şartların bir arada bulunması gerekir. Bunlar; Kamu Yararı, Gecikmesinde sakınca bulunması, Yetkili İdarenin Kararı, Mülkiyetin Özel olması olarak sıralanır.

Sonuç

Maden sahalarında kamulaştırma uygulamaları, kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasında kurulması gereken hassas dengenin en yoğun şekilde sınındığı alanlardan birini oluşturmaktadır. Madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ve madencilik faaliyetlerinin ekonomik ve stratejik önem taşıması, kamulaştırmayı kaçınılmaz bir araç hâline getirebilmekte; ancak bu durum, mülkiyet hakkına yapılan müdahalelerin anayasal sınırlar içinde kalması gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır.

Çalışmada ortaya konulduğu üzere, maden sahalarında kamulaştırmanın anayasal ve yasal dayanağı bulunmakla birlikte, uygulamada mülkiyet hakkının korunması bakımından ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle kamu yararı kararlarının çoğu zaman soyut ve genel gerekçelere dayanması, kamulaştırma bedelinin mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ağırlığını karşılamaktan uzak kalması ve kamulaştırma sürecinin uzun yıllara yayılması, mülk sahipleri açısından ağır ve öngörülemeyen sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, kamu yararı ile bireysel menfaatler arasında kurulması gereken adil dengenin bozulmasına yol açmaktadır.

Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, maden sahalarında gerçekleştirilen kamulaştırmaların salt yasal dayanağa sahip olmasının yeterli olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Müdahalenin meşru amaca dayanması, ölçülü olması ve mülk sahibine şahsi ve aşırı bir külfet

yüklememesi, mülkiyet hakkına saygının asgari koşullarıdır. Bu çerçevede, kamulaştırma bedelinin yalnızca şeklen ödenmiş olması değil, müdahalenin etkilerini dengeleyici nitelikte olup olmadığı da dikkate alınmalıdır.

Maden sahalarına özgü kamulaştırma uygulamalarında, mülkiyet hakkının etkin korunabilmesi için kamu yararı kavramının daha somut ve denetlenebilir ölçütlerle ele alınması gerekmektedir. Ayrıca kamulaştırma sürecinin makul sürede tamamlanmasını sağlayacak idari ve yargısal mekanizmaların güçlendirilmesi, mülk sahiplerinin belirsizlik içinde uzun süre bekletilmesinin önüne geçilmesi bakımından önem taşımaktadır. Aksi hâlde, kamulaştırma kurumu, kamu yararını gerçekleştiren istisnai bir araç olmaktan çıkarak, mülkiyet hakkını zayıflatan yapısal bir müdahale biçimine dönüşme riski taşımaktadır.

Sonuç olarak, maden sahalarında kamulaştırma ile mülkiyet hakkı arasındaki ilişkinin, yalnızca madencilik faaliyetlerinin gereklilikleri üzerinden değil, mülkiyet hakkının anayasal ve uluslararası güvenceleri ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yeniden değerlendirme, kamu yararı ile bireyin mülkiyet hakkı arasında adil ve sürdürülebilir bir denge kurulmasının ön koşulunu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2016). Kamulaştırmada ölçülülük ilkesi. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 7(26).
- Anayasa Mahkemesi. (2013). Mehmet Akdoğan ve diğerleri başvurusu (Başvuru No: 2013/817). Karar Tarihi: 19 Aralık 2013.
- Avrupa Konseyi. (1952). İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin sözleşmeye ek 1 no.lu protokol. Paris.
- Çağlayan, R. (2015). İdare hukuku dersleri (3. bs.). Adalet Yayınevi.
- Erdoğan, S. (2024). Maden haklarının hukuki rejimi ve maden sahaları için kamulaştırma. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 5(1), 1–24.
- European Court of Human Rights. (1982, 23 Eylül). Sporrong and Lönnroth v. Sweden (App. Nos. 7151/75 & 7152/75).
- European Court of Human Rights. (1997, 9 Temmuz). Akkuş v. Turkey (App. No. 19263/92).
- Gözler, K. (2009). İdare hukuku (C. 2). Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2019). Kamulaştırma hukuku. Ekin Yayınevi.
- Günay, Ö. (2017). Maden hukuku: Kavramlar, ilkeler, tanımlar (2. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Günday, M. (2004). Kamulaştırma ve kamu yararı kavramı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 62(1-2).
- Kaplan, G. (2014). Mülkiyet hakkının anayasal korunması. Anayasa Mahkemesi Dergisi, 31(1).
- Özay, İ. H. (1996). İdari yargı. Filiz Kitabevi.
- Tan, T. (2011). İdare hukuku. Turhan Kitabevi.
- Yıldırım, T. (2010). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında mülkiyet hakkı. Anayasa Yargısı, 27(1).

MADEN RUHSATLARININ DEVRİ VE HUKUKİ SONUÇLARI

Giriş

Madencilik faaliyetleri, günümüz ekonomik ve sosyal yaşantısı üzerinde doğrudan yahut dolaylı olarak büyük bir etkiye sahip olup bir yandan ekonomik kalkınma ve sanayileşme süreçlerinin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilirken diğer yandan ise çevre hukuku, iş sağlığı ve güvenliği ile idare hukuku bakımından önemli sorun alanlarını bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim yer altı kaynaklarının sınırlı ve yenilenemez olmasına karşın sektörün yüksek maliyet, teknik uzmanlık ve uzun vade gerektirdiği hususları da madencilik faaliyetlerine ilişkin yasal düzenlemelerde bulunma ihtiyacını her geçen gün artırmaktadır. Kaldı ki madencilik

faaliyetlerinin yalnızca ekonomik kazanç sağlayan unsurlar olarak değil kamu düzeni, çevrenin korunması ve gelecek nesillerin hakları bakımından da çok boyutlu bir yapısı bulunduğu açıktır.

Dolayısıyla bu denli geniş ölçekli etkilere sahip bir faaliyet alanının sıkı bir hukuki denetime tabi tutulması, madenlerin aranması ve işletilmesi hususlarının ancak kamu otoritesi ve ilgili mevzuat tarafından uygun görülen şekillerde gerçekleştirilmesi, ruhsatlandırma ve ruhsat devri işlemlerinin de bu sayılan koşullar doğrultusunda yapılması madencilik sektörü için önem arz etmektedir. Kaldı ki çalışmamızın devam eden kısımlarında da açıklanacağı üzere Anayasamızda, madenlerin

devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğuna dair açık düzenlemeye yer verilerek devletin bu alandaki asli yetki sahibi olduğu tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya konulmuştur.

Nitekim bu çalışmamızda da gerek ekonomik gerekse de sosyal ve çevresel açıdan ciddi etki meydana getirebilen maden ve devletin madenler üzerindeki yetkisini kullanma biçimi olarak karşımıza çıkan “maden ruhsatı” kavramları incelenecek ve akabinde genel hatları itibarıyla iradi şekilde gerçekleştirilen maden ruhsatı devrinin hukuki sonuçları tartışılacaktır.

1. Maden Kavramı ve Maden Ruhsatı

Maden kavramı, 3213 Sayılı Maden Kanunda; “Yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan, ekonomik ve ticari değeri olan petrol, doğal gaz, jeotermal ve su kaynakları dışında kalan her türlü madde bu Kanuna göre madendir.” yönündeki düzenleme ile açıklanmış ve devamında ise madenlerin ruhsatlandırılacağı gruplara yer verilmiştir. Yine anılan Kanunun dördüncü maddesinde, “Madenler Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup içinde bulundukları arzun mülkiyetine tabi değildir.” yönündeki ifadelerle yer verilerek Anayasamızın, “Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun

açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.” hükmünü havi 168. maddesi doğrultusunda bir düzenlemeye gidilmiştir.

İlgili mevzuata dair anılan hükümler bir arada değerlendirildiği takdirde açıkça görülebilmektedir ki madencilik faaliyetlerinin; yüksek maliyet, teknik uzmanlık ve uzun vade gerektiren yapısına karşın yer altı kaynaklarının sınırlı ve yenilenemez olmasının yanı sıra gerçekleştirilen faaliyetlerin ekonomik ve sosyal etkileri ile birlikte kamu düzeni, çevrenin korunması ve gelecek nesillerin hakları bakımından da çok boyutlu bir yapı meydana getirdiği hususlarının açık olmasından dolayı madenciliğe ilişkin kapsamlı ve sıkı hukuki düzenlemelerin meydana getirildiği açıktır.

Ayrıca “maden ruhsatına” ilişkin değerlendirmeye geçmeden önce genel hatlarıyla “maden hakları” kavramının da açıklanması gerektiği kanaatindeyiz. Keza sektöre ilişkin çatı kavramlardan biri olan “maden hakkı” kavramının; madenlerin aranması, bulunması ve işletilebilmesi için verilen izinler ile maden yataklarının bulunmasına yardımcı olanlara tanınan maddi imkânları ifade ettiğinin söylenebilmesi mümkün olup ilgili mevzuatta da bu minvalde bir tanımlama gerçekleştirilmiştir.[1]

Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki madenlerin, idare tarafından belirli bir sahaya özgü olarak verilen izin ile aranması veya işletilmesi için gerçek veya tüzel

kişilere verilen belgeye maden ruhsatı denir. Madenlerin aranması veya işletilmesi ancak devlet tarafından verilen izinlere başka bir deyişle ruhsatlara bağlıdır.[2]

Hukuk sistemimizde maden ruhsatı arama ve işletme ruhsatı olarak ikiye ayrılmakta olup bunlardan ilki olan arama ruhsatı; maden sahasında cevherin olup olmadığına dair değerlendirmenin yapılabilmesi gerçekleştirilen faaliyete ilişkin ruhsattır ve öncelikle bu ruhsat alınmaksızın madencilik faaliyeti başlayamaz. İşletme ruhsatı ise Maden Kanunu'nun üçüncü maddesine göre madencilik işletme faaliyetlerinin yürütülebilmesi için verilen izin belgesini ifade etmektedir. Arama ruhsatı sahibi öncelikle bu ruhsatının verdiği yetkiye istinaden madeni arar ve bu faaliyet sonucunda bulursa, artık işletme safhasına geçecektir. [3] Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki arama, ön işletme ve işletme ruhsatının hukuki niteliğinin bir "idari izin" olduğu söylenebilir. Bu izinle Devlet, kendi hüküm ve tasarrufu altında bulunan madenlerin aranması ve işletilmesi için özel kişilere yetki vermektedir. Maden ruhsatları ile ilgili Bakanlık ve Daire işlemleri, idarî işlem niteliğinde olduğundan idarî yargı denetimine tabi olup işletme ruhsatnameleri idarî bir işlem (sözleşme) olarak kabul edilmektedir. Özel kişi, devlete belli bir harç ödeyerek, madeni kendi yararına işletme hakkını elde etmekte ve maden işleticisinin bu yolla bir kamu hizmetini yürütmesi öngörülmemekle beraber, Anayasa'nın 168. maddesi ile devlete tanınan denetim ve gözetim ödevi, işletme sözleşmelerine idarî sözleşme niteliği kazandırmaktadır.[4]

2. Maden Ruhsatının Devri

3213 Sayılı Maden Kanunun, "Maden ruhsatları, görünür rezerv geliştirme hakkı ve buluculuk hakkı devredilebilir. Devir yapılmadan önce arama ve işletme ruhsatlarının devredildiği tarihteki ruhsat bedelinin iki katı tutarında devir bedeli alınır. Devir Bakanlık onayı ile gerçekleşir." hükmünü havi 5/2. maddesi ile maden ruhsatlarının ve dolayısıyla da maden haklarının iradi şekilde devrinin mümkün olduğuna dair düzenlemeye yer verilmiştir. Nitekim maden hakkının, malvarlığına dâhil bir hak olduğu da göz önünde bulundurulduğunda ilgili mevzuatta iradi devre ilişkin düzenlemelere yer verilmiş olmasının isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Maden ruhsatının iradi şekilde devrine ilişkin inceleme gerçekleştirilirken ilk olarak üzerinde durulması gereken konu "devirde yetkili merciinin tespiti" konusudur.

Madencilığe ilişkin hakların verilmesinde söz sahibi olan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının, anılan hakkın devrinde de söz sahibi olduğu konusunda bir soru işareti bulunmamaktadır. Nitekim devir işleminin yapılmasında, Bakanlıkça herhangi bir kanuni sakınca görülmediğine dair iznin alınmasının gerekmesi dahi ilgili Bakanlığın devir işleminde söz sahibi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Keza bu husus çalışmamızın yukarıda yer alan kısımlarında atıfta bulunmuş olduğumuz Maden Kanunun 5/2. maddesinde yer verilen "...Devir Bakanlık onayı ile gerçekleşir." yönündeki değerlendirme incelendiğinde de açıkça görülebilmektedir.

Dolayısıyla anılan düzenleme de göz önünde bulundurulduğunda, ruhsat devrinin yalnızca serbest iradeye dayalı basit bir sözleşme olmadığı ve bunun tam aksine özel nitelikler barındırdığı anlaşılmaktadır.

Bu yöndeki bir düzenleme ile netleştirilmek istenen hususun ise devreden Devlete karşı olan yükümlülüklerinin devralan tarafından aynen kabul edilip edilmediğinin saptanması ve izin verilebilmesi için; devralacak kişinin, devredecek kişinin Devlete karşı olan yükümünü aynen ve tamamen kabul ettiğini beyan etmesinin sağlanması noktasında toplandığının söylenebilmesi mümkündür. Nitekim bir kısım yüksek yargı kararlarında da bu husus kendine yer bulmuştur.[5]

Maden hukukunda şekle uygunluğun esas olması sebebiyle gerekli iznin alınması devir işleminin tamamlanması açısından yeterli olmamakta ve yetkili memur önünde devir beyanında bulunulması gerekmektedir. Dolayısıyla belirtmek gerekir ki devir işleminin, Kanunun öngördüğü şekilde yapılması zoruridir.

Gerek ruhsatnamenin verilmesi gerekse de ruhsatnamenin devri hususları Devleti doğrudan doğruya ilgilendiren işlemler olup[6] devir işlemi resmi bir şekle bağlanmıştır. Anılan şekil, sıhhat şartı olduğundan bu şarta riayet edilmeksizin yapılan akit ise geçersiz olacaktır.

Usul ve yasaya uygun şekilde geçerli bir devrin söz konusu olabilmesi için öncelikle tarafların, yetkili memur huzurunda maden hakkının devri borcunu doğuran satım, bağışlama ve trampa gibi borçlandırıcı işlem yapmaları gerekmekte olup bu işlem, Ek form 16'ya uygun olarak dilekçe tanzimi ile gerçekleşir. Bu formun, taraflarca, yetkili memur huzurunda imzalanması gerekir.[7]

Bu işlemin akabinde ise ikinci sayfaya geçilip taahhüt işleminin ifası niteliğindeki tasarruf işleminin gerçekleştirilmesi gerekmekte olup bu tasarruf işleminin yapılmasının ardından maden hakkının devredildiğinin söylenebilmesi mümkündür.

Ancak burada önemle üzerinde durulması gereken bir nokta vardır ki devir işleminin tamamlanabilmesi için gerekli olan üçüncü adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu adım, yetkili memurun devir işlemini maden siciline tescil edilmesini kapsamaktadır. Nitekim bu husus 3213 Sayılı Kanun'un, "Durum maden siciline şerh edilir. Devir muamelesi maden siciline şerh edilmesi ile tamam olur." hükmünü havi 5/3 maddesi ile açıkça düzenleme alanı bulmuştur.

Dolayısıyla maden hakkı devrinin tescil işleminin yapılmasıyla karşı tarafa geçtiği ve anılan hakların doğumu için tescilin zorunlu olmasının yanı sıra buradaki tescilin inşai (kurucu) nitelikte olduğu ile aleni olan sicile tescil gerçekleştirilmeksizin maden hakkının gerek devlete gerekse de üçüncü kişilere karşı hüküm ifade etmeyeceğinin söylenebilmesi mümkündür.[8]

Sonuç

Kamu hukuku ile özel hukukun kesişim noktasında yer alan özgün bir husus olan maden ruhsatının devri, idarenin onayı ve maden siciline tescil ile birlikte hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Nitekim madencilik faaliyetlerinin doğrudan yahut dolaylı olarak ekonomik ve sosyal hayatı, bölgesel kalkınmayı ve başkaca birçok konuyu ciddi şekilde etkilediği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda maden ruhsatı devrinin de kamu hukuku ile özel hukukun kesişim noktasında bulunması gerekliliği anlaşılabilmektedir.

Öte yandan madencilik faaliyetlerinin çevresel ve toplumsal etkileri, ruhsat devri sürecinde idarenin denetim rolünü daha da önemli hale getirmektedir. Ruhsatın ehil olmayan kişi veya kuruluşlara devredilmesi, yalnızca ekonomik kayıplara değil; çevre tahribatına, iş güvenliği sorunlarına ve toplumsal huzursuzluklara da yol açabilmektedir. Bu bakımdan idarenin devir sürecindeki denetimi, salt şekli bir kontrol olarak değil, kamu yararını ve sürdürülebilir kalkınmayı esas alan maddi bir inceleme olarak değerlendirilmelidir.

DİPNOT

- [1] Madencilik Faaliyetleri Uygulama Yönetmeliği, Madde 4/1-e “Maden hakları: Madenlerin aranması, bulunması ve işletilebilmesi için verilen izinler ve maden yataklarının bulunmasına yardımcı olanlara tanınan maddi imkânları”
- [2] Agah Kürşat Karakuz, “Maden Hakları Devir Sözleşmelerinin Şekli”, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 1, Haziran 2023, s. 434-435.
- [3] Karakuz, s. 435.
- [4] Demet Özdamar, “Maden Haklarının Verilmesi ve Bu Hakkın Devri”, Prof. Dr. Turhan Tüfan Yüce’ye Armağan, İzmir, 2001, s. 120.
- [5] Danıştay 8. Dairesi, E. 1970/1763, K. 1971/1266, T. 12.05.1971, (Danıştay Dergisi, S. 5, 1972, s. 258): “... işletme hakkı devralacak kimsenin, işletme hakkının verilmesini isteyen Devlete karşı haiz olduğu hukuk ve tâbi bulunduğu vecibe, taahhüt ve mükellefiyetleri aynen ve tamamen kabul ettiğini dilekçe ile bildirmesi gerektiği...”.
- [6] Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu, E. 1967/7, K. 1970/6, T. 06.07.1970, (Resmî Gazete, 01.11.1970, S. 13654).
- [7] Özdamar, s. 126.
- [8] Özdamar, s. 127.

KAYNAKÇA

- Danıştay 8. Dairesi. (1971, 12 Mayıs). E. 1970/1763, K. 1971/1266. Danıştay Dergisi, (5).
- Karakuz, A. K. (2023). Maden Hakları Devir Sözleşmelerinin Şekli. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1), 431–446.
- Madencilik Faaliyetleri Uygulama Yönetmeliği. (2017). T.C. Resmî Gazete (30193, 21 Eylül 2017).
- Özdamar, D. (2001). Maden Haklarının Verilmesi ve Bu Hakkın Devri. Prof. Dr. Turhan Tüfan Yüce’ye Armağan içinde. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu. (1970, 6 Temmuz). E. 1967/7, K. 1970/6. T.C. Resmî Gazete (13654, 1 Kasım 1970).

TÜRKİYE'DE MADEN GÜVENLİĞİ MEVZUATININ ULUSLARARASI ÇALIŞMA ÖRGÜTÜ STANDARTLARI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş

Avcı-toplayıcı toplumlardan günümüze uzanan süreçte artan üretim ve arzın kolektif emeğe olan bağımlılığı, iş bölümüne dayalı çalışma ihtiyacını giderek artırmış; söz konusu ise çalışma yaşamının bir parçası olan bireylerin ruhsal ve bedensel bütünlüklerinin korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gereklilik, emek yoğunluğu ve doğası gereği iş sağlığı ve güvenliği açısından yüksek risk barındıran madencilik gibi çalışma alanlarında kaçınılmaz olarak daha görünür hâle gelmiştir.

Bu bağlamda, ilgili faaliyetlerin taşıdığı yüksek risk potansiyeli ve tarihsel konjonktürde kaza, patlama ve hastalıkların yarattığı ağır sonuçlar, gelecekte yaşanabilecek vahim sonuçları engellemek amacıyla iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin koruyucu düzenlemelerin devletler tarafından ulusal ve uluslararası düzeyde standartlaştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Özellikle 19. yüzyılın sonlarında başlatılan kodifikasyon aşamalarından biri olan 1919 tarihli sosyal adalet fikri temelinde 42 devlet tarafından kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü de madenciliğin tehlikeli doğasını

gözeterek uluslararası sözleşme, tavsiye karar ve rehberlerle madencilik faaliyetlerinde işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin uluslararası normatif çerçevenin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de mevzuatları incelendiğinde; iş sağlığı ve güvenliği alanında uluslararası standartlara uyum sağlama yönünde önemli düzenlemelerin yapıldığı, ancak madencilik sektörüne ilişkin Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmelerinin tamamının iş hukuka aktarılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yine mevcut düzenlemelerin uygulamasında da yaşanan aksaklıklar nedeniyle, madenlerde çalışan işçilerin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik korunma düzeyi uygulamada ciddi eleştirilere konu olmaktadır. İlgili çalışmada ise; öncelikle, tarihsel süreçte Uluslararası Çalışma Örgütü'ne üyelik öncesi Türkiye'de madencilik alanında yürürlükte bulunan iş sağlığı ve güvenliği politikaları ile hukuki düzenlemeler incelenerek, ardından Uluslararası Çalışma Örgütü tarihi ve madencilik kapsamında tavsiye sözleşme ve kararlar incelenerek üçüncü bölümde bu sözleşmelerin yerel mevzuata uygulanmasının Örgütü standartları çerçevesinde uygunluğu karşılaştırmalı olarak incelenerek değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Türk İş Hukukunda Maden Tanımı ve Uluslararası Çalışma Örgütü Öncesi Tarihsel Konjonktürde Madencilerin Türk Mevzuatında Yeri

Türk Dil Kurumu tarafından "Yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal

etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral" olarak tanımlanan maden kavramı; işçi-işveren ilişkilerini esas alan İş Hukuku bağlamında ise farklı bir içerik kazanmaktadır.[1] Bu çerçevede, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Çalışma Teşkilatı Genel Konferansı'nın kırk dokuzuncu toplantısında oydaşma ile kabul edilen 123 No'lu Sözleşme, madeni; "yeraltında insanları istihdam etmek suretiyle, yeraltından cevher çıkaran kamu ya da özel sektör olmak üzere herhangi bir işletme" şeklinde tanımlamaktadır.[2]

İlgili tanımın tarihsel sürecine bakıldığında; birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına doğan ihtiyaç kömür madenciliği ile doğmuştur.[3] Sanayileşmeye dair temel adımların atıldığı genç Cumhuriyet döneminde iş sağlığı ve iş güvenliğine dair ilk düzenleme, 10.09.1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amalesinin Hukukuna Müteallik Kanun olmuştur.[4] Anılan Kanun ile maden işçilerinin çalışma süreleri, ücret rejimi, barınma ve sağlık koşulları ile iş kazalarına karşı korunmalarına ilişkin hükümler düzenlenerek, doğrudan koruyucu sosyal politika önlemlerinin oluşturulmasını sağlamıştır.[5]

Yine 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde, diğer tüm işçiler gibi maden işçilerinin de çalışma ve yaşam koşullarına ilişkin önemli düzenlemelere gidilerek maden ocaklarında günlük çalışma süresi altı saat olarak belirlenmiş; on sekiz yaşın altındakilerin ve kadınların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır.[6] Ayrıca maden

ocakları civarında hastane kurulması, işçiler için parasız hamam yapılması ve barınma ihtiyacına yönelik sıhhi konut sağlanması gibi sosyal devlet anlayışının erken örnekleri niteliğindeki yükümlülükler zorunlu tutulmuştur.[7]

1930'lu yıllarla birlikte benimsenen bağımsız ekonomi politikası doğrultusunda maden, kimya ve dokuma gibi alanlarda açılan özel sektöre ait fabrikalarda çalışan işçilerin, özellikle maden işçilerinin, sağlık ve güvenlik haklarının güçlendirilmesi amacıyla yeni düzenlemeler yapılması kararlaştırılmış; bu kapsamda 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 3008 Sayılı İş Kanunu, 11.08.1942 tarihli Ereğli Kömür Havzası Maden Ocaklarında Çalışan Amelenin Sıhhi İhtiyaçlarının Teminine Dair Nizamname, Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Nizamname, İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu, 6309 sayılı Maden Kanunu, 3/7896 sayılı Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü, 931 sayılı İş Kanunu, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile maden işçilerinin çalışma koşulları, işyeri hijyeni, iş kazalarına karşı korunması ve meslek hastalıklarının önlenmesine yönelik koruyucu hükümler getirilmiştir. [8]

Ancak, 1960'ların sonuna kadar maden işçilerinin sağlık ve güvenliğine ilişkin oluşturulan mevzuatın; millî kalkınma stratejilerinin dayattığı ekonomik tercihler, özel sektörün üretim ve sanayileşme odaklı ekonomik rasyonalite anlayışı ve sermaye birikimigereklerinin yönlendirdiği yapısal öncelikler doğrultusunda zaman zaman

temel insanî ve meslekî ihtiyaçlar arasında tutarlı bir ihtiyaçlar hiyerarşisi kurmaktan uzak, uluslararası çalışma standartlarıyla bütünleşmemiş ve büyük ölçüde zorunlu çalışmalarla üretim sürekliliğini önceleyen bir yaklaşımı yansıttığı görülmektedir.[9]

2. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Kuruluşu ve Maden Hukuku Alanındaki Çalışmaları

Geç sanayileşen Osmanlı'nın mirasçılarında olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti gibi sanayide üretim ilişkileri ve emek rejimi arasında bir denge tesis etmeye çalışan devletler; sanayileşme ve kentleşmenin hızla ve derinleşerek ilerlemesi; iş kazalarının artması, çalışma sürelerinin uzaması, ücretlerin düşüklüğü ile kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan grupların yoğun biçimde sömürülmesi gibi sorunları derinleştirmiş; ancak bu sorunlara karşı devletlerin takındığı pasif tutum, işçilerin örgütlü biçimde emeğin korunmasına yönelik talepler etrafında birleşmesine ve bu taleplerin ve baskıların sosyal reform hareketlerine dönüşmesine yol açmıştır.[10]

Tüm bu gelişmeler, 19. yüzyılın son çeyreğinde sosyal reform hareketlerinin kurumsallaşmasına zemin hazırlamış; 1880'li yılların sonlarında İmparatorluk Almanyası'nda şekillenmeye başlayan sosyal sigorta rejimi, kısa sürede başta Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı coğrafyalara yayılmıştır. Söz konusu süreç, transatlantik ölçekte örgütlenen reformist ağlar ve bu ağlar bünyesinde kurulan dernekler aracılığıyla ilk uluslararası sözleşmelerin akdedilmesini

mümkün kılmış ve bu şekilde ilerleyen süreç; emeğin korunmasına ilişkin düzenlemelerin ulusal sınırları aşan bir normatif çerçeveye kavuşturulması ve uluslararası çalışma mevzuatı fikrinin ortaya çıkışını sağlamıştır. [11]

Bu yaklaşım doğrultusunda, 1919 yılında dokuz kurucu devlet tarafından kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü, işçi-işveren ilişkilerinin salt sözleşmesel düzlemde ele alınmasının yetersiz kaldığı kabulünden hareketle; işçi-işveren ilişkilerinde devletlere de uluslararası sözleşmeler ve bağlayıcı normatif araçlarla sorumluluklar yükleyen, tripartist temsile dayalı uluslararası bir düzenleme ve denetim mekanizması olarak yapılandırılmıştır.[12]

Makalemiz kapsamında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün madenlerde iş sağlığı ve güvenliği bağlamındaki faaliyetlerini incelediğimizde ilk olarak karşımıza 31 Nolu Çalışma Saatleri (Kömür Madenleri) Sözleşmesi'dir.[13] İlgili sözleşme ile yeraltı kömür madenlerinde çalışan işçilerin günlük çalışma sürelerine üst

sınır getirilmesi, madencilikğin ağır ve tehlikeli niteliği karşısında işçilerin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün korunması amaçlanmış; bu suretle uzun çalışma saatlerinin iş kazaları ve meslek hastalıkları üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması hedeflenmiştir. Ancak, gerekli sayıda devlet tarafından onaylanmayan sözleşme, hiçbir zaman yürürlüğe girememiş ve 30 Mayıs 2000 tarihinde Örgüt tarafından geri çekilmiştir.[14]

Bir diğer çalışma olan 45 No'lu Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi olup ilgili sözleşme ile kadınların fiziksel bakımdan daha ağır ve tehlikeli nitelik taşıdığı kabul edilen yeraltı çalışma koşullarına maruz bırakılmasının önlenmesi amaçlanmış; bu çerçevede kadın işçilerin madenler ve sair yeraltı işlerinde istihdam edilmesi, sınırlı ve istisnai hâller dışında, genel ve bağlayıcı bir yasak rejimine tâbi kılınmıştır.[15] Kabul edildiği tarihten bu yana 98 tarafından onaylanan sözleşme, taraf devletler bakımından ulusal mevzuatın bu yasakla uyumlu hâle getirilmesini, etkin denetim ve yaptırım mekanizmalarının tesisini ve yeraltı işlerinde kadın istihdamına ilişkin açık bir hukuki sınırın çizilmesini zorunlu kılmıştır.[16]

1940'lı yıllara gelindiğinde ise Uluslararası Çalışma Örgütü; madencilik alanında iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin uluslararası yaklaşımını, önleyici normlar geliştirmekten ziyade, iş kazaları ve meslek hastalıklarının kaçınılmazlığı varsayımı üzerinden telafi edici bir sosyal güvenlik rejimi inşa etmeye yönelterek meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıklarının sonuçlarının

sosyal sigorta mekanizmaları aracılığıyla giderilmesini hedefleyen düzenlemelere ağırlık vermiştir. Bu bakımdan benimsenen sözleşmelere bakıldığında ise 81 No'lu İş Teftişi Sözleşmesi, doğrudan "maden" kavramını düzenleme konusu edinmemekle birlikte, madencilik gibi yapısal olarak yüksek risk barındıran sektörlerde çalışma koşullarının etkin, düzenli ve bağımsız bir kamu denetimi altında tutulmasını amaçlayan genel bir denetim rejimi öngörerek sözleşme tarafı devletlere, iş sağlığı ve güvenliği alanında asgari standartların uygulanmasını sağlamak üzere bağımsız ve teknik açıdan yetkin bir iş teftiş sistemi kurma şeklinde sorumluluklar yüklenmiştir.[17]

Sosyal güvenlik yaklaşımının getirildiği sözleşmeler incelendiğinde ise; 102 No'lu Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi, madencilik gibi yüksek risk barındıran sektörlerde iş kazaları ve meslek hastalıklarını sosyal risk olarak kabul ederek geçici ve sürekli iş göremezlik ile ölüm hâllerinde sağlanacak yardımlara ilişkin asgari standartlar kabul edilmiştir.[18] Bu yönüyle Örgüt, kazaların ve meslek hastalıklarının önlenmesinden ziyade sonuçlarının giderilmesine odaklanan bir normatif çerçeve oluşturmuştur.[19] Yine bir diğer sözleşme olan 121 No'lu İş Kazaları Yardımları Sözleşmesi ile sürekli iş göremezlik, ölüm ve hak sahiplerine bağlanacak yardımlara ilişkin daha yüksek standartlar getirilmiştir.[20]

İlgili dönemdeki önleyici sözleşmeler incelendiğinde ise 115 No'lu Radyasyondan Korunma Sözleşmesi ile uranyum ve benzeri cevherlerin çıkarıldığı madenlerde çalışan işçiler bakımından tıbbi gözetim ve sağlık

kontrolleri yoluyla meslek hastalıklarının önlenmeye çalışılmış, 119 No'lu Makinaların Korunması Sözleşmesi ile işyerlerinde kullanılan makinelerin koruyucu donanımlarla güvenli hâle getirilmesi yükümlülüğü devletlere yüklenerek dolaylı olarak mekanize maden işletmelerinde meydana gelen iş kazalarının önlenmesi sağlanmıştır.[21]

Yine aynı dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü, yeraltı madenlerinde çalışmanın taşıdığı yapısal riskleri dikkate alarak, özellikle çocuklar ve gençler gibi kırılgan grupların korunmasına yönelik yaş ve sağlık temelli sınırlamalar getirmeye yönelmiştir. Bu doğrultuda kabul edilen 123 No'lu Yeraltı İşlerinde Asgari Yaş Sözleşmesi[22] ile yeraltı maden işlerinde çalıştırılabilecek asgari yaş belirterek madenciliğin doğası gereği ağır ve tehlikeli koşullarına maruz kalabilecek çocuk ve genç işçilerin korunmasını amaçlamıştır. Anılan düzenlemeyi tamamlayıcı nitelikte kabul edilen 124 No'lu Yeraltı İşlerinde Çalışan Gençlerin Sağlık Muayenesine İlişkin Öneri ise, yeraltında çalışacak genç işçiler bakımından işe girişte ve belirli aralıklarla zorunlu sağlık muayenesi öngörülerek erken aşamada tespit edilmesini hedeflemiştir.[23] Bu sözleşmelerle getirilen bağlayıcı yükümlülüklerin uygulamada etkinleştirilmesini desteklemek üzere kabul edilen 125 No'lu Tavsiye Kararı ile de genç işçilerin çalışma süreleri, dinlenme hakları ve gözetim koşullarına ilişkin teknik ve idari esaslar belirlenmiş; böylece yeraltı madenciliğinde kırılgan grupların korunmasına yönelik yaş, sağlık ve çalışma koşullarını birlikte ele alan tamamlayıcı bir normatif çerçeve oluşturulmuştur.[24]

1970 sonrasında ise Uluslararası Çalışma Örgütü madencilik alanına ilişkin normatif yaklaşımı, çevresel ve teknik risklerin düzenlenmesi şeklinde ele alarak daha bütüncül bir iş sağlığı ve güvenliği rejiminin inşasına yönelmiştir.[25] Bunların ilk örneklerinden olan 148 No'lu Çalışma Ortamında Hava Kirliliği, Gürültü ve Titreşim Sözleşmesi, çalışma ortamında maruz kalınan fiziksel ve çevresel etkenlerin işçi sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmayı amaçlamış; madencilik gibi hava kirliliği, gürültü ve titreşimin yoğun olarak görüldüğü sektörler bakımından asgari koruma standartları getirmiştir.[26]

1980'li yıllarda ise, iş sağlığı ve güvenliği, yalnızca belirli risk türleri üzerinden değil, tüm çalışma ilişkilerini kapsayan genel ve sistematik bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda kabul edilen 155 No'lu İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme, iş sağlığı ve güvenliği alanında tüm sektörler bakımından geçerli bir çatı düzenleme niteliği taşımış; devletlere ulusal politika oluşturma, işverenlere ise riskleri kaynağında önleme ve güvenli çalışma koşullarını sağlama yükümlülüğü yüklemiştir. [27] Aynı doğrultuda işyerlerinde iş sağlığı hizmetlerinin kurulması ve sürdürülmesi, işçilerin sağlık durumlarının düzenli olarak izlenmesi amaçlanarak imzalanan 161 No'lu İş Sağlığı Hizmetleri Sözleşmesi, madencilik sektöründe meslek hastalıklarının yaygınlığı ve uzun süreli maruziyetin yarattığı sağlık riskleri dikkate alındığında, bu düzenleme periyodik sağlık gözetimi yoluyla risk değerlendirmesi, erken teşhis ve koruyucu

sağlık anlayışının kurumsallaşması bakımından özel bir önem taşımaktadır.[28] Yine 155 ve 161 No'lu sözleşmelere tamamlayıcı nitelikte kabul edilen 164 No'lu Tavsiye Karar ise risk değerlendirmesi, işçi katılımı ve denetim mekanizmalarına ilişkin ayrıntılı ilkeler ortaya koyarak, özellikle madencilik gibi tehlikeli iş kollarında önleyici güvenlik kültürünün kurumsallaştırılmasına yönelik bir çerçeve sunmuştur.[29]

Tüm bu genel kapsamlı kararlarla beraber Uluslararası Çalışma Örgütü, belirli maddelere ve maruziyet türlerine özgü riskleri de düzenleme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda kabul edilen 162 No'lu Asbestin Güvenli Kullanımı Sözleşmesi, asbest madenleri ile asbestle temas riski bulunan madencilik faaliyetlerinde işçilerin korunmasını hedeflemiştir.[30] Anılan düzenlemeyi tamamlayan 172 No'lu Tavsiye Karar ise asbest minerallerinin çıkarılması ve diğer faaliyetler gerçekleştirilirken maruziyetin izlenmesi, işçilerin eğitimi ve kişisel koruyucu donanımların kullanımı gibi hususlarda ayrıntılı teknik öneriler getirmiştir.[31]

1990'lı yıllardan itibaren ise Uluslararası Çalışma Örgütü, madencilik alanına ilişkin normatif yaklaşımında belirgin bir yön değişikliğine giderek, madenciliği genel iş sağlığı ve güvenliği rejimi içerisinde ele alınan bir faaliyet alanı olmaktan çıkarıp, ayrı ve kendine özgü riskler barındıran özel bir düzenleme alanı olarak değerlendirmeye başlamıştır. İlk örneklerden olan 176 No'lu Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi ile normatif düzeyde somutlaşmıştır. Bu

sözleşmeyle ilişkili olarak kabul edilen 183 No'lu Tavsiye Karar ise, bağlayıcı bir norm niteliği taşımamakla birlikte; risklerin önlenmesi, işçilerin eğitimi ve yeterliliği, kazaların bildirilmesi, acil durum ve kurtarma düzenlemeleri ile maden işletmelerinin teknik ve örgütsel yapısına ilişkin ayrıntılı yönlendirmeler getirerek, madencilik faaliyetlerinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin uluslararası standartların çerçevesini çizmiştir. [32]

Bu normatif çerçeve, 2000'li yıllarda da genel iş sağlığı ve güvenliği rehber ve sözleşmeleriyle şekillenmiştir. Bunlardan biri olan ILO-OSH 2001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Rehberi, maden işletmeleri dâhil olmak üzere işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemlerinin kurulmasına yönelik bütüncül bir model sunarak, risk değerlendirmesi, sürekli izleme ve işçi katılımına dayalı önleyici yaklaşım hedeflemiştir.[33] Son olarak kabul edilen 187 No'lu İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme

Çerçevesi Sözleşmesi ile de iş sağlığı ve güvenliği alanında sürekli iyileştirme ilkesi benimsenmiş; madencilik sektörü yüksek riskli faaliyet alanları arasında öncelikli bir konuma yerleştirilerek, ulusal politika ve programların sürekliliği vurgulanmıştır.[34]

Tüm bu süreç bir bütün olarak incelendiğinde, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün madencilik alanına ilişkin normatif yaklaşımının, başlangıçta çalışma süreleri ve belirli gruplara yönelik yasaklayıcı düzenlemelerle sınırlı bir korumadan zaman içerisinde iş kazaları ve meslek hastalıklarının sosyal güvenlik mekanizmaları yoluyla telafisine dayalı bir modele evrildiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle söz konusu düzenlemeler, yalnızca teknik güvenlik önlemlerinin standartlaştırılmasını değil; aynı zamanda devletlerin düzenleme, denetim ve politika oluşturma yükümlülüklerinin kapsamını genişleten bütüncül bir madencilik hukuku perspektifinin inşasına da zemin hazırlamıştır.[35]

3. Madencilik Alanında Türk Mevzuatının Uluslararası Çalışma Örgütü Standartlarıyla Uyumunun İncelenmesi

Türkiye'nin 1932 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'ne üyeliği ve 1952 yılında "Yakın ve Orta Doğu İnsan Gücü Saha Ofisi" adıyla İstanbul'da açtığı ofisle beraber hükümet, işveren ve işçi örgütlerinin yanı sıra diğer ulusal ve uluslararası ortaklarla etkin iletişim kurulması sağlanmış ve böylece Çalışma Örgütü'nün benimsediği ilke ve değerlerin mevzuatlarla desteklenmesi mümkün hale gelmiştir.[36]

Nitekim, 1930'ların sonunda devlet tarafından onaylanan sözleşmeler ile mevzuat şekillenmeye başlamış ve sözleşmeler gibi iş sağlığı ve güvenliği mevzuatlarında genel iş hukuku rejiminden kısmen ayrıışan, koruyucu ve telafi edici unsurların bir arada bulunduğu erken dönem bir normatif yapı tesis edilmeye başlanmıştır. Yukarıda detaylı olarak açıkladığımız sözleşmelerin yanı sıra günümüze kadar örgütün temel çalışma haklarına ilişkin sekiz sözleşmenin de bulunduğu uluslararası çalışma sözleşmelerinden 55'ini onaylayarak mevzuatı ilgili sözleşmelere uyumlu bir biçimde şekillendirmektedir.[37]

Bu gelişmeler doğrultusunda oluşturulan 1475 sayılı İş Kanunu ile 7/7583 sayılı İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, günümüzdeki iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının da şekillenmesinde temel rol oynamış; 31 yılı geçkin süre boyunca uygulamaya yön veren başlıca mevzuat metinleri arasında yer almıştır.[38] İlgili Kanun ile birlikte önceki

kanunlarda olduğu gibi sözleşmeye uygun bir şekilde maddeler düzenlenmeye çalışılmış ve ayrıca, madencilik için önem arz eder nitelikte Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük, Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi Benzerlerinin Üretimi, İthal, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük ve Maden ve Taşocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Tozla Mücadeleyle İlgili Yönetmelik yayımlanarak maden işçilerinin sağlık ve güvenlikleri ile çalışma koşullarının Örgüt standartlarına uygun bir biçimde düzenlenmesi amaçlanmıştır.[39]

Ancak, ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerle işverene yüklenen sorumlulukların kapsamının dar ve belirleyici ölçütlerden yoksun kaldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, ilgili dönemde mülga kanun m. 73, "Her işveren, işyerinde işçilerinin sağlığını ve iş güvenliğini sağlamak için gerekli olanı yapmak ve bu husustaki şartları araçları noksanzı bulundurmakla yükümlüdür." şeklinde düzenlenmiş olup ilgili kanun ile Uluslararası Çalışma Örgütü standartları gereği işverenin yükümlülüğünü ilke düzeyinde kabul etmekle birlikte, hangi önlemlerin 'gerekli' sayılacağına ilişkin objektif, somut ve denetlenebilir kriterler öngörmemiştir.[40] Bu durum, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin koruyucu yükümlülüklerin uygulamada büyük ölçüde işverenin değerlendirmesine ve teknik takdirine bırakılmasına yol açmış; özellikle madencilik gibi yapısal olarak yüksek risk barındıran

sektörlerde, önleyici bir güvenlik rejiminin etkin biçimde tesis edilmesini güçleştirmiştir.

İlgili düzenlemelerde ortaya çıkan muğlaklıklar ve yapısal eksiklikler, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yıllık raporları ve tavsiye kararlarında eleştirilere konu edilmiş; söz konusu eleştiriler, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusu sonrasında başlatılan müzakere süreciyle birlikte hükümet; iş koşulları, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanlarında Avrupa Birliği direktiflerine uyum sağlanması yönünde yeni kanun metnlerinin hazırlanmasını gündeme getirmiştir.[41]

İlgili kapsamda oluşturulan güncel mevzuatımız 4857 sayılı İş Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu oluşturulmuşsa da gerek iş sağlığı ve güvenliği gerekse çalışma koşulları bakımından madencilik sektörünün taşıdığı özgül ve yüksek risklerin sonuçlarından uygulamada yeterince korunulmadığı görülmektedir.[42] Nitekim Kozlu, Karadon, Soma, Ermenek, Şirvan ve Amasra'da meydana gelen büyük ölçekli maden faciaları, mevcut düzenlemelerin kimi zaman eksik kimi zaman ise uygulamada önleyici işlevini etkin biçimde yerine getiremediğini açıkça ortaya koymuştur.[43]

İlgili mevzuatın maden faaliyetlerindeki yeri tek tek incelendiğinde; 2005 yılında onaylanan 161 No'lu İş Sağlığı Hizmetleri Sözleşmesi ile devletlere yüklenen iş sağlığı hizmetlerinin kurulması ve risklerin sistematik biçimde değerlendirilmesi yükümlülüğünün, Türk hukukunda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği

Kanunu'nun 4/1(a) maddesi ile işverenin risk değerlendirmesi yapma ve gerekli önleyici tedbirleri alma borcu kapsamında pozitif bir yükümlülük hâline getirildiği; bu yönüyle anılan düzenlemenin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün önleyici iş sağlığı ve güvenliği standartlarıyla uyumlu bir normatif çerçeve ortaya koyduğu görülmektedir.[44]

Bir diğer önlem olan işçilere kişisel koruyucu donanım verilmesi hususunda ise Çalışma Örgütü'nün 2004 yılında onaylanan 155 No'lu İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşmesi gereği risklerin önlenmesi gibi önlenemeyen riskler bakımından işçilere uygun ve ücretsiz kişisel koruyucu donanım sağlama yükümlülüğünü işverenlere ancak 2013 yılında çıkarılan Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik ile yüklemiştir.[45] Ancak, 2014 yılında meydana gelen ve cumhuriyetin en büyük maden facialarından olan Soma Maden faciası, işçilere kişisel koruyucu donanımların düzenli ve yeterli biçimde sağlanmadığını; sağlanan donanımların ise bakım, uygunluk ve kullanım denetimi bakımından ciddi eksiklikler içerdiğini ortaya koyarak mevzuatın yetersiz ve caydırıcı olmadığını bu sebeple fiili uygulamada iş sağlığı ve güvenliği bakımından etkin bir koruma sağlayamadığını açık bir biçimde göstermiştir.[46] İlgili eleştirileri göğüsleyen Türkiye, 4 Aralık 2014 yılında 176 No'lu Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi'ni imzalayıp onaylamışsa da günümüze kadar mevzuat bakımından eleştirileri engeller herhangi bir değişiklik gerçekleşmemiştir.[47]

Maden işçilerinin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bir diğer önemli husus ise maden işyerlerinde İş Güvenliği Uzmanı, İşyeri Hekimi ve diğer sağlık personelinin görevlendirilmesi olup Çalışma Örgütü'nün 2004 yılında onaylanan 155 No'lu Sözleşme ve 161 No'lu Sözleşmesi kapsamında 29116 sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun m. 16 ile yapılan değişiklikler ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 6'ya eklenen hükümler ile on veya daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde işverenler iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi dışında diğer sağlık personellerini de görevlendirme yükümlülüğüne yer verilmiştir.[48] Ancak, on veya daha az çalışanı olan maden gibi yüksek riskli iş yerleri için ilgili zorunluluğa yer verilmemesi doktrinde eleştirilere konu olmaktadır.[49] Ayrıca, 4857 sayılı İş Kanunu ile iş güvenliği uzmanı ile

birlikte madenlerde ayrıca bir daimi nezaretçi görevlendirilmesi zorunluluk haline getirilmiş olup kanaatimizce işbu düzenleme olası iş kazalarını önlemek amacıyla pozitif nitelik taşımaktadır.[50]

Madenlerde işçilere iş sağlığı ve güvenliği eğitimi hususunda 155 ve 176 No'lu Sözleşme gibi 183 No'lu Tavsiye Kararı gözetilen Türkiye, 5510 sayılı Kanun'un 17. maddesi ile işverenin çalışanlara iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerini verilme yükümlülüğüne yer verdiği gibi Tehlikeli ve Çok Tehlikeli Sınıfta Yer Alan İşlerde Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair Yönetmelik ve 28770 sayılı Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ile mesleki eğitim verilmesi, belgelendirilmesi ile ilgili geçerli belgeler ve denetlenmesi hukuki bir yükümlülük hâline getirilmesini amaçlamıştır.[51] Ancak, her ne kadar Tavsiye Karar ile eğitimin; çalışan madenin teknik özellikleri, kullanılan

ekipmanlar, karşılaşılan gaz, yangın ve göçük riskleri ile acil durum ve kurtarma senaryolarını kapsayacak şekilde işe ve işyerine özgü olarak planlanması aranmaktaysa da Türk mevzuatında eğitim bir bütün olarak tüm tehlikeli işler için düzenlenmiş ve ağırlıklı olarak mesleki eğitim alma ve bu eğitimi belgelendirme yükümlülüğünden ibaret derece soyut ve sınırlı niteliğe sahiptir.

Son olarak önleyici çevreye ilişkin koruyucu hükümlerden olan Havalandırma ve Çıkış Tünelleri bulundurma, 17 No'lu Sözleşme'nin 6. maddesi ile devletlere sorumluluk olarak yüklenmiş ve 183 No'lu Tavsiye Karar ile "işçilerin erişim sağladığı tüm yer altı maden kazı alanlarının ve diğer alanların, patlama riskinin ortadan kaldırıldığı veya asgariye indirildiği, çalışma koşullarının kullanılan çalışma yöntemi ve işçilere yüklenen fiziksel performans açılarından yeterli düzeyde olduğu bir atmosferin muhafaza edilmesi için uygun şekilde havalandırılması, gaz, toz, radyasyon ve iklim koşullarına ilişkin ulusal standartlara da riayet edilmesi gerektiği"

yönünde tavsiyeler verilmişse de ilgili husus yalnızca, yine eğitimlerin de atfı yapıldığı, Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik ve "Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ile düzenlenmişse de öngörülen idari yaptırımların düşük düzeyde kalması ve uygulamada yeterince etkin denetim sağlanamaması nedeniyle, söz konusu yükümlülüklerin caydırıcı bir önleyici güvenlik rejimi oluşturmakta yetersiz kaldığı görülmektedir.[52]

İlgili eksiklikler gözeten Örgüt, Uluslararası Çalışma Standartlarına Uyulması Yoluyla Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi projeleri ile projeleri ile, iş sağlığı ve güvenliği alanında uluslararası normların iç hukuka aktarılmasını ve uygulanmasını desteklemeyi; kurumsal kapasitenin güçlendirilmesini, denetim mekanizmalarının etkinliğinin artırılması amacıyla üç taraflı toplantılar hazırlamaktaysa da mevcut durumda madenlerde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yapısal sorunların büyük ölçüde varlığını koruduğu görülmektedir.

Sonuç

Barbar topluluklar arasında olduğu gibi, yazılı tarih devirlerinin en eski toplumlarından günümüze varlığını koruyan maden sektörü; üretim ilişkilerinin ve teknolojik imkânların dönüşümüne paralel olarak kimi değişiklikler göstermişse de insan sağlığı ve yaşamı bakımından taşıdığı yapısal riskler nedeniyle olası riskleri önlemek amacıyla devletlerin her zaman özel düzenlemelerine konu olmuştur.

İlgili çalışma ile de ilk bölümde Türkiye'de maden güvenliği politikalarının Örgüte üyelik öncesi tarihsel gelişimi incelenmiş, ikinci bölümde Çalışma Örgütü'nün madencilığe ilişkin tarihsel konjonktürde tutumu ve sözleşmelerine yer verilmiş ve üçüncü bölüm ile Türk mevzuatında maden güvenliğine ilişkin düzenlemeler, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün başta 155, 161 ve 176 No'lu sözleşmeleri olmak üzere ilgili standartlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş; normatif düzeyde sağlanan uyum ile fiilî uygulama arasındaki kopuş noktaları ortaya konulmuştur. Bu inceleme neticesinde ulaşılan sonuç, Türkiye'de maden güvenliğine ilişkin mevzuatın önemli ölçüde Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarını esas alan bir normatif çerçeveye kavuştuğunu; ancak bu çerçevenin özellikle denetim, yaptırım ve uygulama boyutlarında kanundan ziyade yönetmelik gibi üçüncü ve dördüncü derece mevzuatlarla şekillenerek yeterince bütüncül, öngörülebilir ve caydırıcı bir koruma rejimi oluşturamadığını ortaya koymaktadır.

DİPNOT

- [1] Türk Dil Kurumu, “Maden”, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.02.2025).
- [2] Uluslararası Çalışma Örgütü 123 No’lu Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi (Kanun Tarih ve Sayısı: 8.5.1991 / 3729; Resmî Gazete Yayımlı Tarihi ve Sayısı: 21.5.1991 / 20877).
- [3] Çiçek Öçal / Mehmet Öçal, “Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi”, Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C. 5, S. 11, 2016, s. 125.
- [4] Ereğli Havzai Fahmıyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun (Kanun No: 151, Kabul Tarihi: 10.09.1921, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 10.09.1921).
- [5] Özkan Demir, “Cumhuriyet Döneminde Maden İşletmelerinde İşçi Haklarını Belirlemeye Yönelik Bazı Düzenlemeler (Ergani Bakır İşletmesi ve Ereğli Kömür İşletmesi Örnekleri)”, Mt Bilimsel, 2020, s. 45.
- [6] II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle yürürlüğe giren Millî Korunma Kanunu kapsamında Koordinasyon Kurulu Kararı ile 16 yaşından büyük erkek çocuklarının maden işlerinde çalıştırılmasına cevaz verilmiştir (22.2.1941 tarih ve 106 numaralı KKK [MAKAL, Ahmet. “65. Yılında Koruma Kanunu: Çalışma İlişkileri ve İş Mükellefiyeti”, AÜ SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, No: 76, 2004 s. 1’den naklen])
- [7] Demet Cansız, “İlk İş Kanunu Öncesi Dönemde Çalışma Hayatı ve Türk İşçilere Tahsis Edilen Hizmet Grupları”, Türk Dünyası Araştırmaları, C. 123, S. 243, 2019, s. 450; Demir, s. 46.
- [8] Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Kanun No: 1593, Kabul Tarihi: 24.04.1930, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 06.05.1930); İş Kanunu (Kanun No: 3330, Kabul Tarihi: 15.06.1936, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 08.06.1936); Ereğli Kömür Havzası Maden Ocaklarında Çalışan İşçiler Sıhhi İhtiyaçlarımızı Teminine Dair Nizamname (Kanun No: 181/192/1015, Kabul Tarihi: 28.07.1942, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 25.08.1942); Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Nizamname (Kanun No: 915-1-1/2694, Kabul Tarihi: 28.05.1953, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 18.08.1953); İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu (Kanun No: 4772, Kabul Tarihi: 27.06.1945, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 07.07.1945); Maden Kanunu (Kanun No: 6309, Kabul Tarihi: 10.06.1954, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 24.06.1954); Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü (Kararname No: 3/7896, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 1948); İş Kanunu (Kanun No: 931, Kabul Tarihi: 08.06.1967, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 12.08.1967). İlgili kanun, yürürlükte olan diğer yasaların tekrarı olması ve bazı yürürlükteki maddelerle uyumsuzluk olduğundan Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, E. 1967/40 K.1970/26 T.:14/5/1970 RG. 11.5.1971/13833); Sosyal Sigortalar Kanunu (Kanun No: 506, Kabul Tarihi: 17.07.1964, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 01.08.1964).
- [9] Orhan Koçak / Nazlıhan Koray, “İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Avrupa Birliği Uygulamaları ve Türkiye’ye Yansımaları”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C. 8, S. 15, 2018, s. 1779; Mihrican Zorlu, “Millî Korunma Kanunu Versus 3008 Sayılı İş Kanunu: Emeği Denetim Altına Alan ve Sermaye Birikimini Destekleyen Bir Kanun”, Sosyal Güvenlik Dergisi, C. 4, S. 1, 2014, s. 123; Murat Kara, “Ereğli Kömür Havzası’nda II. Mükellefiyet Zorunlu Çalıştırma (1940–1947)”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, C. 7, S. 14, 2011, s. 414.
- [10] Özal Çiçek / Mehmet Öçal, “Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi”, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, C. 5, S. 11, 2016, s. 110; Tarja Halonen / Ulla Liukkunen, The ILO and Transformation of Labour Law, Springer International Publishing AG, Switzerland, 2021, s. 2; Dorothea Hoehtker, “L’OIT, les normes et l’histoire”, Revue internationale de droit économique, C. 33, S. 4, 2019, s. 479; Jeffrey V. Johnson / Jane Lipscomb, “Long Working Hours, Occupational Health and the Changing Nature of Work Organization”, American Journal of Industrial Medicine, C. 49, S. 11, 2006, s. 921–922.
- [11] Uluslararası Çalışma Örgütü’nün öncülü olarak kabul edilen İşçilerin Hukuki Korunması için Uluslararası Derneği (AIPLT) başkanlığında yürütülen konferanslar ile sanayide kadınların gece çalışmasının yasaklanmasına ve kibrüt üretiminde beyaz fosfor kullanımının yasaklanmasına ilişkin ilk iki uluslararası sözleşme 1906 yılında kabul edilmiştir (Hoehtker, s. 480’den naklen).; Halonen / Liukkunen, s. 3; Hoehtker, s. 480; Recep Kapar, “Adil Bir Küreselleşme İçin Sosyal Adalet Uluslararası Çalışma Örgütü Bildirgesi”, Çalışma ve Toplum Dergisi, C. 4, S. 23, 2009, s. 62-63.
- [12] Belçika, Küba, Çekoslovakya, Fransa, İtalya, Japonya, Polonya, Birleşik Krallık ve ABD’nin kurucusu olduğu örgütün mevcut durumda 187 üye devleti bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için inceleyiniz: <https://www.ilo.org/tr/resource/ilonuntarihcesi#:~:text=ABD'deki%20Amerikan%20C4%B0%C5%9F%C3%A7%20Federasyonu,Polonya%2C%20Birle%C5%9Fik%20Kral%20ve%20ABD>, <https://www.ilo.org/tr/ilo-hakk%C4%B1nda/h%C3%BCK%C3%BCmetler>; Halonen / Liukkunen, s. 3.
- [13] Uluslararası Çalışma Örgütü, Çalışma Saatleri (Kömür Madenleri) Sözleşmesi (Sözleşme No: 31, Kabul Tarihi: 1931). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312176:NO.
- [14] Daha fazla bilgi için inceleyiniz: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312176

- [15] Uluslararası Çalışma Örgütü, Yeraltı İşleri (Kadınlar) Sözleşmesi (Sözleşme No: 45, Kabul Tarihi: 1935); Dilek Şenel, “4857 Sayılı İş Kanunu Çerçevesinde Dezavantajlı Gruplara Yönelik Düzenlemeler ve Dezavantajlı Grupların İşgücü Piyasasındaki Görünümü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 1, 2025, s. 668.
- [16] Daha fazla bilgi için inceleyiniz: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312190:NO.
- [17] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Teftişi Sözleşmesi (Sözleşme No: 81, Kabul Tarihi: 1947). <https://www.ilo.org/tr/resource/102-nolu-sosyal-guvenlik-asgari-standartlar-sozlesmesi>; Kaan Koçali, “Workplace Inspections in Turkey Conducted Within the Scope of ILO Labor Inspection Convention”, Asya Studies, C. 8, S. 27, 2024, s. 242; Merve Kutlu, “81 Sayılı Sanayi ve Ticarette İş Teftişi Hakkındaki Uluslararası Çalışma Sözleşmesi ve Türkiye’de İş Denetimi”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 1, 2020, s. 2309.
- [18] Uluslararası Çalışma Örgütü, Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi (Sözleşme No: 102, Kabul Tarihi: 1952). <https://www.ilo.org/tr/resource/102-nolu-sosyal-guvenlik-asgari-standartlar-sozlesmesi>
- [19] Guy Standing, “The International Labour Organization”, New Political Economy, C. 15, S. 2, 2010, s. 310.
- [20] Uluslararası Çalışma Örgütü, Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi (Sözleşme No: 121, Kabul Tarihi: 1952). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE%2CP55_LANG%2CP55_DOCUMENT%2CP55_NODE:CON%2Cen%2CC121%2C%2FDocument
- [21] Uluslararası Çalışma Örgütü, Radyasyondan Korunma Sözleşmesi (Sözleşme No: 115, Kabul Tarihi: 1960). <https://www.ilo.org/tr/resource/115-nolu-radyasyondan-korunma-sozlesmesi>; Uluslararası Çalışma Örgütü, 119 No’lu Makinaların Korunma Tertibatı ile Teçhizi Sözleşmesi (Sözleşme No: 119, Kabul Tarihi: 1963). <https://www.ilo.org/tr/resource/119-nolu-makinalarin-korunma-tertibati-ile-techizi-sozlesmesi>
- [22] Uluslararası Çalışma Örgütü, Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi (Sözleşme No: 123, Kabul Tarihi: 1965). <https://www.ilo.org/tr/resource/123-nolu-asgari-yas-yeralti-isleri-sozlesmesi>.
- [23] Uluslararası Çalışma Örgütü, Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi (Sözleşme No: 124, Kabul Tarihi: 1965). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312269:NO.
- [24] Uluslararası Çalışma Örgütü, Conditions of Employment of Young Persons (Öneri No: 125). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312463:NO; H. T. Dao, “ILO Standards for the Protection of Children”, Nordic Journal of International Law, C. 58, S. 1, 1989, s. 58; İlke Gürsel, “Çalışan Çocuk ve Gençlerin Korunması”, Journal of Istanbul University Law Faculty, C. 74, S. 1, 2016, s. 420.
- [25] Ali Kemal Nurddoğan, “Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıl Dönümü ve Türkiye İlişkileri”, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, C. 3, S. 4, 2018, s. 82.
- [26] Uluslararası Çalışma Örgütü, Çalışma Ortamında Hava Kirliliği, Gürültü ve Titreşim Sözleşmesi (Sözleşme No: 148, Kabul Tarihi: 1977). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12201:0::NO:12201:P12201_INSTRUMENT_ID:312293:NO.
- [27] Uluslararası Çalışma Örgütü, Sağlık Hizmetlerine İlişkin Sözleşme (Sözleşme No: 161, Kabul Tarihi: 1985). <https://www.ilo.org/tr/resource/161-nolu-saglik-hizmetlerine-iliskin-sozlesme>.
- [28] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme (Sözleşme No: 155, Kabul Tarihi: 1981). <https://www.ilo.org/tr/resource/155-nolu-sagligi-ve-guvenligi-ve-calisma-ortamina-iliskin-sozlesme>.
- [29] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Sağlığı ve Güvenliği Tavsiyesi (Karar No: 164, Tarihi: 1981). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312502:NO; Tuğçe Karakaya / Tuğba Tuna Çolak / Ali Naci Yıldız, “İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri”, İş Sağlığı ve Güvenliği Meslek Hastalıkları, Hacettepe Üniversitesi, 2020, s. 126.
- [30] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme (Sözleşme No: 162, Kabul Tarihi: 1986). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312307:NO.
- [31] Uluslararası Çalışma Örgütü, Asbest Tavsiyesi (Karar No: 172, Tarihi: 1986). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312510:NO.
- [32] Uluslararası Çalışma Örgütü, Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi (Sözleşme No: 176, Kabul Tarihi: 1995). <https://www.ilo.org/tr/resource/176-nolu-madenlerde-guvenlik-ve-saglik-sozlesmesi-1995>; Uluslararası Çalışma Örgütü, Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Tavsiyesi, (Tavsiye No: 183, Kabul Tarihi: 1995). https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312521:NO; Kaj Elgstrand / Eva Vingård, Occupational Safety and Health in Mining: Anthology on the Situation in 16 Mining Countries, University of Gothenburg, 2013, s. 99.
- [33] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Rehberi, (Rehber No: ILO-OSH, Kabul Tarihi: 2001). <https://www.ilo.org/publications/guidelines-occupational-safety-and-health-management-systems-ilo-osh-2001>.

- [34] Uluslararası Çalışma Örgütü, İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi, (Sözleşme No: 187, Kabul Tarihi: 2006). <https://www.ilo.org/tr/resource/187-nolu-sagligi-ve-guvenligini-gelistirme-cerceve-sozlesmesi>.
- [35] Hilgert, Jeffrey. "The ILO's Safety and Health in Mines Convention: Reframing the Scope of Obligations for a Sustainable World". Turkish Journal of International Relations, C. 14, S. 4, Y. 2016, s. 67-68.
- [36] Daha fazla bilgi için lütfen inceleyiniz: <https://www.ilo.org/tr/regions-and-countries/europe-and-central-asia/t%C3%BCrkiye#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%201932%20y%C4%B1%C4%B1nda%20ILO'ya,%22ILO%20Ankara%20Ofisi%22%20a%C3%A7%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>.
- [37] Daha fazla bilgi için lütfen inceleyiniz: <https://www.ilo.org/tr/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ilo-turkiye-ofisi/turkiyenin-onayladigi-ilo-sozlesmeleri>. Bakanlık, ilgili sözleşme sayısını 56 olarak bildirmektedir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye Tarafından Onaylanan ILO Sözleşmeleri (Yayın No: 08, Tarih: 2014)
- [38] İş Kanunu (Kanun No: 1475, Kabul Tarihi: 25.08.1971, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 19.09.1971); İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü (Kararname No: 1475, Kabul Tarihi: 04.12.1973, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 11.01.1974); Berna Gür, Yeraltı ve Yerüstü Kömür Madenlerinde Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Algılarının Belirlenmesi: Çorum Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Rumeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020, s. 5; Atanur Karaahmetoğlu, Maden İşçilerinin Çalışma Koşulları ve Madenlerde Alınması Gerekli Önlemler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2019, s. 42.
- [39] Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük (Kararname No: 84/8428, Kabul Tarihi: 13.08.1984, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 22.10.1984); Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi Benzerlerinin Üretimi, İthalı, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük (Kararname No: 87/12028, Kabul Tarihi: 14.08.1987, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 29.09.1987); Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Tozla Mücadeleyle İlgili Yönetmelik (RG: 14.09.1990 / 20635); C. Cengiz Göztepe / Burhan Erdim / Selim Akyıldız, "İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatında Sağlık ve Güvenlik Dokümanı Hazırlanışı", https://api.maden.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/7dece01b3cdd63a_ek.pdf.
- [40] Gaye Burcu Seratlı, "4857 Sayılı İş Kanunu'na Göre İş Sağlığı ve Güvenliği", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 60, S. 2, 2004, s. 214.
- [41] Celal Emiroğlu / Levent Koşar, "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Üzerine", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C. 12, S. 43, 2012, s. 2; Karaahmetoğlu, s. 210; Abdullah Önal / İzzettin As, "Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Denetim Faaliyeti Bağlamında Türkiye'ye İlişkin Raporlarının Değerlendirilmesi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 81, 2021, s. 304.
- [42] İş Kanunu (Kanun No: 4857, Kabul Tarihi: 22.05.2003, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 10.06.2003); Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (Kanun No: 5510, Kabul Tarihi: 31.05.2006, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 16.06.2006); İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (Kanun No: 6331, Kabul Tarihi: 20.06.2012, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 30.06.2012).
- [43] Atanur Karaahmetoğlu, "6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Bağlamında Soma Madenlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, C. 76, 2019, s. 111. Mevzuatın eksik olduğu eleştirisine aksi yönde fikir için inceleyiniz: Aziz Çelik, "Organize Bir Katliam: Soma", TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, C. 13, S. 49, 2013, s. 5.
- [44] Karaahmetoğlu, s. 102; K. Ahmet Sevimli, "Türk Borçlar Kanunu m.417 ve İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Işığında Genel Olarak İşçinin Kişiliğinin Korunması", C. 1, S. 36, 2013, s. 123.
- [45] Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik (RG: 28695/ 02.07.2013); Karaahmetoğlu, s. 102-103; İlayda Yılmaz, Türk İş Hukuku İle İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku Çerçevesinde Maden İşçileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2023, s. 151.
- [46] Hilgert, s. 60; Yılmaz, s. 151-152.
- [47] Çelik, s. 13.
- [48] Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (Kanun No: 5510, Kabul Tarihi: 31.05.2006, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 16.06.2006); Emiroğlu / Koşar, s. 8; Yılmaz, s. 143.
- [49] Karamemetoğlu, s. 104.
- [50] Karamemetoğlu, s. 104.
- [51] Tehlikeli ve Çok Tehlikeli Sınıfta Yer Alan İşlerde Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair Yönetmelik (RG: 28706/13.07.2013); Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (RG: 28770/19.09.2013); Emiroğlu / Koşar, s. 11; Karamemetoğlu, s. 106; Yılmaz, s. 154.
- [52] Yılmaz, s. 157.

KAYNAKÇA

- Cansız, D. (2019). İlk İş Kanunu öncesi dönemde çalışma hayatı ve Türk işçilere tahsis edilen hizmet grupları. Türk Dünyası Araştırmaları, 123(243), 447-464.
- Çelik, A. (2013). Organize bir katliam: Soma. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 13(49), 1-8.
- Çiçek, Ö. & Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye'de iş sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi. Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5(11), 106-129.
- Dao, H. T. (1989). ILO standards for the protection of children. Nordic Journal of International Law, 58(1), 45-72.
- Demir, Ö. (2020). Cumhuriyet döneminde maden işletmelerinde işçi haklarını belirlemeye yönelik bazı düzenlemeler. MT Bilimsel, 43-54.
- Elgstrand, K. & Vingård, E. (2013). Occupational safety and health in mining: Anthology on the situation in 16 mining countries. University of Gothenburg.
- Emiroğlu, C. & Koşar, L. (2012). İş sağlığı ve güvenliği kanunu üzerine. TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 12(43), 2-15.
- Göztepe, C. C., Erdim, B. & Akyıldız, S. (t.y.). İş sağlığı ve güvenliği mevzuatında sağlık ve güvenlik dokümanı hazırlanışı. https://api.maden.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/7dece01b3cdd63a_ek.pdf
- Gür, B. (2020). Yeraltı ve yerüstü kömür madenlerinde çalışanların iş sağlığı ve güvenliği algılarının belirlenmesi: Çorum örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Rumeli Üniversitesi.
- Gürsel, İ. (2016). Çalışan çocuk ve gençlerin korunması. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 74, 415-464.
- Halonen, T. & Liukkunen, U. (2021). The ILO and the transformation of labour law. Springer.
- Hilgert, J. (2016). The ILO's safety and health in mines convention. Turkish Journal of International Relations, 14(4), 59-69.
- Hoehfker, D. (2019). L'OIT, les normes et l'histoire. Revue Internationale de Droit Économique, 33(4), 477-500.
- Johnson, J. V. & Lipscomb, J. (2006). Long working hours, occupational health and the changing nature of work organization. American Journal of Industrial Medicine, 49(11), 921-929.
- Kapar, R. (2009). Adil bir küreselleşme için sosyal adalet: ILO bildirgesi. Çalışma ve Toplum (23), 61-77.
- Karaahmetoğlu, A. (2019a). 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu bağlamında Soma madenlerinin değerlendirilmesi. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 76, 89-128.
- Karaahmetoğlu, A. (2019b). Maden işçilerinin çalışma koşulları ve madenlerde alınması gerekli önlemler [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Koçak, O. & Koray, N. (2018). İş sağlığı ve güvenliğinde AB uygulamaları. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(15), 1779-1811.
- Koçali, K. (2022). Workplace inspections in Turkey within the scope of ILO convention no. 81. Asya Studies, 8(27), 241-254.
- Kutlu, M. (2020). 81 sayılı ILO İş Teftişi Sözleşmesi ve Türkiye. Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1), 2307-2333.
- Makal, A. (2004). 65. yılında Millî Korunma Kanunu (Tartışma Metinleri No: 76). AÜ SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi.
- Nurdoğan, A. K. (2018). ILO'nun 100. yılı ve Türkiye. Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3(4), 78-95.
- Önal, A. & As, İ. (2021). ILO denetim raporları çerçevesinde Türkiye. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (81), 285-323.
- Seratlı, G. B. (2004). 4857 sayılı İş Kanunu'na göre iş sağlığı ve güvenliği. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 60(2), 227-254.
- Sevimli, K. A. (2013). TBK m.417 ışığında işçinin kişiliğinin korunması. Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, 107-148.
- Standing, G. (2010). The International Labour Organization. New Political Economy, 15(2), 307-318.
- Şenel, D. (2021). 4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde dezavantajlı gruplar. SDÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(1), 657-699.
- Yılmaz, İ. (2023). Türk iş hukuku ve iş sağlığı ve güvenliği hukuku çerçevesinde maden işçileri [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Zorlu, M. (2014). Millî Korunma Kanunu versus 3008 sayılı İş Kanunu. Sosyal Güvenlik Dergisi, 4(1), 119-145.

DEVLETİN HÜKÜM VE TASARRUFU ALTINDAKİ MADENLERİN HUKUKA AYKIRI İŞLETİLMESİ

Giriş

Türkiye’de madenler, tarihsel ve ekonomik önemi ile birlikte hukuken de önemli bir statüye sahiptir. Anayasa’nın 168. maddesine göre, “tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır; bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir”. Bu hak ancak kanunda öngörülen şartlarla gerçek veya tüzel kişilere belli süreyle devredilebilir. Bu hüküm, doğal kaynakların korunması ve kamu yararının gözetilmesi açısından önemlidir. Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki madenler ile ilgili hukuki düzenlemelerin temelini, 3213 sayılı Maden Kanunu oluşturur. Kanun, madenlerin aranması, işletilmesi,

hak sahipliği ve terk edilmesine ilişkin usul ve esasları belirler. Madenler, Kanun’un 4. maddesi ile bulundukları arzun mülkiyetine tabi olmaksızın tamamen devletin tasarrufunda kabul edilmiştir.

Maden mevzuatı sadece kanun hükümlerinden oluşmamakta, buna ek olarak maden faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin ayrıntılı kurallar Maden Yönetmeliği, Maden Sahaları İhale Yönetmeliği ve ilgili düzenlemelerle de belirlenmiştir. İlgili mevzuat, hukuka aykırı madencilik faaliyetlerinin tespit edilmesi ve denetlenmesi için idari ve teknik standartları ortaya koymaktadır. Ancak pratikte ruhsatsız veya ruhsata aykırı maden işletmeciliği,

çevresel zararlara, kamu kaynaklarının usulsüz kullanımına ve hukuka aykırılıklara yol açabilmektedir. Dolayısıyla, hukuka aykırı maden işletilmesi, yalnızca idari işlemler açısından değil, aynı zamanda hukuk devleti ile kamu yararı ilkeleri açısından da önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu makalede, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki madenlerin hukuka aykırı şekilde işletilmesinin hukuki dayanağı, madenle ilgili mevzuat incelemesi, hukuka aykırılık bakımından idari ve adli yönden incelenmesi ve ortaya çıkan hukuki sonuçlar detaylı biçimde ele alınacaktır.

1. Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Mallar

1.1. Kamu Malı Kavramı ve Hukuki Niteliği ile Devletin Hüküm ve Tasarruf Yetkisinin Kapsamı Dahilinde Özel Mülkiyetle İlişkisi

Kamu malları, toplumun ortak yararına özgülenmiş olup bireysel mülkiyete konu edilmesi hukuken mümkün olmayan malvarlığı değerleridir. Hukukumuzda kamu malları; “hizmet malları, orta malları ve sahipsiz mallar” olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Bu malların ortak ve ayırt edici özelliği, kamu hizmetinin sürekliliğini sağlamaya yönelik olmaları ve toplumun ortak kullanımına açık bulunmalarıdır. Kamu malları üzerinde devlet, özel hukuk anlamında bir “malik” sıfatıyla değil; egemenlik yetkisine dayanan kamusal bir tasarruf yetkisi ile hareket etmektedir. Nitekim bu durum, kamu mallarının devredilemez, haczedilemez ve zamanaşımı yoluyla kazanılamaz olması gibi hukuki sonuçları da beraberinde

getirmektedir. Bu husus gerek Anayasa’nın ilgili hükümleri gerekse Türk Medeni Kanunu’nun 715. maddesi çerçevesinde açıkça kabul edilmektedir.

Devletin kamu malları üzerindeki hüküm ve tasarruf yetkisi; söz konusu malların korunması, kullanılması, işletilmesi ve kamu yararına uygun şekilde değerlendirilmesini kapsamaktadır. Ancak bu yetki, özel mülkiyette olduğu gibi sınırsız ve keyfi bir tasarruf serbestisi anlamına gelmemektedir. Aksine, devletin bu yetkisi; anayasal ilkeler, kanuni düzenlemeler ve özellikle kamu yararı ilkesi ile sıkı biçimde sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan, devlet kamu malları üzerinde mutlak bir egemenlik kurmakla birlikte, bu egemenliğin kullanımı hukuk devleti ilkesi, ölçülülük, orantılılık ve hakkaniyet kriterlerine uygun olmak zorundadır. Özellikle kamu malları ile özel mülkiyetin kesiştiği alanlarda, bireylerin mülkiyet hakkına ölçüsüz müdahalelerden kaçınılması anayasal bir zorunluluktur. Kamu malları içerisinde madenler, kendine özgü nitelikleri nedeniyle ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Zira madenler, bir yandan yüksek ekonomik değer taşıyan doğal kaynaklar olmaları diğer yandan ise çevresel ve ekolojik etkileri son derece yoğun olan varlıklar olmaları sebebiyle klasik kamu mallarından ayrılmaktadır. Bu nedenle madenler, Anayasa’nın 168. maddesi uyarınca devletin hüküm ve tasarrufu altında kabul edilmiş; aranması, işletilmesi ve değerlendirilmesi özel bir hukuki rejime bağlanmıştır.

Bu kapsamda başta 3213 sayılı Maden Kanunu olmak üzere ilgili mevzuatlar

uyarınca, madenlerin aranması ve işletilmesi idarenin iznine ve denetimine tabi kılınmış; çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve kamu yararının gözetilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir. Böylece madenler bakımından, kamu mallarına özgü hukuki rejim daha da sıkılaştırılarak hem ekonomik faydanın sağlanması hem de çevresel ve toplumsal zararların önlenmesi amaçlanmıştır.

2. Madenlerin Hukuki Statüsü

2.1. Anayasal Dayanak ve Maden Kanunu Çerçevesinde Genel Esaslar ile Arama ve İşletme Ruhsatları

Madenlerin hukuki statüsüne ilişkin temel düzenleme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 168. maddesinde yer almaktadır. Anılan hüküm uyarınca; "tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" ve bunların aranması ve işletilmesi hakkı kural olarak devlete aittir. Devlet, bu hakkını kamu yararını gözetmek, belirli sürelerle sınırlamak ve kanuni çerçeveye uygun olmak kaydıyla gerçek ve tüzel kişilere devredebilmektedir. Kanaatimce, Anayasa'nın bu düzenlemesi, madenlerin özel mülkiyete konu olamayacağını açıkça ortaya koymakta; madenler üzerinde uygulanacak hukuki rejimin özel hukuk değil, kamu hukuku temelli olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Anayasa m.168, madenler bakımından "egemenlik yetkisine dayalı" bir kamu malları rejimi tesis etmektedir. Öğretide ve yargı içtihatlarında madenler, sahipsiz mallar kapsamında değerlendirilen ve doğrudan doğruya devletin egemenlik alanına giren

kamu malları arasında kabul edilmektedir. Türk Medeni Kanunu'nun 715. maddesi ile Anayasa'nın 168. maddesi incelendiğinde, madenlerin mülkiyetinin devlete ait olduğu ve bu mülkiyetin özel hukuk anlamında değil, kamu hukuku anlamında bir tasarruf yetkisi doğurduğu anlaşılmaktadır. Bu suretle, maden ruhsatı, ruhsat sahibine maden üzerinde aynı bir hak tanımamakta, yalnızca belirli bir süreyle, belirli koşullar altında ve idarenin denetimi altında maden arama veya işletme yetkisi vermektedir. Dolayısıyla maden ruhsatı, hukuki niteliği itibarıyla idari işlem olup, ruhsat sahibinin hakları idarenin tek taraflı işlemleriyle sınırlandırılabilir veya sona erdirilebilir.

Madenlerin bulunduğu taşınmazların özel mülkiyete tabi olması, madenlerin de taşınmaz malikine ait olduğu sonucunu doğurmaz. Zira madenler, yerin altında veya üstünde bulunmalarına bakılmaksızın, taşınmaz mülkiyetinden hukuken bağımsızdır. Bu durum, mülkiyet hakkı ile kamu yararı arasında hassas bir denge kurulmasını gerekli kılmaktadır. Uygulamada, taşınmaz malikinin mülkiyet hakkı ile maden ruhsat sahibinin işletme yetkisi arasındaki uyumsuzluk; kamulaştırma, irtifak hakkı tesisi, kullanım izni verilmesi ve tazminat talepleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür uyumsuzluklarda, Anayasa'nın 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet hakkı ile Anayasa'nın 168. maddesinde düzenlenen kamu yararı ilkesi birlikte değerlendirilmekte; ölçülülük ve hakkaniyet ilkeleri sonuca yönelik belirleyici rol oynamaktadır.

Maden faaliyetleri, 3213 sayılı Maden Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanun, madenleri gruplara ayırmak suretiyle arama ve işletme faaliyetlerini ruhsat sistemine bağlamış; ruhsatların verilmesi, uzatılması, devri ve sona erdirilmesine ilişkin usul ve esasları ayrıntılı biçimde düzenlemiştir. Arama ve işletme ruhsatları, belirli sürelerle sınırlı, şartlı ve idarenin sürekli denetimine tabi haklar doğurmaktadır. Ruhsat sahibinin mevzuatta öngörülen yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde, idare tarafından uyarı, faaliyet durdurma, ruhsatın askıya alınması veya iptali gibi yaptırımlar uygulanabilmektedir. Bu durum öğretide de vurgulandığı üzere ruhsatın kazanılmış hak niteliğinde olmadığını ve kamu yararı karşısında her zaman sınırlandırılabilir olduğunu göstermektedir.

2.2. Ruhsat Sahiplerinin Hak ve Yükümlülükleri ile Devletin Denetim Yetkisi

Maden ruhsatı sahipleri, ruhsatın sağladığı yetkileri kullanırken, kanuna uygunluk, çevrenin korunması, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması ve idari denetime açıklık yükümlülükleri altındadır. Özellikle

çevresel etkileri beklenene göre yoğun olan maden faaliyetleri bakımından, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreci ve çevre mevzuatı, ruhsat sahipleri açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu yükümlülükler, yalnızca idari düzenin sağlanmasına değil, aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanımı, ekolojik dengenin korunması ve gelecek nesillerin haklarının gözetilmesi amacına hizmet etmektedir. Dolayısıyla ruhsat sahibinin faaliyet serbestisi, kamu yararı ve çevre hakkı ile sıkı biçimde sınırlandırılmıştır.

3. Hukuka Aykırı Maden İşletmeciliği Türleri

3.1. Ruhsatsız Maden İşletmeciliği ve Ruhsata Aykırı Maden Faaliyetleri

Ruhsatsız maden işletmeciliği, maden hukukunda idari, cezai ve tazminat hukuku bakımından ağır yaptırımları bulunan hukuka aykırılık türlerinden biridir çünkü bu tür faaliyetler, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan bir kamu malının, herhangi bir idari izin veya ruhsat olmaksızın kullanılması anlamına gelmektedir. Anayasa'nın 168. maddesi ile 3213 sayılı Maden Kanunu, madenlerin aranması ve işletilmesini açık biçimde ruhsata bağlamış, ruhsatsız faaliyetleri yasaklamıştır. Ruhsatsız maden işletmeciliği, devletin egemenlik yetkisini ve kamu düzenini ihlal ettiği gibi, çevresel etkilerin denetim dışı kalmasına yol açarak ekolojik denge üzerinde telafisi güç olabilecek zararlara neden olmaktadır. Bu nedenle ruhsatsız faaliyetler karşısında idare, faaliyetin

derhal durdurulması, sahaya el konulması ve idari para cezalarının uygulanması gibi yaptırımlara başvurulabilmektedir. Ayrıca fiilin niteliğine göre, ruhsatsız maden işletmeciliği cezai sorumluluk doğurabilecek nitelik de taşıyabilmektedir.

Öğretide de işlendiği üzere, ruhsatsız maden işletmeciliği yalnızca bir izin eksikliği olarak değil, kamu mallarının hukuka aykırı şekilde kullanılması olarak değerlendirilmekte ve bu tür faaliyetlere karşı ağır yaptırımlar öngörülmesinin hukuki gerekliliği vurgulanmaktadır. Maden ruhsatına sahip olunması, faaliyetin her koşulda hukuka uygun yürütüldüğü anlamına gelmemektedir. Ruhsat, belirli bir alan, süre ve faaliyet kapsamı ile sınırlı bir idari yetki tanımaktadır. Bu sınırların aşılması halinde, faaliyet ruhsata aykırı maden işletmeciliği niteliği kazanmaktadır. Bu kapsamda; ruhsat sınırları dışına çıkılması, ruhsat süresi sona ermesine rağmen faaliyete devam edilmesi veya ruhsatta belirlenen üretim kapasitesinin üzerinde üretim yapılması, Maden Kanunu ve maden mevzuatı uyarınca hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

Bu tür ihlaller, idare tarafından uyarı, idari para cezası, faaliyetin geçici olarak durdurulması ve nihayetinde ruhsatın iptali gibi yaptırımlarla karşılanabilmektedir. Ruhsata aykırı faaliyetler, kamu yararı ilkesinin ihlali niteliğinde olup, ruhsat sahibinin idareyle kurduğu hukuki ilişkinin tek taraflı idari işlemlerle sınırlandırılabilmesini ortaya koymaktadır. Nitekim Danıştay içtihatlarında da vurgulandığı üzere ruhsatın, kazanılmış

hak teşkil etmediği ve kamu yararı karşısında her zaman sınırlanabilir olduğu kabul edilmektedir.

3.2. Süre, Alan ve Kapasite İhlalleri ile Çevre Mevzuatına Aykırılıklar

Hukuka aykırı maden işletmeciliğinin etkileri bakımından en ağır sonuçlar doğuran türlerinden biri, çevre mevzuatına aykırı faaliyetlerdir. Maden işletmeciliği, doğası gereği çevre üzerinde yoğun etkiler yarattığından çevrenin korunmasına ilişkin yükümlülükler maden hukukunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Şöyle ki, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreci tamamlanmadan faaliyete başlanması, ÇED raporunda öngörülen şartlara uyulmaması, rehabilitasyon ve çevresel iyileştirme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi ile çevreye zarar verilmesi, hukuka aykırı madencilik faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir. 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili çevre düzenlemeleri uyarınca, bu tür ihlaller idari ve cezai sorumluluğa yol açabilmektedir.

Süre, alan ve kapasite ihlallerinin çevre mevzuatına aykırılıklarla birlikte gerçekleşmesi halinde, hukuka aykırılık çok boyutlu bir nitelik kazanmakta, maden hukuku, çevre hukuku ve idare hukuku kesişiminde değerlendirilmesi gereken karmaşık uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte öğretide, hukuka aykırı maden işletmeciliğinin değerlendirilmesinde bütüncül ve kamu yararı merkezli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği kabul edilmektedir.

4. Hukuka Aykırı Maden İşletmeciliğinin Hukuki Sonuçları

4.1. İdari Yaptırımlar

İdari yaptırımlar, hukuka aykırı maden faaliyetlerinin süratle sonlandırılması ve doğabilecek zararların önlenmesi amacıyla öngörülmüş önleyici ve düzenleyici nitelikteki kamu hukuku araçlarıdır. 3213 sayılı Maden Kanunu ve ilgili maden mevzuatı, idareye bu konuda geniş yetkiler tanımaktadır. Şöyle ki;

4.1.2. Faaliyetin Durdurulması

İdare, hukuka aykırı maden faaliyetlerini tespit etmesi halinde, faaliyeti derhal durdurma yetkisine sahiptir. Bu yaptırım, özellikle ruhsatsız veya ruhsata aykırı faaliyetlerde, çevreye ciddi zarar verme riski bulunan durumlarda uygulanmaktadır. Faaliyetin durdurulması kararı, cezalandırıcı olmaktan ziyade; kamu yararının, çevresel dengenin ve kamu düzeninin korunmasına yönelik önleyici bir tedbir niteliği taşımaktadır. Danıştay içtihatlarında da faaliyetin durdurulması kararlarının, telafisi güç veya imkânsız zararların önlenmesi amacıyla alınabileceği ve bu yönüyle ölçülülük ilkesine uygun bir idari müdahale olduğu kabul edilmektedir.

4.1.3. Ruhsatın İptali

Hukuka aykırılığın ağır, sürekli veya kasıtlı olması halinde, idare tarafından ruhsatın iptali yaptırımı gündeme gelmektedir. Ruhsatın iptali, ruhsat sahibinin maden işletme hakkının tamamen sona ermesi sonucunu doğurmaktadır.

ve idare ile ruhsat sahibi arasındaki hukuki ilişkiyi ortadan kaldırmaktadır. Ruhsat iptali, maden ruhsatının kazanılmış hak niteliğinde olmamasının doğal bir sonucudur. Nitekim öğretide ve Danıştay kararlarında, maden ruhsatlarının kamu yararı karşısında her zaman sınırlandırılabilir ve geri alınabilir olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu yetkinin kullanımı, hukuk devleti, ölçülülük ve orantılılık ilkelerine uygun olmak zorundadır.

4.1.4. İdari Para Cezaları

3213 sayılı Maden Kanunu, hukuka aykırı maden faaliyetleri için caydırıcı nitelikte idari para cezaları öngörmektedir. Ruhsatsız işletmecilik, ruhsata aykırı üretim, kapasite aşımı ve çevre mevzuatına aykırılıklar, idari para cezasına konu olabilmektedir. İdari para cezaları, hukuka aykırı faaliyetin ağırlığı, süresi ve çevresel etkileri dikkate alınarak uygulanmakta, bu yönüyle yalnızca cezalandırıcı değil, aynı zamanda önleyici ve caydırıcı bir işlev görmektedir.

4.2. Cezai Sorumluluk

Hukuka aykırı maden işletmeciliği, yalnızca idari yaptırımlarla sınırlı olmayıp, fiilin niteliğine göre ceza hukuku kapsamında da sorumluluk doğurmaktadır. Madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ve faaliyetlerin çoğu zaman çevresel zararlar doğurması, cezai sorumluluğun uygulama alanını genişletmektedir. Ruhsatsız veya ruhsata aykırı maden işletilmesi, 3213 sayılı Maden Kanunu uyarınca suç olarak düzenlenmiş olup, ruhsat olmaksızın ya da ruhsat süresi sona ermesine

rağmen faaliyetin sürdürülmesi halinde hapis ve adli para cezaları öngörülmektedir. Bu suçlarda fail, maden faaliyetini fiilen yürüten kişiler ile tüzel kişilerin yetkilileridir. Bunun yanında, hukuka aykırı maden faaliyetleri sonucunda çevreye zarar verilmesi hâlinde, Türk Ceza Kanunu'nun 181 ve 182. maddeleri uyarınca çevrenin kasten veya taksirle kirlenmesi suçları gündeme gelmektedir. Maden atıklarının mevzuata aykırı şekilde toprağa, suya veya havaya bırakılması bu kapsamda değerlendirilmekte; fiilin taksirle işlenmesi durumunda dahi cezai sorumluluk söz konusu olmaktadır.

Ayrıca, hukuka aykırı maden faaliyetlerinin idari denetimin bilerek yapılmaması veya ihlallerin göz ardı edilmesi hâlinde, denetimle görevli kamu görevlileri açısından TCK m.257 kapsamında görevi kötüye kullanma suçu oluşabilmektedir. Mevzuata baktığımızda, Türk Ceza Hukuku'nda tüzel kişilere doğrudan ceza verilmesi mümkün olmasa da, hukuka aykırı maden faaliyetlerinin şirket faaliyeti kapsamında yürütülmesi hâlinde, faaliyet izninin iptali, müsadere gibi güvenlik tedbirleri uygulanabilmektedir. Sonuç olarak cezai sorumluluk, hukuka aykırı maden işletmeciliğiyle mücadelede idari yaptırımları tamamlayıcı, kamu yararı ve çevrenin korunmasına hizmet eden temel bir yaptırım mekanizması niteliği taşımaktadır.

4.3. Hukuki (Tazminat) Sorumluluk

Hukuka aykırı maden işletmeciliği, idari ve cezai yaptırımların yanı sıra özel hukuk ve idare hukuku kapsamında tazminat sorumluluğunu

da doğurur. Maden faaliyetleri nedeniyle çevreye, taşınmaz maliklerine ve üçüncü kişilere verilen maddi ve manevi zararların giderilmesi bu sorumluluğun temelini oluşturur. Devletin maden faaliyetlerini denetleme yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmemesi hâlinde hizmet kusuruna dayalı sorumluluk doğar. Bu kapsamda meydana gelen zararlar, idari yargıda tam yargı davasına konu edilebilir.

Ruhsat sahibinin mevzuata aykırı faaliyetleri sonucunda üçüncü kişilerin uğradığı zararlar bakımından Türk Borçlar Kanunu uyarınca haksız fiil sorumluluğu söz konusu olup, maddi ve şartları varsa manevi tazminat talep edilebilir. Madencilik faaliyetlerinin niteliği nedeniyle, kusur bulunmasa dahi meydana gelen zararlar bakımından tazminat sorumluluğu doğabilmektedir. Çevre Kanunu uyarınca çevreye verilen zararların giderilmesi ve çevrenin eski hâline getirilmesi zorunludur. Ayrıca maden faaliyetleri nedeniyle taşınmaz maliklerinin mülkiyet hakkına yapılan müdahaleler, tazminat taleplerine konu olabilir. Tazminat sorumluluğu, zararların giderilmesinin yanı sıra hukuka aykırı madencilik faaliyetleri bakımından caydırıcı bir işlev görmektedir, idari ve cezai yaptırımları tamamlayarak kamu yararının ve çevrenin korunmasına hizmet etmektedir.

Sonuç

Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki madenlerin hukuka aykırı şekilde işletilmesi, yalnızca maden düzenlemelerinin ihlali niteliğinde olmayıp kamu mallarının korunması, çevresel sürdürülebilirlik ve hukuk

devleti ilkesi bakımından sonuçlar doğuran ciddi bir sorundur. Anayasa'nın 168. maddesi ile madenler üzerinde tesis edilen kamu hukuku rejimi, bu doğal kaynakların kamu yararı doğrultusunda ve sıkı bir idari denetim altında işletilmesini zorunlu kılmaktadır. Kanaatimce, ruhsatsız veya ruhsata aykırı faaliyetlerin devam etmesi, denetim mekanizmalarının etkinliğinin tartışılmasına yol açmakta ve kamu yararının uygulanamamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda hukuka aykırı maden işletmeciliğiyle mücadelede yalnızca idari yaptırımların değil, cezai ve hukuki sorumluluk mekanizmalarının da birlikte ve etkin biçimde işletilmesi gerekmektedir. Özellikle çevresel zararların telafisi ve benzer ihlallerin önlenmesi

açısından caydırıcı yaptırım rejimi büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak maden hukukunda amaç, ekonomik fayda ile çevrenin korunması ve kamu yararı arasında denge kurmak olup bu dengenin sağlanabilmesi, hukuka aykırı madencilik faaliyetlerine karşı kararlı, bütüncül ve sürdürülebilir bir hukuki yaklaşımın benimsenmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Akçın, H. (2016, 19–21 Ekim). Türk maden hukuku mevzuatındaki son gelişmeler ve madenlerde ölçme ve planlamaya olan etkilerinin incelenmesi [Bildiri sunumu]. 8. Ulusal Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu, İstanbul.
- Çevikçelik, M. (2020). 3213 sayılı Maden Kanunu uyarınca maden hukukunda kamulaştırma usulü. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(1), 329–360.
- Kendigelen, A. (2019). Maden ruhsatının hukuki niteliği ve idari işlem karakteri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 77(2), 845–878.
- Kurt, H. (2019). Türk hukukunda maden ruhsatı ve sicili üzerine düşünceler: III. maden ruhsatı ile maden sicilinin hukuksal etkileşimi. S. Yüksel & A. Kendigelen (Ed.), Türk hukukunda maden ruhsatı ve sicili üzerine düşünceler içinde (ss. 764–769). On İki Levha Yayıncılık.
- Kurt, H. (2020). Türk hukukunda maden ruhsatı ve sicili [Yayımlanmamış doktora tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Özdamar, D. (2020). Maden hakkı ve maden irtifakı [Çalışma notu]. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Yiğit, U., & Öztürk, İ. (2017). Maden arama ve işletme faaliyetlerinden kaynaklanan mali yükümlülükler ve bunların hukuki niteliğinin analizi. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(3), 277–320.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLKESİ ÇERÇEVESİNDE MADENCİLİK FAALİYETLERİNİN HUKUKİ DENETİMİ

Giriş

Madencilik faaliyetleri, kalkınma politikalarının vazgeçilmez unsuru olmasının yanında ekonomiye kazandırılması için son derece önem arz etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu faaliyetler direkt olarak doğal çevreye müdahale edilmesini gerektirmekte ve ekosistemler üzerinde geri dönüşmesi imkansız etkiler de doğurabilmektedir. Bu nedenle madencilik faaliyetlerinin hukuki denetimi, klasik ekonomik anlayışla sınırlı bir bakış açısından ele alınmamalıdır. Bilakis doğanın ve çevrenin korunması adına doğal kaynakların, nesiller arası hukuk ve hakkaniyet ilkeleri doğrultusunda çok boyutlu bir

değerlendirme yapılarak kullanılmalı zorunlu kılınmalıdır.

Modern hukukta sürdürülebilir kalkınma ilkesi; ekonomik kalkınma ve çevre koruması arasındaki dengeyi sabit tutmayı amaç edinen bir ilke olarak yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, çevresel değerlerin kalkınma uğruna feda edilmesini reddetmektedir. Zira amaç kalkınma değil kalkınma faaliyetlerinin çevresel sınırlar içerisinde yürütülmesi olmalıdır. Madencilik faaliyetleri bakımından ise, çevresel etkilerin bilimle ortaya konulması ve kamu yararının yalnızca ekonomik ölçütlere göre gerekli kılmaması amaçlanmalıdır.

Türk hukukunda sürdürülebilir kalkınma ilkesi, Anayasanın 56. Maddesinde güvence altına alınan Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması başlıklı hükümde sağlıklı ve dengeli yaşam hakkının varlığından bahsedilmiştir. Benzer bir hüküm Anayasanın 168. Maddesinden de anlaşılabilir. Zira bahse konu madde de doğal kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olması ilkesi somutlaştırılmaktadır. Dolayısıyla bu anayasal düzenlemeler, madencilik faaliyetlerinin piyasa özgürlüğü temelli yaklaşımla değil, kamu düzeni, üstün kamu yararı ve ortak çevresel çıkarlar ekseninde yürütülmesi zaruriyetini ortaya koymaktadır.

1. Madencilik Faaliyetlerinde Anayasal ve Yasal Çerçeve

1.1. Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşama Hakkı

Anayasanın Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması başlıklı 56. maddesinde; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." Şeklindeki ibarede çevre hakkını yalnızca toplumun veya vatandaşların değil devletin de aktif yükümlülüklerini içeren bir kamu düzeni unsuru olduğunu vurgulamıştır. Devletin çevreyi koruma ve güvende tutması, çevrenin kirlenmesini önlemesi ve çevre politikalarını oluşturma yükümlülüğü, bu hakkın doğal bir sonucudur. Dolayısıyla madencilik faaliyetleri, çevre hakkı karşısında mutlak bir önceliğe sahip değildir.

Anayasa Mahkemesi bir kararında; madencilik faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler incelenmiş, çevresel etkilerin yeterince değerlendirilmediği durumlarda ekonomik gerekçelerin çevre hakkı karşısında üstün tutulamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Söz konusu kararda, sağlıklı çevrede yaşama hakkının yalnızca bugünkü nesiller için değil, gelecek kuşaklar için de korunması gereken bir değer olduğu vurgulanmıştır. [1]

İşbu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin anayasal temellerini güçlendirmekle birlikte idarenin madencilik faaliyetlerine ilişkin kararlarında çevresel riskleri ikincil bir unsur olarak değerlendirmesini engellemektedir.

1.2. Doğal Kaynakların Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altında Olması

Anayasanın Tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi başlıklı 168. Maddesinde madenlerin devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğundan bahseder. Söz konusu madde şu şekildedir; "Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir." Denilmek suretiyle, madenlerin

özel mülkiyet konusu yapılamayacağını ve işletme faaliyetlerinin kamusal bir rejime tabi olduğunu göstermektedir. Madencilik ruhsatları, özel kişilere mutlak bir hak tanımamaktadır. Aksine idarenin gözetim ve denetimi altında yürütülen sınırlı ve şartlı yetkiler sağlamaktadır.

Maden kanunu ve diğer mevzuatlar kapsamında oluşturulan kurumsal yapıların hukuki niteliği dikkat edildiğinde, madencilik faaliyetlerinin serbest bir ekonomik faaliyet olmadığı görülecektir. İşbu faaliyetler, kamu yararı, kamu düzeni ve çevresel koruma ilkeleri doğrultusunda, devletin gözetim ve denetim altında yürütülmesi gereken kamusal nitelikli faaliyetlerdir. Dolayısıyla madencilik faaliyetleri alanında idarenin düzenleme ve denetleme yetkisi, zorunlu bir kamu yetkisi olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi ve Kamu Yararı Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, kamu düzen, kamu yararı kavramlarını adeta yeniden şekillendirmiştir. Geleneksel anlayışta kamu yararı çoğu zaman ekonomik büyüme ve yatırım artışı ile benimsenmiştir. Güncel çevre hukuku yaklaşımında ise kamu yararı, çevre korunması, doğal kaynakların devamı ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi unsurlarını da kapsamaktadır.

Bu bağlamda madencilik faaliyetlerinin kamu yararına uygunluğu değerlendirilirken yalnızca yatırımın büyüklüğü, istihdam oranı veya ekonomik getirileri vs. dikkate alınmaz.

Aksine, faaliyetin çevre üzerinde yaratacağı etkiler, tarımsal üretime ve su kaynaklarına olası zararlar ile ekosistem bütünlüğü birlikte değerlendirilir. Kaldı ki, kamu yararının varlığı, soyut iddialarla değil, bilimsel verilerle somutlaştırılmalıdır.

3. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve Hukuki Denetimi

3.1. ÇED'in Hukuki Niteliği

Çevresel Etki Değerlendirmesi süreci, madencilik faaliyetlerinin hukuki denetiminde merkezi bir göreve sahip olmakla birlikte yalnızca teknik bir raporlama faaliyeti değildir. İdarenin takdir yetkisini de sınırlandıran ve yön veren bir hukuki mekanizma olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin zorunlu bir sonucu olarak çevresel etkiler, bütüncül biçimde değerlendirilir.

3.2. Yer Seçimi ve Alternatif Alan İncelemesi

Çevresel Etki Değerlendirmesi aşamasında, madencilik projelerine ilişkin olarak proje alanının neden tercih edildiğinin ve olası alternatif alanların neden elendiğinin bilimsel ve teknik gerekçelerle ortaya konulması zorunludur. Yer seçimine ilişkin bu değerlendirme, sadece şekli açıklamalarla sınırlı tutulmamalıdır. Çevreye minimum zararı verecek seçeneğin tercih edildiğini ortaya koyan ve çevresel etkilerin karşılaştırılması şeklinde ele alınmasını sağlayan somut verileri içermelidir.

Bu kapsamda alternatif alan incelemesi, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin doğal bir uzantısı olarak çevresel etkilerin en aza indirilmesini sağlayan bir yaklaşıma dayanmalıdır. Söz konusu yaklaşıma, "en az zarar veren seçenek" denilmektedir. Alternatif alanların yüzeysel veya genel ifadelerle değerlendirilmesi, Çevresel Etki Değerlendirme aşamasının gayesine aykırılık oluşturmakta ve çevresel etkilerin sağlıklı biçimde ortaya konulmasını engel olmaktadır. Bu nedenle alternatif alan incelemesi, Çevresel Etki Değerlendirmesinin asli ve vazgeçilmez unsurlarından olarak kabul edilmektedir.

3.3. Bilirkişi Raporları ve Bilimsellik

Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde bilirkişi raporları, idari kararların hukuka uygunluğunun belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Söz konusu raporların çevresel etkileri tutarlı ve bilimsel yöntemlere uygun biçimde ortaya konulmalıdır. Dolayısıyla çevresel etkiler bakımından kendi içinde çelişen veya yeterli bilimsel temele dayanmayan bilirkişi raporlarına dayanılarak tesis edilen kararların hukuki denetim açısından ciddi sakıncalar

doğuracağı muhtemeldir.

Bununla birlikte belirtmek de gerekir ki, madencilik faaliyetlerinin çok boyutlu çevresel etkileri dikkate alındığında, değerlendirmelerin tek bir uzmanlık alanı ile sınırlı tutulması tek başına yeterli değildir. Çevre, hidrojeoloji, ziraat, ekoloji ve ilgili diğer disiplinlerin birlikte ele alındığı disiplinlerarası incelemeler, Çevre Etki Değerlendirme aşamasının bilimselliğini ve güvenilirliğini sağlamanın vazgeçilmez bir unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle disiplinlerarası değerlendirmeden yoksun olarak hazırlanan bilirkişi raporları, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin gerektirdiği bütüncül çevresel koruma yaklaşımıyla bağdaşmamaktadır.

4. Kümülatif Etki ve Stratejik Değerlendirme

Madencilik faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkisi yalnızca tekil bir proje ile sınırlı kalmamaktadır. Özellikle aynı bölgede yürütülen veya tasarlanan diğer faaliyetlerle birlikte ele alındığında daha geniş ve komplike sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle çevresel değerlendirme süreçlerinde, projenin tekil etkilerinin yanı sıra bölgesel ölçekte ortaya çıkan birikimli etkilerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Kümülatif etki yaklaşımı, çevresel baskıların zamana yayılı ve birbirini besleyen niteliğini esas almakla birlikte ekosistemlerin taşıma kapasitesi, doğal kaynakların yenilenme potansiyeli ve çevresel zararların uzun vadeli sonuçları çerçevesinde değerlendirme

yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin uzun vadeli ve bölgesel boyutunu ön plana çıkartmaktadır. [2]

5. Korunan Alanlarda Madencilik Faaliyetleri

5.1. Orman Alanları

Orman alanları, ekosistem bütünlüğünün korunması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliği ve doğal denge bakımından özel bir denetime tabi tutulmaktadır. Bu alanlarda yürütülmesi planlanan madencilik faaliyetleri, orman ekosisteminin bütünlüğünü bozma ve geri dönülmesi güç çevresel zararlar doğurma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, orman ekosisteminin bütünlüğünü bozacak nitelikteki madencilik faaliyetlerinin kamu yararı kapsamında değerlendirilemeyeceği ortaya konulmuş ve ekonomik faydanın varlığı tek başına bu faaliyetlerin hukuka uygunluğunu sağlayamayacağı görülmüştür.

5.2. Su Havzaları

Aynı şekilde, içme ve kullanma suyu havzaları, toplum sağlığı ve yaşam hakkı bakımından hayati öneme sahip doğal alan olduğundan dolayı bu alanlarda yürütülmesi planlanan madencilik faaliyetleri, geri dönülmesi imkânsız zararlar doğurma riski taşıması muhtemel olduğu için madencilik faaliyetlerine izin verilemeyeceği gerek doktrinlerde gerek içtihat kararlarında yer almaktadır.

5.3. Zeytinlik Alanlar

Zeytinlik sahalar, yalnızca tarımsal üretim alanları olarak değil; aynı zamanda ekonomik, kültürel ve ekolojik değer taşıyan alanlar olarak özel koruma altındadır. Bu alanlarda veya bu alanlara yakın bölgelerde yürütülmesi planlanan madencilik faaliyetleri, toz emisyonu, titreşim ve arazi yapısında değişiklik gibi etkiler nedeniyle zeytinliklerin sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürebilmektedir.

Bu nedenle zeytinlik sahalarla yönelik madencilik faaliyetlerinin hukuka uygunluğu değerlendirilirken, çevresel etkilerin tarımsal üretim üzerindeki olası sonuçları titizlikle ele alınmalı; zeytinliklerin korunmasına yönelik düzenlemeler sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde öncelikli olarak gözetilmelidir.

6. İdarenin Kısıtlanma ve Ölçülülük Yetkisi

İdarenin kısıtlama ve sınırlama yetkisi madencilik faaliyetlerine yönelik olarak, kamu düzeninin korunması ve sağlanması amacıyla kullanılan araçlardandır. Ancak bu yetki sınırsız bir takdir alanı oluşturmaz. Aksine; idarenin madencilik faaliyetlerine yönelik olarak getirdiği sınırlamaların, ölçülülük ilkesi doğrultusunda değerlendirmesini zorunlu kılar. Bu kapsamda sınırlamanın, ulaşılmak istenen çevresel koruma amacına elverişli, gerekli ve orantılı olması gerekmektedir.

Çevresel koruma amacıyla getirilen kısıtlamaların hukuka uygunluğu değerlendirilirken, sınırlamaların bilimsel

ve teknik verilere dayanıp dayanmadığı belirleyici bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Bilimsel temelden yoksun, soyut ve genelleyici nitelikteki kısıtlamalar, ölçülülük ilkesinin gerekleriyle bağdaşmamaktadır. Buna karşılık çevresel risklerin somut biçimde ortaya konulduğu ve bilimsel verilerle desteklenen sınırlamalar, idarenin çevreyi koruma yükümlülüğünün doğal bir sonucu olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak idarenin kısıtlama yetkisi, bir yandan çevresel değerlerin korunmasını güvence altına alırken, diğer yandan hukuki öngörülebilirlik ve hukuki güvenlik ilkeleriyle dengelenmek durumundadır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, bu dengeyi sağlayan temel normatif çerçeveyi oluşturmaktadır.[3]

Sonuç

Madencilik faaliyetleri, ekonomik kalkınma politikaları bakımından önemli bir araç olmakla birlikte, doğası gereği çevre üzerinde yoğun ve çoğu zaman geri dönülmesi güç etkiler doğurmaktadır. Bu nedenle madencilik faaliyetlerinin hukuki denetimi, yalnızca ekonomik verimlilik ve yatırım gerekleri üzerinden değil; çevrenin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve nesiller arası hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Çalışma boyunca da ortaya konulduğu üzere, sürdürülebilir kalkınma ilkesi bu çok boyutlu değerlendirmeyi mümkün kılan temel normatif çerçeveyi oluşturmaktadır.

Türk hukukunda sürdürülebilir kalkınma ilkesinin anayasal dayanakları, özellikle

Anayasa'nın 56. ve 168. maddeleri ışığında açık biçimde görülmektedir. Sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı ile doğal kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması ilkesi, madencilik faaliyetlerinin serbest piyasa mantığıyla yürütülemeyeceğini; aksine kamu yararı, kamu düzeni ve çevresel koruma ilkeleri doğrultusunda sıkı bir hukuki denetime tabi tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda madencilik ruhsatları, özel kişilere mutlak ve sınırsız haklar tanımamakta; idarenin gözetim ve denetimi altında kullanılan, şartlı ve sınırlı yetkiler sağlamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, kamu yararı kavramının içeriğini de dönüştürmüş; kamu yararının yalnızca ekonomik büyüme ve yatırım artışı ile özdeşleştirilmesini aşarak çevresel değerlerin korunmasını da kapsayan geniş bir anlam kazanmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda madencilik projelerinin kamu yararına uygunluğu değerlendirilirken, çevre üzerindeki etkilerin bilimsel verilerle ortaya konulması ve ekonomik gerekçelerin çevre hakkı karşısında otomatik bir üstünlük sağlamaması gerekmektedir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi süreci ise, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin somutlaştığı en önemli hukuki araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. ÇED süreci, yalnızca şekli bir prosedür veya teknik raporlama faaliyeti olmayıp, idarenin takdir yetkisini sınırlayan ve yönlendiren asli bir hukuki mekanizma niteliği taşımaktadır. Yer seçimi, alternatif alan incelemesi, bilirkişi raporlarının bilimselliği ve disiplinler arası değerlendirme gerekliliği, bu sürecin çevresel koruma

amacına uygun şekilde işletilmesi bakımından vazgeçilmez unsurlardır.

Bununla birlikte madencilik faaliyetlerinin çevresel etkilerinin yalnızca tekil projeler üzerinden değerlendirilmesi yeterli değildir. Kümülatif etki yaklaşımı, çevresel baskıların bölgesel ve uzun vadeli boyutlarını ortaya koyarak, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin zamansal ve mekânsal genişliğini göz önüne sermektedir. Özellikle korunması gereken alanlarda —ormanlar, su havzaları ve zeytinlik sahalar gibi— yürütülmesi planlanan madencilik faaliyetlerinin, çevre hakkı ve kamu yararı bakımından daha sıkı bir hukuki denetime tabi tutulması zorunludur.

Sonuç olarak, idarenin madencilik faaliyetlerine yönelik kısıtlama ve sınırlama yetkisi, ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çevresel koruma amacıyla getirilen sınırlamaların bilimsel ve teknik verilere dayanması hem çevrenin korunması hem de hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkelerinin sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, bu hassas dengeyi kuran temel ilke olarak, madencilik faaliyetlerinin hukuki denetiminde merkezi bir rol üstlenmektedir. Bu çerçevede, madencilik faaliyetlerinin hukuki denetiminin güçlendirilmesi; çevresel değerlerin korunması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve gelecek kuşakların haklarının güvence altına alınması bakımından kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

DİPNOT

- [1] (Ak Demirtaş Madencilik Nakliyat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. [1. B.], B. No: 2014/1989, 15/6/2016, § ...)
- [2] Bu yaklaşım yargı kararlarında da kabul edilmekte olup ayrıntılı bilgi için bkz. Danıştay 4. Dairesi, 2023/13888 E., 2024/2234 K., 28.03.2024.
- [3] Ölçülülük ilkesi ve idarenin çevresel koruma amacıyla getirdiği kısıtlamaların bilimsel temele dayanması gereği, yargı kararlarında da kabul edilmekte olup ayrıntılı bilgi için bkz. Samsun Bölge İdare Mahkemesi 2. İdare Dava Dairesi, 2019/510 E., 2020/64 K., 22.01.2020; Danıştay 6. Dairesi, 2018/501 E., 2021/10240 K., 28.09.2021.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. D. (2024). Çevre hukuku ilkelerinin idari yargı kararlarına yansımaları [Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Çebi Dikdoğmuş, L. (2024). Ticari işletmenin bir malvarlığı unsuru olarak maden hakları ve bu hakların hukuki işlemlere konu olması [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi].
- Doğan, E. Ö. (2023). Habitatların kamu malları rejiminde korunması [Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Dölen, Ö. N. (2023). İdari işlem olarak ÇED ve katılım hakkı [Yüksek lisans tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi].
- Mallı, N. Ö. (2022). Madenlerle ilgili yaptırım uygulama ve kentleşme bağlamında kısıtlama yetkisi [Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi].
- Sümer, N. (2022). İdare hukuku açısından orman alanlarından yararlanmanın hukuki rejimi [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
- Yeşil, Y. (2023). İdare hukuku açısından stratejik çevresel değerlendirme [Doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi].

ULUSLARARASI ÇEVRE HUKUKU ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE MADENCİLİK FAALİYETLERİNDE ÇED SÜRECİNİN ETKİNLİĞİ

Giriş

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), belirli bir proje ya da faaliyetin gerçekleştirilmesinden önce, çevre üzerinde yaratabileceği olası etkilerin sistematik biçimde tespit edilmesini, değerlendirilmesini ve bu etkilerin önlenmesi ya da en aza indirilmesine yönelik önlemlerin belirlenmesini amaçlayan hukuki ve idari bir süreçtir. ÇED'e duyulan ihtiyaç, özellikle sanayileşme ve doğal kaynakların yoğun kullanımının çevresel zararları görünür kılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ÇED, çevrenin korunmasının yalnızca sonradan müdahalelerle değil, karar alma aşamasında sağlanması gerektiği anlayışı şekillenmiştir. Bu yönüyle ÇED, kalkınma politikaları ile çevre koruma hedefleri arasında denge kurulmasını sağlayan önleyici bir araç niteliği taşımanın

yanı sıra kamuoyunun bilgilendirilmesi, katılımın sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma ilkesinin hayata geçirilmesi gibi önemli işlevler üstlenmektedir.

Bu makalede öncelikle ÇED'in genel öneminden ve uluslararası çevre hukukunda ÇED'e yön veren ilkelerden bahsedilecektir. Bunun akabinde ÇED'in Türk madencilik hukuku içindeki yerine değinilecektir. Daha sonra "etkinlik", yalnızca süreçlerin işletilmesi değil; doğru projelerin ÇED'e tabi tutulması (tarama), kritik etkilerin kapsamının doğru belirlenmesi (kapsam belirleme), bilimsel/teknik kalitesi yüksek raporlama, kararın çevresel gerekçeye dayanması ve alternatiflerin gerçekçi biçimde tartışılması, halkın katılımının "bilgi alma" düzeyinden "kararı etkileyen katılıma dönüşmesi, karar

sonrası izleme ve yaptırımın işletilmesi, yargısal denetimin erişilebilirliği ve etkililiği ölçütleriyle detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Son olarak ise, Türkiye'de madencilik faaliyetlerinde ÇED sürecinin etkinliği üzerinde durulacaktır.

1. ÇED'in Mahiyeti

ÇED, çevreye önemli etkileri olabilecek projelerin "izin/uygunluk" kararından önce; etkilerin belirlenmesi, alternatiflerin karşılaştırılması, azaltım-önleme tedbirlerinin tasarlanması ve kararın gerekçelendirilmesi için kullanılan temel araçtır. Söz konusu ÇED değerlendirmelerinde dikkate alınan madencilik özelinde riskler; asit maden drenajı, siyanür ve ağır metal taşınımı, pasa ve atık barajı güvenliği, habitat parçalanması, su bütçesi üzerindeki baskı ve kapalı havzalarda kümülatif etkiler olarak öne çıkar. Bu nedenle, ÇED süreci madencilikte yalnızca "izin ön koşulu" değil, çevresel risk yönetiminin çekirdeğidir.

2. Uluslararası Çevre Hukuku Kapsamında ÇED

Uluslararası çevre hukuku kapsamında ÇED'e yön veren ilkelerden en önemlisi, katılım ve şeffaflık ilkesidir. Rio Bildirgesi'nde geçen bu ilke, çevresel kararların ilgili tüm vatandaşların katılımıyla ele alınmasını; çevresel bilgiye erişim, karar alma süreçlerine katılım ve yargıya erişim boyutlarını çevresel yönetişimin temel sütunları olarak kurmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda, ÇED'in yalnız teknik bir raporlama değil, demokratik meşruiyeti olan bir karar

süreci olması gerektiğini vurgulamasıyla ön plana çıkmaktadır.

Uluslararası çevre hukuku kapsamındaki ilkelere değerlendirilirken Aarhus Sözleşmesi'ne değinilmesi önem taşımaktadır. Nitekim Aarhus Sözleşmesi, demokrasi bakımından en gelişkin bölgesel rejimlerden biridir. Buna rağmen Türkiye, UNECE sisteminde yer almakla birlikte Aarhus Sözleşmesi'ne taraf değildir. Her ne kadar sözleşmeye taraf olunmaması, iç hukukta hiçbir koruma yok anlamına gelmeyecekse de uluslararası denetim ve ortak standartların bağlayıcılığının azalma riskinden dolayı bu durum, özellikle sivil toplumun ve bireylerin çevresel kararlara ilişkin sistematik "erişim hakları" standardına bağlanması bakımından yapısal bir boşluk yaratabileceği hususunda eleştirilmektedir.

Değinilmesi gereken bir başka sözleşme, Espoo Sözleşmesi'dir. Espoo Sözleşmesi, sınır aşan çevresel etkileri olabilecek projeler için bildirim, danışma ve bilgi paylaşımı esaslarını getirmektedir. Doktrinde, sınır aşan çevresel etki değerlendirmesi standartlarını zayıflatacağı için, Türkiye'nin Espoo Sözleşmesi'ne taraf olmaması eleştirilmektedir. Söz konusu eleştiriler, madencilik projelerinde özellikle su havzaları ve ekosistem bağlantıları nedeniyle, sınır aşan çevresel etkilerin ortaya çıkma olasılığı ne olursa olsun göz ardı edilemeyeceği noktasında toplanmaktadır.

Son olarak her ne kadar Türkiye AB üyesi değilse de AB ÇED Direktifi (2011/92/EU) ve

2014/52/EU değişikliklerinin vurguladığı; rapor kalitesinin güçlendirilmesi, kamu katılımının iyileştirilmesi, kararların gerekçelendirilmesi ve uygun olduğu durumlarda karar sonrası izleme mekanizmaları bağlamındaki standartlar, Türkiye’de madencilik bakımından uzun yıllardır referans noktası olmuştur.

3. Türkiye’de ÇED’in Hukuki ve İktisadi Niteliği

Türkiye’de çevre hakkının anayasal temeli, Anayasa’nın “sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlıklı 56. maddesidir. ÇED’in kanuni dayanağı ise, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 10. maddesidir. Söz konusu madde, çevresel etkileri olabilecek faaliyetlerde ÇED raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlanması yükümlülüğü getirmektedir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın 2024 Teknik Faaliyet Raporu, ÇED sisteminin istatistiksel fotoğrafını vermektedir. Rapora göre 1993–2024 arasında toplam 96.886 ÇED kararı verilmiş; bunların 80.869’u “ÇED Gerekli Değildir”, 8.080’i “ÇED Olumlu” olarak kaydedilmiştir. 2024 yılı özelinde 643 proje “ÇED Olumlu” alırken, 3.435 proje için “ÇED Gerekli Değildir” kararı verilmiştir. Bu tablo, tarama aşamasında çok geniş bir proje kümesinin tam ÇED değerlendirmesi yerine daha sınırlı değerlendirme kanallarından geçtiğine işaret etmektedir. Söz konusu raporda petrol-madencilik sektörü, %27’lik paya sahiptir. Söz konusu istatistiksel bilgilerin ışığında; madenciliğin ÇED gündeminin merkezinde

olduğu, buna rağmen “ÇED Gerekli Değildir” kararlarının sistem genelinde baskın olması nedeniyle maden projelerinin önemli bir bölümünün tam ÇED derinliğine ulaşmadan izin süreçlerine eklenilebilme riski vardır. Dolayısıyla etkinlik bakımından kilit soru şudur: Madencilik faaliyetlerinde çevresel risk profili yüksek olan projelerin istisnai değerlendirme süreçlerine yönlendirildiği söylenebilir mi; eğer böyle bir yönelim mevcutsa, bu durum hangi eşikler ve yorum kalıpları üzerinden şekillenmektedir?

Türkiye’de ÇED sisteminin güçlü yönlerinin başında, normatif çerçevenin görece yerleşik olması ve buna bağlı bir idari kapasite birikiminin halihazırda mevcut olması gelmektedir. ÇED’in Çevre Kanunu’nun 10. maddesinde açık bir kanuni dayanağa sahip olması ve uzun yıllara dayanan uygulama geçmişi, idare açısından belirli bir kurumsal hafızanın gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, özellikle prosedürel süreklilik ve uygulama pratiğinin standardizasyonu bakımından ÇED sisteminin önemli bir avantajı olarak değerlendirilebilir. Bir diğer güçlü yön olarak, merkezi veri üretimi ve elektronikleşme yönündeki eğilimler zikredilebilir. Bakanlığın teknik faaliyet raporlarında e-ÇED uygulamalarının geliştirilmesine ve ÇED süreçlerine ilişkin verilerin yıllara göre izlenebilirliğine yapılan vurgu, karar alma süreçlerinin daha sistematik biçimde takip edilebilmesine imkân tanımaktadır. Bu durum, hem idari denetim hem de politika değerlendirmesi açısından potansiyel bir şeffaflık alanı yaratmaktadır. Son olarak, madencilik faaliyetlerinin ÇED

gündemindeki ağırlığının görünür olması da güçlü yönler arasında sayılabilir. Petrol ve madencilik kategorisinin “ÇED Olumlu” kararları içinde yüksek bir paya sahip olması, en azından büyük ölçekli maden projelerinin ÇED sürecinin radarında yer aldığını göstermektedir. Bu görünürlük, madencilik sektörünün çevresel etkilerinin idari düzeyde tamamen dışlanmadığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, ÇED sisteminin etkinliği açısından çeşitli yapısal zayıflıklar ve risk alanları da dikkat çekmektedir. Öncelikle, tarama aşaması ve değerlendirme kapsamının daraltılması riski önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. ÇED sisteminin başarısı, en başta doğru projeyi doğru derinlikte değerlendirme kapasitesine bağlıdır. Türkiye’de “ÇED Gerekli Değildir” kararlarının yüksek sayılara ulaşması, özellikle madencilik gibi çevresel risk potansiyeli yüksek sektörlerde tarama eşiklerinin çevresel hassasiyet ve yer seçimi kriterleriyle birlikte daha sıkı yorumlanmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi hâlde kapasite artışı, etaplama ya da ruhsat alanı genişletme gibi parçalı proje kurguları yoluyla önemli çevresel etkiler kümülatif biçimde büyürken, her bir aşamanın daha düşük yoğunluklu değerlendirmelerden geçmesi söz konusu olabilmektedir.

Madencilik faaliyetlerinde öne çıkan bir diğer yapısal sorun, kümülatif etki değerlendirmesinin ve havza ya da ekosistem ölçeğinin yeterince dikkate alınmamasıdır. Çoğu durumda çevresel etki, tek bir projeden ziyade aynı havzada yoğunlaşan çok sayıda faaliyet, yol açma çalışmaları, su çekimi, orman

parçalanması ve atık depolama alanlarının toplam etkisi üzerinden şekillenmektedir. Uluslararası iyi uygulamalar, kümülatif etki değerlendirmesini ÇED’in ayrılmaz bir parçası hâline getirme yönünde gelişirken, aynı şekilde Avrupa Birliği yaklaşımı da rapor kalitesi ve kapsamın güçlendirilmesine doğru evrilmiştir. Buna karşın Türkiye’de kümülatif etki analizinin pratikte çoğu dosyada sınırlı kaldığı, proje sınırına sıkıştığı ve özellikle madencilik kümelenmelerinde bu eksikliğin belirginleştiği yönünde doktrinde yaygın bir eleştiri bulunmaktadır.

Halkın katılımı boyutu da ÇED’in etkinliği açısından sorunlu alanlardan biridir. Rio İlkesi 10’un öngördüğü katılım anlayışı, yalnızca toplantı yapılması değil; bilginin erişilebilirliği, zamanında paylaşımı, anlaşılabilir format, itirazların gerekçeli yanıtlanması ve kararın bu görüşleri nasıl tartıştığının görünür kılınması gibi unsurları içerir. Türkiye’nin Aarhus Sözleşmesi’ne taraf olmaması, çevresel bilgiye erişim, katılım ve yargısal başvuru haklarını uluslararası bağlayıcılık düzeyinde güçlendiren bir çerçevenin eksikliğine işaret etmektedir. Özellikle madencilik projelerinin yerel ölçekte yoğun toplumsal itirazlara konu olması, katılım süreçlerinin “çatışma azaltıcı” değil “çatışma üretici” olarak algılanmasına yol açabilmekte ve bu durum ÇED’in sosyal meşruiyetini zayıflatmaktadır. Etkinlik açısından belirleyici olan husus, halkın katılımının proje tasarımında gerçek ve somut değişiklikler doğurup doğurmadığıdır.

ÇED raporlarının kalitesi, bağımsızlığı ve çıkar çatışması algısı da sistemin yapısal

gerilimlerinden birini oluşturmaktadır. ÇED raporları genellikle proje sahibi tarafından finanse edilen danışmanlarca hazırlanır. Dolayısıyla söz konusu durum, yalnızca Türkiye açısından değil, küresel ölçekte de ciddi bir risk oluşturmaktadır.

ÇED sürecinin karar sonrası izleme ve uygunluk boyutu da etkinlik açısından kritik önem taşımaktadır. Nitekim ÇED'in çevresel faydası, yalnızca "ÇED Olumlu" kararının verilmesiyle sınırlı kalmamakta; izleme, denetim ve yaptırım mekanizmalarının etkinliğine bağlı olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla uygulamada izleme raporlarının düzenli paylaşımı, bağımsız ölçümlerin yapılması, etkili şikâyet mekanizmalarının işletilmesi ve ihlaller karşısında hızlı yaptırım kapasitesinin özellikle madencilik sektöründe hayati olduğu görülmektedir.

ÇED'in son yapısal riski olarak, olay-temelli tartışmalardan bahsedilebilir. Nitekim söz konusu olaylar, ÇED sisteminin kurumsal güven boyutunu görünür kılmaktadır. Erzincan İliç'teki Altın Madeni sahasında 2024 yılında meydana gelen büyük heyelan ve can kayıpları sonrasında, ÇED süreçlerinin yeterliliği ve kamu denetiminin etkinliği, kamuoyunda yoğun biçimde sorgulanmıştır. Söz konusu facia, ÇED'in yalnızca teknik bir prosedür olmadığını; aynı zamanda hesap verebilirlik ve kurumsal güven mekanizmalarıyla birlikte işlemesi gereken bir yönetim aracı olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Uluslararası çevre hukuku ilkeleriyle daha güçlü bir uyum sağlanabilmesi için, öncelikle madencilik faaliyetlerine ilişkin ÇED tarama kriterlerinin yer hassasiyeti ve

kümülatif çevresel baskılar birlikte dikkate alınarak sıkılaştırılması gerekmektedir. Bununla bağlantılı olarak, kümülatif etki değerlendirmesinin standardize edilmesi büyük önem taşımaktadır. Aynı havza veya ruhsat kümeleri içinde su bütçesi, habitat parçalanması, atık depolama kapasitesi ve olası risk senaryolarının birlikte ele alınması, ÇED'in proje sınırına sıkışan yaklaşımından ekosistem ölçeğine yönelmesini sağlayacaktır. Bu dönüşüm, özellikle madencilik faaliyetlerinin uzun vadeli ve birikimli etkilerinin görünür kılınması açısından kritik bir adım olacaktır.

Halkın katılımı boyutunda ise, katılımın yalnızca usuli değil nitelikli hâle getirilmesi gerekmektedir. Bilgiye erişimin anlaşılabilir özet raporlar, açık veri setleri ve izleme ölçümleriyle desteklenmesi; alternatiflerin gerekçeli biçimde karşılaştırılması ve itirazlara verilen yanıtların şeffaflaştırılması, ÇED'in demokratik meşruiyetini güçlendirecektir. Türkiye'nin Aarhus Sözleşmesi'ne taraf olmaması bu alanda yapısal bir eksikliğe işaret etmekle birlikte, taraf olunmasa dahi iç hukukta bilgiye erişim, katılım ve yargısal başvuru haklarını bütüncül biçimde güçlendiren bir rejimin kurulması ÇED'in demokratik meşruiyetini arttıracaktır.

Son olarak, ÇED raporlarının kalite güvencesi ile karar sonrası izleme ve yaptırım mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Jeoteknik ve hidrojeoloji gibi yüksek risk içeren alanlarda bağımsız üçüncü taraf uzman incelemesi ve teknik değerlendirme kurulları, raporların güvenilirliğini artırabilir. Bunun yanı sıra "ÇED Olumlu" kararlarının açık performans göstergeleri ve izleme yükümlülükleriyle

koşullandırılması, uyumsuzluk hâllerinde etkili yaptırımların uygulanmasını mümkün kılacaktır. Bu yaklaşım, ÇED'in yalnızca karar öncesi bir filtre değil, yaşam döngüsü boyunca işleyen bir çevresel yönetim aracı olarak güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, makalede öncelikle ÇED'in genel öneminden ve uluslararası çevre hukukunda ÇED'e yön veren ilkelerden bahsedilmiştir. Daha sonra ÇED'in Türk madencilik hukuku içindeki yerine değinilmiştir. Daha sonra ise, "etkinlik" hususu detaylıca açıklanmıştır. Son olarak ise, Türkiye'de madencilik faaliyetlerinde

ÇED sürecinin etkinliği ve söz konusu etkinliği arttırabilmek için öneriler üzerinde durulmuştur. Bütün bu değerlendirmeler ışığında; Türkiye'de madencilik faaliyetlerine uygulanan ÇED rejiminin gerçek anlamda etkin ve güvenilir bir çevresel yönetim aracı hâline gelebilmesi; yalnızca mevzuatın varlığına değil, tarama aşamasının çevresel hassasiyet ve kümülatif risk temelli biçimde güçlendirilmesine, karar alma sürecinin katılım ve şeffaflık ilkeleriyle derinleştirilmesine, rapor kalitesinin bağımsız denetimle güvence altına alınmasına ve 'ÇED Olumlu' kararının karar sonrası izleme ve yaptırımlarla sürekli bir yükümlülük ilişkisine dönüştürülmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Alica, S. S. (2011). Çevresel etki değerlendirmesinin yargı kararları çerçevesinde irdelenmesi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(3), 97–130.
- Avrupa Birliği. (2014). Directive 2014/52/EU of the European Parliament and of the Council (EIA Directive amendment). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0052>
- Avrupa Komisyonu. Environmental impact assessment (EIA). https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/environmental-assessments/environmental-impact-assessment_en
- Birleşmiş Milletler. (1992). Rio declaration on environment and development. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2025). ÇED, izin ve denetim teknik faaliyet raporu 2024. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/08.10.2025_tfr_2024_nihai-1-20251008163544.pdf
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. ÇED uygulamaları. <https://ced.csb.gov.tr/ced-uygulamaları-i-85396>
- Glasson, J., Therivel, R., & Chadwick, A. (2012). Introduction to environmental impact assessment. Routledge.
- Tekayak, D. (2014). An overview of environmental impact assessment law and practice in Turkey. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13(2), 161–190. <https://aacd.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/462/2018/02/C13S2Tekayak.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa>
- Türkiye Cumhuriyeti. (1983). 2872 sayılı Çevre Kanunu. https://cevremerkezi.ege.edu.tr/tr-4055/2872_sayili_cevre_kanunu.html
- UNECE. Aarhus Convention – Status of ratification. <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/status-ratification>
- Yıldız, T. D. (2020a). İşletme izin sürecinin madencilik sektörüne etkileri. İksad Yayınevi.
- Yıldız, T. D. (2020b). The impacts of EIA procedure on the mining sector in the permit process of mining operating activities & Turkey analysis. Resources Policy, 67, 101681. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101681>
- Yıldız, T. D., Samsunlu, A., & Kural, O. (2016). Urban development and mining in Istanbul - Ağacli Coal Field and its rehabilitation. International Symposium on Environmental Issues and Waste Management in Energy and Mineral Production.

MADENCİLİK TAHKİM KURUMU VE TAHKİM SÜRECİNİN MADENCİLİK SEKTÖRÜNE POTANSİYEL FAYDALARI

Giriş

Son zamanlarda birçok alanda hem sayısı hem de önemi giderek artan alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından biri tahkim kurumudur. Tahkim; tabi olduğu usul, kararlarının bağlayıcılığı, yargısal karakteri ve devlet yargısıyla olan ilişkisi bakımından diğer alternatif yöntemlerden belirgin bir şekilde ayrılır. En temel ifadeyle tahkim, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri ve kanunen izin verilen alanlarda doğmuş ya da doğabilecek uyuşmazlıkların, devlet mahkemeleri yerine bizzat kendi belirledikleri hakemler tarafından karara bağlanması sürecidir. Bu niteliğiyle onu, alternatif çözüm yolları arasındaki en kurumsal yapı olarak tanımlamak isabetsiz olmayacaktır.

Sürecin klasik devlet yargılamasına kıyasla daha hızlı ve az masraflı işlemesi, tahkimin en sık vurgulanan avantajlarından biridir. Bunun ötesinde, uyuşmazlığı çözecek hakemlerin

genel mahkeme heyetlerine kıyasla ihtilaf konusu alanda daha donanımlı, tecrübeli ve yetkin kişiler arasından seçilebilmesi büyük bir fark yaratır. Bu durumu madencilik sektörü özelinde incelediğimizde; Rödovals Sözleşmesinden kaynaklanan bir uyuşmazlık, yetkili ve görevli mahkemelerin ağır iş yükü içerisinde yüzlerce dava türünden yalnızca biri olarak işlem görecektir.[1] Doğal olarak, uyuşmazlık türünde özel bir ihtisası bulunmayan görevli hâkim, bilhassa teknik konularda bilirkişi desteğine başvurmak durumunda kalacaktır. Oysa tahkim kurumunda görev alacak hakem veya hakem kurulları; doğrudan ilgili sektörde deneyim kazanmış ve benzer uyuşmazlıklara teknik düzeyde aşina kişilerden oluşturulabilir. Uzmanlığa dayalı bu yapı; uyuşmazlığın esası, usulün yönetimi ve sektörel dinamiklere hâkimiyet bağlamında sürecin çok daha verimli, adil ve seri bir şekilde yürütülmesine olanak tanır.

1. Tahkimin Hukuki Niteliği

Tahkim; bir sözleşme gibi taraf iradeleri ile vücut bulmasının yanı sıra işleyiş bakımından bir yargı kararı niteliği taşımaktadır. Tahkim tabi olduğu tahkim makamı, hukuk sistemine göre belirli kurallar çerçevesinde yürütülür. Bu özellik bunun bir çeşit yargılama prosedürü olduğu şeklinde yorumlanır. Gene de tahkim

tarafların iradeler çerçevesinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu açıdan ise sözleşme olarak ele alan görüşler vardır. Doktrinde tahkimi sınıflandırırken nevi şahsına münhasır bir yapıda olduğu görüşü de mevcuttur.[2] Tahkim sözleşmesinin taraflar arasındaki belirli bir uyuşmazlığa dayanması, uyuşmazlığın tahkime elverişli olması, uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözülmesi hususunda tarafların iradelerinin olması ve yazılı olması gerekmektedir.[3] Tahkimin sözleşmesi veya hükmünün geçerli olması için tahkim yeri (seat of arbitration), uygulanacak hukuk (applicable law) ve tahkim kuralları (arbitration rules) belirlenmiş olması lazımdır.[4]

Taraflar bu seçimde sözleşme serbestisi (libertas contrahendi) ilkesi çerçevesinde serbestçe hareket eder. Tabi olunacak usul, delillerin belirlenmesi, esasa ilişkin unsurları kendileri belirleyebilecekleri gibi bunu mevcut hukuk sistemlerinde de alabilirler. Uygulamada en çok tercih edilen yöntem, tarafların ait oldukları sektör de yaygın olarak hizmet veren tahkim kurumlarından birini belirlemektir. Kurumsal tahkim denilen bu yöntem, daha önce kuralları belirlenmiş özellikle bu alanlarda uzmanlaşmış ve hizmet veren kurumlar tarafından icra edilir.[5]

2. Türk Hukukunda Tahkim

Türk hukukunda tahkim, kanuni düzeyde tahkim, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 407 ila 444. maddeleri arasında millî (iç) tahkim bakımından ayrıntılı şekilde düzenlenmiş, yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar açısından ise 4686 sayılı

Milletlerarası Tahkim Kanunu yürürlüğe konulmuştur; ayrıca 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun tahkim anlaşmasına uygulanacak hukuk ve yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi bakımından tamamlayıcı hükümler içermekte, 1958 tarihli New York Sözleşmesi ise Türk hukukunda yürürlükte olup yabancı hakem kararlarının tanınması ve icrası bakımından uluslararası çerçeveyi oluşturmaktadır. Anayasamızın 125. Maddesi'nde yer alan tahkim ifadesi ise kamu kurumlarının tahkim sürecine dahil olabilmemesinin önünü açmaktadır. 1999 yılında yapılan bu düzenleme daha çok yabancı yatırımcılara kendi tercih ettikleri hukuk sistemi seçebilmek suretiyle daha cazip kılmak için yapıldığı söylenebilir.[6]

3. Maden Hukukunda Tahkim

Maden hukuku bir yandan soyut diğer yandan alt bir kavramdır. Özellikle son zamanlarda kullanımı oldukça yaygınlaşan "stratejik madenler" terimi ile bilinen kıymetli madenlerin yanında hepsi yer altı kaynaklı olarak adlandırılması mümkündür. [7] Egemenlik ilkesi gereği devletler bu kaynakların çıkarılması, kullanılması, ticaretini orta ve uzun vadeli politikalar çerçevesinde belirler. Anayasa Madde 168 "Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine

bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.” şeklinde ifadesi bu madencilik faaliyetlerinin kamu hukuku alanına girecek şekilde düzenlendiğini görmekteyiz. 3213 Sayılı Maden Kanunu m. 1, “Bu Kanun madenlerin milli menfaatlere uygun olarak aranması, işletilmesi, üzerinde hak sahibi olunması ve terk edilmesi ile ilgili esas ve usulleri düzenler.” ifadesine yer vermiştir. Kanunu devamında hangi kaynakların maden olarak nitelendirildiği, çıkarma faaliyetinde bulunacak kişi veya kurumların uyması gereken kuralları belirler. Madencilik her ne kadar kamu yararına yapılan bir faaliyet olarak isimlendirilse de bunu faaliyetlerde buluna gerçek veya tüzel kişiler kanunlar kapsamında faaliyet gösterir. [8] Bu faaliyetler çeşitli kanunlara tabidir. Bu faaliyetleri yürütürken istihdam edilen işçiler açısından 4857 Sayılı İş Kanunu, Ticari Faaliyetleri açısından 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, yer üstünde kiraladıkları veya satın aldıkları taşınır-taşınmazlar açısından 6098 Sayılı Borçlar Kanunu veya 4721 Sayılı Medeni Kanuna tabidir. Kısaca madencilik faaliyetleri girdikleri özel hukuk ilişkileri açısından diğer gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri açısından farklılık yoktur. Tahkimde özellikle madencilik sektörünü hedefleyen bir düzenleme bulunduğu söylenemez. Gene de sadece madencilik alanı için geçerli belli başlı uluslararası standartların olduğu söylenebilir. Merkezi otoritesi zayıf bazı ülkelerde yer altı kaynaklarının terörizm gibi faaliyetlerin finansmanı için kullanılmasını engellemek için çatışma bölgelerinden alınmamış olma şartı (Conflict-Free) bunlardan birisidir.[9] Bunun

yanında madencilik faaliyetlerinin çevreye ve doğaya olumsuz etkilerini azaltmak için düzenlenen sürdürülebilir madencilik “Sustainable Mining”, ESG kriterlerine uygun madencilik gibi standartlarda mevcuttur.[10] Özellikle madencilik alanında uzmanlaşmış tahkim kurumları veya kişileri bu standartların uygulamasını çok daha verimli şekilde yapabilirler.

Sonuç

Tahkim alternatif bir çözüm yolu olup diğer alternatif çözüm yollarından daha kurumsal işlemektedir. Genel görüş tahkimin ulusal hukuk sistemlerinden daha az masraflı ve daha seri olduğu şeklindedir. Tahkim süreci de tıpkı diğer yargılama süreçleri gibi delillerin incelenmesi, beyanların sunulması, uyuşmazlığın tespiti ve çözüm üretilmesini amaçlamaktadır. Şüphesiz bu faaliyetlerin yerine getirilmesi için hatırı uyuşmazlığın büyüklüğüne göre hatırı sayılır zaman, masraf ve emek gerektirmektedir. Gene de tahkim sürecinde tarafların iradesi çerçevesinde belirlenen hakem(ler) ortaya çıkabilecek uyuşmazlık için standart bir hakimden daha yetkin şekilde karar verebilir. Delil toplama, araştırma, ihlal süreçlerin daha verimli işletebilir. Özellikle madencilik sektöründe yapılabilecek tahkim süreci madencilik faaliyetlerini yürütenler için bir çeşit oto kontrol sistemi teşkil edebilir. Bu sistem sayesinde madencilik faaliyetleri belirlenen ulusal ve uluslar arası standartlara bağlı kalarak hem madenciliğin sebep olabileceği çevresel, doğal, sosyo ekonomik olumsuz etkiler azaltılabilir hemde haksız rekabetin önüne geçilebilir.

DİPNOT

- [1] Röдовans sözleşmesi, maden ruhsatı sahibinin maden sahasını bizzat işletmek yerine, bu hakkı belirli bir bedel veya üretilen maden miktarı üzerinden pay alma karşılığında üçüncü bir kişiye devrettiği sözleşme türüdür. H. Amiklioğlu, “Röдовans Sözleşmesi İle İşletilen Bir Maden İşletmesinden Doğan Zararlardan Sorumluluk”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan), C. 19, Özel Sayı, 2017, s. 1271.
- [2] Tahkim sözleşmesinin niteliği doktrinde tartışmalı olup, bu konuda ileri sürülen dört farklı görüşten sonuncusu, sözleşmenin kendine özgü (sui generis) bir yapı taşıdığını savunmaktadır. S. Y. Lokmanoğlu, “Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesinin Kurucu Unsurları ve Geçerlilik Şartları”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 1, S. 41, 2020, s. 347.
- [3] M. İnanc ve F. Avcı, “İmtiyaz Sözleşmeleri Çerçevesinde İdari Uyuşmazlıklarda Tahkime İlişkin Usuli Hukuksal Sorunlar”, Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. 5, 2024, s. 43.
- [4] Lokmanoğlu, s. 347-368.
- [5] Uluslararası ve ulusal kurumsal tahkim merkezlerine örnek olarak; Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) Uluslararası Tahkim Divanı (Paris), Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi (LCIA), Singapur Uluslararası Tahkim Merkezi (SIAC), Hong Kong Uluslararası Tahkim Merkezi (HKIAC), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (ICSID - Washington D.C.), Daimi Hakemlik Mahkemesi (PCA - Lahey), Amerikan Tahkim Derneği (AAA) / Uluslararası Uyuşmazlık Çözüm Merkezi (ICDR - New York), Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (SCC - Stockholm), İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC), TOBB Uyuşmazlık Çözüm Merkezi (TOBB UYUM - Ankara) ve Borsa İstanbul Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi gösterilebilir.
- [6] K. C. Özel, “Küreselleşme ve İmtiyaz Sözleşmelerinde Uluslararası Tahkim”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 36, 2024, s. 45.
- [7] Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye Kritik ve Stratejik Madenler Raporu, Ankara, 2025. (Çevrimiçi erişim: https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/TKDB/tr/Belgeler/Tu%CC%88rkiye_Kritik_ve_Stratejik_Madenler_Raporu.pdf)
- [8] S. Erdoğan, “Maden Haklarının Hukuki Rejimi ve Maden Sahaları İçin Kamulaştırma”, Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, Y. 5, S. 1, 2024, s. 1. Mevzuattaki tarihsel dönüşümün incelendiği bir diğer kaynak için ayrıca bkz. 3213 Sayılı Maden Kanunu Öncesinde ve Sonrasında Türkiye’de Maden Mevzuatında Yapılan Değişikliklerin İncelenmesi, <https://polen.itu.edu.tr:8443/server/api/core/bitstreams/dcc883c3-e4a1-4842-868cd1d746e57bb7/content>
- [9] Avrupa Komisyonu, “Conflict Minerals Regulation Explained”, https://policy.trade.ec.europa.eu/development-and-sustainability/conflict-minerals-regulation/regulation-explained_en (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2026).
- [10] Yazar, ilgili çalışmada madencilik yatırımları gerçekleştirilirken riayet edilmesi gereken uluslararası standartlara dikkat çekmektedir. Clara López, “Mining in Investment Arbitration: An Analysis of Mining Companies’ Legitimate Expectations”, Journal of International Economic Law, C. 27, S. 2, Haziran 2024, s. 297.

KAYNAKÇA

- 3213 sayılı Maden Kanunu öncesinde ve sonrasında Türkiye’de maden mevzuatında yapılan değişikliklerin incelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi. <https://polen.itu.edu.tr:8443/server/api/core/bitstreams/dcc883c3-e4a1-4842-868cd1d746e57bb7/content>
- Amiklioğlu, H. (2017). Röдовans sözleşmesi ile işletilen bir maden işletmesinden doğan zararlardan sorumluluk. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(Özel Sayı), 1271–1303.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2025). Türkiye kritik ve stratejik madenler raporu. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/TKDB/tr/Belgeler/Tu%CC%88rkiye_Kritik_ve_Stratejik_Madenler_Raporu.pdf
- Erdoğan, S. (2024). Maden haklarının hukuki rejimi ve maden sahaları için kamulaştırma. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 5(1), 1–24. <https://doi.org/10.58658/kaypod.1326988>
- European Commission. Conflict minerals regulation explained. (Erişim tarihi: 20 Şubat 2026, https://policy.trade.ec.europa.eu/development-and-sustainability/conflict-minerals-regulation/regulation-explained_en)
- İnanc, M. ve Avcı, F. (2024). İmtiyaz sözleşmeleri çerçevesinde idari uyuşmazlıklarda tahkime ilişkin usuli hukuksal sorunlar. Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, (5), 43–91. <https://doi.org/10.59399/cuhad.1411984>
- Lokmanoğlu, S. Y. (2020). Türk hukukunda tahkim sözleşmesinin kurucu unsurları ve geçerlilik şartları. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 1(41), 347–368.
- López, C. (2024). Mining in investment arbitration: An analysis of mining companies’ legitimate expectations. Journal of International Economic Law, 27(2), 297–313. <https://doi.org/10.1093/jiel/jgae023>
- Özel, K. C. (2024). Küreselleşme ve imtiyaz sözleşmelerinde uluslararası tahkim. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (36), 45–75. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1355669>

BANKACILIK SUÇLARI: ZİMMET SUÇU

Giriş

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 247. maddesinde "Görevi nedeniyle zilyedliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu malı kendisinin veya başkasının zimmetine geçiren kamu görevlisi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." şeklinde salt kamu görevlilerinin işleyebileceği bir suç olarak düzenlenen zimmet suçu; 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 160. maddesinde de ayrıca ve özel olarak düzenlenmiştir. Önemine binaen özel bir kanunda düzenlenen bankacılık zimmeti suçu, Edwin Sutherland tarafından literatüre kazandırılan bir beyaz yaka suçudur. BK'da düzenlenen zimmet suçunun, TCK'dan temel farkı; TCK'da düzenlenen zimmet suçu yalnızca kamu görevlileri işleyebilirken,

BK'da düzenlenen zimmet suçu işlemek için kamu görevlisi olma şartı aranmasıdır. Zira madde metninde de ilk fıkrada suçun failinden; "banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları"; üçüncü fıkrada ise: "hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi ortakları" olarak bahsedilmektedir.

Kanun koyucu, ekonomik ve finansal düzenin korunabilmesi için, banka sektörüne yönelik olarak zimmet suçu özel olarak düzenlemiştir. BK md. 160'ın ilk fıkrasında TCK'dakine benzer şekilde basit haliyle zilyetliğindeki malı zimmetine geçirme şeklinde düzenlenen suç, üçüncü fıkrada ise özel bir görünüş biçimiyle "varsayımsal zimmet" olarak düzenlenmiştir. Zira üçüncü fıkradaki suçun meydana gelebilmesi için

kredi kuruluşunun fail tarafından kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine olacak şekilde ve "her ne suretle olursa olsun" zarara uğratma şartı aranmaktadır.[1] Ayrıca kanun koyucu; aynı maddenin dördüncü fıkrasında: "bankacılık mevzuatı ile bankacılık usul ve prensiplerine uygun kredi kullandırma, bu kredileri temdit etme veya ek kredi kullandırma, taksitlendirme, teminata bağlama yahut sair yöntemlerle yeniden yapılandırma işlemlerinin" zimmet suçu oluşturmayacağını düzenlemiştir.

Bu bağlamda, işbu makalede; BK'da düzenlenen zimmet suçu tanımlanacak, hem birinci hem üçüncü fıkrada düzenlenen suçların faili, mağduru, konusu ve unsurları açıklanarak, TCK'da düzenlenen zimmet suçuyla benzer yönleri ve arasındaki farklar ortaya konacaktır.

1. Zimmet Suçu

Zimmet suçu; BK'nın 160. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin ilk fıkrasına göre: "Görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer malları kendisinin ya da başkasının zimmetine geçiren banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları, altı yıldan on iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacakları gibi bankanın uğradığı zararı tazmine mahkûm edilirler." Kanun koyucu suçu tanımlarken; failini de açıkça belirlemiştir. Buna göre BK'da düzenlenen suçun birinci fıkradaki halini

yalnızca; "banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları" işleyebilmektedir. Ayrıca kanun koyucu suçun yaptırımı olarak da iki türlü bir müeyyide geliştirmiştir. Zimmet suçu işleyen sanık; bir taraftan adli para cezasıyla cezalandırılırken, diğer taraftan da bankanın uğradığı zararı tazmine mahkûm edilecektir.

Maddenin ikinci fıkrasında suçun nitelikli hali düzenlenmiş olup; "suçun, zimmetin açığa çıkmamasını sağlamaya yönelik hileli davranışlarla işlenmesi hâlinde faile on iki yıldan az olmamak üzere hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası verilir; ancak, adli para cezasının miktarı bankanın uğradığı zararın üç katından az olamaz. Ayrıca meydana gelen zararın ödenmemesi hâlinde mahkemece re'sen ödetirilmesine hükümlenir." şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla; zimmetin açığa çıkmaması için hileli davranışlarda bulunulması halinde hapis cezasının alt sınırı on iki yıl, adli para cezasının alt sınırı ise yirmi bin gün olmaktadır.

Zimmet suçunun bir diğer görünüş biçimi de BK'nın 160/3. fıkrasında düzenlenen halidir. Kanun koyucu bu suçu: "Faaliyet izni kaldırılan veya Fona devredilen bir bankanın; hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi ortaklarının, kredi kuruluşunun kaynaklarını, kredi kuruluşunun emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin veya başkalarının menfaatlerine kullandırmak suretiyle, kredi kuruluşunu her ne suretle olursa olsun zarara uğratmaları zimmet olarak kabul edilir."

Olarak tanımlamıştır. Bu suçun yaptırımını da; “Bu fiilleri işleyenler hakkında on yıldan yirmi yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezasına hükmolunur; ancak, adli para cezasının miktarı bankanın uğradığı zararın üç katından az olamaz. Ayrıca, meydana gelen zararın müteselsilen ödettirilmesine karar verilir.” olarak belirlemiştir. Görüldüğü üzere; suçun bu özel işleniş biçimi, kanun koyucu tarafından daha ağır bir yaptırıma bağlanmıştır.

BK md.160/3’te düzenlenen suç; doktrinde varsayımsal zimmet suçu olarak tanımlanmıştır. Bununla aslında zimmet teşkil etmeyen bazı fiillerin de zimmet suçu kapsamında ele alınacağı ifade edilmiştir.[2]

BK md. 160’da hangi eylemlerin zimmet suçunu oluşturacağı ifade edildiği gibi, hangi eylemlerin de bu suçu meydana getirmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Maddenin dördüncü fıkrasına göre: “Bankacılık mevzuatı ile bankacılık usul ve prensiplerine uygun kredi kullandırma, bu kredileri temdit etme veya ek kredi kullandırma, taksitlendirme, teminata bağlama yahut sair yöntemlerle yeniden yapılandırma işlemleri zimmet suçunu oluşturmaz.” Görüldüğü üzere; kanun koyucu bankacılık mevzuatıyla usul ve prensiplerine uygun kredi, taksit, teminat ya da yeniden yapılandırma işlemlerinin zimmet suçunu oluşturmayaacağını belirtmiştir. Elbette bu işlemlerin bankacılık mevzuatı ile usul ve prensiplerine uygun olması gerekmektedir. Aksi bir eylemde yine zimmet suçu gündeme gelecektir.

BK md. 160’ın devam fıkralarında; aşağıda detaylıca açıklanacağı üzere etkin pişmanlık ve değer azlığı halinde cezada yapılacak indirim hususları düzenlenmiştir. Bu haller kısaca; her biri için ayrı ayrı olmak üzere, soruşturma ve kovuşturma başlamadan önce zimmete geçirilen para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların aynen iade edilmesi veya uğranılan zararın tamamen tazmin edilmesi halleridir. Ayrıca BK md. 160 son fıkrası gereği de zimmet suçunun konusunu oluşturan para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların değerinin azlığı nedeniyle, verilecek ceza üçte birden yarıya kadar indirilecektir.

Bankacılık zimmet suçunun konusunu; “para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer mallar” oluşturmaktadır. Varsayımsal zimmet suçu açısından ise konu; kredi kuruluşlarının kaynaklarıdır.

2. Suçun Faili

2.1. Bankacılık Kanunu’nun 160/1. Fıkrası Uyarınca Suçun Faili

BK md. 160/1 hükmü gereği; “Görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer malları kendisinin ya da başkasının zimmetine geçiren banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları, altı yıldan oniki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacakları gibi bankanın uğradığı zararı tazmine mahkûm edilirler.” Buradan anlaşılabileceği üzere; suçun

faili: “banka yönetim kurulu başkanı, yönetim kurulu üyeleri ve diğer banka mensupları” olacaktır. Diğer banka mensupları ifadesinden anlaşılacak olan ise “tüm banka çalışanları”dır. [3] Banka çalışanları arasında banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri de bulunuyor olmasına rağmen, hükümde bu kişilerin özel olarak belirtilmesinin nedeni, suçun failini belirlemede açıklık sağlamak ve tereddütleri ortadan kaldırmak amacıyladır.[4]

2.2. Bankacılık Kanunu’nun 160/3. Fıkrası Uyarınca Suçun Faili

BK md. 160/3. maddesinde bulunan bir diğer değişle varsayımsal zimmet suçu: “Faaliyet izni kaldırılan veya Fona devredilen bir bankanın; hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi ortaklarının, kredi kuruluşunun kaynaklarını, kredi kuruluşunun emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin veya başkalarının menfaatlerine kullandırmak suretiyle, kredi kuruluşunu her ne suretle olursa olsun zarara uğratmaları zimmet olarak kabul edilir.”[5]

uğratmaları zimmet olarak kabul edilir.” şeklinde tanımlanmış olup, suçun faili: “bankanın hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi”dir. Bu nedenle bu suç; özgü bir suçtur. Bu suçun fail yönünden en önemli farkı da birinci fıkrada salt “banka” terimi kullanılırken, üçüncü fıkraya “kredi kuruluşu” ibaresinin de dâhil edilmiş olmasıdır.

Burada; bahsi geçen ortakların yalnızca hâkim ortaklar olup olmadığına dair bir tartışma meydana gelmektedir. Yiğit’e göre: “Faaliyet izni kaldırılan veya Fona devredilen bir bankanın; hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi ortaklarının, kredi kuruluşunun kaynaklarını, kredi kuruluşunun emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin veya başkalarının menfaatlerine kullandırmak suretiyle, kredi kuruluşunu her ne suretle olursa olsun zarara uğratmaları zimmet olarak kabul edilir.”[5]

Reisoğlu’na göre ise: “Hâkim ortakların belirlenmesinde mutlaka bankanın belli oranda hissedarı, hatta hissedarı olması koşulu dahi aranmamakta; gerçek kişinin fiilen bankanın yönetim ve denetimini elinde bulundurduğunun ispatlanması yeterli olmaktadır.”[6] Dolayısıyla da; Reisoğlu, suçun failinin yalnızca hakim ortaklar değil, bankanın yönetim ve denetimini fiilen elinde bulunduran gerçek kişi olabileceği görüşündedir.

Bununla birlikte; zimmet suçunun hem birinci hem de üçüncü fıkrasındaki halinin

işlenmesine iştirak eden "banka mensubu olmayan veya ortağı olmayan diğer kişiler" de TCK md. 40 gereği yardım eden veya azmettiren olarak bu suçun yardımcı faili olarak sorumlu tutulacaklardır.[7]

3. Suçun Mağduru

Doktrinde bankacılık zimmet suçunun mağduru ağırlıklı görüş olarak banka tüzel kişiliği olarak belirtilmektedir. Banka ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olduğundan, banka ortakları gerçek kişiler bu suçun mağduru olarak kabul edilmemektedir.[8]

4. Suçun Maddi Unsuru

4.1. Zimmet

Zimmet suçunun maddi unsuru; banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları, görev nedeniyle zilyetliği kendilerine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü oldukları para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer malları kendilerinin ya da başkalarının zimmetine geçirmek için yaptıkları her türlü harekettir. Zimmet konusu eylem; faydalanma, kullanma, haksız çıkar sağlama veya mal edinme şeklinde gerçekleşebilir.[9] Suçun oluşabilmesi için suç konusu şeyin zilyetliğinin faile görevi sebebiyle devredilmiş olması veya koruma ve gözetim yükümlülüğünün bulunması yeterlidir.[10] Bankacılık zimmeti suçu ani bir suç olup zimmete geçirme fiilinin gerçekleştiği anda ve yerde tamamlanır.[11]

Bu hususta Yargıtay da "5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 160. maddesinde

düzenlenen bankacılık zimmeti suçunun oluşabilmesi için, görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu 'para veya para yerine geçen evrak veya senetleri veya diğer malların' kendisinin ya da başkasının zimmetine geçirilmesi gerekmektedir." [12] görüşündedir.

Suçun nitelikli halinin oluşabilmesi için de BK madde 160/2 gereği suçun "zimmetin ortaya çıkmaması için hileli davranışlarla işlenmesi" koşulu aranmaktadır. Burada hileli hareketin ne olacağı hususu gündeme gelecektir. Yargıtay'a göre zimmet suçunun nitelikli halinde hileli hareket "zimmetin normal denetim ve bankada mevcut kayıt ve belgelerin karşılaştırılması ve kontrolü sonucu tespit edilip edilemeyeceği, suçun banka dışı araştırmayı gerektirecek derecede bankayı aldatıcı ve fiilin açığa çıkmasını engelleyecek her türlü hileli faaliyette bulunmak suretiyle işlenip işlenmediği" hususu araştırılarak tespit edilecektir.[13]

4.2. Varsayımsal Zimmet

Zimmet suçunun BK md.160/3'te özel düzenlenmiş hali olan varsayımsal zimmet suçunun maddi unsuru, suçun basit halinden farklıdır. Varsayımsal zimmet suçunun oluşabilmesi için failin; 1) Faaliyet izni kaldırılan veya fona devredilen bir bankanın kredi kuruluşunun kaynaklarını, kredi kuruluşunun emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin veya başkalarının menfaatlerine kullandırması, 2) Bu eylemiyle kredi kuruluşunu her ne suretle zarara uğratması gerekmektedir.

Bununla birlikte; fıkarda düzenlenen suçun hareket ve sonuç unsurları ve diğer bütün unsurlarıyla birlikte gerçekleşse dahi eylemin yapıldığı anda suç sayılmamaktadır. Banka eğer fona devredilmezse suç oluşmayacaktır. Eylem ancak bankanın fona devrinden sonra suç sayılmaktadır.[14]

4.3. Suçu Oluşturmayan Eylemler

Kanun koyucu, zimmet suçunu düzenlediği BK'nın 160. maddesinde, suçu oluşturmayacak eylemleri de açıkça belirtmiştir. Maddenin dördüncü fıkrasına göre: "Bankacılık mevzuatı ile bankacılık usul ve prensiplerine uygun kredi kullandırma, bu kredileri temdit etme veya ek kredi kullandırma, taksitlendirme, teminata bağlama yahut sair yöntemlerle yeniden yapılandırma işlemleri zimmet suçunu oluşturmaz." Buna göre kanun koyucu; bankacılık mevzuatıyla usul ve prensiplerine uygun şekilde kredi kullandırılması işlemini,

yine bu kıstaslara uygun şekilde kredilerin temdit edilmesini ve ek kredi kullandırılmasını, taksitlendirme yapılmasını, teminata bağlanmasını veya çeşitli yöntemlerle yapılandırma işlemi yapılmasının zimmet suçunu oluşturmayacağını ifade etmiştir. Kanun koyucu bu hususu özellikle vurgulamak istemiştir.

5. Suçun Manevi Unsuru

Zimmet suçunun manevi unsurunu kast oluşturmaktadır. Zira suçun taksirle işlenemeyeceği hususunda görüş birliği bulunmaktadır. Suçun oluşması için kastın zimmete geçirme anında var olması yeterlidir. [15] Dolayısıyla banka mensubunun dikkatsiz davranması, yaptığı işte yeterli donanıma sahip olmaması veya da deneyimsiz olması gibi nedenlerden dolayı meydana gelen olaylar bankacılık zimmeti suçu kapsamında değerlendirilemeyecektir.[16]

Suçun genel kastla mı özel kastla mı işleneceğine ilişkin ise doktrinde tartışma bulunmaktadır. Yiğit'e göre genel kast yeterlidir.[17] Yine Erman ve Özek de kendisiyle aynı görüştedir.[18] Yargıtay ise 7. Ceza Dairesi'nin "zimmet suçunun, banka personelinin kendisine tevdi olunan muhafazaları, denetim ve sorumlulukları altında olan bankaya ait varlıkları eksilterek, kendisi ya da başkası yararına mal edinmesi şeklinde oluşacağı ve suçun manevi unsuru açısından temellük kastının yeterli olduğu" şeklindeki kararıyla suçun özel kastla işlenebileceği görüşünü bildirmiştir.[19]

Bankacılık zimmeti suçunun manevi unsuru ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken nokta, suçun oluşabilmesi için malın zilyetliğinin ele geçirildiği anda değil zimmete geçirme anında failin kasıtlı olmasının gerektiğidir.[20]

Suçun nitelikli halinde ise; failin zimmeti gizleme kastı bulunmaktadır. Burada failin kastı, bankayı aldatacak ve eyleminin açığa çıkmamasını sağlayacak her türlü hileli faaliyette bulunma kastı olacaktır.[21]

Doktrinde; varsayımsal zimmet suçunun da kastla işlenebileceği görüşü hakimdir. Bu bağlamda failin, yaptığı fiil sonucu kredi kuruluşunun zarara uğrayacağını ve bu nedenle kredi kuruluşunun çalışmalarının tehlikeye düşeceğini bilmesi, ancak buna rağmen kredi kuruluşunun kaynaklarını kendisinin veya başkasının menfaatine kullandırmayı istemesi gerekir.[22]

6. Suçun Yaptırımı

Zimmet suçunun yaptırımı, suçun işleniş biçimine ve hangi fıkra göre işlendiğine göre çeşitli yaptırımlara bağlanmıştır. Birinci fıkra düzenlenmiş olan suçun yaptırımı; “altı yıldan on iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile bankanın uğradığı zararın tazmini” olarak belirlenmiştir.

Tazminatın yaptırım olarak düzenlenmesi doktrinde tartışmalı olarak değerlendirilse de; ekonomik suçlar yönünden caydırıcılığın sağlanabilmesinin ekonomik ceza ve hürriyeti bağlayıcı cezanın bir arada belirlenmesiyle mümkün olacağı düşünülmektedir.

Suçun nitelikli olarak işlenmesi halinde ise kanun koyucu verilecek cezada önemli bir artırıma gitmiştir. Suçun nitelikli halini işleyen faile “on iki yıldan az olmamak üzere hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası verilir.” Dolayısıyla kanun koyucu, suçun nitelikli halinin yaptırımı için hem hapis cezasını hem de adli para cezasını artırmıştır. Ayrıca adli para cezasının miktarı, bankanın uğradığı zararın üç katından az olamayacaktır. Yine ayrıca meydana gelen zararın ödenmemesi halinde de mahkemece zararın re’sen ödenmesine hükmedilecektir.

Üçüncü fıkra düzenlenen varsayımsal zimmet suçunun yaptırımı ise kanun koyucu tarafından “on yıldan yirmi yıla kadar hapis ve yirmibin güne kadar adli para cezası” olarak belirlenmiş, adli para cezasının miktarı bankanın uğradığı zararın üç katından az olamayacağı da yine yaptırıma eklenmiştir. Yine varsayımsal zimmet suçunda da meydana gelen zararın ödettirilmesine yaptırımı bulunmakla beraber; burada diğer hükümlerden farklı olarak zararın müteselsil olarak ödetilmesi düzenlenmiştir.

7. Verilecek Cezayı Azaltan Sebepler ve Etkin Pişmanlık Hali

Zimmet suçunda verilecek cezayı azaltacak sebepler; BK’nun 160. maddesinin beşinci, altıncı ve yedinci fıkrasında düzenlenmiştir. Beşinci fıkra göre; “soruşturma başlamadan zimmete geçirilen para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların aynen iade edilmesi veya uğranılan zararın tamamen tazmin edilmesi hâlinde,

verilecek cezanın üçte ikisi, altıncı fıkra göre; “kovuşturma başlamadan zimmete geçirilen para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların aynen iade edilmesi veya uğranılan zararın tamamen tazmin edilmesi hâlinde, verilecek cezanın yarısı, Bu durumun hükümden önce gerçekleşmesi hâlinde, verilecek cezanın üçte biri indirilir.” Beşinci ve altıncı fıkra düzenlenen hükümler, zimmet suçunun etkin pişmanlık halleridir.

Bu hafifletici sebeplerden yararlanabilmek için zararın tamamen tazmin edilmesi veya suç konusu para veya malın aynen iade edilmesi gerekmektedir. Bu durumda, kısmi iade veya kısmi tazminat bu kapsamda değerlendirilemeyeceği gibi, paranın belirli bir süre içinde taksitle ödenmesinin taahhüt edilmesi de iade veya tazminat yerine geçmeyecektir.[23] Ayrıca söz konusu iadenin veya zarar tazmininin gönüllü olması

gerekmektedir. Hukuk mahkemelerinde açılan bir davanın neticelenmesinin ardından, zararın icra yoluyla karşılanması halinde bu hüküm uygulanmayacaktır.[24]

Son fıkra ise faile verilecek cezada “suçun konusunu oluşturan para veya para yerine geçen evrak veya senetlerin veya diğer malların değerinin azlığı nedeniyle” indirimine gidileceği hususu düzenlenmiştir. Suçun konusunu oluşturan para veya eşyanın değerinin tespiti hakim in takdirine bırakılmıştır. [25]

8. Soruşturma Usulü

Bankacılık Kanunu’nun 162. maddesi gereği; “Bankacılık Kanunu’nda belirtilen suçlara ilişkin soruşturma ve kovuşturma yapılması, Kurum veya Fon tarafından Cumhuriyet başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu başvuru muhakeme şartı

niteliğindedir.” Görüldüğü üzere; bankacılık zimmet suçunun soruşturulması şikayete bağlanmıştır.

Sonuç

Bankacılık zimmeti suçunda hem ülkedeki ekonomik düzenin hem de malikin mülkiyet hakkının korunması amaçlanmaktadır. Bankacılık zimmeti suçu özgü suçlardan olduğu için faili sadece banka mensupları olabilecektir.

Bankacılık zimmeti suçu, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 160. maddesinde temelde iki ayrı suç olarak düzenlenmektedir. İlk fıkrada düzenlenen bankacılık zimmetinin basit halinde fail, görevi gereği zilyetliği kendisine devredilmiş veya koruma ve gözetmekle yükümlü olduğu malı tahsis edildiği amaç dışında kendisi veya başkası için mal edinme kastıyla hareket etmektedir. Varsayımsal zimmet suçunda ise faaliyet izni kaldırılan veya fona devredilen bir bankanın; hukuken veya fiilen yönetim ve denetimini elinde bulundurmuş olan gerçek kişi ortaklarının, kredi kuruluşunun kaynaklarını emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde doğrudan veya dolaylı olarak kendilerinin veya başkalarının menfaatlerine kullanmak suretiyle, kredi kuruluşunu her ne suretle olursa olsun zarara uğratmaları zimmet olarak kabul edilmektedir.

Banka hâkim ortağına tahsis edilen kredinin ödenmemesi tek başına suçun oluşumuna sebebiyet vermemektedir. Suçun oluşabilmesi için kredinin geri ödenemeyeceği bilinmesine rağmen kredinin verilmesi gereklidir. Bunun

için failin suç kastının varlığı tespit edilmelidir. Varsayımsal zimmet suçunun oluşması için bankanın faaliyet izninin kaldırılması veya fona devredilmesi gereklidir.

Bankacılık zimmeti suçunun işlenmesi halinde faile hapis ve adli para cezasının yanında bankanın uğradığı zararı tazmine mahkûm edilmektedir. Bankacılık zimmeti suçunun oluşabilmesi için genel kast yeterli olup, taksirli davranışla maddi konunun azalması, değer kaybetmesi ya da zayi olması gibi durumlarda suçun oluştuğundan bahsedilemez.

Bankacılık Kanunu’nun 160/5. maddesindeki etkin pişmanlık hükmü uyarınca, yürütülen ceza muhakemesinin evresine göre gösterilen etkin pişmanlık dolayısıyla cezadan indirim oranı farklılık gösterebilmektedir. Etkin pişmanlığa konu iade veya ödeme, tam ve kendiliğinden olmalıdır. Bankacılık zimmeti suçunun soruşturulması ve kovuşturulması için bir muhakeme şartı öngörülmuş olup, BDDK veya TMSF tarafından Cumhuriyet başsavcılığına yazılı müracaatta bulunulması aranmıştır.

DİPNOT

- [1] Atacan Köksal, “Bankacılık Zimmeti Suçu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 169, 2023, s. 47.
- [2] İzzet Özgenç, Zimmet Suçu, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 94 vd.
- [3] Ahmet Gökçen, “Bankalar Kanunu’nda Düzenlenen Zimmet Suçu”, Legal Mali Hukuk Dergisi, Y. 1, S. 9, Eylül 2005, s. 2453. Bir diğer şekilde, banka çalışanlarını, “banka görevlileri” olarak da adlandırabiliriz. Adem Sözüer, “Yeni Bankacılık Kanununda Suçlar ve Yaptırımlar”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 5, Aralık 2005, s.175.
- [4] Asuman Aytekin İnceoğlu, “Bankacılık Kanunu’nda Yer Alan Suçlar”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.369.
- [5] Uğur Yiğit, Bankacılık Suçları: 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Düzenlenen Adli Suç ve Cezalar, Usul Hükümleri ve Cezaların İnfazı, İstanbul, Yaydağ Yayınları, s.441.
- [6] Seza Reisoğlu, “5020 Sayılı Kanun’un Bankaları İlgilendiren Düzenlemeleri ve Uygulama Sorunları”, Bankacılar, C. 15, S. 48, 2004, s. 5.
- [7] Aytekin İnceoğlu, s.372.
- [8] Devrim Güngör, “5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Zimmet Suçu”, Ankara Barosu Dergisi, Y. 67, S. 4, Güz 2009, s. 23.
- [9] Yiğit, s. 450.
- [10] Helin Ayaz, “Yargı Kararları Işığında 5411 Sayılı Kanun’da Düzenlenen Bankacılık Zimmeti Suçu”, İzmir Barosu Dergisi, Ağustos 2024, s. 24.
- [11] Güngör, s.25
- [12] Yargıtay CGK, E. 2020/7-299, K. 2022/664, T. 25.10.2022.
- [13] Yargıtay 7. CD, E. 2003/5543, K. 2004/4973, T. 08.04.2004.
- [14] Yiğit, s. 457.
- [15] Güngör, s. 26.
- [16] A. Mücahit Selçuk, “5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Düzenlenen Zimmet Suçları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [17] Yiğit, s.457.
- [18] Sahir Erman / Çetin Özek, Ceza Hukuku Özel Bölüm: Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar (TCK 202-281), İstanbul, Işık Matbaacılık, 1992, s. 638.
- [19] Yargıtay 7. Ceza Dairesi, 16.02.2010 tarihli ve 2010/1111 E., 2010/2031 K.
- [20] Güngör, s. 26.
- [21] Servet Taşdelen, 4491, 4672 ve 4743 Sayılı Yasalarla Değişik Bankalar Kanunu Şerhi, Ankara, Özbay Ofset Matbaası, 2002, s. 638.
- [22] Aytekin İnceoğlu, s.398.
- [23] Donay, s.48; Erman/Özek, s.42.
- [24] Aytekin İnceoğlu, s.401.
- [25] Donay, s. 48.

KAYNAKÇA

- Ayaz, H. (2024). Yargı Kararları Işığında 5411 Sayılı Kanunda Düzenlenen Bankacılık Zimmeti Suçu. İzmir Barosu Dergisi, (Ağustos), 1-65.
- Erman, S., & Özek, Ç. (1992). Ceza Hukuku Özel Bölüm: Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar (TCK 202-281). Işık Matbaacılık.
- Gökçen, A. (2005). Bankalar Kanunu’nda Düzenlenen Zimmet Suçu. Legal Mali Hukuk Dergisi, 1(9), 2447-2486.
- Güngör, D. (2009). 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Zimmet Suçu. Ankara Barosu Dergisi, 67(4), 23–30.
- İnceoğlu, A. A. (2006). Bankacılık Kanunu’nda Yer Alan Suçlar [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, A. (2023). Bankacılık Zimmeti Suçu. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (169), 47-96.
- Özgenç, İ. (2009). Zimmet Suçu. Seçkin Yayıncılık.
- Reisoğlu, S. (2004). 5020 Sayılı Kanun’un Bankaları İlgilendiren Düzenlemeleri ve Uygulama Sorunları. Bankacılar, 15(48).
- Selçuk, A. M. (t.y.). 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Düzenlenen Zimmet Suçları [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözüer, A. (2005). Yeni Bankacılık Kanununda Suçlar ve Yaptırımlar. Hukuki Perspektifler Dergisi, (5), 166–191.
- Taşdelen, S. (2002). 4491, 4672 ve 4743 Sayılı Yasalarla Değişik Bankalar Kanunu Şerhi. Özbay Ofset Matbaası.
- Yiğit, U. (2006). Bankacılık Suçları: 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda Düzenlenen Adli Suç ve Cezalar, Usul Hükümleri ve Cezaların İnfazı. Yaydağ Yayınları.

PATLAYICI MADDE ALIMI, SATIMI, KULLANIMI VE PATLAYICI MADDE DEPO İNŞAATI KURULMASINDA GENEL HUSUSLAR

Giriş

Maden sahalarında işlemlerin yapılabilmesi için kullanılan patlayıcı maddeler, bileşimlerinde enerji veren, oksijen taşıyan, oluşumu sırasında dışarıdan ısı soğuran, uygun şartlarda patlama özelliğine sahip bileşik veya karışım ya da bozulması sırasında, çok hızla ve büyük niceliklerde ısıveren, tutuşturma, vurma ve başka etkilere karşı duyarlı bileşik tehlikeli maddelerdir. Söz konusu bu tehlikeli maddeler, dikkatli şekilde kullanılmadığı takdirde çevre güvenliğini, insanları ve genel

güvenliği tehlikeye düşürme riski taşırlar.

Patlayıcı maddeler sadece maden hukukunda değil sanayinin her alanında karşımıza çıkmaktadır. Patlayıcı maddeler, hammadde olarak üretim sürecine yardımcı nitelikte ürün sıfatıyla ya da direkt ürün veya atık olarak karşımıza çıkmakta olup bu nedenle bu maddelerin kullanımı, taşınması, muhafazası, üretimi, depolanması gibi konularda, risklerin doğmaması veya doğabilecek risklerin azaltılması için kanun ve mevzuat ile belirli tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir.

1. Patlayıcı Madde Tanımı

87/12028 Karar Sayılı Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi Ve Benzerlerinin Üretimi, İthalı, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul Ve Esaslarına İlişkin Tüzük kapsamında patlayıcı maddeler, şiddetli bir kimyasal reaksiyonla parçalanarak, ani yüksek sıcaklıkla birlikte büyük hacimlerde gaz haline dönüşebilen maddelerden olan maddeler olarak sayılmıştır. Bunlar;

- Dumansız av barutu, kara av barutu, taş barutu,
- Dinamitler ve emülsiyon patlayıcılar
- Patlayıcı madde olarak kullanılan; içeriğinde % 34.5 (yüzde otuz dört nokta beş) ve üzeri nitrojen (azot) ve % 02 (binde iki) ve daha fazla karbon içeren anfo (hazır amonyum nitrat ve fuel-oil karışımları), % 02 (binde iki) ve daha fazla karbon içeren potas güherçilesi (potasyum nitrat) ve % 02 (binde iki) ve daha fazla karbon içeren sodyum nitrat,
- Ateşleme fitilleri,
- Dinamit kapsülleri
- Her türlü av kapsülleri,
- Sağırlandırılmış (plastifiye edilmiş) olanlar dışında %12.6 (yüzde on iki nokta altı) ve daha fazla azot içeren ve % 25 (yüzde yirmi beş) den az oranda su veya alkolle ıslatılmış olan her türlü nitroselülozlar,
- Nitrogliserin,
- Her türlü piroteknik mamüller,
- 3763 sayılı Türkiyede Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin
- Kontrolü Hakkında Kanun kapsamında

bulunan ve Harp Silah ve Mühimmatı olarak kullanılabilecek olanlar dışında kalan bütün patlayıcı maddeler,

- Piroteknik mamuller,
- El maytabı ve çanak maytabı gibi her türlü maytaplar,
- Şenlik, işaret, aydınlatma fişekleriyle veri işaret fişekleri, havai fişekler, patlaklı ve yıldızlı roketler ve demir yollarında uyarı amacıyla kullanılan kestane fişekleri gibi her türlü fişekler ve roketler,
- Sinyal, gök yıldızlı ve kestaneli bombalar, renkli ve renksiz duman ve sis bombaları ile hakem bombası ve yer topları gibi her türlü piroteknik bombalar,
- Ateş çemberi, rozet güneşi, kayaş güneşi gibi her türlü döner mamüller,
- Altın veya gümüş yağmuru, romen kandili, serpantin, mızrak, çin ateşi gibi diğer şenlik malzemeleri,
- Oyun ve eğlence aracı olan; İçinde taneli kara barut bulunan kurbağa ve böcek şeklindeki eğlence malzemesi, Adi fıfır maytapları, çiçek yağmuru saçan maytaplar, ispanyol maytapları, şenlik mumları gibi klorat ve fosfor karışımı ile üretilen patlayıcı oyuncak malzemeleri, şerit halindeki kağıt kapsüller, oyuncak tabanca mantarları, mukavva kapsülleri,
- Av malzemesi, her türlü dolu ve boş av fişekleri, saçma ve kurşunlar bunların hazırlanmasında kullanılan her türlü av kapsülleri ve parçaları, Nişan tüfek ve tabanca mermileri, hava ve gaz basıncı ile çalışan ateşsiz, namluların yivli ve yivsiz olan Türk standartlarına ya da uluslararası standartlara uygun nişan tüfek ve tabancalarına ait mermiler.

Bu maddelerin hepsi tüzük kapsamında patlayıcı madde olarak değerlendirilmekte olup bu sebeple de bu maddelerin kullanımı, satımı ve depolanması da bu Tüzük kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Patlayıcı maddeler genel itibarı ile 2 başlık altında sınıflandırılmaktadır. Duyarlılık bakımından güvenli patlayıcı maddeler; ısıya, sürtünmeye ve darbeye karşı çok duyarlı olmayan av kapsülleri, saniyeli fitiller gibi maddeler ile güvenli patlayıcı maddeler; ısıya, sürtünmeye ve darbeye karşı çok duyarlı olan nitrogliserin, sağırlaştırılmış (plastifiye edilmiş) olanlar dışında kalan % 12.6 (yüzde on iki nokta altı) ve daha fazla azot içeren ve %25 (yüzde yirmi beş) den az oranda su veya alkole ıslatılmış olan nitroselüloz, trinitrotoluen ve dinamit gibi maddeler. Diğer başlık ise uygulama alanı bakımından itici ve balistik etkisi olan patlayıcı maddeler; kara av barutu, dumansız av barutu gibi maddeler, tahrip gücü olan patlayıcı maddeler olarak ön patlayıcılar (inisial patlayıcılar), asıl patlayıcıları patlatmada kullanılan kurşun azotür, kurşun trizinat, kurşun pikrat, tetrasen ve civa fülminat gibi maddeler, asıl patlayıcılar; tirinitrotoluen, tetrit, dinamit, nitrogliserin, sağırlaştırılmış (plastifiye edilmiş) olanlar dışında kalan % 12.6 (yüzde on iki nokta altı) ve daha fazla azot içeren ve %25 (yüzde yirmi beş) den az oranda su veya alkole ıslatılmış olan nitroselüloz gibi maddeler, piroteknik mamüller; maytaplar, roketler, şenlik, işaret ve aydınlatma fişekleri, şenlik bombaları döner mamüller gibi maddelerdir.

2. Patlayıcı Maddelerin Üretimi ve İşlenmesi Amacıyla İşyeri Kurmak İçin Gerekli Belgeler

Bu Tüzük kapsamına giren patlayıcı maddelerin üretimi ve işlenmesi için iş yeri kurmak isteyenler, üretecekleri patlayıcı maddelerin cins ve özellikleri ile işletmenin kapasitesi ve nerede kurulacağına ilişkin bilgileri içeren bir dilekçe ile İçişleri Bakanlığı'ndan Ön İzin Belgesi almak üzere iş yerinin kurulacağı İl Valiliğine başvururlar. Girişimci gerçek kişi ise nüfus cüzdanının onaylı örneğinin, tüzel kişi ise temsile yetkili olanların nüfus cüzdanlarının onaylı örneğinin başvuru dilekçesine eklenmesi gerekir. Başvurunun yapıldığı Valilik, dilekçe ve eki belgeleri inceleyerek görüşü ile birlikte İçişleri Bakanlığına gönderir. İçişleri Bakanlığınca, ön izin belgesi isteyen genel güvenlik bakımından durumunun uygun olduğunun belirlenmesinden ve kuruluş yeri bakımından Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşünün alınmasından sonra, ilgiliye ön izin belgesi verilir.

Kuruluş izni için gerekli belgeleri sıralamak gerekirse;

- İş yerinin kurulacağı yerin 1/1000 veya 1/2000 ölçekli halihazır haritası üzerine çizilmiş ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca onanmış dört nüsha mevzi imar planı,
- İş yerinin kurulacağı yerin yüzölçümü ve sınırlarını gösteren, İl Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünce onanmış 1/500 ölçekli dört nüsha vaziyet planı,
- 1/50 ölçekli ve İl Bayındırlık ve İskan

- Müdürlüğünce onanmış inşaat projesi, iş yeri alanını sınırlayan, çevre duvarı veya en az iki metre yüksekliğindeki sağlam direklere bağlı sık tel örgüyü, sütte ve taş duvarları, denetime tabi ana giriş kapısı ile gerekli diğer kapıları gösterir vaziyet planı ve detay resimleri,
- 3194 Sayılı İmar Kanunun 21 inci maddesi hükümlerine göre alınmış yapı ruhsatı,
- İş yerinin tüzüğün ekinde belirlenen güvenlik uzaklıklarını gösteren krokisi,
- Yapılacak yerüstü depolarında tüzüğün ekinde dip notunun (D) bendinde gösterilen uzaklıkların içinde kalan alanın, girişimcinin mülkiyetinde olduğunu veya kiralandığını ya da sahip veya zilyetlerinden muvafakat alındığını gösterir noter onaylı belge,
- Üretilen patlayıcı maddelerin cins ve

özelliklerini açıklayan belge,

- İş yerinde üretilen her madde için ayrı ayrı yıllık üretim kapasitesini belirten belge,
- İş yerindeki deneme ve yok etme yerlerini gösteren kroki,
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na göre alınacak gayri sıhhi müessese belgesi,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bölge çalışma müdürlüğünden 1475 Sayılı İş Kanunu'na ve İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'ne göre alınacak kurma izni,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca alınacak imalat belgesi,
- Çevre Bakanlığınca alınacak iş yerinin çevreye olumsuz etkisi olmadığını belirten belge.

(EK-1) Patlayıcı Madde İşyerlerinin ve Depolarının Çevreye Olan Güvenlik Uzaklıklarını Gösterir Çizelge

Sıra	Bina ve Depolar	(Q) = Toplam Patlayıcı Madde Miktarları (Kilogram)											
		2000	5000	10000	20000	30000	40000	50000	60000	70000	75000		
CEVREYE	1	Patlayıcı madde üretilen ve depolanan her türlü tesislere ait depo ve işyeri binaları ile bağımsız patlayıcı madde depoları, deminyolu, karayolu, deniz, göl, ırmak, iskele ve limanlar	SÜTRESİZ	186	253	319	402	460	506	545	579	610	624
		SÜTRELİ	160	214	269	339	388	427	460	489	515	527	
	2	Köy ve orman yolları, madenlere ait özel kara, deniz veya su yolları	SÜTRESİZ	117	159	200	252	289	318	343	364	383	392
		SÜTRELİ	100	100	101	128	146	161	173	184	194	198	
	3	Okul, hastane, mabet, kışla, cezaevi, tiyatro, sinema, pazaryeri, resmi ve özel işyerleri, sanayi, tarım ve telekomünikasyon tesisleri, havaalanları, konut, fırın, çarşı gibi insan topluluğunun bulunduğu bina ve yerler	SÜTRESİZ	280	380	478	603	690	759	818	869	915	936
		SÜTRELİ	270	270	330	415	475	523	564	599	631	645	
	4	Patlayıcı madde üretilen veya depolanan aynı işyeri sınırları içindeki bütün işyeri binaları ile patlayıcı madde depoları	SÜTRESİZ*	30	41	52	65	75	82	88	94	99	101
		SÜTRELİ	21	29	37	46	53	58	63	67	70	72	
BİRDİĞİLERİNE		(D) = GÜVENLİK UZAKLIKLARI (Metre)	2000	5000	10000	20000	30000	40000	50000	60000	70000	75000	

*Sütesiz hafif yapı depolar için çizelgede belirtilen sütelik uzaklıkların iki katı alınır.

NOT: A) Bu cetvelde yer almayan miktarlardaki patlayıcı madde depoları için en az güvenlik uzaklıkları 1. Sıra için en az 160, 2. Sıra için 100, 3. Sıra için ise 270 metre olması şartıyla aşağıdaki formüllere göre hesaplanır.

1. Sıra için $D = 14,8 \times Q^{1/3}$ Sütesiz $D = 12,5 \times Q^{1/3}$ Sütelik (D) = Güvenlik Uzaklıkları (Metre)
 2. Sıra için $D = 9,3 \times Q^{1/3}$ $D = 4,7 \times Q^{1/3}$ (Q) = Toplam Patlayıcı Madde Miktarı (Kilogram)
 3. Sıra için $D = 22,2 \times Q^{1/3}$ $D = 15,3 \times Q^{1/3}$
 4. Sıra için $D = 2,4 \times Q^{1/3}$ $D = 1,7 \times Q^{1/3}$

B) Av malzemesi (barut hariç) depolanacak depolar için bu tablo ile belirlenmiş olan güvenlik uzaklıkları ve girişimci tarafından satın alınması, kiralınması veya muvafakatın alınması gereken uzaklıklar yarıya indirilir.

C) Yeraltı galeri tipi depolar için güvenlik uzaklıkları Ek-6'da verilmiştir. (Üstü toprakla örtülü ve galeri tipi gömme depolardan -galeri tipi depolar hariç- mevcut gömme depoların üstünde bulunması gereken toprak kalınlığı santimetre olarak hesaplanacak ve güvenlik uzaklıkları da "D" bendi doğrultusunda değerlendirilecektir.)

D) Güvenlik uzaklıkları aynı kalmak koşuluyla depodan itibaren, depo istiap haddine göre girişimci tarafından satın alınması, kiralınması veya muvafakatının alınması gereken uzaklıklar aşağıda gösterilmiştir.

Sıra	İçin	2-75 Ton	Toplam Patlayıcı Madde Miktarları (Ton)			
			75-100 Ton	101-150 Ton	151-200 Ton	201 Ton ve Yukarı
1. Sıra için	:	160	180	200	220	240
2. Sıra için	:	100	120	140	160	180
3. Sıra için	:	270	290	310	330	350

- İş yeri alanını sınırlayan tüm çevrenin harekete duyarlı sensörler ile çalışacak aydınlatma ve alarm sistemi ile birlikte ayrıca, kameralarla bir merkezden izlenecek şekilde düzenlenmiş donanımların kurulduğunu gösterir belge

3. Patlayıcı Madde Satın Alma İşlemleri ve Kullanılması

87/12028 numaralı Tüzük m.118 hükmünde gerçek ve tüzel kişilerin patlayıcı maddeyi nasıl satın alacakları ve kullanacakları düzenlenmiştir. Buna göre, patlayıcı madde satın almak ve kullanmak isteyen kişi ve kuruluşlar ikametgâhlarını, işlerini veya sanatlarını, patlayıcı maddeyi hangi işte ve nerede kullanacaklarını bildiren beyanname ve 87/12028 numaralı Tüzüğün 118. maddesinde belirtilen belgeleri ekledikleri bir dilekçeyle başvurarak patlayıcı maddelerin kullanılacağı il valiliğinden satın alma ve kullanma izin belgesi almak zorundadırlar.

- Patlayıcı maddenin alıcısına veya cins ve miktarına göre, depoda saklanması gerekiyorsa deponun izin belgesi, kiralanmış ise kira sözleşmesi,
- Kullanılacak patlayıcı maddenin cins ve miktarını belirten patlayıcı madde ihtiyaç raporu (Bu rapor, kendi ihtiyaçlarını tespit edebilme olanağı bulunan kamu kuruluşları için kendilerince, bu olanağa sahip olmayan kamu kuruluşları ile özel kuruluş veya kişiler için il Valiliğince verilir.),
- Kamu veya özel kuruluşlarından ihaleyle alınan işlerde bu hususu belgeleyen yazı,
- Maden veya taş ocağı işletme ruhsatı,

maden veya taş ocağı başkasından kiralanmışsa noterlikçe onaylı kira sözleşmesi, bir kamu kuruluşuna ait ocağın kiralanması söz konusuysa, bu kamu kuruluşu tarafından verilen maden veya taş ocağını kullanabileceğine ilişkin yazı,

- Patlayıcı maddeleri kullanacak kişinin bu Tüzük hükümlerine göre verilmiş ateşleyici yeterlik belgesi,
- Patlayıcı madde işi ile uğraşacak gerçek ve tüzel kişilerin temsile yetkilileri ile ateşleyicilerinin sorumluluğu üstlendiklerine dair noterce düzenlenecek taahhütnameleri,
- Varsa, daha önce alınmış ve kullanılmış satın alma ve kullanma izin belgesi,
- Genel ve katma bütçeli daireler hariç olmak üzere patlayıcı madde işi ile uğraşacak gerçek ve tüzel kişilerin bu faaliyetlerinden dolayı üçüncü kişilere verecekleri zararların tazmini için düzenlenecek "Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigorta Poliçesi'nin aslı veya noterce onaylanmış sureti.
- Satın alma ve kullanma izin belgeleri, başvuru ve eki belgeleri tamamlayan ve durumu uygun görülenlere valiliklerce 1-3 yıl süreli olarak verilir ve aynı sürelerle yenilenebilir. Satın alma ve kullanma izin belgesi verilenlerin kimlikleri ve izin belgelerinin tarih, sayı ve süreleri valiliklerce İçişleri Bakanlığına bildirilir.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının patlayıcı madde satın alma ve kullanma izin belgesi almalarında Kamu veya özel kuruluşlarından ihaleyle alınan işlerde bu hususu belgeleyen yazı aranmaz.

Tüzük geçici işlerde satın alma ve kullanmaya farklı bir başvuru öngörmüş olup; Valilikçe, geçici bir iş için patlayıcı madde satın almak ve kullanmak isteyenlere, ihtiyaç miktarının yerinde yapılacak inceleme ile saptanması ve durumlarının güvenlik yönünden uygun olduğunun belirlenmesi koşuluyla yalnız bu iş için her defasında beş kilogramı, toplam olarak elli kilogramı geçmemek üzere satın alma ve kullanma izin belgesi verilir.

Bilimsel ve tıbbi amaçlar için kullanılacak, yarımşar kilografa kadar muhafazalı şişeler içinde ambalajlanmış ve özel dolap veya sandıklarda saklanmak koşuluyla iki buçuk kilografa kadar olan patlayıcı maddelerin satın alınması, saklanması ve kullanılması yerel mülki amirlerinin iznine bağlıdır. Bu izin her yıl yenilenir. Ancak, işi gereği kullanılmak üzere, uzman doktorlar, eczaneler ve kimya laboratuvar, laboratuvarları olmak koşuluyla üniversiteler, yüksekokullar, enstitüler ve diğer okulların yetkili öğretim görevlileri yerel mülki amirinin iznine gerek kalmaksızın, iki yüz elli grama kadar patlayıcı madde üretebilir ve deneylerde kullanabilir. Bu üretim ve deneylerden artan patlayıcı maddeler, bekletilmeksizin, aynı gün ilgili yönetmelik hükümlerine göre yok edilir. Yok edilmeden sonra bu durum belgelendirilerek, yetkililerin kontrolüne sunulmak üzere saklanır

4. Patlayıcı Maddelerin Depolanmasındaki Genel Hususlar

Bu Tüzük kapsamına giren patlayıcı maddeleri kullanmak veya satmak üzere depolayacak olanların valiliklerden patlayıcı madde

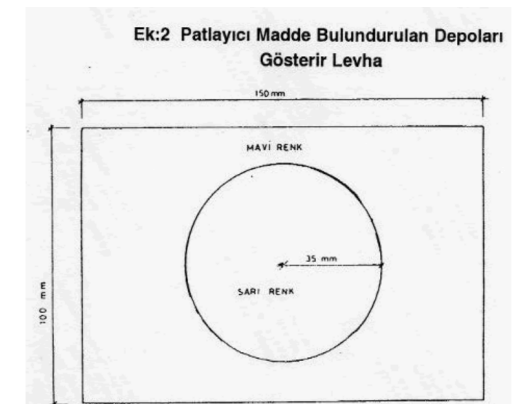
depolama izin belgesi almaları zorunludur. Avcılar, av malzemesi bakımından bu kayda tabi değildirler. İzin belgesinde belirtilen en yüksek miktarlara göre patlayıcı maddeleri kullanacak ve satacak olanlar üç gruba ayrılmıştır:

Birinci Grup: Perakende satıcılar, kuyucular ve az miktarda patlayıcı madde kullananlar. Bunlar depo kurmak zorunda değildirler.

İkinci Grup: İki tondan az patlayıcı madde depolayacak olan satıcılar, taş ocakları, çimento fabrikaları, küçük maden ocakları işletmecileri, kanal açma, tarıma elverişli saha hazırlama işlerini yüklenenler gibi tüketiciler.

Üçüncü Grup: İki ton ve daha çok patlayıcı madde depolayacak satıcı ve tüketicilerle, maden işletmeleri ve stok amacıyla kurulmuş büyük dağıtım merkezleridir.

Patlayıcı madde depolarında, yerel güvenlik makamlarınca bu işlerde çalışmalarında sakınca görülmeyen kişiler çalıştırılır. Patlayıcı madde depolarında, durumları silah taşıma belgesi verilmesine uygun, yeterli sayıda

bekçi bulundurulması zorunludur. Bekçilere kontrol saati verilir. İdarece gerekli görülen durumlarda eğitilmiş köpek de bulundurulur. Depo sınırları üzerine, "TEHLİKELİ BÖLGEDİR. GİRİLMEZ" levhalarının konulması zorunludur. Depo içinde uygun yerlere çalışma ve güvenlik yönergeleri asılır. Stok istifleri sıra başlarına, patlayıcı maddenin, adı, cinsi ve miktarıyla üretim ve depoya giriş tarihlerini gösteren levhalar konur.

Depoların dış duvarlarında aşağıdaki görselin buldurulması gerekmektedir.

Patlayıcı madde ambalajları, depolarda doğrudan doğruya zemine oturtulamaz, hava akımına engel olmayacak biçimde, zeminle arasında on santimetre kadar boşluk kalmak üzere sağlam kalaslar veya bunlardan yapılmış ızgaralar üzerine üretim tarihlerine göre sıraya konularak istif edilir, bu istiflemeye, gerek geçiş yerlerinde ve gerekse istif başlarında, ambalajların etiket ve yazılarının görülebilir ve okunabilir olması, ambalajların duvara gelen taraflarında duvarla aralarında boşluk bırakılması ve istif yüksekliğinin bir metre altmış santimetreyi geçmemesi gerekir.

İstifler gruplar halinde ve aralarında geçiş boşlukları bulundurmak suretiyle yapılır. Patlayıcı maddeler, depolardan, üretim tarihi sırasına uyularak dağıtılır. İstiflemeye depo görevlisinin sorumluluğu altında, depo hizmetlerini bilen kişiler çalıştırılır. Sürekli ve geçici depolarda dinamit ve kapsüllerin aynı depoda birlikte bulundurulması halinde, dinamit ve kapsüllerin bulunduğu bölümlerin kapılarının ayrı olması ve bölümlerin bitişik

duvarları arasında sekiz ton kapasiteye kadar depolar için en az otuz santimetre, sekiz tondan on iki ton kapasiteye kadar depolar için en az kırk santimetre, on iki ton kapasiteden yukarı depolar içinse en az elli santimetre boşluk bulunması ve ara duvar kalınlıklarının en az on dokuz santimetre olması zorunludur.

5. Depo Kurmak Zorunda Olan Satıcı ve Tüketicilerin Uymak Zorunda Oldukları Kurallar

İkinci ve üçüncü gruba dahil satıcı ve tüketiciler depo kurmak zorundadırlar. Satıcılar dışında bu gruba dahil olanlar, işin geçici olması halinde, izin belgeli bir depo sahibinden depo kiralayabilirler. Kira sözleşmeleri, kamu kuruluşları arasında yapılanlar dışında noter önünde yapılır. Satıcılar, tüketiciler, maden işletmesi sahipleri ile stok amacıyla kurulmuş olan büyük dağıtım merkezi sahipleri, bu Tüzüğün 5 inci maddesinin A, B, C, D, E, F, G, L, M ve O bentlerinde belirtilen ve depo yapım işine göre hazırlanan belgelerin eklendiği dilekçe ile valiliğe başvurarak patlayıcı madde depo yapımı için izin belgesi almak zorundadırlar.

Yapım izni doğrultusunda depo inşaatının bitiminden sonra, deponun plan ve projelerine, bu Tüzüğün ilgili hükümlerine ve bu konu ile ilgili diğer mevzuat hükümlerine uygun olarak yapıldığı anlaşılan depolar için valiliklerce patlayıcı madde depolama izin belgesi verilir. Gezici depo yapım izni valiliklerce verilir. İzin belgesi almak için örneklere uygun projelerle birlikte valiliğe başvurulması gerekir. Tüzüğün ilgili hükümlerine uygun olarak yapıldığı

anlaşılan gezici depolar için depolama izin belgesi valiliklerce verilir. Mevcut depoların kapasite artırılması, genişletilmesi ve yeni depolar eklenmesi hallerinde de yukarıdaki hükümler uygulanır. Depo cinsi ve öteki hususlar izin belgesinde belirtilir. Depo yapım ve depolama izin belgesi verilenlerin kimlikleri ile izin belgelerinin tarih ve sayıları valiliklerce İçişleri Bakanlığına bildirilir.

Yer altında ve ocak içinde yapılacak depolar için, Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzüğün 18 inci maddesi hükmü uygulanır.

Bu madde;

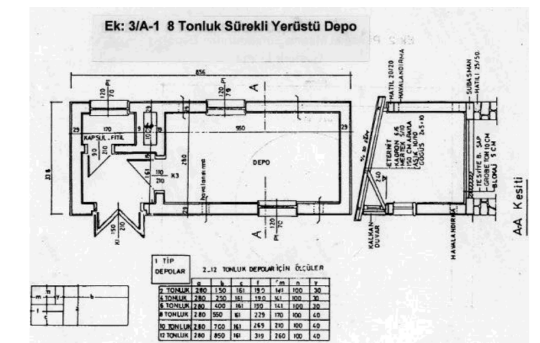
- Yeraltındaki patlayıcı madde depoları, bir patlama halinde, işçilerin çalıştığı yerlere, yollara ve ana havalandırma yoluna zarar vermeyecek ve işçiler için tehlike yaratmayacak uzaklıkta olacaktır.
- Bu depolara, Bakanlıktan izin alınmadan 150 kilogram dinamit ve 300 adet kapsülden fazlası konulamaz.
- Patlayıcı maddeler, depolar arasında orijinal ambalajlarında taşınır ve depolarda orijinal ambalajlarında bulundurulur.
- 50 kilogramdan az patlayıcı madde bulunan depolara ana yoldan 90 derecelik bir, daha çok patlayıcı madde bulunan depolara 90 derecelik iki dirsek oluşturan bir yolla girilecek; patlayıcı madde, deponun son kısmına konacaktır. Bir patlama olasılığına karşı, patlayıcı madde depolarının karşısına, dirseklerden en az üç metre derinlikte hız kesici cepler yapılacaktır.

- Depo çatlak ve göçük yapmayacak, olabildiğince su sızdırmayacak, alt ve üst kattaki çalışmalara zarar vermeyecek ve çalışmalardan zarar görmeyecek bir yerde yapılacaktır.
- Deponun bulunduğu galerinin ağzından 50 metre ötesine kadar, ahır kurulması, yanıcı ve yangına yol açabilecek maddelerin konulması yasaktır.
- Yeraltı deposunda, sıcaklık, 8 dereceden aşağı ve 30 dereceden yukarı olmayacaktır.
- Patlayıcı madde dağıtımı, depo çıkışındaki özel bir cepte yapılacak buralarda statik elektrik boşalmasına karşı gereken önlemler alınacaktır. Patlayıcı maddeler, yapım ve ocağa geliş tarihlerine göre dağıtılacak ve kullanılacaktır.

6. Patlayıcı Madde Depo Türleri ve Bu Depoların Teknik Özellikleri

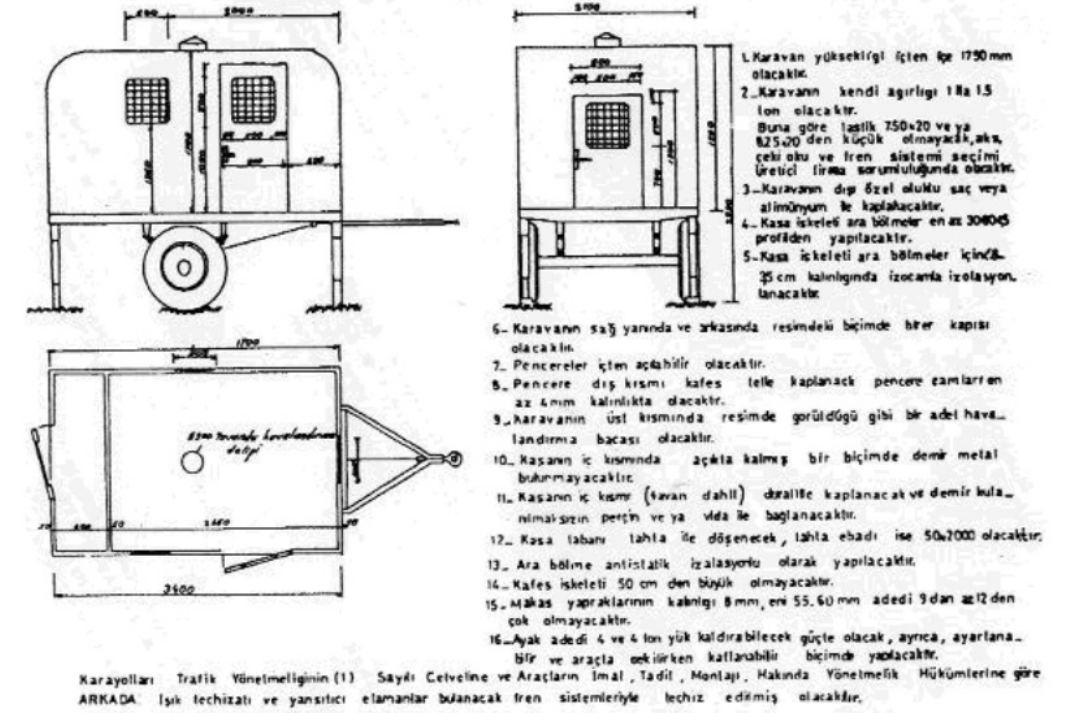
Patlayıcı madde depoları sürekli, geçici ve gezici olmak üzere üç gruba ayrılır. Sürekli patlayıcı madde depoları ise yer üstü ve yer altı depoları olmak üzere iki gruba ayrılır.

Sürekli yer üstü depoları ve geçici depoların projelerinin;

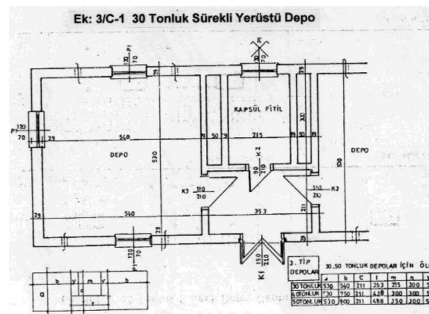
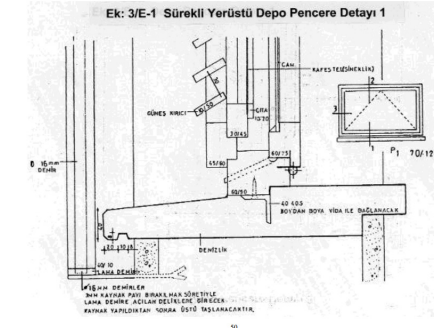
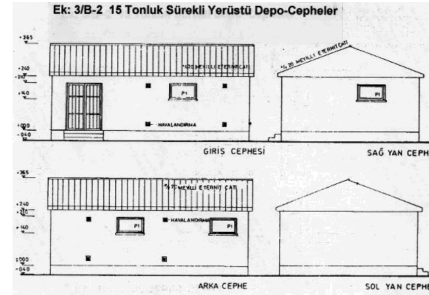
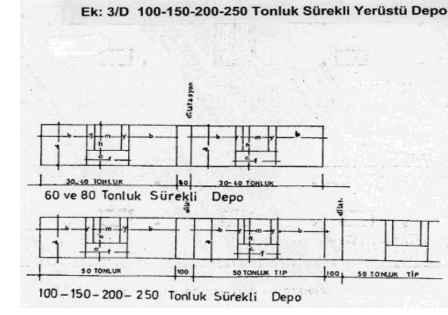
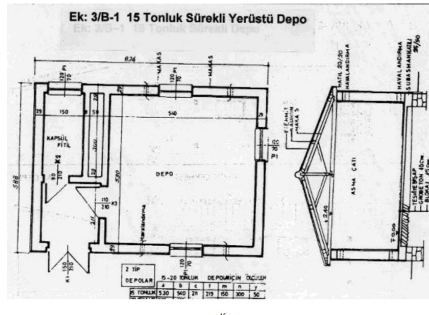
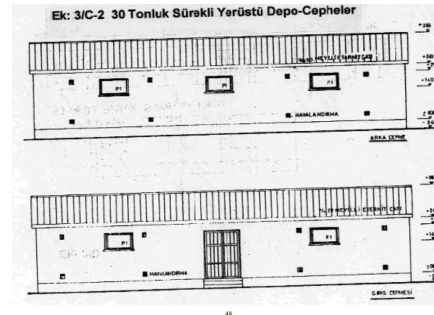
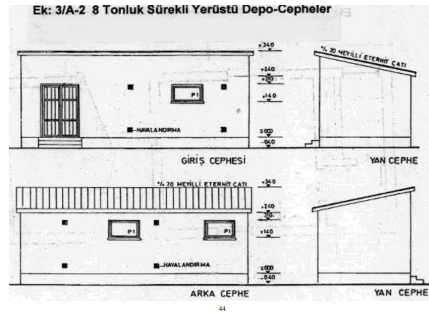

Gezici depoların projeleri;

Ek: 4/A 2 Tonluk Gezici Depo

52

Sürekli yer altı depolarının projeleri;

(Ek : 6) YERALTI GALERİ TİPİ DEPOLARIN ÖZELLİKLERİ

A) Yeraltı galeri tipi depolar için toprak kalınlığına ilişkin formüller Tüzük kapsamına giren patlayıcı maddeler için geçerli olmak üzere aşağıda gösterilmiştir:

1 – Yeraltı galeri tipi depolarda bir depo hücresi ile komşu diğer bir depo hücresi arasındaki toprak kalınlığı:

$$10,75 \cdot k = g \cdot x^3$$

(x) = Hücre ile komşu depo arasındaki metre cinsinden uzaklık

2 – Patlayıcı madde ambalajlarının istifleme kurallarına uyulmak koşuluyla toplu olarak depolanması halinde depo üstünde bulunması gereken toprak kalınlığı:

$$8 \cdot k = g \cdot (y+1)^3$$

(y) = Depo üstünde bulunması gereken metre cinsinden toprak kalınlığı

3 – Patlayıcı madde ambalajlarının, istifleme kurallarına uyulmak koşuluyla bir depoya (hücreye) boylanması sıralanması halinde, depo üstünde bulunması gereken toprak kalınlığı:

$$8 \cdot k = g \cdot (3/2 \cdot z+1)^3$$

(z) = Depo üstünde bulunması gereken metre cinsinden toprak kalınlığı

4 – Bir gömme depoda sandıkların konulacağı galerinin uzunluğu: $L = 3y$

(L) = Galerinin metre cinsinden uzunluğu

(y) = ikinci formülle elde edilen değer

Formüllerdeki :

k, depoya konulacak patlayıcı maddenin kilogram cinsinden miktarı

g, arazinin cinsine göre :

Hafif toprak için $g = 1,25$

Adi Toprak için $g = 1,50$

Kuvvetli kum için $g = 1,75$

Taşla karışık toprak için $g = 2,00$

Fazla killi toprak için $g = 2,25$

Kaya için $g = 3,00$

Depo inşaatının beton olması halinde $g = 2,50$

Depo inşaatının betonarme olması halinde $g = 3,00$ katsayısını göstermektedir.

yapım özelliklerine uygun olmaları gerekir.

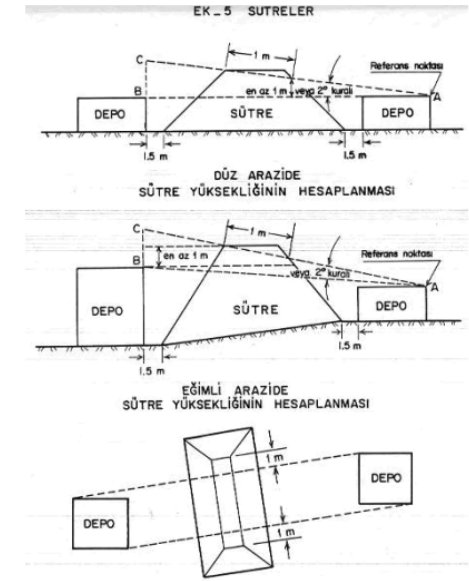
Sürekli depolar en az iki ton kapasitede yapılabilir. Yerüstü depoları: Hafif yapılı depolar; yan duvarları en az 225 milimetre kalınlığında normal dolgu tuğla veya en az 275 milimetre kalınlığında delikli tuğladan inşa edilir. İglo tipi (üstü toprakla örtülü)

depolar; üzeri 60 santimetre toprakla örtülü, yan ve arka tarafı en az 26 en fazla 33 derece eğimli, yan duvarları en az 30 tavanı ise en az 15 santimetre betonarme, kapıları en az 7 bar basınca dayanıklı malzemeden inşa edilir. Bu depoların kapısı, varsa komşu deponun kapısına bakmayacak yönde yapılır. Kalın duvarlı ve sağlam yapılı depolar; duvarları en az 680 milimetre kalınlıkta tuğla veya en

az 450 milimetre kalınlıkta betonarme veya eşdeğer dayanıklı malzemeden, tavanı en az 15 santimetre betonarme veya eşdeğer malzemeden inşa edilir. Yerüstü depoları, Ek-1'de belirtilen güvenlik uzaklıklarına uygun, tek katlı ve patlama olduğunda uzaklara tehlikeli parçalar saçmayacak malzemeyle geniş saçaklı olarak yapılır, çatıları da hafif ve yanmaz malzeme ile örtülür.

Bu depoların zemini çivi, vida, herhangi bir yarık ve çatlak bulunmayan, düzgün, sızdırmaz, herhangi bir cismin çarpmasıyla kıvılcım çıkarmaz ve kolay temizlenir biçimde çimento şap veya mozaikle kaplanır. Duvarları nem geçirmez bir harçla çatlaksız ve düz olarak sıvanır, havalandırma delikleri konur, açık renkte badana ile boyanır. Pencerele çatıya yakın yükseklikte ve güneş ışınlarının doğrudan depo içine girmesini önleyecek biçimde demir parmaklıklı olarak yapılır. Ayrıca, pencerelerine sağlam pirinç veya galveniz tel kafes konur, dış kısımlarına ise dışarıya açılır ve içeriden mandallanabilir sağlam tahta kapaklar yapılır. Dış kapıları sağlam saç malzemeden yapılır, gizli kilit takılır ve kanatları dışarıya açılır. İç kapıları ahşap olarak yapılır. Yağmur olukları sık sık kontrol edilerek çalışır durumda bulundurulmaları sağlanır. Su baskınına karşı binanın etrafına etrafına kanallar açılır.

Yeraltı depoları: Yeraltı (galeri tipi) depoları, maden işletmelerinde yer altında ve ocak içinde yapılabileceği gibi, bir yamaçta açılacak galeriyle girilmek suretiyle de yapılabilir. Ek-6 daki esaslara uygun olarak yapılan yeraltı depolarının çıkış ağzına gerektiğinde Ek-5'e göre sütte yapılır.

Su girmemesi ve nem oluşmaması için gerekli önlemler alınır. Depo içi sıcaklığının 25 dereceyi geçmesini önleyecek havalandırma düzeni yapılır ve patlama etkisini azaltmak amacıyla uygun yerlere oyuk ve boşluklar açılır.

Geçici depolar, üç yıla kadar süren geçici işler için yapılabilir. Bu süre içinde işin tamamlanmaması halinde geçici depolama izin belgesinin süresi bir yıl uzatılabilir. Geçici depolarda dayanıklı ve yanmaz tipte prefabrik yapı elemanları kullanılabilir. Ancak, prefabrik yapı elemanlarıyla yapılan depolarda, işçilerin geliş ve gidişlerinde güvenliği sağlamak amacıyla depo yakınında koruyucu sütrelere yapılması zorunludur. Bu gibi depoların kapı ve yan duvarları birbirine geçme veya bindirmeli olarak sağlam yapılır ve çatılar izin merciince uygun görülen hafif ve yanmaz malzemeyle örtülür. Döşemeler yer üstü sürekli depolarda olduğu gibi yapılır. Geçici

depoların projeleri sürekli depoların projeleri gibi olur. Bu depolarda en çok altı tona kadar patlayıcı madde depolanabilir.

Gezici depolarda, en çok iki ton patlayıcı madde bulundurulabilir. Ancak, sismik araştırmalarda kullanılmak üzere, yalnız sismik dinamit için, ihtiyaçların Petrol İşleri Genel Müdürlüğünce belgelenmiş olması koşuluyla en çok on tonluk gezici depoya için verilebilir. Güvenlik uzaklıklarına uygun olarak yerleştirilen gezici depodan 20 metre uzaklığa, geçişi engelleyecek tarzda dikenli tel çekilmesi zorunludur. Ancak, sismik petrol aramalarında kullanılacak gezici depolarda, arama süresince Ek-1 çizelgede belirtilen güvenlik uzaklıklarına uyulması ve diğer çevre güvenlik önlemlerinin alınması kaydıyla dikenli tel çekme koşulu aranmaz. Gezici depolar patlayıcı madde taşınmasında kullanılamaz.

Sürekli, geçici ve gezici depolarda aşağıdaki teknik özellikler bulunur:

- Bina içinde zeminden çatıya kadar yapılan bacalar ve bunlara açılan havalandırma delikleriyle depoların havalandırılmaları sağlanır. Baca delikleri, kuş, fare gibi hayvanların ve böceklerin girmesine engel olabilecek bakır veya pirinç tel kafeslerle örtülür.
- Depolar mevzuatının öngördüğü paratoner sistemiyle donatılır. Paratonerler veya çubuklarla yer arasında tam bir iletkenliğin bulunup bulunmadığının ve iletkenlerin depo duvarlarından ve çatısından izole edilmiş olup olmadığının araştırılması ve arızalarının giderilmesi için

her yıl yağmur ve dolu mevsiminden önce kontrol ettirilir.

- Depo kapılarına ve girişte duvarların yanına, statik elektriğe karşı topraklanmış pirinç, bakır veya alüminyum levhalar konur. Aydınlatma tesisatı, yalıtılmış tipteki armatürlerle ve konudaki mevzuata uygun olarak yapılır.
- Patlayıcı madde depolarının çevresinde, Ek-5'e uygun olarak yapılacak sütrenin tabanı, depo binasına bir buçuk metre uzaklıktan başlar. Sütreler, depo çatısının en üst noktasından en az bir metre yükseklikte ve sütrenin üstü de en az bir metre genişlikte yapılır. Sütre, depo binasını tamamen çevreliyorsa geçiş için uygun giriş yerleri ve tüneller açılır. Sütrenin üzeri çimlendirilir veya bodur ağaçlarla ağaçlandırılır.
- Engibeli arazide kurulmuş ve etrafında sütre görevini yapacak yüksek tümsekler bulunan depolarda sütrenin, varsa tehlike gösteren yönde yapılması yeterlidir.
- Gezici depolar hariç olmak üzere, stoklama kapasitesi beş bin kilografa kadar olan depolardan en az otuz metre, daha fazla patlayıcı madde stoklanacak depolarda ise en az altmış metre uzaklığa bir metre yüksekliğinde taş veya beton duvar yapılarak üzerine geçişleri engelleyecek şekilde bir metre yüksekliğinde dikenli tel çekilir. Patlayıcı madde depolarının yapımında Ek-1 sayılı çizelgede gösterilen en az güvenlik uzaklıklarına uyulması zorunludur.

Sonuç

Patlayıcı maddelerin neler olduğu ve bunların kullanımları, satılması ve benzeri diğer işlemlere ilişkin tüzük çok detaylı hususlar öngörmüştür. Bu hususlara dikkate edilmeden yapılacak işlemlerde ciddi cezai yaptırımlar da öngörülmüştür. Patlayıcı maddelerin depolanmasına ilişkin kurallara uymak hem toplum sağlığı açısından önemli olup oluşacak bir kazanın önüne geçmek de bu tüzüğe uymakta yatmaktadır.

OSMANLI VE CUMHURİYET HUKUKUNDA MADEN İŞLETME BİÇİMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Giriş

Maden hukuku, devletlerin yer altı kaynakları üzerindeki egemenlik anlayışını ve bu kaynakların işletilmesine ilişkin tercihlerini yansıtan dinamik bir hukuk dalıdır. Günümüzde maden hukukunda belirlenen birçok kural ve uygulama, daha önce yürürlükte olan yasal metinlerin ve tecrübelerin birikimi ile oluşmuştur. Bu nedenle maden hukukunun mevcut yapısının doğru biçimde anlaşılabilmesi, tarihsel arka planının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Maden hukuku yalnızca bir ülkenin iktisadî değerlerinin korunmasına hizmet eden teknik bir alan olmayıp; aynı zamanda sosyolojik,

politik ve hukuki kimliğine dair güçlü işaretler barındırmaktadır. Özellikle madenlerin işletilme biçimleri, devletin ekonomik hayata müdahale düzeyini, özel teşebbüsle kurduğu ilişkiyi ve kamu yararı anlayışını somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde uygulanan maden işletme rejimi ile Cumhuriyet döneminde benimsenen sistemler arasındaki farklar ve süreklilikler, yalnızca teknik bir mevzuat değişimi olarak değil, daha geniş bir zihniyet dönüşümünün yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı Devleti'nde madenler, mirî arazi rejimi ve padişahın hükümlerlik hakkı çerçevesinde değerlendirilmiş; madenlerin

mülkiyeti devlete ait kabul edilirken, işletme faaliyeti çoğunlukla iltizam, emanet ve malikane usulleriyle özel kişilere bırakılmıştır. Bu dönemde maden işletme biçimleri, klasik dönemden Tanzimat'a uzanan süreçte önemli değişim ve dönüşümler yaşamış; özellikle 19. yüzyılda çıkarılan maden nizamnameleriyle birlikte Batı hukukunun etkisi daha belirgin hâle gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise madenler, millî egemenlik ve kamu yararı ilkeleri doğrultusunda yeniden ele alınmış; 1924 Anayasası'ndan itibaren yeraltı kaynaklarının devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu anlayışı anayasal düzeyde kabul edilmiştir. Bu süreçte devlet tekeli, kamu işletmeciliği, ruhsat ve rüdevans gibi yeni işletme biçimleri geliştirilmiş; maden hukukunda daha sistematik ve kodifiye bir yapı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, maden işletme biçimlerinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte geçirdiği hukukî tekâmülü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Osmanlı ve Cumhuriyet sonrası dönem karşılaştırmalı olarak ele alınacak; her iki dönemde maden işletme biçimlerinin dayandığı hukuki gerekçeler, kamu-özel dengesi ve egemenlik anlayışı çerçevesinde değerlendirilecektir. Böylece maden hukukunun tarihsel gelişimi ortaya

konulurken, günümüz maden işletme rejiminin hangi tarihsel ve hukukî temeller üzerine inşa edildiği açıklığa kavuşturulacaktır.

1. Osmanlı Devleti'nde Madencilik Faaliyetlerine Genel Bakış

Madenler, devletlerin yüzyıllardır süregelen kalkınma araçları olmakla birlikte iktisadi ve ekonomik refah, minimum dışa bağımlılık noktasında da önem arz eder. Toprakları maden bakımından zengin ülkeler gelişmeye ve kalkınmaya daha yatkın olurken maden bakımından zengin olmayan ülkeler başka ülkelere muhtaç olacak ve iktisadi rekabetin dışına itileceklerdir. Ancak dikkat çeken bir konu vardır ki o da mevcut olan madenin yalnızca somut olarak varlığının yeterli olmadığını gösterir; Madenlerin kullanılması ve işletilmesi. Tarih bize gösterir ki bu başlığın altını dolduran ülkeler genel olarak ekonomik olarak kalkınmaya yatkın olup sömürgeyi kapalı bir politikaya sahiptirler.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu Anadolu bölgesi de yeraltı zenginlikleri olan çeşitli madenlerin yer aldığı bir bölgedir. Osmanlı devleti madenlere önem vermiş ve kullanılıp işletilmesi konusunda çeşitli faaliyetler göstermiştir. Madenler yalnızca ekonomik bir kalkınma aracı değil aynı zamanda silah ve teçhizat yapımında kullanılan barut, kurşun, kalay gibi madenlerin çıkarılmasıyla askeriye de hizmet eden bir yapıya da sahipti.

Osmanlı Devleti, sınırlarının genişlemesiyle birlikte fethettiği toprakların altındaki ve üstündeki zengin kaynakları etkili bir şekilde işleyip kullanmaya başlamıştı. Bu konuda Rumeli'deki madenler de önemli bir yere sahiptir. Rumeli'de fethedilen yerlerdeki madenleri çalışır halde ele geçiren Osmanlı

Devleti, bu madenlerde bir değişiklik yapmadan madenlerin işletmeye devam etmişti. Osmanlı Devleti'nin zapt ettiği topraklarda uygulanan madencilik hukuku alanındaki bilgileri, kendi kanunlarıyla sentezleyip hazırladığı maden kanunnameleri; ocaklardaki amelelerin vazifeleri, cevherin çıkarılması, analizi, ihraç edilmesi gibi konuları içermektedir.[1]

2. Osmanlı Devleti'nde Madenlerin İşletme Usulleri ve Madencilik ile ilgili Hukuki Düzenlemeler

2.1. Tanzimat Dönemi Öncesinde Madencilik ile ilgili Hukuki Düzenlemeler

Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın ilk yarısına kadar madenlerin işletme esaslarını kanunnameler ve yasaknameler aracılığıyla tayin etmiştir. Kanunnameler, ihtiyaca ve duruma göre değişen koşullara uyumlu olacak şekilde her dönemde farklı içeriklere sahip olmuşlardır. Örfi hukuk niteliği taşıyan kanunnamelerde uygulamadan ziyade çoğu zaman yerel örf ve teamüller dikkate alınmıştır. Kanunnameler çıkarılırken gereksinimler ve fethedilen yerlerin dinamiği göz önünde tutularak maden hukukunda vergiler, işletme usulleri ve devlet payı gibi ana esaslar düzenlenmiştir.

Osmanlı Klasik Devri'nde hukuki düzenlemelerin temelini Hanefi mezhebi oluşturur. Madenlerin hukuki durumu belirlenirken de buna dikkat edilmiştir. İslam hukukunda devlet başkanının, şer'i hukukun düzenlemediği alanlarda, şer'i hukukla da

uyumlu olacak şekilde, örf ve âdeti ve kamu yararını dikkate alarak hüküm koyma yetkisi bulunmaktadır.[2] Bu doğrultuda padişahların özellikle madenlerin işletilmesine ilişkin şer'i hukukta açık bir hüküm bulunmayan hususlarda kanun çıkarma yetkileri meşru kabul edilmiştir.

Madenlere dair çoğu yasakname ve kanunnameler Fatih ve II. Beyazid döneminde çıkarılmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde dokuz tane maden kanunnamesi ve üç tane maden yasaknamesi, II. Bayezid döneminde on iki tane maden kanunnamesi ve bir tane de maden yasaknamesi yayınlanmıştır. Kanuni döneminde eski kanunnameler toparlanıp düzeltilmiş, üç adet de yeni maden kanunname çıkarılmıştır. III. Mehmet döneminde kanunnamelerin önemi azalmış, bunların yerine layiha, risale ve siyasetnameler önem kazanmıştır ve Tanzimat Dönemi'nden itibaren kanunnamelerin yerine nizamnameler kullanılmaya başlanmıştır.[3]

Maden işletmesi mevzu bahis olduğunda öncelikle o madenin üzerinde bulunduğu veya içerisinden çıktığı arazi parçasının mülkiyeti meselesine temas etmek gerekir. Maden arazileri dört kısımdan oluşur. Bunlar metruk, miri, mülk ve vakıf arazileridir. Metruk arazi, herkesin yararlandığı arazidir. Bu arazilerde belirlenen madenlerin beşte biri devlete geriye kalan miktarı bulan kişiye verilir. Miri arazi, devletin arazisi olup, burada belirlenen madenlerin tamamı devlete aktarılır, devlet bu madenleri ya işletir ya da işlettirir. Mülk arazi, kişilere ait olan arazilerdir. Bu arazilerde belirlenen madenlerin beşte biri devlete geri

kalanı kişiye kalırdı. Vakıf araziler, mülkiyeti vakıflara ait olan arazidir. Bu arazilerde belirlenen madenlerin beşte biri devlete geri kalanı vakfa kalırdı.[4]

Osmanlı Devleti'nde maden hukukunda Hanefi mezhebinin etkili olduğunu belirtmiştik. Hanefi mezhebine göre çıkarılan madenlerin beşte birinin devlet hazinesine ait olması gerekmektedir. Bulunan maden, mülk arazide bulunmuş ise beşte biri devlete, geri kalanı mülk sahibine; metruk arazide bulundu ise beşte biri devlete, geri kalanı bulana; vakıf arazide bulunur ise beşte biri devlete, geri kalanı vakfa; miri arazide bulunanlarınsa tamamı devlete ait olurdu.[5]

Böylece madenin içinde bulunduğu arazinin mülkiyet statüsü ile maden üzerindeki haklar doğrudan ilişkilendirilmiş; mülkiyet türüne göre devletin, mülk sahibinin ya da bulanın payı belirlenmiştir. Ancak yapılan paylaştırma, madenlerin mutlak surette serbestçe işletilebileceği anlamına gelmemiş; Şer'i hukukun bir gereği olarak, tebaanın madenleri hükümdarın izni olmaksızın işlemesi mümkün görülmemiştir. Bu nedenle

madenlerin işletilmesi, mülkiyet hükümleriyle birlikte devletin iznine bağlı bir faaliyet olarak düzenlenmiştir.

Yeni fethedilen yerlerde madenlerin işletilmesinde yine prensip İslam'a aykırı olmayan eskiden kalma örf ve adetlere dokunulmama şeklindedir fethedilen yeni topraklarda madeni halihazırda işleten birileri var ise; padişahlar kendileri bir görevli gönderip işletirmeyi seçmedikleri takdirde, bu kişilere bedel karşılığında imtiyaz tanınarak işletmeye devam etmeleri istenmiştir.[6] Madencilik faaliyetinde bulunan kimselere, din farkı gözetilmeksizin vergi muafiyeti tanınmıştır.[7]

Böylece Osmanlı Devleti'nin maden politikasında pragmatik ve süreklilik esaslı bir yaklaşım benimsediğini görüyoruz. Devlet, bir yandan İslam hukukunu esas alırken diğer yandan fethedilen bölgelerin sosyo-ekonomik yapısını gözetmiş; üretimin kesintiye uğramaması ve kamu gelirlerinin sürdürülebilirliği amacıyla mevcut işletme düzenlerini bütünüyle reddetmek yerine kontrol altına almayı tercih etmiştir. Bu

durum, Osmanlı maden rejiminin katı bir merkeziyetçilikten ziyade, kamu yararı ve mali istikrar odaklı esnek bir yönetim anlayışına dayandığını ortaya koymaktadır. Nitekim imtiyaz tanıma, vergi muafiyeti sağlama ve işletme hakkını belirli şartlara bağlama gibi araçlar, devletin hem egemenlik yetkisini korumasına hem de ekonomik devamlılığı teminat altına almasına hizmet etmiştir. Madenlerin yalnızca özel mülkiyet veya tasarruf konusu olmaktan çıkarıp; kamu otoritesinin denetiminde yürütülen stratejik bir üretim alanı olarak konumlandırılması amaçlanmıştır.

Madenler; kullanım amaçları, maden çeşitleri, bulunmuş oldukları yerlerin özellikleri, devletin stratejisi ve zamana göre değişik şekillerde işletilmiştir. Madenlerin işletim şekillerinin belirlenmesinde sermaye miktarı da önemli bir yere sahip olmuştur. Ayrıca madenler devlet malı olarak kabul edilmekle beraber dönemin padişahına ve bulunduğu bölgeye göre değişmek suretiyle özel usullerle işletilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde madenler genellikle üç şekilde işletilirdi: "İltizam" usulü "Emanet" usulü ve "Malikane" usulü.

İltizâm Usulü: Maden işletmelerinin, yıllık asgari ve azami üretim göz önüne alınarak maliyetle tespit edilen bir yıllık tahmini gelirinin peşin ödenmesi şartıyla açık artırma ile kişi veya kişilere (mültezimler) devredilmesidir. Buna özel sektörde işletilmede denilebilir. Madenleri iltizam olarak alan kişi işletmenin tüm masraflarını kendi karşılar ve devlete karşı taahhüdünü yerine getirir. Mültezimlerin fazla gelir etmek amacıyla maden ocağında çalışan kişileri haddinden fazla çalıştırması nedeniyle bu sistem uzun ömürlü olmamıştır.

Emânet Usulü: Osmanlı Devleti'nde genellikle tercih edilen emânet usulünde ise madenlerde en iyi ve devamlı şekilde üretim yapılabilmesi için devlet tarafından belli bir ücretle çalışan bir yönetici (emin) tayin edilirdi yani madenler devlet tarafından işletilmekteydi. En önemli görevi başında bulunduğu madenin verimli

bir şekilde işletilmesi, gelir-giderlerinin kontrol edilerek devletin menfaatinin korunması olan eminler ayrıca madenlerin bulunduğu geniş coğrafyada birtakım idari görevlerle de yükümlü ve etkiliydiler. Doğrudan Darbhâne tarafından atanan eminler şer'i konularda hukukun işletilmesi hususu sosundan, dini ve sosyal hayatın düzenli bir şekilde devamını sağlamaktan sorumluydular. Ayrıca eminler birtakım askeri yükümlülükleri de yerine getiren kişilerdir.

Mâlikâne Usulü: 1695 yıllarında devlet ekonomisindeki bunalım sebebiyle madenlerin işletilmesi için yapılan müzayede sonucu mukataa madenlerin kaydı hayat şartıyla iltizam hakkını elde edenlere verilmesi suretiyle ortaya çıkan usuldür.[8] İltizam usulünün uzun süreli (ömür boyu) niteliğinde olan sistemdir.

Osmanlı hukukunda madenlerin işletilmesine ilişkin benimsenen sistemler değerlendirildiğinde; madenlerin mukataa gelirleri arasında yer aldığı ve hem emanet hem de iltizam usulüyle işletildiği görülmektedir. Emanet usulünde madenler devlet tarafından görevlendirilen memurlar aracılığıyla işletilirken, iltizam usulünde belirli bir bedel karşılığında özel kişilere bırakılmıştır. 17. yüzyıldan itibaren mâlikâne usulünün uygulanmaya başlanmasıyla birlikte madenlerin işletme hakkı şartıyla özel kişilere verilmiştir. Bununla birlikte uygulamada en fazla tercih edilen yöntemin emanet usulü olduğunu ifade edebiliriz.

2.2. Tanzimat Dönemi Sonrasında Madencilik ile ilgili Hukuki Düzenlemeler

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti bakımından köklü reform hareketlerinin hayata geçirildiği bir dönemdir. İktimai hayatta ve idarî yapıda meydana gelen bozulmalar, ardı ardına yaşanan savaşlar ve buna bağlı olarak zayıflayan hazine, devletin malî kapasitesini ciddi ölçüde sınırlandırmıştır. Avrupa sanayiindeki gelişmelerin Osmanlı ekonomisi aleyhine sonuçlar doğurması ise sermaye birikimi sorununu daha da derinleştirmiştir. 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde madencilik faaliyetlerine olan ilgi varlığını sürdürmesine karşın maden üretimini ve işletilmesini belirleyen kapsamlı bir metin bulunmuyordu. Bu durum madenlerin işletilmesine ilişkin klasik usullerin yetersizliğini ortaya koymuş ve devletin maden hukukunu daha sistematik ve sermayeyi teşvik edici bir çerçevede yeniden düzenlemesine kapı aralamıştır.

II. Mahmut ile başlayan Batılılaşma süreci ile Osmanlı devletinin genelinde meydana gelen önemli değişimler madenler konusunda da kendisini göstermiş ve madenlerin yönetimi Mâlîye Nezaretine verilmiştir. Bu dönemde devlet yönetiminde ortaya çıkan çok sayıdaki meclislerden birisi olan ve 1842 yılında kurulan Ma'âdîn-i Hümâyûn Meclisi'nin amacı; ülkedeki madenlerin en verimli şekilde işletilmesini sağlayacak kural ve esasların belirlenmesi ve uygulanmasında fayda umulan hukuki ve teknik hususların tespit edilerek padişaha arz edilmesiydi.[9]

Tanzimat ile birlikte Osmanlı hukuk sisteminde önemli düzenlemelere gidildi. Bu düzenlemeler imparatorluk için önemli gelir kaynağı olan madencilik faaliyetlerini de kapsıyordu. Benimsenen bu sistematik yaklaşıma ilk örnek 1858 tarihli Arazi Kanunnâmesi'dir.

1858 yılında yayınlanmış olan Arazi Kanunnâmesi'nde madenlerin mülkiyeti ile ilgili bir hükme de yer verildi ve mülk arazideki madenin mülkiyeti tamamen arazi sahibine verildi. Kendine ait olmayan metruk arazide maden bulan kişi ise devlete vergisini ödemesi şartıyla bunun sahibi olabiliyordu. Bu düzenleme ile daha önce devlete ait olan madenlerde özel mülkiyet dönemi başlamış oluyordu. Böylece ülkede madencilik faaliyetlerinin artma eğilimi göstermesi bu alanda yeni hukuki düzenlemeler yapılması ve Nizamnâmeler hazırlanmasını zaruri hale getirmişti. İlgili meclislerin çalışmaları neticesinde de bu defa Tanzimat öncesi dönemdeki kanunnâme geleneğinden oldukça farklı olarak ve de 1810 tarihli Fransız Maden Nizamnâmesi esas alınarak hazırlanan Maden Nizamnâmesi 19 Mayıs 1861 tarihinde yayınlanmıştır.[10] Böylece uzun süredir uygulanan geleneksel maden işletme usulleri geride kalmış değişen ve gelişen şartlar doğrultusunda madencilik faaliyetlerine ilişkin esasları düzenleyen nizamnameler dönemi başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde 1861 tarihinde oluşturulan maden nizamnamesinde, maden işletmeciliğinin devletin hakimiyetinden çıkarılıp özel sektöre açılması öngörülmüyordu.

[11] 1861 tarihli Maaddin Nizamnamesi doğrudan madencilik faaliyetlerini düzenleyen ilk Nizamname özelliğini taşır. Bu düzenleme esas alınarak ilk maden imtiyazı verilmiştir.

Devlet maden işletmeciliğinden doğrudan çekildikten sonra sektörde bizzat işletmeci olmaktan ziyade denetleyici ve düzenleyici bir konuma geçmiştir. Bu dönemde madencilik faaliyetleri yerli ve yabancı girişimciler tarafından yürütülmüş; mevcut faaliyetlerin usûl ve esasları ise nizamnâmeler aracılığıyla belirlenmiştir. Müteakip yıllarda da mevcut yasal düzenlemelerin geliştirilmesi, madencilik alanındaki gelişmelerin takip edilmesi ve zamanla ortaya çıkan eksik ve yanlışların giderilmesi gayesiyle yeni nizamnâmeler çıkarılmıştır.

Maden nizamnamelerinin ikincisi 1869'da, üçüncüsü 1887'de ve son olarak dönemin en kapsamlı maden mevzuatı 1906 tarihinde yayınlanmıştır.[12] Yayınlanan her nizamname bir öncekinin yetersizliğini giderme amacı taşır ve tecrübelerin birikmesiyle yenilenerek yasal ve pratik bir varlık kazanır. Bu süreçte hâkim olan maden işletme biçimi imtiyaz usulüne dayanan özel sektör işletmeciliğidir.

3. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Madenlerin İşletme Usulleri ve Madencilik İle İlgili Yasal Düzenlemeler

3.1. İktisadi Değerlendirme

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923'te kurulduğunda iktisadi yapısını; Osmanlı Devleti'nden devraldığı sınırlı sanayi altyapısı

ve ekonomik imkânlar üzerine kurmak zorunda kalmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'nın yol açtığı ağır tahribat, özellikle üretim gücünü oluşturan işgücünde ciddi kayıplara neden olmuş ve ekonomik toparlanmayı zorlaştırmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde toprak düzeninin ve idari mekanizmanın zayıflaması, yabancı sermayenin ticaret ve sanayi alanında belirleyici hâle gelmesi ve art arda yaşanan savaşların nüfus üzerindeki yıkıcı etkisi, yeni kurulan devletin oldukça olumsuz bir ekonomik miras devralmasına yol açmıştır. Bu olumsuz durumlar etkisini madencilik sektöründe de göstermiştir.

TBMM'nin kuruluşu ile başlayan süreçte ve akabinde Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile madencilik sektöründeki eksikliklerin giderilmesi, yabancı ve azınlıkların sektördeki egemenliğinin kırılması ve diğer tüm alanlarda olduğu gibi yeni bir anlayışın oluşturulmasına yönelik yeni düzenlemelerin yapılması zorunluydu. Bu doğrultuda Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında iktisadî politikaların belirlenmesinde ve bağımsız devlet anlayışının benimsenmesinde önemli

rol alan 17 Şubat 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresini zikretmek gerekir.

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar oldukça önemlidir. Türk toplumunun üretici kesiminden tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi gruplarının katılımı ve taleplerini ortaya koymaları sağlanarak gerçekleştirilen kongrede, alınan kararlar, daha sonra yapılacak reformların temel felsefesine kaynaklık etmiştir ve Türkiye'nin 'Misak-ı İktisadi' si oluşturulmuştur. Kongre sonucunda ortaya konulan tezlerin temel aldığı prensiplerde birincil hedef ekonomi ve sanayinin kalkınmasıdır; iktisadi düzende milli unsurlara ağırlık verilmekle birlikte, yatırımlarda yerli ve yabancı sermayeyi özendirici uygulamalar benimsenmiş ve ılımlı korumacı politikaların hayata geçirilmesi amaçlanmıştır.[13]

Yabancı sermaye konusunda da kongrede bağlayıcı kararlar alınmıştır. Türk yasalarına uymaları koşuluyla, yabancı sermayeye karşı olunamayacağı şeklindeki görüş, öncü kadronun kongrede yaptığı konuşmalarda açıkça dile getirilmiştir. Cumhuriyet rejimi, yabancı sermayeye değil, kapitalist ayrıcalıklar

arayan yabancı sermayeye karşı olmuştur. Nitekim yapılan araştırmalar da göstermiştir ki yabancı sermaye daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren madencilik sektöründe yoğun olarak girişimlerde bulunmuştur.[14] Cumhuriyet yönetimi ekonomik bağımsızlık ilkesini esas alarak stratejik sektörlerde millileştirme politikasını gündemine almıştır. Bu doğrultuda ilerleyen yıllarda uygulamaya konulan devletleştirme politikası ile madencilik sektöründe kamu iktisadi teşebbüslerinin ağırlığı artırılmış, böylece hem ekonomik bağımsızlığın pekiştirilmesi hem de planlı kalkınma anlayışının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

1933-1945 yılları arasındaki dönemde de devletçi politikalar benimsenmeye çalışılmıştır. Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları bu dönemde uygulamaya konulmuş ve her iki kalkınma planında da madencilik büyük önem verilmiş, toplam sanayi yatırımlarının %40'ı madencilik alanında yapılmıştır. 1935 yılında ülke madenciliği açısından önemli kurumlar olan Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün kurulması yine maden arama ve işletme faaliyetlerinin desteklenmesine verilen önemi göstermektedir. Bu dönemde

bir dizi millileştirme kararları alınmış ve 24 adet imtiyazcı yabancı şirketin millileştirilmesi tamamlanmıştır. Bu kapsamda, 1936-1937 yılları arasında, madencilik alanında faaliyet gösteren Zonguldak kömür yatakları ve Ergani bakır yataklarının millileştirilmesi işlemlerinin, işletilmelerini sağlayacak teknik ve bilimsel kadro bulunmadığından, Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurumlarının hizmete başlamasına kadar ertelendiğini görmekteyiz. 1945 sonrasında ise özel sermayenin piyasaya hâkim kılınması yönünde benimsenen politikalar, devletçilik uygulamalarının yerini almış ve hükümet planları ve yasal düzenlemeler bu anlayışla oluşturulmuştur. Devletin endüstriyel yatırımları artık sadece; büyük ölçekli yatırım gerektiren, maden işletmeleri, büyük enerji santralleri, ağır sanayi endüstrileri ya da savunma sanayi ve bayındırlık işlerinin kurulması ile sınırlı tutulacak şekilde yapılmaya başlamıştır.[15]

3.2. Hukuki Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kabul edilen maden kanunlarının bir kısmının Cumhuriyet'in ilk yıllarında da yürürlükte kalmaya devam etmesi, Türkiye'de madencilik

hukukunun ani bir kopuştan ziyade tedricî bir dönüşüm süreci içerisinde şekillendiğini göstermektedir. Cumhuriyet dönemi maden mevzuatı hukuki altyapı ve süregelen teknik birikimleri de sırtlanarak madencilik alanında yeni düzenlemeler getirmiştir.

743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda maden mülkiyeti ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmış, Osmanlı Devleti Dönemi'nde arazi türleri üzerinden yapılan ayırım ile arazi türlerine göre farklı mülkiyet sistemlerinin benimsenmesi anlayışından vazgeçilmiştir. [16]

4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanun 1942 yılında yürürlüğe girmiştir. 4268 sayılı Kanun madenlere ilişkin münferit bir düzenleme olmakla birlikte, hükümlerinin önemli bir kısmı Maadin Nizamnâmesi'nin üzerine inşa edilmiştir. Bu durum, o dönemlerde Osmanlı Devleti'nden kalma bazı müesseselerin ve hukuk kurallarının halen benimsenmekte olduğunu göstermektedir. 4268 sayılı Kanun'da maden işletme usulleri; arama ruhsatnamesi neticesinde işletme ruhsatnamesinin düzenlenmesi ve imtiyaz yolu ile işletme şeklinde düzenlenmektedir.[17]

3 Mart 1954 tarih ve 6309 sayılı Maden Kanunu döneminde ise madenlerin özel kişiler tarafından işletilmesi Kanun'un 62 ve 63. maddelerinde belirtildiği üzere işletme ruhsatnamesi veya işletme imtiyazı ile mümkün olmaktadır. Kanun'un 51. Maddesi uyarınca, bulunmuş sayılan bir madenin işletme ruhsatnamesine mi yoksa

işletme imtiyazına mı konu olacağı, madenin nicelik ve niteliği, ekonomik ve teknik koşullar, ülke ekonomisindeki yeri ve önemi, normal bir işletme ile ne kadar zamanda istismar edilebileceği gibi hususlar göz önünde tutularak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca kararlaştırılmaktaydı.[18] 6309 sayılı kanun kendinden önceki kanunun genel ilkelerinden etkilenmekle birlikte daha kapsamlı ve sistematik içerik ihtiva etmektedir.

6309 sayılı Maden Kanunu'nu yürürlükten kaldıran 4 Haziran 1985 tarih ve 3213 sayılı Maden Kanunu ile madenlerin işletilme usulüne ilişkin farklı bir düzenleme getirilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle madenlerin idari sözleşmelerle özel kişiler tarafından işletilmeleri usulüne son verilmiş ve yerine tek taraflı bir idari işlem olan ruhsat usulü kabul edilmiştir.[19] 3213 sayılı Maden Kanunu günümüzde hâlâ varlığını korumaktadır.

1982 Anayasası ile madenlerin hukuki statüsü anayasal güvence altına alınmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 168. maddesi uyarınca tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. 3213 sayılı Kanun, Anayasa'nın 168. maddesinde ifadesini bulan devletçi yaklaşımı esas almakla birlikte, madencilik faaliyetlerini teknik, ekonomik ve idari bakımdan daha sistematik bir yapıya kavuşturmuş; devletin hüküm ve tasarrufunu korumuştur.

Sonuç

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e uzanan süreçte madencilik faaliyetleri ve bu alana ilişkin hukuki düzenlemeler, devletin ekonomik yapısı, mali ihtiyaçları ve siyasal tercihleri doğrultusunda aktif bir dönüşüm geçirmiştir. Osmanlı klasik döneminde madenler, kamu gelirleri arasında stratejik bir yer tutmuş; emanet, iltizam ve malikâne gibi usullerle işletilerek devletin mali yapısına katkı sağlamıştır. Tanzimat sonrasında ise Batı etkisiyle daha sistematik ve yazılı bir maden mevzuatı oluşturulmuş, küresel ekonomiye entegrasyon sağlanmaya çalışılmış, 1861 tarihli Maden Nizamnamesi ile birlikte imtiyaz esasına dayalı ve özel sermayeyi teşvik eden yeni bir dönem başlamıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ekonomik bağımsızlık hedefi doğrultusunda madencilik sektörü yeniden yapılandırılmış; bir yandan yabancı sermayeye belirli şartlarla açık bir politika izlenirken, diğer yandan stratejik alanlarda millileştirme ve devletçilik anlayışı benimsenmiştir. Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün kurulması, planlı kalkınma döneminde madencilğe verilen önemin somut göstergeleri olmuştur. Hukuki açıdan ise Osmanlı'dan devralınan düzenlemeler peyderpey aşama dönüştürülmüş; 4268 ve 6309 sayılı kanunlarla sistematik bir çerçeve oluşturulmuş, nihayet 3213 sayılı Maden Kanunu ile ruhsat esaslı modern bir yapı benimsenmiştir.

Dolayısıyla Türkiye'de madencilik hukuku,

salt teknik bir mevzuat alanı olmanın ötesinde, kamu yararı, ekonomik bağımsızlık ve egemenlik ilkelerinin kesişim noktasında gelişmiştir. Tarihsel süreklilik ile yapısal dönüşüm ve gelişimin birlikte gözlemlendiği bu süreç, madencilik faaliyetlerinin her dönemde devletin stratejik öncelikleri doğrultusunda yeniden kurgulandığını göstermektedir. Bu yönüyle madencilik rejimi, Türkiye'nin iktisadi ve hukuki modernleşme serüveninin somut bir yansıması niteliğindedir.

DİPNOT

- [1] Abdülkadir İnan, "Türklerde Demircilik Sanatı: Tarihte ve folklarda Türk Kültürü", Makaleler ve İncelemeler, C. 2, 1998, s. 38.
- [2] Osman Zinnureyn Er, Osmanlı Maden Hukuku ve Maâdin Nizamnameleri (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 2023) 16.
- [3] Uğur Onur, Osmanlı Devleti'nde Maden İşletmeleri: İvrindi Antimon Madeni İşletmesi (1880–1920) (Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi 2023) 12.
- [4] Ibid 14.
- [5] Ibid 15.
- [6] Aysema Pelin Şaşmaz, 'Türk Maden Mevzuatının 3213 Sayılı Maden Kanunu'na Kadar Geline Süreçte Tarihsel Gelişimi' (2024) 14(1) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 98.
- [7] Ibid 94.
- [8] Abdülmecit Mutfak, 'Tanzimat Döneminde Osmanlı Maden İşletmeciliği Prosedürü' (2010) 2(2) History Studies, s. 294.
- [9] Ibid 295.
- [10] Ibid 295.
- [11] Onur, Osmanlı Devleti'nde Maden İşletmeleri (n 3) 22.
- [12] Ertan Gökmen, 'II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Maden İmtiyazları (1878–1899)' (2007) 71(262) Belleten 969–996.
- [13] Şaşmaz, 'Türk Maden Mevzuatının...' (n 6) 103.
- [14] Sevgi Aydın, Türkiye'de Maden İşletmecilikte Karşılaşılan Hukuksal Sorunlar ve Değerlendirmeler (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi 2015) 26.
- [15] Şaşmaz, 'Türk Maden Mevzuatının...' (n 6) 107.
- [16] Ibid 108.
- [17] Ibid 111.
- [18] Muradiye Çevikçelik, Türk İdare Hukukunda Maden İşletme Sözleşmeleri (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi 2017) 45.
- [19] Ibid 45.

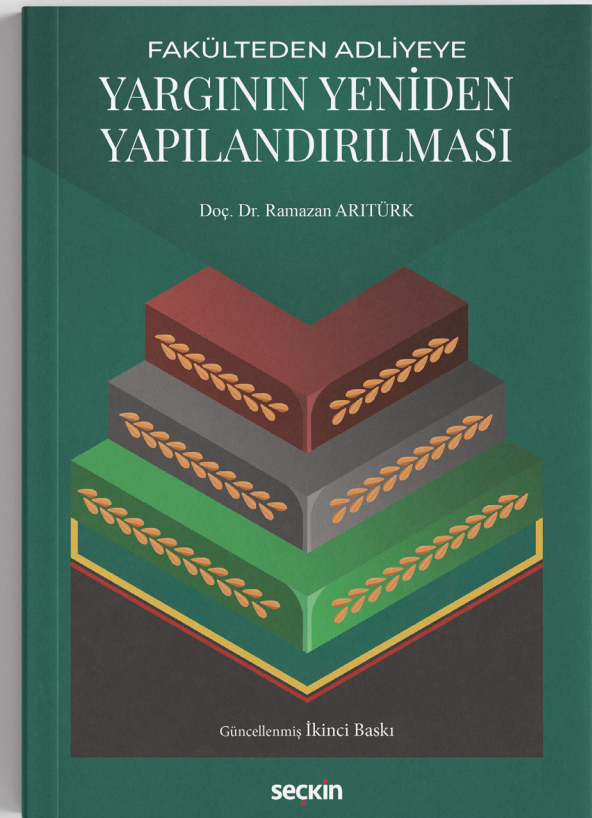
KAYNAKÇA

- Aydın, S. (2025). Türkiye'de maden işletmecilikte karşılaşılan hukuksal sorunlar ve değerlendirmeler [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Çevikçelik, M. (2017). Türk idare hukukunda maden işletme sözleşmeleri [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi].
- Er, O. Z. (2023). Osmanlı maden hukuku ve maâdin nizamnameleri [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Gökmen, E. (2007). II. Abdülhamit dönemi Osmanlı maden imtiyazları (1878–1899). Belleten, 71(262), 969–996.
- İnan, A. (1998). Türklerde demircilik sanatı: Tarihte ve folklarda Türk kültürü. Makaleler ve incelemeler (Cilt 2) içinde.
- Mutfak, A. (2010). Tanzimat döneminde Osmanlı maden işletmeciliği prosedürü. History Studies, 2(2).
- Onur, U. (2023). Osmanlı Devleti'nde maden işletmeleri: İvrindi antimon madeni işletmesi (1880–1920) [Yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi].
- Şaşmaz, A. P. (2024). Türk maden mevzuatının 3213 sayılı Maden Kanunu'na kadar gelinen süreçte tarihsel gelişimi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 89–122.

DOÇ. DR.
RAMAZAN ARITÜRK
ESERLERİ

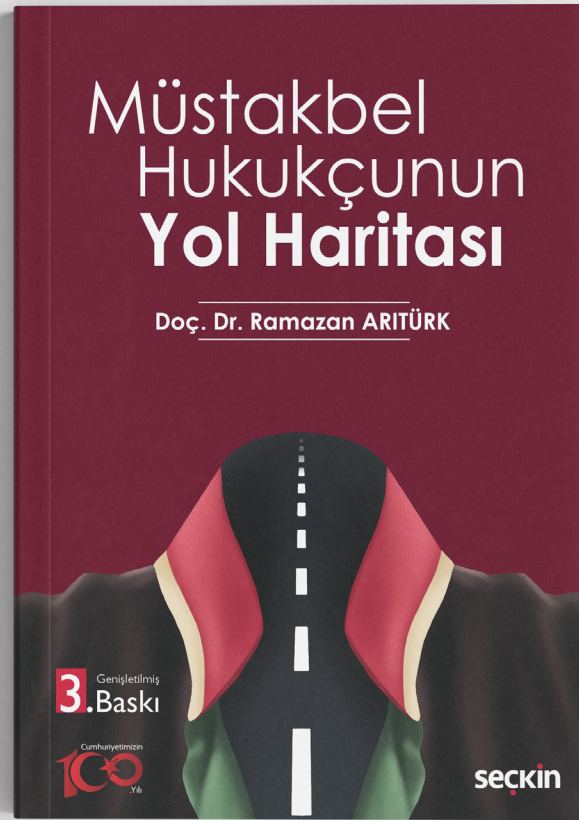
Fakülteden Adliyeye Yargının
Yeniden Yapılandırılması

Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

Bu eser, Türk yargı sistemindeki yapısal sorunları ve hukukçuların pratisyen olarak yetiştirilmesinden doğan adalet açıklarını eleştirerek, Türkiye'nin küresel bir güç olabilmesi için uluslararası çapta itibarlı bir hukuk ağına duyduğu ihtiyacı vurguluyor. Kitap, vatandaşlarına dünyanın her yerinde hukuki güvence sağlayacak vizyoner bir adalet sisteminin yerelden küresele nasıl inşa edilebileceğine dair özgün çözüm önerileri sunarak okura geniş bir perspektif çiziyor.

Müstakbel Hukukçunun Yol Haritası

Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

Çeyrek asırlık avukatlık ve akademisyenlik tecrübesine sahip bir babanın, hukuk fakültesine yeni başlayan evladına yazdığı tavsiyelerden oluşan bu eser; öğrencilikten meslek hayatına kadar her aşamada genç hukukçulara rehberlik edecek eşsiz bir başucu kitabıdır. Adaleti yüceltecek yeni nesil hukukçular için kaleme alınan bu çalışma, her okunuşunda okurun yaşına ve tecrübesine göre yeni ufuklar açan sadık bir yol arkadaşı olarak öne çıkıyor.

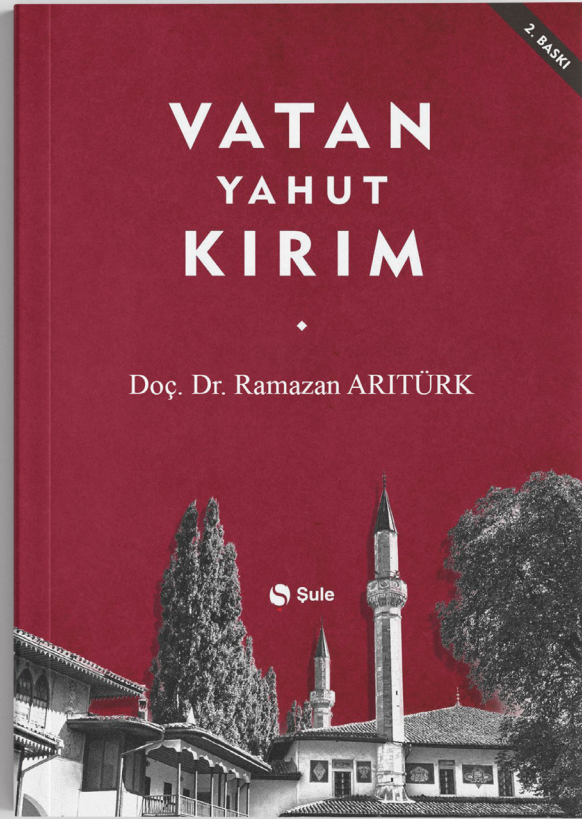
Şirket Yöneticilerinin Cezai Sorumluluğu

Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

Eserde; kolektif işleyen ekonomik hayatın içinde yer alan şirketlerin, meşruiyet perdesi arkasına sığınarak suçun icrasına masa başından hâkim olan asıl faillerinin tespiti ve bu kişilerin suçtaki asli rollerine uygun olarak cezalandırılmalarını sağlamaya dönük çalışmalar incelenmiştir.

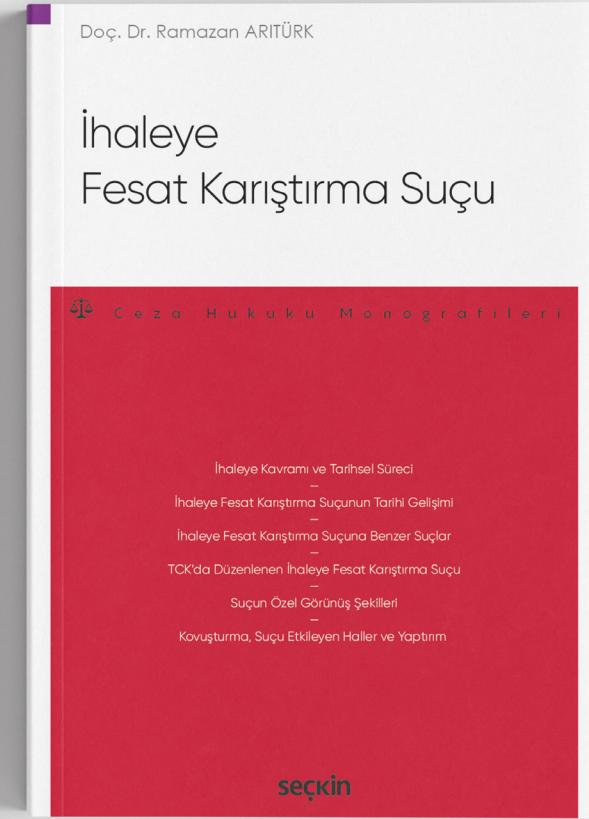
Vatan Yahut Kırım

Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

1993 sonbaharında, asimilasyona uğrayan bir halka millî ve manevî değerlerini yeniden kazandırmak amacıyla gönüllü olarak Kırım'a giden 24 yaşındaki bir gencin hikâyesini anlatan bu eser, topsuz ve tüfeksiz verilen destansı bir şahsiyet savaşını gözler önüne seriyor. Halil İnalıcık'ın tabiriyle "Türk kavimlerinin müzesi" olan Kırım'ın işgal altındaki hüznünü ve tarihsel önemini vurgulayan kitap, okuru tarih bilinciyle yeşeren derin bir vatan ve uyanış mücadelesine tanıklık etmeye davet ediyor.

İhaleye Fesat Karıştırmaya Suçu

Doç. Dr. Ramazan ARITÜRK

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile sınırları ve unsurları net bir şekilde çizilen "ihaleye fesat karıştırmaya" suçunu tüm boyutlarıyla ele alan bu eser, eski yasanın yarattığı uygulama karmaşasını aşarak konuya güncel bir perspektif kazandırıyor. İhale mevzuatının temel kavramlarından teknik işleyişine kadar gerekli altyapıyı sunan çalışma; suçun hukuki niteliğini, unsurlarını ve karşılaştırmalı hukuktaki yerini üç kapsamlı bölümde derinlemesine inceleyerek hukukçular için eksiksiz bir rehber sunuyor.

TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA UZANAN 30 YILLIK HUKUKİ TECRÜBE

ELMADAĞ HUKUK ROTTERDAM OFİSİ

1995 yılında kurulan ve bugün Türkiye'nin önde gelen hukuk büroları arasında yer alan Elmadağ Avukatlık ve Danışmanlık, ulusal ve uluslararası düzeyde edindiği güçlü tecrübesini 2026 yılı itibarıyla Hollanda'ya taşımıştır.

Türkiye-Avrupa hattında faaliyet gösteren şirketler için yalnızca bir hukuk danışmanı olmak değil, kurumsal karar süreçlerine yön veren stratejik bir çözüm ortağı olmaktır. Hukuki öngörülebilirlik, yapısal risk yönetimi

ve sürdürülebilir kurumsal yapılanma ilkeleri doğrultusunda; müvekkillerimizin Avrupa ölçeğindeki operasyonlarını güvenli, şeffaf ve regülasyona uyumlu bir zemine taşımayı amaçlamaktayız.

Elmadağ Hukuk olarak, 30 yılı aşkın kurumsal birikimimizi ve uluslararası tecrübemizi Rotterdam ofisimiz aracılığıyla Avrupa'ya taşıyor; sınır ötesi iş dünyasında güvenilir, kalıcı ve stratejik bir hukuki referans noktası olma hedefiyle çalışmalarımızı sürdürmeye devam ediyoruz.

HAKKIMIZDA

"Elmadağ Avukatlık ve Danışmanlık, otuz yılı aşkın tecrübesi, üst düzey bilgisi ve yetkin kadrosu ile yerli ve yabancı müvekkillerine ulusal ve uluslararası kapsamda etkin hizmet vermektedir. Dünya çapında faaliyet gösteren uygulamada ve akademik düzeyde kendini kanıtlamış uluslararası yabancı iş ortaklarıyla yurt içinde ve yurt dışındaki faaliyetlerine devam etmektedir."